Міністерство освіти і науки України
Хмельницька обласна рада
Департамент освіти і науки Хмельницької ОДА
Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
імені Анатолія Назаренка
Український відкритий університет післядипломної освіти
ГО «Асоціація керівників закладів освіти Хмельницької області»

# УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ОСВІТИ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ І НОВИХ СУСПІЛЬНИХ ВИКЛИКІВ: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції

**Міністерство освіти і науки України**
**Хмельницька обласна рада**
**Департамент освіти і науки Хмельницької ОДА**
**Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Анатолія Назаренка**
**Кафедра менеджменту та освітніх технологій**
**Український відкритий університет післядипломної освіти**
**ГО «Асоціація керівників закладів освіти Хмельницької області»**

# УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ОСВІТИ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ І НОВИХ СУСПІЛЬНИХ ВИКЛИКІВ: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ

*Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції*

**Хмельницький**
**2023**

**УДК 005.3:37.014.3(06)**

**Розглянуто та рекомендовано до друку Вченою радою Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Анатолія Назаренка (протокол № 4 від 28.12.2023 р.)**

**Рецензенти:**

**Очеретянко В.І.,** кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, ректор Хмельницького ОІППО імені Анатолія Назаренка.

**Прус О.В**., кандидатка філософських наук, директорка Комунального закладу загальної середньої освіти «Ліцей №4 імені Павла Жука Хмельницької міської ради».

**За редакцією**:

**Білошицького С.В.,** доктора політичних наук, доцента, професора кафедри менеджменту та освітніх технологій Хмельницького ОІППО імені Анатолія Назаренка.

**Гуменюк В.В.**, кандидата педагогічних наук, доцента, завідувачки кафедри менеджменту та освітніх технологій Хмельницького ОІППО імені Анатолія Назаренка.

**Управління закладом освіти в умовах реалізації Концепції нової української школи і нових суспільних викликів: досвід та перспективи:** збірник матеріалів Всеук. наук.-практ. конф. / за ред. С.В.Білошицького, В.В.Гуменюк. Хмельницький : ХОІППО, 2023. 175 с.

У збірнику подано статті за матеріалами роботи науково-практичної конференції «Управління закладом освіти в умовах реалізації Концепції Нової української школи і нових суспільних викликів: досвід та перспективи», в яких представлено наукові розвідки та теоретико-практичні розробки науково-педагогічних працівників закладів вищої і післядипломної освіти, керівних та педагогічних працівників закладів загальної середньої, дошкільної, позашкільної освіти, працівників центрів професійного розвитку педагогічних працівників, практичних психологів. Статті присвячені питанням нових викликів та векторам змін менеджменту освіти на сучасному етапі; інноваційним підходам до управління розвитку закладу освіти та забезпечення якості освіти в умовах реалізації Концепції нової української школи; створенню безпечного та здорового освітнього середовища як нагальної потреби сьогодення і післявоєнного відновлення; забезпеченню якості організації освітнього процесу під час воєнного стану; засобам і технологіям діагностики та компенсації освітніх втрат; управлінським аспектам цифровізації освітніх та управлінських процесів; шляхам забезпечення конкурентоздатності закладів освіти; партнерській взаємодії в умовах реформування освіти, розвиту психологічної служби нової української школи.

Видання рекомендоване науковцям, викладачам, методистам, керівникам закладів освіти, педагогам, краєзнавцям, здобувачам освіти, широкій педагогічній громадськості.

Відповідальність за зміст, автентичність цитат, правильність фактів і посилань, достовірність матеріалів та грамотність несуть автори публікацій.

© Хмельницький ОІППО, 2023

**Баля Сніжана,**
методист науково-методичного центру
виховної роботи, позашкільної освіти та
моніторингових досліджень
Хмельницького ОІППО
імені Анатолія Назаренка

## Екологічна компетентність і виховна система: синергія ідей

***Анотація.*** *У статті розкрито поняття екологічної компетентності, обґрунтовано актуальність її в сучасній освітній системі. Проаналізовано сутнісні ознаки екологічної компетентності, основні аспекти організації освітньо-виховного процесу щодо формування в учнів екологічної компетентності. Окреслено перспективи реалізації синергетичного підходу в екологічному вихованні.*

***Ключові слова:*** *екологія, компетентність, екологічне виховання, екологічна компетентність, синергія, синергетика.*

Поява нових понять у науково-педагогічному обігу пов'язана з адаптацією національного та європейського термінологічних апаратів. Однак часто вживання нових термінів сприяє дослідженню як процесів розвитку особистості, так і тих, що відбуваються в суспільстві. Одним з таких вдалих понять є «компетентність». Поняття компетентності в історії педагогіки набуває поширення у зв'язку із запровадженням освітніх стандартів, у яких компетентність розглядається як важливий інтеграційний показник навчальних досягнень учнів.

Компетентність − це «... спроможність особистості кваліфіковано виконувати діяльність, завдання або роботу» (Міжнародний департамент стандартів); «...здатність успішно відповідати на індивідуальні та соціальні потреби, діяти, виконувати поставлені завдання» (Програма «DeSeCo»).

Концепцією Нової української школи передбачено зміст освіти, що ґрунтується на формуванні компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в суспільстві.

***Екологічне виховання*** – систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток в учнів екологічної культури.

***Завдання екологічного виховання*** полягає у формуванні екологічних знань, вихованні любові до природи, прагненні берегти, примножувати її, формуванні вміння і навичок діяльності в природі.

Екологічне виховання передбачає розкриття сутності світу природи – середовища перебування людини, яка повинна бути зацікавлена в збереженні цілісності, чистоти, гармонії в природі. Це передбачає вміння осмислювати екологічні явища, робити висновки про стан природи, розумно взаємодіяти з нею. Естетична краса природи сприяє формуванню моральних почуттів обов'язку і відповідальності за її збереження, спонукає до природоохоронної діяльності. Здійснюється вона на всіх етапах навчання в школі, кожному з яких, з огляду на вікові особливості школярів, властиві певна мета, завдання, методика.

Термін «екологічна компетентність» у царині української екологічної освіти використовується раніше, ніж цілеспрямовано почав розроблятися на науковому рівні. Екологічна компетентність як психолого-педагогічна категорія життєвої компетентності стосується широкого спектра взаємодії особистості й навколишнього середовища. Водночас екологічна компетентність як особистісна характеристика − це здатність особистості приймати рішення і діяти в життєвих ситуаціях так, щоб завдавати довкіллю якомога меншої шкоди.

Екологічна компетентність передбачає усвідомлення основи екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів, розуміючи важливість збереження природи для сталого розвитку суспільства.

Екологічна компетентність поєднує загальні ознаки поняття «компетентність», які конкретизуються і уточнюються поняттям «екологічна».

Є підходи до розуміння цього поняття залежно від потреби виділити певні сторони процесу формування екологічної компетентності учнів, коли під екологічною компетентністю розуміють:

- здатність особистості приймати рішення і діяти так, щоб завдавати довкіллю якомога меншої шкоди;
- прояв екологічної культури особистості в її «зоні відповідальності» («зоною відповідальності» є та частина довкілля, у якій кожна конкретна людина здійснює власну діяльність і тому може реально впливати на її стан);
- характеристику, що дає змогу сучасній особистості відповідально вирішувати життєві ситуації, підпорядковуючи задоволення своїх потреб принципам сталого розвитку;
- здатність особистості до ситуативної діяльності в побуті та природному оточенні, коли набуті екологічні знання, навички, досвід і цінності актуалізуються в уміння приймати рішення і виконувати адекватні дії, усвідомлюючи їхні наслідки для довкілля;
- здатність застосовувати екологічні знання і досвід у професійних і життєвих ситуаціях, керуючись пріоритетністю екологічних цінностей і непрагматичною мотивацією взаємодії з довкіллям на основі усвідомлення особистої причетності до екологічних проблем і відповідальності за екологічні наслідки власної професійної і побутової діяльності;
- показник сформованості екологічної культури особистості.

Загалом екологічну компетентність можна визначити як набуте цілісне особистісне утворення, що в процесі самореалізації в усіх сферах буття виявляє здатність особистості самостійно, оперативно й ефективно мобілізовувати знання і досвід задля виокремлення екологічних проблем чи відповідної життєвої ситуації, прийняття рішень і діяльність на основі пріоритету екологічних цінностей, усвідомленого почуття власної причетності до екологічних проблем і відповідальності за результати своїх дій і вчинків в інтересах особистої екологічної безпеки, практичного поліпшення стану навколишнього середовища та сталого розвитку.

Основою екологічної компетентності, підґрунтям для її формування як цілісної якості є відповідна інформація. У структурі компетентності здебільшого представлені: знання, уміння і навички, які можна назвати загальнонавчальними або інтелектуальними, та соціально-комунікативні компоненти. Виділяють також аксіологічний (ціннісний) складник.

Відповідно до специфіки поняття «екологічна компетентність» її компоненти набувають такого змістового наповнення:

- *інформативний компонент* (знання причин провідних глобальних, регіональних екологічних проблем, їхніх проявів на місцевому рівні, можливих наслідків різного рівня – для планети загалом і для власного добробуту та здоров’я; уміння виявляти екологічний контекст ситуацій безпосередньої і опосередкованої взаємодії з природою);
- *емоційно-ціннісний* (визнання універсальної цінності природи, позитивна емоційна налаштованість на взаємодію з природою, почуття особистої причетності до екологічних проблем);
- *поведінково-діяльнісний* (досвід дотримання правил поведінки в природі та природоохоронної діяльності, готовність до самообмеження та досвід ресурсозаощадження).

Сутнісні ознаки екологічної компетентності такі: ціннісні орієнтації, мотивація до здійснення екологічно спрямованої діяльності, володіння системою екологічних знань і досвідом природоохоронної діяльності, здатність до комунікативної взаємодії у сфері екологічної діяльності, прагнення до професійного вдосконалення і особистісного саморозвитку впродовж життя.

Аспекти організації освітньо-виховного процесу щодо формування екологічної компетентності:

- *організаційний:* дає змогу виявити екологічні проблеми, сформувати погляди учнів на їх розв'язання;
- *пізнавальний:* містить традиційні форми роботи (бесіди, лекції, зустрічі з фахівцями, перегляди екологічних передач і фільмів) і нетрадиційні (дискусії, заочні подорожі, екологічні подорожі, дидактичні ігри);
- *пізнавально-розважальний:* виховує емоційно-ціннісне ставлення до природи;
- *практичний:* сприяє виробленню соціальної активності і формує необхідні навички розв'язання екологічних проблем;
- *просвітній:* створює умови для активного залучення учнів до природоохоронної освіти;
- *благодійний аспект*: виховує гуманне ставлення до людей та природи.

***Реалізація синергетичного підходу в екологічному вихованні***

**Синергія** (*гр. συνεργία – разом діючий*) – сумарний ефект, особливість якого полягає в тому, що під час взаємодії двох або більше факторів їхня дія суттєво переважає ефект кожного окремого компонента.

***Синергія в екологічному вихованні:***

- усвідомлення себе частиною природи;
- виховання любові до рідного краю;
- відчуття відповідальності за національне природне багатство;
- залучення до активної екологічної та природоохоронної діяльності;
- прищеплення навичок правильної поведінки в природі;
- набуття вмінь і досвіду розв'язання екологічних проблем;
- передбачення негативних наслідків у природоперетворювальній діяльності людини.

Сучасні масштаби екологічних змін створюють реальну загрозу для життя людей, що робить украй актуальною проблему зміни ставлення людства до природи. Цій меті служить екологічне виховання.

Екологічне виховання школярів на сучасному етапі потребує психологічного долучення особистості до світу природи з перспективним поетапним конструюванням системи особистісного ставлення до природи (теоретичним, емоційно-ціннісним, практично-дійовим). Це забезпечує дотримання логіки формування екологічних знань, використання пізнавального та виховного значення в освітньо-виховному процесі. Саме в цьому полягають особливості екологічного виховання на засадах «глибинної екології», яке передбачає формування усвідомлення єдності й цілісності природи, унікальності та неповторності живих систем, взаємозв'язку та взаємозалежності явищ природи, розуміння людини як невіддільної ланки у взаємозалежностях природи, утвердження поваги людини до всіх форм життя, гармонійного розвитку людини і природи.

З цією метою широко використовуються у виховному процесі години спілкування: «Вода – джерело життя», «Захистимо нашу планету», «Екологія – це ми»; вікторини «Ерудит природи», «Знай, люби, бережи»; екологічне лото «Рослини у творах мистецтва»; акція «Допоможи птахам взимку»; озеленення класної кімнати, які спрямовані на актуалізацію особистої причетності, емоційної сфери, на формування смислотвірних мотивів екологічного змісту, що забезпечує систематизацію світоглядних установок учнів.

Любов до природи треба виховувати з раннього дитинства. «Дітей, що не вміють ще ходити, – писав Г. Ващенко, – треба частіше виносити на свіже повітря,

щоб вони могли бачити рідне небо, дерева, квіти, різних тварин. Усе це залишається в дитячій душі, осяяне почуттям радості і покладе основи любові до рідної природи».

Результатом екологічного виховання має бути сформована екологічна культура людини, що характеризується різнобічними глибокими знаннями про навколишнє середовище (природне та соціальне), наявністю світоглядних ціннісних орієнтацій щодо природи, екологічним стилем мислення і відповідальним ставленням до природи та свого здоров'я, набуттям умінь і досвіду розв'язання екологічних проблем (насамперед на місцевому та локальному рівнях), безпосередньою участю в природоохоронній роботі, передбаченням можливих негативних наслідків природоперетворювальної діяльності людини.

Синергетика як методологія освіти розкриває нове розуміння єдності людини та природи, природи та суспільства. Людина як частина системи, що саморозвивається, не може примусово її перетворювати. Вона передбачає формування екологічної культури особистості, оволодіння знаннями про природу рідного краю, усвідомлення себе частиною природи, відчуття відповідальності за неї як за національне багатство, основу життя на землі, залучення до активної екологічної діяльності, нетерпиме ставлення до тих, хто завдає шкоди природі.

**Висновки.** Учитель Нової української школи повинен мати здатність ефективно діяти, розв'язуючи стандартні та проблемні методичні задачі під час формування компетентностей, враховуючи, що метою формування екологічної компетентності є формування відповідального і дбайливого ставлення до природи, що базується на екологічній свідомості, формування потреби свідомого дотримання екологічних, моральних і правових принципів природокористування в особистій поведінці та навички екологічної культури, яка може проявлятися в активній участі в суспільно-корисній праці щодо захисту, догляду та оптимізації стану довкілля; у пропаганді екологічних знань; в активній діяльності із вивчення і охорони природи своєї місцевості.

## Список використаних джерел та літератури


1. Закон України «Про освіту»: Редакція від 02.10.2021. Електронний ресурс. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text

2. Державний стандарт базової і повної середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-g [Архівовано 29 квітня 2017 у Wayback Machine].

3. Міністерство освіти і науки України, 2001. Рішення Колегії Міністерства освіти і науки України «Про концепцію екологічної освіти в Україні» від 20.12.2001 № 3/6-19. URL: http://consultant.parus.ua/?doc=%2001E1O32CC0 [15 жовтня 2020].

4. Концепція Нової української школи. Електронний ресурс. . URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf

5. Про концепцію екологічної освіти в Україні. Електронний ресурс. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-19290-01#Text

6. Білявський Г. О. Основи екологічних знань : підручник. / Г. О. Білявський, Р. С. Фурдуй, І. Ю. Костіков. К.: «Либідь», 2000. 320 с.

7. Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім "Плеяди"», 2017. 206 с.

8. Освіта для збалансованого розвитку : досвід українських освітян // Бібліотека ВЕЛ. Серія «Екологічна освіта та виховання». 2007. № 1.

9. Biological Sciences Undergraduate School, 2020. Leeds University. Available from. URL: http://webprod1.leeds.ac.uk/catalogue/dynprogrammes.asp?Y=200809&P=BS-BLGY%2FORD. [15 October 2020].

**Білошицький Сергій,**
доктор політичних наук, доцент,
професор кафедри менеджменту
та освітніх технологій ХОІППО
імені Анатолія Назаренка

# Підвищення соціологічної культури педагогів як фактор модернізації освіти та напрям діяльності ХОІППО імені Анатолія Назаренка

***Анотація.*** *У статті визначаються роль та місце соціологічних досліджень в сучасних закладах освіти. Аналізується нормативно-правова база питання. Перелічуються напрямки діяльності ХОІППО щодо формування соціологічної культури педагогічних працівників. Надаються рекомендації по впровадженню в практику діяльності закладу освіти соціологічних практик.*

***Ключові слова:*** *соціологічна культура педагога, соціологічне дослідження, опитування, інституційний аудит, самооцінювання, підвищення кваліфікації*

Система післядипломної освіти в Україні є одним із провідних соціальних інститутів суспільства, який перманентно знаходиться в стані активного пошуку оптимальної моделі свого функціонування та розвитку. У динамічних умовах глобальної інформатизації суттєво зростає значущість післядипломної педагогічної освіти як важливого чинника соціально-професійного балансу суспільства, оскільки інтенсифікація людської діяльності потребує не тільки удосконалення фахівців з традиційних педагогічних напрямів, але й підготовки фахівців нової спеціалізації. Тому актуальність формування соціологічної культури в закладах післядипломної педагогічної освіти визначається, з одного боку, суспільною потребою в модернізації освітнього процесу в напрямку підготовки фахівців якісно нових за змістом професій, що відповідають світовому рівню інформатизації, з іншого – необхідністю удосконалення гуманітарної підготовки педагогів з огляду на їх роль у вихованні підростаючого покоління та формуванні в нього громадянських цінностей.

Окрім того, зміни, що відбуваються сьогодні в українському суспільстві, обумовлюють необхідність запровадження нових форм організації освітнього процесу, методик навчання та виховання, способів розподілу ресурсів, а також нових процедур прийняття управлінських рішень. Це, своєю чергою, вимагає підготовки нового типу спеціалістів-педагогів, здатних забезпечити конструктивні перетворення не тільки у сфері освіти, а й у всіх без винятку сферах людської життєдіяльності. Соціологічна освіта виступає як потужний чинник формування соціально компетентної особистості з високими рівнем домагань, громадянськими якостями та відповідними ціннісними настановами. Соціологічні знання є свого роду інструментом, за допомогою якого особистість адаптується до реалій сучасного соціального буття, усвідомлює своє місце і свою соціально значущу роль у ньому.

Формування в слухачів закладів післядипломної педагогічної освіти соціологічної культури мислення дозволить їм у майбутньому гуманізувати відносини «вчитель-учень», оскільки знання соціальних законів і закономірностей соціальної поведінки, соціального обміну, соціальної діяльності неминуче приведе їх не лише до розуміння особистісних і групових потреб, інтересів дітей, підлітків і молоді, а й до вдосконалення навчально-виховної роботи в шкільній системі освіти в цілому.

Упровадження Болонської системи у вітчизняний освітній простір обумовило виникнення низки проблем у сфері реалізації соціологічної підготовки в гуманітарних, зокрема педагогічних, ВНЗ. Перш за все, у вітчизняній системі освіти неможлива реалізація одного з основних її напрямків, а саме забезпечення принципу безперервності соціологічної підготовки, оскільки соціологічні знання в загальноосвітніх навчальних закладах представлені лише в курсі «Людина і

суспільство», тематику і терміни засвоєння якого навчальні заклади визначають самостійно. Більше того, у даному курсі соціологічна компонента має досить нечіткі контури.

По-друге, у зв'язку з розробкою нового покоління стандартів освітнього процесу соціологія, втративши статус обов'язкової базової дисципліни в гуманітарному циклі, стала дисципліною «за вибором». У результаті зменшилась кількість годин на вивчення соціології, знизився рівень соціально-гуманітарної підготовки студентів у більшості вищих навчальних закладів України. Особливе занепокоєння викликає статус соціологічних дисциплін у педагогічних ВНЗ, в яких соціологічна освіта характеризується недостатнім рівнем інтенсивності, залежністю від керівництва навчального закладу та наявності вільних годин у навчальному плані.

Гуманізація української освіти, реалізація особистісно орієнтованих виховання і навчання, демократизація стилю управління освітнім закладом вимагають всебічного, глибокого наукового аналізу, ґрунтовної діагностики, прогнозування цілісного педагогічного процесу. Удосконалювання освітнього процесу значною мірою залежить від кінцевих результатів вивчення суспільної думки учнів, учителів, батьків щодо актуальних проблем навчання та виховання. З'явилася потреба в організації і проведенні адаптованих до шкільних умов цілеспрямованих, систематичних соціологічних досліджень за наступними аспектами: стан, ефективність та дієвість інноваційної роботи в школі; результативність методичної роботи; якість викладання; робота з батьками; здоров'я учнів; відвідуваність занять; успішність навчання; взаємодія школи із соціальним середовищем та ін. Результати соціологічних досліджень мають забезпечувати вчителів, керівників шкіл і органів управління освітою якісною інформацією, необхідною для прийняття рішень щодо внесення коректив у педагогічний процес.

Усвідомлення цього з боку керівництва освітньої галузі знайшло відображення в нормативно-правовій базі. Зокрема, ще в наказі МОН України № 665 від 01.06.2013 р. «Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів» передбачалося, що 22 категорії працівників освіти повинні знати основи соціології. У тому числі представники таких категорій як: директор загальноосвітнього навчального закладу (школи, школи-інтернату, гімназії, ліцею, навчально-реабілітаційного центру тощо); директор позашкільного навчального закладу; заступник директора загальноосвітнього навчального закладу з виховної роботи (школи, школи-інтернату, гімназії, ліцею, навчально-реабілітаційного центру тощо); заступник директора позашкільного навчального закладу з навчальної, навчально-виховної, виховної, навчально-методичної, методичної роботи; вчитель-дефектолог (вчитель-логопед, сурдопедагог, тифлопедагог, олігофренопедагог); асистент вчителя-реабілітолога; вихователь (інтернату при школі, гуртожитку, у групах, групах продовженого дня тощо).

Стаття 55. Закону «Про освіту» згадує, що в закладах освіти можуть проводитися планові та позапланові соціологічні заходи і дослідження.

Наказ МОН України від 16.01.2020 № 54 «Про затвердження Порядку проведення моніторингу якості освіти» передбачає застосування соціологічних методів збору інформації у рамах проведення комплексних моніторингових досліджень.

Наказ МОН України № 1480 від 30.11.2020 «Про затвердження Методичних рекомендацій з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах загальної середньої освіти» рекомендує формувати внутрішню систему з урахуванням такого етапу як самооцінювання освітніх і управлінських процесів закладу освіти. Для проведення самооцінювання освітньої діяльності рекомендується використовувати такі соціологічні методи збору інформації як опитування учасників освітнього процесу (анкетування, індивідуальне інтерв'ю, фокус-групове дослідження).

Зазначений документ фактично виконує функцію міні-посібника з питань соціологічних досліджень в школі. Зокрема, наказ констатує: «Опитування може бути письмовим (анкетування) або усним (інтерв'ю).

Анкетування дозволяє отримати інформацію про ставлення учасників освітнього процесу до певних питань діяльності закладу. У ході анкетування можуть використовуватися анкети для педагогічних працівників, учнів та батьків.

Анкетування передбачає складання форми (бланка) анкети. У разі проведення анкетування онлайн доцільно використовувати цифрові ресурси, що дозволяють автоматизоване оброблення відповідей.

Водночас варто брати до уваги, що анкети можуть бути закритого, відкритого, напівзакритого типу або комбінованими.

Використання анкети закритого типу полегшує обробку даних і узагальнення результатів, проте обмежують відповіді респондентів певними рамками.

Якщо мета дослідження полягає у тому, щоб отримати оцінку освітніх та управлінських процесів учасниками, зворотній зв'язок щодо ефективності певної політики, рекомендовано опитати якомога більше учасників освітнього процесу та використовувати анкети закритого типу.

Якщо мета дослідження полягає в більш глибокому аналізі ставлень, позицій та настроїв учасників освітнього процесу, узагальненні їх ідей або пропозицій, доцільно застосовувати відкриті анкети.

Комбіновані анкети дозволяють оптимально поєднати питання, що потребують кількісного та якісного аналізу, в одному опитувальнику.

Індивідуальне інтерв'ю дає можливість отримати конкретизовану інформацію щодо ставлення особи до проблеми та/або явища в закладі освіти. Індивідуальне інтерв'ю може бути структурованим, неструктурованим та напівструктурованим.

Неструктуроване інтерв'ю може містити одне або кілька значних за змістом питань, які потребують розповіді у відповідь (наприклад, "Розкажіть, будь ласка, як Ви реалізуєте політику академічної доброчесності в закладі освіти"). Такий тип інтерв'ю застосовується, якщо необхідно детально вивчити досвід кожного респондента з окремого питання. При цьому доцільно застосовувати протокольну фіксацію відповідей (можливо аудіо- або відеофіксацію) для детального аналізу одержаної інформації.

Структуроване інтерв'ю проводиться за заздалегідь підготовленим планом розмови, містить низку запитань, які передбачають чіткі відповіді (наприклад, "Які види оцінювання Ви використовуєте для перевірки ключових компетентностей?"). Такий підхід застосовується, якщо необхідно зібрати інформацію з різних питань у досить великої кількості респондентів. Фіксація відповідей може здійснюватися на бланках опитування або спеціально підготовлених формах.

Напівструктуроване інтерв'ю також передбачає наявність орієнтовного плану розмови, водночас він може бути модифікований залежно від відповідей респондента у ході інтерв'ю. Фіксація відповідей відбувається у способи, зазначені для структурованого та неструктурованого інтерв'ю.

Групове інтерв'ю (фокус-групове дослідження) передбачає проведення співбесіди на визначену тему з групою осіб (від 6 до 12). Учасники групи спілкуються між собою, а модератор спрямовує дискусію, щоб охопити заявлену тему та надати можливість висловитися всім учасникам. Фіксація результатів може здійснюватися організатором фокус-групи (у тому числі, за допомогою технічних пристроїв) або третьою особою.

Загалом, інтерв'юер обов'язково повідомляє респондентів про фіксацію відповідей та спосіб, в який вона буде здійснюватися (незалежно від виду і типу інтерв'ю)…

Інформація, одержана в ході опитування, спостереження та вивчення документації, узагальнюється та на її основі визначаються тенденції в організації

освітніх і управлінських процесів закладу освіти, досягнення та труднощі у формуванні внутрішньої системи.

З метою об'єктивного самооцінювання узагальнена інформація зіставляється з описом вимог / правил організації освітніх і управлінських процесів закладу освіти та внутрішньої системи забезпечення якості освіти, що визначені закладом освіти та відповідно містяться у Положенні про внутрішню систему».

Зазначений витяг з нормативного документу засвідчує високі вимоги до соціологічних компетенцій керівників і педагогів ЗЗСО. Аналогічні методичні рекомендації також розроблені для закладів дошкільної та позашкільної освіти.

Соціологічні методи дослідження також передбачають процедури інституційного аудиту. Наказ Державної служби якості освіти України № 01-11/58 «Про внесення змін у додатки до наказу Державної служби якості освіти України від 29.03.2021 №01-11/25 «Про забезпечення проведення інституційних аудитів закладів загальної середньої освіти» затверджує методику оцінювання освітніх і управлінських процесів закладу загальної середньої освіти під час інституційного аудиту.

Опитування учасників освітнього процесу (анкетування, інтерв'ю, письмове опитування педагогів щодо самоаналізу їхньої професійної діяльності) визначено, наряду зі спостереженням і вивченням документації, основним методом збору інформації. При цьому документ підкреслює, що інструментарій для проведення інституційного аудиту закладу загальної середньої освіти може ґрунтуватися на використанні одного із описаних вище методів збору інформації або поєднувати в собі одразу декілька з них.

Наказ зазначає: «Опитування учасників освітнього процесу проводить один або кілька експертів, визначених головою експертної групи.

Інтерв'ю проводяться з директором ЗЗСО, його заступником/заступниками, практичним психологом/практичними психологами, соціальним педагогом/ соціальними педагогами та представниками учнівського самоврядування.

У випадку, коли інституційний аудит проводиться у закладі освіти з малою наповнюваністю дітей, в штатному розписі якого відсутні посади заступника директора, практичного психолога, соціального педагога, для інтерв'ю з керівником ЗЗСО необхідно використати перелік питань для керівника закладу освіти з малою наповнюваністю дітей.

У згаданих формах фіксуються також відповіді респондентів.

Для проведення анкетування експерти використовують анкети для:

- педагогічних працівників;
- батьків здобувачів освіти;
- учня/учениці.

В анкетуванні беруть участь здобувачі освіти віком від 14 років.

Анкетування можливо проводити письмово з використанням друкованих анкет або у формі онлайн опитування, використовуючи засоби інформаційно-телекомунікаційних технологій. У випадку проведення анкетування у формі онлайн опитування, комп'ютерна програма автоматично обрахує загальну кількість голосів респондентів (у тому числі у відсотках) по кожному із запропонованих варіантів відповідей до кожного з питань анкети. У разі проведення письмового опитування експерт самостійно робить такі обрахунки».

Зазначений витяг з нормативного документу засвідчує високі вимоги до соціологічних компетенцій експертів ДСЯО та осіб, які залучаються службою до інституційних аудитів.

Проекти документів, що регламентують використання соціологічних методів дослідження розроблені також для закладів дошкільної та позашкільної освіти.

Відповідно формування соціологічних компетенцій в освітньому середовищі і розбудова відповідної дослідницької інфраструктури перетворюється на пріоритетний напрямок діяльності системи освіти.

У Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні до 30-річчя незалежності України зазначається: «Актуальним залишається завдання розбудови інфраструктури, необхідної для вивчення та врахування громадської думки з питань освіти. У МОН України, обласних і Київському міському департаментах та управліннях освіти і науки доцільно створювати і зміцнювати підрозділи зі зв'язків з громадськістю, а також центри відстеження громадської думки на регіональному рівні (координацію та методичне забезпечення їхньої діяльності може взяти на себе НАПН України), домогтися цільового фінансування відповідних організаційних, медійних та дослідницьких заходів, заснувати державні та недержавні фонди їх підтримки. До цього процесу слід активно долучати територіальні громади, які в міру здійснення в Україні політики децентралізації набувають дедалі більшої політичної ваги і суб'єктності.

Для забезпечення найширшої суспільної підтримки освітніх реформ має бути створена дієва система вивчення та врахування громадської думки з питань освіти. Науково обґрунтований комплекс таких технологій розроблено в НАПН України. Він пройшов апробацію в процесі всеукраїнського експерименту, в якому взяли участь 55 закладів загальної середньої освіти з усіх регіонів України, і може бути рекомендований для широкого впровадження».

Виходячи з цього, у Хмельницькому ОІППО приділяється багато уваги формуванню високого рівня соціологічної культури як працівників закладу, так і освітян області. Загалом робота ведеться за наступними напрямами:

– Аналіз, обговорення, популяризація матеріалів загальноукраїнських соціологічних досліджень та врахування їх результатів у роботі структурних підрозділів ХОІППО, методичних служб та навчальних закладів області.

– Проведення власних соціологічних досліджень в освітянському середовищі з метою дослідження стану громадської думки щодо актуальних питань суспільного та професійного характеру, аналізу реакції суспільства на державну політику, дії суб'єктів управління, педагогічні новації тощо.

– Поширення і популяризація через ЗМІ та Інтернет результатів власних соціологічних досліджень для ознайомлення громадськості з настроями в освітянському середовищі та демонстрації відкритості процесу реформування системи освіти.

– Використання методів соціологічного дослідження при формуванні планів роботи ОІППО та методичних служб області. Технологія передбачає механізм замовлення тем науково-методичних розробок, навчально-методичних заходів та навчальних занять з боку представників педагогічної громадськості.

– Ініціювання створення в навчальних закладах позаштатних соціологічних служб, здатних здійснювати систематизований збір соціологічної інформації з актуальних педагогічних проблем, аналіз і прогноз розвитку соціальних процесів у педагогічному, учнівському колективах та інші функції.

– Підвищення рівня соціологічної освіченості педагогів – слухачів курсів підвищення кваліфікації шляхом викладання дисципліни «Використання результатів соціологічних досліджень в освітній діяльності закладу освіти». Особлива увага при цьому приділяється керівникам закладів освіти та їхнім заступникам.

– Підвищення рівня соціологічної культури педагогів у міжкурсовий період шляхом організації різних заходів науково-методичного характеру: конференцій, семінарів, вебінарів, круглих столів, інструктивно-методичних занять, тренінгів, майстер-класів, обмінів досвідом, конкурсів тощо.

– Науково-методичний супровід проведення педагогічними працівниками області соціологічних досліджень на регіональному та локальному рівнях. Здійснюється шляхом підготовки відповідних науково-методичних посібників, рекомендацій, консультацій (у тому числі з виїздом працівників ХОІППО на місця).

Коментуючи більш розгорнуто окреслені напрями діяльності, слід зазначити, що організація аналізу, обговорення та врахування в роботі структурних підрозділів

ХОІППО, ЦПРПП та навчальних закладів області матеріалів загальноукраїнських соціологічних досліджень стає можливою внаслідок діяльності в країні цілої мережі установ і організацій, які професійно вивчають стан громадської думки в освітній та навколо освітній сферах.

Зокрема, серед установ, які регулярно проводять соціологічні дослідження в освітянському середовищі, виділяється Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, до напрямів діяльності якого належать дослідження та розробки в галузі гуманітарних та суспільних наук, дослідження ринку та вивчення суспільної думки. Інститут також є колективним членом Соціологічної асоціації України. За останні роки в ХОІППО було обговорено результати наступних досліджень, підготовлених Інститутом соціальної та політичної психології НАПН України: «Дослідження психологічного стану населення в умовах повномасштабної війни», «Стан суспільної свідомості в Україні напередодні повномасштабного російського вторгнення», «Проблеми освітньої галузі у дзеркалі громадської думки», «Корупційні ризики і надзвичайні ситуації в сфері освіти», «Проблеми освітньої галузі у дзеркалі громадської думки», «Дистанційне навчання та поінформованість громадян про реформи в освіті», «Соціальна ситуація в Україні: особливості відображення трансформаційних процесів у громадській думці» та ін.

Важливим джерелом соціологічної інформації виступає Інститут соціології НАН України, діяльність якого спрямована насамперед на виявлення закономірностей і основних тенденцій соціального розвитку українського суспільства, відтворення в наукових концепціях динамічного образу сучасного українського соціуму, аналіз особливостей суспільних перетворень, визначення основних показників, форм і наслідків соціальних змін, які відбуваються в Україні на стику тисячоліть. Останніми роками в ХОІППО на заходах різного рівня були обговорені результати наступних досліджень цієї установи: «Українська молодь у фокусі соціології», «Пандемія COVID-19 в Україні: соціальні наслідки», «Релігія як чинник системних змін у суспільстві: особливості сучасного стану», «Стресові стани населення України в контексті війни», «Популістські орієнтації населення України впродовж соціальних трансформацій», «Подолати прірву: як повертатимемо Україну на деокуповані території?», «Вибір українців між свободою та безпекою під час війни», «Міжособистісна політико-психологічна напруженість населення України» та інші праці, які розглядають соціокультурний контекст розвитку вітчизняної освіти.

Цікаві матеріали пропонує НДЦ «Інститут сімейної та молодіжної політики імені Олександра Яременка» який є науково-дослідною установою, що належить до сфери управління Міністерства освіти і науки України. Серед напрямків діяльності установи є проведення соціологічних досліджень у сфері формування і реалізації молодіжної та сімейної політики, національно-патріотичного виховання на національному і місцевому рівнях.

Низка останніх досліджень становить інтерес для працівників ХОІППО та освітян області. Серед них: «Цифрові технології в молодіжній роботі», «Забезпечення прав і свобод в Україні», «Сучасний стан формування та реалізації молодіжної політики в об'єднаних територіальних громадах», «Сімейні цінності сучасної української молоді», «Впровадження єдиних стандартів у сфері національно-патріотичного виховання, оцінки досягнень відповідних суб'єктів у цій сфері та їх компетентності», «Компетентності фахівців сфери національно-патріотичного виховання», «Проблеми психічного здоров'я молодих людей та популяризації серед молоді знань з безпеки життєдіяльності», «Сучасний стан та перспективи розвитку громадянської освіти в Україні», «Безпека дітей в мережі інтернет», «Формування обґрунтованої молодіжної політики в умовах децентралізації», «Досвід проведення дитячих та молодіжних заходів з умовами проживання у наметах», «Соціологічне дослідження щодо наслідків міграції молоді та прогнозування територіальної мобільності молодого покоління в Україні» та ін.

Масштабні прикладні соціологічні дослідження в Україні проводить Фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» – аналітична і просвітницька організація, яка «ставить своєю метою розбудову української держави, демократії, ринкової економіки та повної інтеграції України в європейські та євроатлантичні структури». «Демініціативи» працюють, зокрема, у таких напрямах: дослідження та аналіз громадської думки; дослідження та аналіз думки експертів; поширення результатів своїх соціологічних та аналітичних досліджень серед політиків, лідерів громадянського суспільства, публічних діячів, ключових діячів уряду та громадськості, журналістів та науковців; проведення досліджень, інформаційних кампаній та вироблення рекомендацій з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України; написання аналітичних і рекомендаційних матеріалів з нагальних проблем демократичного розвитку України тощо.

Лише за останні 2 роки Фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» презентував низку соціологічних досліджень, які були обговорені працівниками ХОІППО в різних форматах. Мова йде про такі праці, як: «Довіра до держави: як зберегти національну єдність заради перемоги», «Самопочуття українців під час війни: емоції, очікування, особистий досвід», «Як війна впливає на думку українців про друзів, ворогів та стратегічні цілі держави», «Як трансформується ставлення українців до декомунізації, УПЦ МП та націоналізму під час війни з росією», «Інформації з яких джерел більше довіряють українці та якими, на їхню думку, є критерії професійності журналістів», «Боротьба в інформаційній та культурній царинах: що думають українці про державну мовну політику та пропаганду на тлі агресії рф», «Медіаспоживання в Україні: зміна медіапотреб та програш російської пропаганди» та ін.

Зокрема помітною подією в житті освітян України стало соціологічне дослідження «Між якістю та безпечністю: шкільна освіта та вступні випробування в умовах війни» проведене Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва спільно з Київським міжнародним інститутом соціології у період з 3 по 17 липня 2023 р. за фінансової підтримки Празького центру громадянського суспільства. У рамках дослідження, методом face-to-face, було опитано 2011 респондентів віком від 18 років, які проживали на підконтрольних Україні територіях.

Для порівняння використовувалися результати опитування, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з Київським міжнародним інститутом соціології у період з 1 по 7 червня 2021 р., коли було опитано 2003 респондента віком від 18 років у всіх регіонах України, за винятком тимчасово окупованих території АР Крим та частини території Донецької та Луганської областей.

Оцінюючи ставлення до дистанційної освіти в умовах війни, соціологи встановили, що переважна більшість опікунів (63%), чиї діти чи онуки навчаються у школах, не підтримує дистанційний формат навчання під час війни. Порівняно з опитуванням, проведеним у 2021 р., коли дистанційне навчання було запроваджене у відповідь на пандемію COVID-19, ставлення до онлайн-навчання не змінилося. Таким чином, загалом негативна оцінка дистанційного навчання, схоже, на думку дослідників, не залежить від причин, через які цей формат було запроваджено.

Опікуни, які проживають разом з дітьми/онуками у селах, дещо частіше підтримують дистанційне навчання, ніж опікуни з великих міст: 36% і 31% відповідно. При цьому ставлення до дистанційного формату освіти не залежить від фінансового становища опікунів.

Той факт, що навчальні заклади оснащені безпечними та обладнаними сховищами, не вплинув на рівень підтримки дистанційної освіти серед опікунів та піклувальників. 64% опікунів, чиї діти/онуки ходять у школи, облаштовані укриттями, виступають проти онлайн-навчання для своїх дітей/онуків. Майже стільки ж опікунів

(61%), чиї діти/онуки не мають сховищ при школах, теж хотіли б, аби, попри це, їхні діти відвідували заклад освіти в очному форматі.

Регулярно на основі свого застосунка, проводить соціологічні опитування компанія Rakuten Viber. Зокрема, компанія провела у 2023 р. опитування, щоб дізнатися, чи задоволені українці освітнім процесом у школі. В опитуванні в офіційному каналі Viber Україна взяли участь більше 70 тисяч користувачів з України.

57% опитаних відповіли, що поточний навчальний рік складно назвати повноцінним. Проте кожен четвертий респондент радий, що війна не стала на заваді навчанню.

Загалом на запитання «Чи задоволені ви освітнім процесом у школі цього року?» відповіді розподілилися так: Цей рік тяжко назвати навчальним — 57%; Так! Чудово, що є навчання навіть під час війни — 24%; Бувають різні моменти, доводиться багато вивчати самостійно — 12%; Завдяки ентузіазму вчителів — процес навчання кипить — 7%.

Респонденти також повідомили, яких покращень в освіті наступного року очікують першочергово. 47% опитаних вказали на необхідність зменшення навантаження та перебудову освітньої програми. 27% респондентів зазначили, що їм не подобається онлайн-навчання, а 6% — навпаки, що треба відмовитися від офлайн-формату на період війни. Ще 11% респондентів вважають, що потрібно приділяли більше уваги психологічному стану дітей, 5% — соціалізації учнів, а 4% очікують більшого залучення онлайн-інструментів та інтерактивів в освітній процес.

Загалом в Україні діє понад 20 спеціалізованих центрів дослідження громадської думки, які поширюють результати своєї роботи в інформаційний простір країни.

Серед них можна згадати: Український центр економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова; Київський міжнародний інститут соціології (КМІС); — незалежний аналітичний центр Cedos (ГО «Центр дослідження суспільства»); соціологічну групу «Рейтинг»; смартфон-панель Gradus Research (на базі Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка) та ін.

Декілька десятків центрів функціонують при різних типах закладів освіти, місцевих органах влади, органах місцевого самоврядування та громадських організаціях.

Як уже зазначалося раніше, у Хмельницькому ОІППО підвищення рівня соціологічної освіченості педагогів здійснюється, крім іншого, у рамках курсів підвищення кваліфікації шляхом викладання з 2015 р. дисципліни «Моніторингові та соціологічні дослідження в освіті» (а в останні роки «Використання результатів соціологічних досліджень в освітній діяльності закладу освіти).

У 2016 р. було підготовлено методичний посібник «Соціологічні дослідження в шкільному колективі: функції, методи, організація проведення та інтерпретація результатів», який активно використовується при роботі зі слухачами курсів.

Під час навчання педагогічні працівники беруть участь в обговоренні можливих завдань досліджень, їх тематичних напрямків та практичної користі. Розглядаються етапи соціологічного дослідження, слухачі навчаються визначати його цілі, вибирати методи збору даних, способи аналізу й обробки соціологічної інформації; ознайомлюються з вимогами до складання програми і плану дослідження; опановують основи аналізу інформації; отримують поради щодо формулювання висновків, вироблення рекомендацій і пропозицій та підготовки звіту за підсумками дослідження. Детально розглядаються методи дослідження: анкетне опитування, інтерв'ю, спостереження, контент-аналіз, експеримент та ін. Акцентується увага на важливих професійних і етичних факторах ефективності соцдослідження, таких як: чітке усвідомлення мети, вірно складена анкета, коректно сформована вибіркова сукупність, об'єктивна й неупереджена обробка зібраної інформації, якісні й об'єктивні аналіз результатів та їх інтерпретація, гарантія анонімності анкетування,

створення позитивної й довірливої атмосфери при роботі з респондентами, урахування думок респондентів у подальшій роботі.

Під час занять керівникам закладів освіти даються такі рекомендації:

1. Визначити осіб, котрим у посадових обов'язках передбачити функцію проведення соціологічних досліджень та організації їх методичного забезпечення (заступник директора, педагог-організатор, практичний психолог, соціальний педагог).

2. Проводити заходи з підвищення рівня соціологічної культури працівників закладу освіти (насамперед класних керівників та керівників науково-дослідницьких робіт МАН України).

3. Запровадити формування та поповнення банку даних соціологічних досліджень, які можуть бути використані педагогічними працівниками для самоосвіти, навчально-виховного процесу та наукової діяльності.

4. Передбачити в рамках формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти закладу регулярне проведення соціологічних досліджень за методикою ДСЯОУ.

5. Розглянути можливість та доцільність розгортання на базі закладу освіти громадських, освітніх та наукових проєктів, які передбачали б застосування технологій соціологічних досліджень (наприклад: учнівські ЗМІ, школа юного науковця, центр усної історії, центр дослідження громадської думки тощо).

Загалом зусиллями підрозділів ХОІППО усіма заходами науково-методичного та навчального характеру, які ставлять за мету підвищення рівня соціологічної культури педагогічних працівників, щороку охоплюється увагою близько 600-700 педагогічних працівників загальноосвітніх, позашкільних і дошкільних навчальних закладів, переважно з числа керівників та практичних психологів.

Підсумовуючи, можна констатувати наступне:

– Актуальність формування соціологічної культури в закладах післядипломної педагогічної освіти визначається, з одного боку, суспільною потребою в модернізації освітнього процесу в напрямку підготовки фахівців якісно нових за змістом професій, що відповідають світовому рівню інформатизації, з іншого – необхідністю удосконалення гуманітарної підготовки педагогів з огляду на їхню роль у вихованні підростаючого покоління та формуванні в нього громадянських цінностей.

– Соціологічні дослідження в освітньому закладі покликані розв'язати протиріччя між постановкою нових цілей виховання та відсутністю даних про цільові орієнтації учнів і їхніх батьків; між необхідністю прогнозу розвитку системи шкільної освіти й відсутністю методики соціологічного дослідження, адаптованої до шкільних умов; між зростанням інтересу суспільства до проблем освіти та відсутністю значної і доступної інформації про ставлення вчителів, учнів, батьків до змін, що відбуваються; між необхідністю особистісно орієнтованої освіти і відсутністю зворотного зв'язку між управлінцями та громадськістю.

– Аналіз діяльності педагогів-практиків показує, що вони недостатньо підготовлені до організації і проведення соціологічних досліджень у школі. Це обумовлено тим, що, по-перше, методи соціологічного дослідження недостатньо повно відображені в Державному освітньому стандарті, а по-друге, соціологія, частиною якої виступає конкретно-соціологічне дослідження, не є обов'язковою дисципліною в педагогічних вищих навчальних закладах.

– Виходячи з вищезазначеного в Хмельницькому ОІППО приділяється багато уваги формуванню високого рівня соціологічної культури як працівників закладу, так і освітян області. Загалом робота ведеться за наступними напрямами: аналіз і врахування в роботі матеріалів загальноукраїнських соціологічних досліджень; проведення власних соціологічних досліджень, використання їх результатів при плануванні роботи та поширення їх через ЗМІ; ініціювання створення в навчальних закладах позаштатних соціологічних служб; підвищення рівня соціологічної культури педагогів у курсовий та міжкурсовий періоди; науково-методичний супровід

проведення педагогічними працівниками області соціологічних досліджень на регіональному та локальному рівнях.

**Список використаних джерел та літератури**

1. Закон України «Про освіту».
2. Наказ МОН України № 665 від 01.06.2013 р. «Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів».
3. Наказ МОН України № 54 від 16.01.2020 «Про затвердження Порядку проведення моніторингу якості освіти» передбачає застосування соціологічних методів збору інформації у рамах проведення комплексних моніторингових досліджень.
4. Наказ МОН України № 1480 від 30.11.2020 «Про затвердження Методичних рекомендацій з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах загальної середньої освіти»
5. Наказ Державної служби якості освіти України № 01-11/58 «Про внесення змін у додатки до наказу Державної служби якості освіти України від 29.03.2021 №01-11/25 «Про забезпечення проведення інституційних аудитів закладів загальної середньої освіти»
6. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні: монографія / Нац. акад. пед. наук України ; за заг. ред. В.Г.Кременя. — Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. — 384 с.
7. Між якістю та безпечністю: шкільна освіта та вступні випробування в умовах війни // Сайт «Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. – https://dif.org.ua/article/mizh-yakistyu-ta-bezpechnistyu-shkilna-osvita-ta-vstupni-viprobuvannya-v-umovakh-viyni, вільний. – Назва з титул. екрану.
8. Поліковська Юлія. 47% респондентів вважають за доцільне зменшити навантаження у школах, — Rakuten Viber, 2023 – 11 травня Сайт «Детектор медіа». – https://ms.detector.media/internet/post/31911/2023-05-11-47-respondentiv-vvazhayut-za-dotsilne-zmenshyty-navantazhennya-u-shkolakh-rakuten-viber/
9. Соціологічні дослідження в шкільному колективі: функції, методи, організація проведення та інтерпретація результатів : Метод. посіб. для пед. прац. заг. навч. зак. / Уклад. С.В. Білошицький, С.С. Мітягіна. – Хмельницький, 2016. – 93 с.

**Блажиєвська Валентина**,
старший викладач кафедри
менеджменту та освітніх технологій
Хмельницького ОІППО
імені Анатолія Назаренка

## Атестація педагогічних працівників як один із засобів управління якістю освіти у закладі освіти

***Анотація.*** *У статті визначено особливості організації та проведення атестації педагогічних працівників за новим Положенням.*

***Ключові слова:*** *атестація, педагогічні працівники, управлінська діяльність, академічна доброчесність.*

Сьогодення ставить перед освітою нові виклики і завдання. Сучасній школі необхідні професіонали здатні працювати в умовах швидкого зростання обсягів

інформації, готові опановувати й упроваджувати інноваційні освітні технології, сприяти розвитку пізнавальних інтересів і творчих здібностей учнів.

Важливу роль у вирішенні цієї проблеми відіграє атестація педагогів, що сприяє постійному розвитку їхньої професійної компетентності. Саме через атестацію долається розрив між здобутою раніше освітою та новими фаховими вимогами сьогодення. Метою атестації педагогічних працівників є активізація їх професійної діяльності, стимулювання цілеспрямованого безперервного підвищення рівня фахової майстерності, розвиток творчої ініціативи, підвищення престижу й авторитету педагогічної праці та забезпечення ефективності освітнього процесу.

***Основними актами законодавства з питань атестації є:***

- Закони України «Про освіту» (статті 50, 59) та «Про повну загальну середню освіту» (статті 48, 51);
- Постанова Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2015 року N1109 «Про затвердження переліку кваліфікаційних категорій і педагогічних звань педагогічних працівників»;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» зі змінами (далі – постанова №800).

Базовим документом, що регламентує порядок атестації, є Положення про атестацію педагогічних працівників, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 9 вересня 2022 року № 805 (далі Положення).

Міністерством освіти і науки України визначено одинадцять змін в атестації педагогічного працівника за новим Положенням:

- осучаснення процедури проведення засідання атестаційної комісії;
- збільшення автономії закладів освіти;
- визначення вимог до роботи секретаря атестаційної комісії;
- змінення вимоги до голосування;
- спрощення норми щодо підписання протоколу та атестаційних листів;
- змінення вимоги щодо вивчення практичного досвіду педагога;
- скасування вимоги щодо присутності педагога на засіданні атестаційної комісії;
- змінення вимоги до позачергової атестації;
- змінення дати збільшення оплати праці;
- визначення сертифікації як проходження атестації;
- визначення вимоги до присвоєння кваліфікаційних категорій педагогам закладів дошкільної освіти.

***Особливості атестації педагогічних працівників за новим Положенням:***

- атестації підлягають педагогічні працівники, посади яких віднесено (п.2 р.1 Положення) до педагогічних, згідно з переліком (постанова КМУ від 14.06.2000 року №963);
- атестація педагогічних працівників є обов’язковою, може бути черговою або позачерговою, проводиться з дотриманням академічної доброчесності (п.4 р.1 Положення);
- педагогічний працівник проходить чергову атестацію не менше одного разу на п’ять років, крім випадків, передбачених законодавством;
- підвищення кваліфікації є необхідною умовою атестації;
- мінімальний загальний обсяг (загальна тривалість) підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти, необхідний для проходження атестації, становить не менше ніж 150 годин (5 кредитів ЄКТС) упродовж п’яти років. Положенням врегульовано механізм підрахунку годин підвищення кваліфікації, а саме: загальна тривалість підвищення кваліфікації визначається сумарно за останні 5 років перед атестацією та незалежно від суб’єкта підвищення кваліфікації, виду, форми чи напряму, за якими педагогічний працівник пройшов підвищення кваліфікації;

- раніше присвоєні кваліфікаційні категорії, педагогічні звання є дійсними до атестації педагогічних працівників за новим Положенням;
- атестація «не за фахом»: педагогічні працівники, які працюють у закладах освіти та мають вищу освіту за спеціальностями, що не відповідають навчальним предметам або педагогічній діяльності за посадою, вважаються такими, що мають відповідну посаді професійну кваліфікацію та атестуються як такі, що мають відповідну освіту (п. 3.2 наказу № 805);
- особи, призначені на посади педагогічних працівників відповідно до частини 5 статті 58 Закону України «Про освіту» (особи, які здобули вищу, фахову перевищу освіту, професійну (професійно- технічну) освіту за іншою спеціальністю (не присвоєно професійну кваліфікацію педагогічного працівника) можуть бути призначені на посаду педпрацівника строком на 1 рік) та/або ті, які пройшли педагогічну інтернатуру в установленому законодавством порядку, для продовження роботи на цих посадах атестуються упродовж другого року роботи, але не раніше ніж через один рік після призначення на посаду (п.15 р.1);
- успішне проходження сертифікації та наявність чинних сертифікатів (один раз протягом його дії) зараховується як проходження чергової (позачергової) атестації із присвоєнням наступної (збереженням присвоєної) кваліфікаційної категорії, педагогічного звання;
- за результатами атестації визначається відповідність педагогічного працівника займаній посаді, присвоюються або підтверджуються кваліфікаційні категорії, педагогічні звання відповідно до Переліку кваліфікаційних категорій і педагогічних звань педагогічних працівників;
- педагогічні працівники, які мають педагогічне навантаження з кількох предметів, атестуються з того предмета, який викладають за спеціальністю. У цьому випадку присвоєна кваліфікаційна категорія поширюється на все педагогічне навантаження при умові підвищення кваліфікації з навчальних предметів (інтегрованих курсів) інваріантної складової/обов'язкового компонента річного навчального плану закладу освіти;
- педагогічні працівники, які обіймають різні педагогічні посади в одному і тому чи різних закладах освіти (зокрема керівники закладів освіти, які викладають предмети або здійснюють іншу педагогічну роботу), атестуються за кожною з посад;
- педагогічним працівникам, посади яких не передбачають присвоєння кваліфікаційних категорій, за результатами атестації визначається відповідність (невідповідність) займаній посаді та у порядку, визначеному законодавством, встановлюється (підтверджується) тарифний розряд;
- рішення атестаційної комісії може бути підставою для звільнення педагогічного працівника з роботи у порядку, встановленому законодавством.

Управлінська діяльність щодо атестації педагогічних працівників пов'язана з плануванням, організацією та координацією атестаційного процесу і передбачає, як правило, такі дії: створення атестаційної комісії, інформування педагогічних працівників; проведення атестаційних процедур, аналіз результатів, прийняття рішення.

***Положення регламентує порядок проведення атестації:*** до 20 вересня − утворення атестаційних комісій; до 10 жовтня – атестаційна комісія складає і затверджує список педагогічних працівників, які підлягають черговій атестації в наступному календарному році, визначає строки проведення атестації та графік проведення засідань; визначаються строки та адреси електронної пошти для подання педагогічними працівниками документів; до 20 грудня – подання до атестаційної комісії заяв педагогічних працівників для проведення позачергової атестації та проведення чергової атестації від педпрацівників які з певних причин не були включені у список, затвердження відповідних списків; ухвалення рішення атестаційної комісії про результати атестації (не пізніше 1 квітня – комісії І рівня, не пізніше 25 квітня – комісії ІІ-ІІІ рівня).

Атестацію педагогічних працівників слід проводити з дотриманням академічної доброчесності:

- не можна створювати перешкоди проходженню педагогічним працівником атестації, необґрунтовано відмовляти у присвоєнні (підтвердженні) кваліфікаційної категорії, педагогічного звання та встановленні тарифного розряду;
- педагогічний працівник за власним бажанням подає атестаційній комісії під час атестації всі матеріали, які підтверджують його педагогічну майстерність. При цьому педагог має дотримуватися принципу академічної доброчесності, визначеного статтею 42 Закону України «Про освіту», тобто: не запозичувати посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримуватися норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надавати достовірну інформацію про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність.

Атестація є саме тим чинником, який не тільки сприяє особистісному, професійному зростанню педагогів, стимулюванню безперервності освіти, активізації творчої ініціативи та визнанню досягнень, а й сприяє підвищенню відповідальності за результати роботи та забезпечує соціальний захист компетентної педагогічної праці.

**Список використаних джерел та літератури**


1. Закон України «Про освіту», 2017 [Електронний ресурс]. URL: Верховна Рада України. Законодавство України. http://surl.li/jjyxd
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2020 [Електронний ресурс]. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: http://surl.li/mfrk
3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку кваліфікаційних категорій і педагогічних звань педагогічних працівників» [Електронний ресурс]. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: http://surl.li/jjyzg
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» [Електронний ресурс]. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: http://surl.li/osjo
5. Положення про педагогічну інтернатуру. [Електронний ресурс]. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: http://surl.li/fnjlq
6. Положення про атестацію педагогічних працівників [Електронний ресурс]. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: http://surl.li/erqta
7. Олег Єресько. 11 змін в атестації педагогів: підготуйтеся завчасно [Електронний ресурс]. URL:http://surl.li/jjyyh
8. Володимир Божинський. Організовуємо роботу атестаційної комісії закладу освіти відповідно до нового Положення [Електронний ресурс]. URL:http://surl.li/jjyxu



**Богачик Тамара**,
заступник директора
Інституту післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області
з науково-методичної роботи,
кандидат історичних наук


## Окремі практичні аспекти освітнього менеджменту в умовах воєнного стану: регіональний дискурс


*Автором зроблено спроби визначити пріоритетні аспекти освітнього менеджменту в умовах воєнного стану. Окреслено алгоритм певних управлінських дій освітніх менеджерів у сучасних нестандартних ситуаціях;*

*презентовано практичний досвід антикризового менеджменту в освітньому просторі Чернівецької області.*

***Ключові слова**: освітній менеджмент, воєнний стан, суб'єкти, інституції, науково-методична робота.*

Стратегічні вектори розвитку системи освіти в умовах воєнного стану актуалізують підходи до освітнього менеджменту як технології й мистецтва управління, що постійно оновлюється новітніми ідеями, уявленнями, спостереженнями, практико зорієнтованими рекомендаціями. Безперечно, звернення до них дає можливість не тільки свідомо осмислювати виклики та загрози сучасного суворого стану, а й створити відповідне освітнє середовище, що ефективно працює та відповідає сучасним вимогам, є привабливим для усіх суб'єктів освітнього процесу. Варто зауважити, що проблематика освітнього менеджменту стала предметом ґрунтовних досліджень Г.В.Єльникової, О.В.Касьянової, О.І.Мармази, Н.М.Бібік, В.І.Маслова, Н.Г.Протасової, Т.М.Сорочан та ін., які акцентували на постійному оновленні його змісту, запровадженні інноваційних управлінських технологій.

Проте управління закладами загальної середньої освіти, що здійснюється в умовах воєнного стану, набуває змісту антикризового та ситуаційного менеджменту, технології та засоби якого мають допомогти протидіяти негативним тенденціям та подолати кризу. Тому важливо окреслити практичний алгоритм дій освітнього менеджера у сучасних нестандартних ситуаціях.

Оскільки у цілому система освіти є сферою міжособистісної взаємодії, то саме менеджмент покликаний налагоджувати ефективний механізм участі кожного суб'єкта в освітньому процесі, а також сприяти здійсненню його науково-методичного супроводу, і зокрема, системному професійному розвитку педагогічних працівників [1].

Функціонуючи у суворих умовах реальності та тримаючи освітній фронт, регіональна система післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області упевнено продовжує сприяти налагодженню та здійсненню продуктивного професійного діалогу між усіма суб'єктами освітнього процесу. Водночас безпекові виклики і загрози та тенденції розвитку сучасної освітньої системи активізували процес якісної зміни змісту освітнього менеджменту, оскільки він повною мірою залежить від ситуації, що існує у країні у зв'язку з повномасштабним вторгненням рф. Тому відповідно і готовність керівника до управління у складних надзвичайних ситуаціях набуває нового змістового забарвлення. Тому проблематика щодо реалізації практичної складової освітнього менеджменту в умовах воєнного стану є актуальною.

У цьому контексті важливою є тісна співпраця усіх суб'єктів та інституцій, які забезпечують антикризове управління, бо освітній менеджмент за таких умов передбачає постійне спостереження, виявлення та локалізацію проблемних явищ, які відбуваються в освітньому середовищі кожного закладу освіти. Окрім того, у цьому контексті важливим є алгоритм запобігання кризовим ситуаціям, розроблення практичних порад щодо налагодження ефективної взаємодії керівника закладу з педагогічним та учнівським колективами.

Першочерговим та пріоритетним завданням в умовах повномасштабної війни для кожного керівника закладу освіти є не тільки налаштуватися на конструктивну роботу в умовах викликів і загроз, а дотримуватися чіткого алгоритму щодо створення психологічно безпечного освітнього середовища у підпорядкованих колективах, що позитивно впливатиме на психоемоційний стан усіх суб'єктів освіти та підвищить якість засвоєння знань [5]. Тому важливим кроком у реалізації окресленого питання стала розробка практичних рекомендацій щодо психологічної підтримки здобувачів освіти в умовах війни, розроблених фахівцями науково-

методичного центру практичної психології та соціальної роботи Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області, які щоденно використовуються закладами освіти.

Водночас, здійснюючи антикризове управління, керівники закладів освіти застосовують такий інструментарій: моніторинг та діагностика на основі показників стану організації, планування і розробка антикризової стратегії, навчально-методичний супровід освітнього процесу. Кризові явища, викликані упродовж останніх трьох років спочатку пандемією COVID-19, а потім повномасштабним вторгненням рф на територію України, суттєво підсилили «втрати в навчанні», «освітні розриви», «прогалини в навчанні» тощо як для закладів освіти усієї країни, так і для ЗЗСО Чернівеччини. Тому Інститутом післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області спільно з Департаментом освіти і науки запропоновано адміністраціям закладів освіти провести внутрішній моніторинг результатів навчання здобувачів освіти з використанням діагностичного інструментарію, результати якого допомогли організувати адаптивне гнучке планування, що передбачало перерозподіл навчального часу між темами з кожної освітньої галузі з урахуванням виявлених освітніх втрат [2;3].

На обласному та територіальних рівнях. з боку ІППОЧО, ЦПРПП, методичних формувань різних рівнів сплановано низку заходів неформальної освіти з надання підтримки педагогічним працівникам щодо професійного вдосконалення з питань методики роботи в умовах змішаного навчання [3].

Разом з тим важливо, щоб освітні менеджери – керівники закладів освіти та їх заступники проводили інформаційну та роз'яснювальну роботу, надавали консультаційну допомогу, підтримку щодо планування й розроблення траєкторії професійного розвитку педагогічних працівників, а також впровадження провідних технологій в освітній процес, використання інноваційних підходів у ході здійснення просвітницької діяльності тощо.

Пріоритетним практичним напрямом діяльності залишається і координація науково-методичної роботи. В її основі як важливого чинника реалізації Концепції НУШ на шкільному, територіальному та обласному рівнях має знаходитися діяльнісний підхід до підвищення фахової майстерності педагога, тобто включення педагога в реалізацію будь-якої діяльності – навчання, дослідження, проектування, та практична спрямованість всіх методичних заходів. Тому основною метою діяльності усіх суб'єктів та інституцій, які координують науково-методичний супровід освітнього процесу – дати поштовх до самоосвіти, самовдосконалення та самореалізації, допомогти вчителю розкрити свої таланти, надати йому кваліфікаційну допомогу як у питаннях теорії, так і в практичній діяльності, у підвищенні результативності його педагогічної праці. Цей пріоритет продовжує залишатися на часі, тому що забезпечує динамічний розвиток педагогічної спільноти [2].

Важливим залишається у нинішніх складних умовах здійснення ефективного науково-методичного супроводу впровадження Державного стандарту базової середньої освіти. Маємо позитивний регіональний досвід функціонування обласних творчих динамічних груп НУШ, метою діяльності яких стало розроблення та упровадження в практику роботи закладів загальної середньої освіти навчально-методичного забезпечення для викладання навчальних предметів за освітніми галузями НУШ [4, с.29]. Створені формування педагогів, окрім укладання практичної складової з методики викладання навчальних дисциплін за освітніми галузями НУШ, продовжують працювати над розробкою додаткового контенту з ключових навчальних тем, ураховуючи прогалини в знаннях, недосягнення учнівством очікуваних результатів навчання, що визначені освітніми програмами, тощо.

Окрім того, здійснюючи науково-методичний супровід професійного зростання педагогічних працівників, адміністрації закладів освіти, керівники територіальних

професійних спільнот покликані зорганізувати методичне наставництво (надання кваліфікованої поради, допомоги, роз'яснення, інформаційної підтримки щодо вирішення професійних завдань, подолання професійних утруднень тощо); проведення педагогічного коучингу (забезпечення тренування педагогічних працівників для розвитку необхідних професійних здібностей і навичок, засвоєння передових стратегій тощо). При цьому важливо, щоб зберігалася системність, вертикальність і горизонтальна цілісність освітнього процесу; інтеграція формальної, неформальної та інформальної освіти; ураховувалися професійні потреби педагогічних працівників тощо

**Список використаних джерел та літератури**

1. Сорочан Т.М. Методична робота: підготовка вчителів до реалізації концепції «Нова українська школа». https://lib.iitta.gov.ua/710731/1/%D0%A1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%87%D0%B0%D0%BD_%D0%9C%D0%95%D0%A2%D0%9E%D0%94%D0%98%D0%A1%D0%A2_05.pdf

2. Богачик Т.С. Науково-методичний супровід професійного розвитку педагогів: пріоритети та завдання. https://drive.google.com/file/d/1Hj5Lx_6eh2ETlLnDnjx4fEEukQKCgXTZ/viw

3. Богачик Т.С. Науково-методичний супровід формування професійної компетентності педагогічних працівників: сучасні виклики та актуальні завдання. https://drive.google.com/file/d/1XgpoVTqNRN6pfZ4D7CEwnQ38Ane_RKgS/view

4. Богачик Т. С. Роль обласних динамічних творчих груп за освітніми галузями НУШ в укладанні методичних кейсів для ЗЗСО: регіональний практичний аспект // Імплементація Державного стандарту базової середньої освіти: І-54 виклики, реалізація, перспективи: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції (онлайн), 15 травня 2023 р. / КЗ «Житомирський ОІППО» ЖОР ; КНЗ КОР «Київ. обл. ін-т післядиплом. освіти пед. кадрів» ; Івано-Франків. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти та ін. Житомир : КЗ «Житомирський ОІППО» ЖОР, 2023. С.29-32.

5. Романовська Д.Д., Гречко Р.І. Психологічна підтримка здобувачів освіти в умовах війни: методичні рекомендації педагогам. http://ippobuk.cv.ua/?page_id=283

**Вакалюк Наталія**,
директор Шепетівського ЗДО №7
«Дюймовочка»
Шепетівської міської ради

**Черпаємо силу із народних джерел**

*Національне виховання є певний ґрунт*
*у справі зміцнення моральних сил дитини*
*і оновлення, відродженої душі народу.*
*Софія Русова*

***Анотація.*** *У статті обґрунтовано необхідність використання відроджуваних традицій української народної педагогіки, особливо формування на цій основі навичок здорового способу життя дошкільників. Розглядаються сучасні підходи до виховання у дітей національної самосвідомості, людяності, культивування здорового способу життя спрямованих на формування «нового» українця.*

***Ключові слова:*** *народні джерела оздоровлення, національна самосвідомість, здоровий спосіб життя, народний фольклор.*

Власний досвід кожного народу – справжній скарб для виховання нових поколінь. Виплекані століттями, випробувані сотнями тисяч наших попередників правила діяли: вчили берегти своє життя, піклуватись про здоров'я, бути емоційно сильними. Тому не дивно, що одним із компонентів здоров'язбережувальної технології дошкільної освіти є народні джерела оздоровлення. Використання відроджуваних традицій української народної педагогіки є нині актуальним. Особливо формування на цій основі навичок здорового способу життя дошкільників. Тому в нашому закладі ми впроваджуємо народні засоби впливу з метою виховання у дітей національної самосвідомості, людяності, культивування здорового способу життя.

Здоров'я нації сьогодні – загальнодержавний показник, який віддзеркалює рівень соціально-економічного стану суспільства. Умови сьогодення свідчать про актуальність проблеми збереження здоров'я дітей в Україні, оскільки майже 38% дітей дошкільного віку мали відхилення у здоров'ї, а через воєнні дії даний показник підвищився до критичного рівня. Оцінка сучасного стану і тенденцій здоров'я дітей дошкільного віку свідчить про серйозне неблагополуччя, що може вплинути на погіршення якості життя та суттєве обмеження реалізації соціальних функцій населення у подальші роки. Тому першочергово вбачаю за необхідне використання комплексного підходу до впровадження освітніх технологій і народних надбань, пов'язаних із вирішенням проблем здоров'я дітей.

Всім відомий факт, що здоровий спосіб життя – це спосіб життєдіяльності дитини, який спрямований на збереження та зміцнення здоров'я малюка та профілактику найбільш значущих хвороб дитячого віку. Він включає такі принципи, як дотримання режиму дня, раціональне харчування, фізичну культуру, дотримання правил гігієни, відсутність шкідливих звичок, доброзичливе ставлення до оточуючих, активний відпочинок, сприятливі умови життя.

Основним завданням сьогодення для педагогів є зорієнтувати дітей на здоровий спосіб життя через призму національної культури, на стійке бажання бути здоровими; поглибити знання про народні традиції здорового способу життя.

Традиції та звичаї українського народу охоплюють усі компоненти здорового способу життя: харчування, рухова активність, гігієну, загартовування, дотримання режиму праці і відпочинку.

До традиційних засобів виховання наших маленьких українців можемо віднести невичерпні можливості народного фольклору. Саме твори усної народної творчості супроводжують людину від самого народження і впродовж усього життя. Метою використання цих творів є не тільки розважальна функція, яка, до речі, виконує важливу роль у плані щодо впливу на оптимістичний настрій дитини, сприяння створенню емоційного комфорту, а також ефективно стимулює нервову систему, розвиває вестибулярний апарат, загартовує організм, формує навички здорового способу життя.

Не менш важливе місце у відродженні традицій формування здорового способу життя посідають свята, важливим чинником яких є не лише народні рухливі ігри, забави та розваги, а й цілий комплекс обрядовості, який спирається на духовне коріння кожного. На допомогу педагогам у нашому закладі функціонує народознавчий музей «Українська світлиця», де представлені різні експозиції: «Вишиванки нашого регіону», «Стародавній посуд», «Знаряддя праці», «Родинні обереги» тощо.

Однією з найважливіших функцій такого виду виховної роботи є збереження, відтворення і подальша трансформація національних традицій у формуванні здорового способу життя та культури у щоденному побуті дітей дошкільного віку. Малюки мають розуміти, що український народ приділяв значну увагу зміцненню і збереженню здоров'я, сприяв запобіганню хвороб шляхом використання природних можливостей організму та навколишнього середовища. Народні традиції здорового

способу життя закріплювалися і передавалися наступним поколінням у різноманітних звичаях, обрядах, святах, органічно вплетених у повсякденно-побутову життєдіяльність сім'ї, родини, громади й цілісну структуру народного календаря.

Важливими засобами виховання здорового способу життя були рухливі ігри, забави, розваги, танці, що є систематичними елементами народних валеологічних традицій. Так у закладі створено фольклорний гурток «Вишиванка», основним завданням якого є залучати дітей до української національної обрядовості, підготовки та проведення свят, ігор, використання народних прикмет, народної творчості, яка оспівує красу, виховує бажання бачити прекрасне. Під час гурткової роботи діти залюбки вивчають запальний український гопачок, водять гаївки, співають народні пісні, обігрують народні обряди і, як результат, участь у всеукраїнських та міжнародних конкурсах, де наші вихованці займали призові місця.

Раціональне харчування є невід'ємною складовою здоров'язбережувальної компетенції.

Основними засадами харчування українців завжди були збалансованість, різноманітність, висока біологічна цінність, простота приготування. Тому ознайомлюємо дошкільників з тим, як харчувалися запорізькі козаки під час розваг: «Посвята в козачата», «Козацькі розваги», «Отаманська юшка». Посмакувавши автентичні страви, діти дізнаються, що простота і різноманітність козацької їжі забезпечувала їм високу працездатність і міцне здоров'я. Наприклад, на столі у козаків зазвичай були соломаха (густо зварене на воді житнє борошно), тетеря (не дуже густо зварене на квасі житнє борошно та пшоно), щерба (рідко зварене на риб'ячій юшці борошно). Круту тетерю їли з риб'ячою юшкою, жиром, молоком чи водою. Ласували козаки й м'ясом, зокрема дичиною, свининою та рибою. Не відмовлялись від вареників, сирників, гречаних галушок із часником.

Знайомились із традиціями та різноманіттям святкового столу під час проведення «Андріївських вечорниць», «Свята вареників», «Свята Борщу», «Різдвяних зустрічей», театральних дійств «Великоднє диво», «Обжинки».

Для того, щоб сучасний вихователь відповідав вимогам сьогодення, потрібно щоденно займатися власною самоосвітою, працювати над підвищенням фахової компетентності й особистісного креативного потенціалу. Педагог має не лише орієнтуватися у сучасних досягненнях дошкільної освіти, впроваджувати провідні ідеї та освітні технології у практику роботи, а й займатися інноваційною діяльністю в сфері формування здоров'я дітей. Я, як вихователь-методист, розумію, що важливим чинником інноваційної діяльності вихователя є усвідомлення ним того, що кожна освітня технологія має містити в собі оздоровчий компонент, тобто її основна спрямованість полягає в збереженні фізичного, психічного (інтелектуального і емоційного), духовного (морального) і соціального здоров'я. Народні джерела оздоровлення є важливим аспектом під час вибору оздоровчої технології.

Серед інноваційних оздоровчих технологій, які використовуються педагогами нашого закладу для дітей, слід виокремити: пальчикову (вправи, ігри,) – на основі народних потішок, наприклад:

*Пальчик-хлопчик*

*— Пальчик-хлопчик, де бродив?*

*— З цим братиком в ліс ходив,*

*З цим братиком борщ варив,*

*З цим братиком снідав,*

*З цим братиком співав.*

*(Під час промовляння масажувати пальці на обох руках. Потім по черзі з'єднувати їх з рештою пальців)*

Слід зазначити, що масаж кожного пальця позитивно впливає на певний орган:

-масаж великого пальця – підвищує активність мозку;

-масаж вказівного пальця – стимулює шлунок і підшлункову залозу;

-масаж середнього пальця – покращує роботу кишківника;

-масаж безіменного пальця – стимулює печінку;

-масаж мізинця – сприяє покращенню серцевої діяльності, знімає психічне і нервове напруження.

Оскільки нервові закінчення на пальцях безпосередньо пов'язані з мозком, то робота рук:

-сприяє психічному заспокоєнню;

-попереджає розвиток втоми в мозкових центрах;

- розвиває мовлення дітей;

Дихальну та звукову гімнастику – з використанням народних малих віршованих форм (пісні, заклички, мирилки) тощо.

Особливе місце в українських традиційних підходах до формування здорового способу життя дітей належить фізичному загартуванню. До основних видів фізичного загартування можна віднести обливання водою, ходьбу босоніж, сухе та вологе обтирання ніг, використання цілющих можливостей сонця, повітря, лікарських рослин тощо. Так, наприклад, у багатьох регіонах України побутувало ритуальне дійство під назвою "топтати ряст", основною метою якого була профілактика застудних захворювань, внутрішня активізація можливостей функціонування організму, сприяння виробленню позитивних емоцій тощо. Наші малята полюбляють ходіння «доріжкою здоров'я», яку педагоги зробили власноруч з покидькового та природного матеріалу (гілочки, хвоя, шишки, солома, тирса, мушлі тощо). Постійно застосовуємо у практиці різні види масажу (з використанням щіток, шишок, горішків, самомасаж):

1.Масаж пальців, починаючи з великого і до мізинця. Розтирають спочатку подушечку пальця, а потім повільно піднімаються до його основи. Такий масаж бажано супроводжувати веселими віршиками.

2.Масаж долонних поверхонь річковими або морськими камінчиками.

3.Масаж волоськими горіхами:

-катати два горіхи між долонями;

-один горіх прокачувати між пальцями;

-утримувати кілька горіхів між розставленими пальцями ведучої руки та обох рук.

4.Масаж шестигранними олівцями.

5.Масаж «чотками» або дерев'яним намистом. Перебирання «намистин» розвиває пальчики, заспокоює нерви. Перебирання супроводжують прямою та зворотною лічбою.

У нашому закладі набуло популярності застосування в практиці роботи оздоровчих технологій, що використовуються з профілактично- лікувальною метою. Серед них можемо виділити такі: фітотерапія (чаї, фітомішечки); ароматерапія (ароматизація приміщення); вітамінотерапія (вітамінізація страв). Можу зазначити, що малята залюбки разом з вихователями працюють на ділянці з лікарськими рослинами та власноруч доглядають, збирають, висушують їх.

**Поради вихователям щодо застосування здоров'язбережувальних технологій у роботі з дітьми**:

- чітко плануйте свою діяльність;
- добре опануйте обрану технологію;
- створюйте відповідне середовище;
- узгоджуйте свої дії з батьками дітей, забезпечуйте єдність підходів закладу освіти і батьків до запроваджуваної технології;
- залучайте вихованців тільки за їхнім бажанням;
- будьте в доброму гуморі;
- слідкуйте за власним здоров'ям;
- пам'ятайте, що здорову дитину може виховати лише здоровий педагог;
- регулюйте індивідуальні навантаження, враховуйте принцип прогресуючого навантаження;
- використовуйте в своїй діяльності екологічно доцільні предмети;

- дотримуйтеся гігієнічних вимог;
- самовдосконалюйтеся.

**Проєкт «Народні джерела оздоровлення»**

**Актуальність проєкту**.

Щаслива людина - здорова людина, яка несе в навколишній світ красу, розуміння та тепло. Саме такими бачимо в майбутньому вихованців нашого освітнього закладу. Формування навичок здорового способу життя дошкільників використовуючи традиції української народної педагогіки. Впровадження народних засоби впливу з метою виховання у дітей національної самосвідомості, культивування здорового способу життя.

**Мета проєкту.**

Основна мета цього проєкту - поглибити поняття про те, що для людини головне – це здоров'я. Розвивати вміння берегти його, слідкувати за собою, дотримуватись правил. Виховувати життєву потребу бути завжди здоровим.

**Завдання проєкту.**

- Виховання свідомого ставлення вихованців до власного здоров'я, здоров'я інших людей, здорової нації в цілому;
- формування гігієнічних навичок і засад здорового способу життя на підґрунті національних традицій українського народу;
- рекомендації щодо здорового способу життя;
- формування у вихованців звичок, які потім перейдуть у потреби до здорового способу життя;
- сприяти формуванню патріотично активної життєвої позиції та творчого ставлення до виконуваної роботи.

**Учасники проєкту:** педагоги, діти старшого дошкільного віку, батьки.

**Тривалість проєкту:** вересень-червень.

**Форми і методи реалізації:**

| № за/п | Зміст діяльності | Термін виконання |
|---|---|---|
| 1. | Круглий стіл на тему: Реалізація проекту «Народні джерела оздоровлення» (ознайомлення педколективу із проведенням в ЗДО проєкту, його метою, завданнями та запланованими заходами). | вересень |
| 2. | Аналіз стану здоров'я вихованців.<br>Первинне діагностування дошкільників з метою вивчення ставлення дітей старшого дошкільного віку до власного здоров'я. Вивчення думки батьків про вплив режиму дня на здоров'я дітей, культивування здорового способу життя.<br>Вивчення спеціальної літератури, документів щодо необхідності формування культури здоров'я підростаючого покоління | вересень |
| 3. | Усний журнал «Здоров'я у твоїх руках» Зміст: розкрити значення поняття «здоров'я»; причини його порушення; народні приказки та прислів'я про життя і здоров'я; конкурс малюнків «Здорова дитина-здорова нація» | жовтень |

| | | |
|---|---|---|
| 4. | Тренінги: «Мій режим дня».<br>( Поняття «режим дня», його важливість для здорового розвитку; як дотримуватись режиму дня).<br>«Бережи здоров'я змалку». (Стан власного здоров'я людини залежить від її поведінки) | жовтень<br><br><br>квітень |
| 5. | Уроки-зустрічі з лікарями: «Загартування організму», «Раціональне харчування», «Активна рухова діяльність», «Підвищення імунітету» | жовтень<br>січень<br>квітень<br>червень |
| 6. | Вікторина «Яскраві барви здоров'я». Зміст: об'єднання в команди; обрання журі; питання про фізичне здоров'я людини, природні та соціальні умови здоров'я; випуск стінної газети «Яскраві барви здоров'я» | листопад |
| 7. | Батьківські збори «Українські народні традиції, обряди та здоров'я людини». Зміст: значення раціонального харчування в системі здорового способу життя; компоненти етноздоров'я населення України. | грудень |
| 8. | Дослідницька діяльність - «Лікарські рослини нашої місцевості». Зміст: поняття «лікарські рослини»; значення лікарських рослин для укріплення здоров'я людини | квітень<br>червень |
| 9. | Родинне свято «Гармонійні родинні стосунки – невід'ємна умова здоров'я людини» Зміст: вплив родини на розвиток особистості дитини, роль наслідування в родинному вихованні. | травень |
| 11. | Спортивна розвага «Козацькі розваги»<br>«Змагання Котигорошків» | жовтень<br>лютий |
| 12. | Свято «Здоров'я – всьому голова». | червень |
| 13. | Рольова гра «Ми за здоровий спосіб життя». Зміст: поняття «здоровий спосіб життя»; інформаційні повідомлення про загрозу здоров'ю через шкідливі звички. | березень |
| 15. | Повторне діагностування дітей старшого дошкільного віку (виявити, як змінилось ставлення малят до власного здоров'я). | червень |

**Очікувані результати:**

- усвідомлення цінності власного життя і збереження здоров'я;
- усвідомлення норм власної поведінки;
- знання та вміння оцінювати свій фізичний стан, своє здоров'я;
- підвищення обізнаності дітей щодо проблем здорового способу життя;
- набуття необхідних практичних умінь і навичок безпечної поведінки;

**План реалізації:**

І етап. Підготовчий.

- Визначення теми, мети, актуальності та завдань, проєкту;
- ознайомлення з планом реалізації і очікуваними результатами;
- формування проєктної групи;
- визначення необхідних для проєктування фінансових, технічних, інформаційних та методичних ресурсів.

ІІ етап. Пошуково-дослідницький.

- Аналіз стану здоров’я вихованців.
- Первинне діагностування дошкільників з метою вивчення ставлення дітей старшого дошкільного віку до власного здоров’я.
- Вивчення думки батьків про вплив режиму дня на здоров’я дітей, культивування здорового способу життя.
- Вивчення спеціальної літератури, документів щодо необхідності формування культури здоров’я підростаючого покоління.
- Проведення занять, зустрічей, бесід, тренінгів.
- Опрацювання зібраного матеріалу та підведення підсумків дослідження.

III етап. Презентаційний.

Проведення педагогічної години «Здоров’я – твій найбільший скарб!» (у вигляді доповідей про результати проведення проєкту).

IV етап. Аналіз результатів проєкту:

- досягнення мети;
- актуальність і значущість висунутих проблем;
- ефективність використаних методів дослідження;
- активність учасників проекту;
- характер відносин і взаємодопомоги учасників;
- повнота висвітлення проблеми, використання знань;
- естетика оформлення результатів виконаного проекту.

Вироблені впродовж багатьох століть народні звичаї, традиції, обряди, перевірені віками, позитивно впливають на формування, установлення і зміцнення здоров'я дитини. Впровадження у роботу закладу розмаїття оздоровчих технологій, побудованих на народній педагогіці допомагає забезпечити багаторівневість освітньої системи в рамках здоров’язбережувального простору. У той же час ознайомлення з інноваційними підходами в галузі оздоровлення дітей націлює педагогів на пошук найбільш раціональних шляхів збереження й зміцнення їхнього здоров’я, оптимізує творчість педагогів, сприяє їхньому самовдосконаленню.

**Список використаних джерел та літератури**


1. Указ Президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти 17 квітня 2002 року №347/ 2002
2. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О. І. Білан – Вид. 2-ге, зі зм. і доп. – Тернопіль: Мандрівець, 2022. – 216с.
3. Маліновська Н.В. Лінгводидактична спадщина Софії Русової в сучасному дошкільному закладі: Монографія. – Одеса: ПНЦ АПН України – СВД М.П. Черкасов, 2006. – 134с.
4. Сухомлинська О.В. Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнських духовних цінностей // Шлях освіти. - 2004., - №4.
5. Здоров'язбережувальні технології у закладі дошкільної освіти / авт.-упоряд. І. І. Нікітіна – Харків: Вид. група «Основа», 2022.- 174[2] с.
6. Бойко О.В. Становлення та розвиток поняття «Здоровий спосіб життя» // Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах: Зб, наук, праць. Книга І. – К., 2000с.
7. Піроженко Т.О. Методичний посібник до парціальної програми з розвитку соціальних навичок ефективної взаємодії дітей віком від 4 до 6–7 років «Вчимося жити разом» / Т.О. Піроженко, О.Ю. Хартман, К.В. Палієнко, М.В. Павленко. – К. : Алатон, 2016. – 112 с.
8. Лохвицька Л. В. Програма з основ здоров’я та безпеки життєдіяльності дітей дошкільного віку “Про себе треба знати, про себе треба дбати” / Л. В. Лохвицька. — Тернопіль : Мандрівець, 2014. — 120 с.

**Газда Тамара**,
директор комунального закладу
загальної середньої освіти
«Початкова школа №1
Хмельницької міської ради»

## Розбудова педагогічної спільноти як нова можливість в управлінні закладом освіти

У сучасному світі командотворення – це ключовий елемент успіху колективу у будь-якій сфері. Створення педагогічної спільноти, що базується на баченні спільної мети і взаємодопомозі, може значно підвищити ефективність педагогічного процесу та підвищити мотивацію вчителів.

Чому творення педагогічної спільноти є сьогодні таким актуальним та дає змогу закладу освіти впевнено відповідати на виклики часу?

Про спільноти та мистецтво їх творення у світі останніми роками говорять часто та натхненно. Вважаючи, що саме творення спільноти є одним із ключових вмінь сучасних менеджерів, бо часто саме сильна спільнота колективу є запорукою успішності організації, компанії, і заклад освіти тут не є винятком.

Тому, коли у січні 2022 року у м. Хмельницькому було відкрито новий великий заклад освіти, одним із ключових питань забезпечення його функціонування було створення сильної команди однодумців, яка б забезпечила розвиток школи як сучасного, інноваційного закладу освіти. Основна трудність полягала утому, що більша частина колективу перейшла з іншого закладу разом з класами. Саме тоді за основу творення колективу було взято філософію творення спільнот, підґрунтя якої закладено Фабіаном Пфортмюллером для створення успішних підприємницьких та суспільних проєктів, що перебувають на ранніх етапах розвитку.

Сучасні люди домінують на планеті не завдяки тому, що окрема людина значно розумніша і спритніша, ніж окремий шимпанзе чи вовк, а тому, що Homo Sapiens – єдиний вид на планеті, здатний гнучко співпрацювати у великих масштабах. Інтелект і виготовлення засобів також, звичайно, були дуже важливими. Однак, якби люди не навчилися гнучко співпрацювати у великих масштабах, наші винахідливі мізки й у умілі руки все ще розщеплювали кремінь, а не атом урану. Ювал Ной Харрарі у книзі “Homo Deus”зауважував: « Це була екзистенційна умова виживання протягом тисяч років і вона вкорінилась дуже глибоко в нас». Сьогодні нам вже не потрібно об’єднуватись для полювання на мамонтів, але ця стародавня звичка продовжує допомагати нам рухатись в майбутнє.

Усім відома формула успіху Томаса Леонарда «10%+40%+50%», у якій:

10% – знання, вміння, навички
40% – світогляд, переконання
50% – оточення, середовище

У якийсь момент наш інфопростір заповнився схожими формулами успіху або підходами, які так чи інакше говорили про важливість формування правильного оточення. Всі вони говорять про різні підходи, але сходяться в одному – оточення має неймовірне значення.

Люди шалено потребують людей. Але залишається питання, як спільнота працює і як її будувати?

Спільнота — це соціальна одиниця (група живих істот), що має спільність, наприклад локацію, норми, релігію, цінності, звичаї чи ідентичність. Ми ж у аспекті

творення педагогічної спільноти розглядаємо її тип організації, який об'єднує людей та дарує їм відчуття належності до певної групи. В ідеалі, це дає людям ідентичність, якою вони пишаються і яку готові транслювати. Також спільнота забезпечує людей фундаментом, який допомагає більше довіряти одне одному, підтримувати один одного, активно співпрацювати та будувати глибші взаємовідносини.

Ефективна спільнота – це та, яка найкраще закриває потреби її членів та ефективно вибудовує взаємодію між ними. І не тільки. Дослідження показали, що творення спільнот працівників є однією з передумов успішності великих компаній. То чому ж не використати цю можливість: дати одночасно педагогам можливість бути щасливими у своєму професійному житті та зробити педагогічну спільноту закладу основою розбудови успішної школи? А в основі творення ефективної спільноти- три ключові елементи: ідентичність, досвід, структура.

Міцні спільноти мають чітко визначене уявлення про те, ким вони є, для чого вони існують, які цінності вони транслюють і відстоюють. Ці питання впливають на всі інші аспекти спільноти, і саме тому Ідентичність є центральним елементом спільнототворення. Вона включає в себе питання переконань та впливає на всі інші елементи спільноти: хто ми є та у що ми віримо?

Спільноти завжди існують для когось: для групи людей, які раніше не були пов'язані між собою, і які мають одну чи більше схожих рис, — спільну ідентичність. В ідеалі, усі складові ком'юніті — учасники, активності, процеси, цінності, — спираються на одну й ту саму річ — мету існування спільноти і при цьому посилює її. Є два види мети спільноти: спільнота може мати внутрішню мету, зовнішню мету, або ж обидві. Внутрішня мета стосується тільки власне самої спільноти та її учасників. Скажімо, вона може бути про допомогу одне одному у професійному житті або обмін інформацією. Але є й зовнішня мета, яка орієнтується на колективний вплив на світ поза межами спільноти - наприклад, розвиток певної ініціативи, ідеї. Якщо проєктувати це бачення на педагогічну спільноту, то отримуємо чітке розуміння, що внутрішня мета - комфортно та успішно провадити свою професійну діяльність у середовищі, де тебе підтримують та цінують, переростає у зовнішню мету - створити успішну школу, в якій твориться майбутнє.

Спільнота — це унікальна можливість для групи людей ставитися один до одного по-особливому, можливо, краще, ніж вони б це робили без існування структури спільноти. Але для того, щоб це сталося, спільнота має спочатку прийти до згоди щодо своїх переконань. Спільний набір цінностей є неймовірно потужним інструментом. Він представляє бажаний спосіб життя для спільноти та є орієнтиром для всіх дій і взаємодій у спільноті. Зрештою, розуміння того, що вони мають подібні цінності, допоможе учасникам спільноти побудувати глибші та більш довговічні взаємовідносини.

Інтеграція цінностей: в ідеалі, цінності – це не просто гарні заяви, а принципи, свідомо вбудовані в структуру спільноти та помітні в усіх її частинах. У житті Першої початкової - це добірка важливих та необхідних принципів співжиття. Вони є в основі обітниці учня Першої початкової, промовляють зі стін, є основою корпоративної культури. Ми намагались зробити цінності більш «матеріальними» - представити свої цінності у формі маніфесту, перетворили їх на принципи, які втілюють прагнення кожного учасника спільноти дотримуватися певного способу життя.

Бренд - сфера з величезним потенціалом впливу, якому багато педагогічних спільнот не приділяють належної уваги. Ретельно підібраний бренд — це більше, ніж просто зовнішнє представлення; він відображає те, як спільнота виражає свою мету, цінності та ідентичність в цілому. Хоча спільнота є чимось досить абстрактним, її бренд і досвіди є її видимими проявами. Сильний бренд спільноти може ще більше об'єднати її учасників, оскільки це те, чим учасники спільноти володіють разом, і що вони з гордістю поділяють.

Деякі педагогічні спільноти вважають дизайн зайвою розкішшю, але ми бачимо, що сильні спільноти мають чітке уявлення про свою естетику та власну

ідентичність, відображену в дизайні. Хоча сьогодні багато взаємодій із брендом спільноти відбуваються онлайн, традиційно спільноти транслюють свій бренд через певні артефакти — фізичні об'єкти, які ще більше підкріплюють їхню мету, цінності та бренд в цілому. Приклади артефактів: уніформа, бейджі, прикраси, аксесуари, стікери, блокноти та інші брендовані речі. Важливим елементом бренду спільноти є те, як вона транслює інформацію про свою діяльність. Як вона інформує про події, зібрання та людей у спільноті? Чи використовує спільнота для цього фотографії, відео, подкасти, текст чи інші медіа? Який стиль сторітелінгу відображає цінності організації? Ідентичність бренду впливає на контент, який створює спільнота.

З точки зору учасника спільноти, спільний досвід – це те, що формує ядро спільноти. Цей досвід призводить до більш активної взаємодії, що в свою чергу призводить до підвищення рівня довіри між учасниками спільноти. Існують безмежні можливості того, як люди можуть об'єднатися як у реальному житті, так і віртуально. Досвід спільноти може мати більші наслідки для всієї організації та її загального мислення про спільну відповідальність. І тут важливо винести пережитий досвід спільноти за межі суто професійної діяльності: становлення колективу у перші дні війни - це створена група «Тероборона Першої початкової», волонтерство, донорство, спільне дозвілля, подорожі, колективні проєкти. Усе це дає спільноті стійкості і разом з тим гнучкості.

Ритуали та традиції — це повторювані дії, спрямовані на зміцнення почуття єдності та приналежності до спільноти. На відміну від спільного досвіду, ритуали мають насамперед символічне значення і можуть бути дуже особистими. Часто їхня мета полягає в тому, щоб додати більш глибокого сенсу та значення «адміністративним» діям у спільноті, таким як, наприклад, додавання нових учасників. Вибір ритуалів та традицій: Як то кажуть, ми маємо вибір лише між традицією і поганою традицією. Традиції з часом формуються самі по собі, але в ідеалі спільнота запроваджує їх свідомо. Продумані спільноти розробляють ці ритуали з урахуванням мети та цінностей спільноти, ініціюють їх «зверху» та продовжують наполягати на них, доки учасники спільноти не почнуть дотримуватися їх самостійно. Цінності можуть бути дуже абстрактною річчю. Ритуали є одним із способів зробити цінності більш відчутними. Наприклад, спільні поїздки, неформальні зустрічі, зйомки відеокліпів, запис пісень, оскільки це демонструє, що нам важливі «неформальність і справжні стосунки, а не офіційність».

Кожна спільнота неминуче виробляє та споживає велику кількість певного контенту: знань, ідей, історій. Ми спробували використати контент як важливий інструмент для формування досвіду своїх учасників і зближення учасників. Контент та його розповсюдження у спільноті також може створювати цінність для учасників спільноти: → Знайомство з подібними до себе: певні учасники можуть ділитися своїми ідеями, проєктами, моментами з життя в рамках релевантної для них групи учасників. → Натхнення від подібних до себе: учасники більше цінують спільноту, тому що їх надихають інші люди, які є частиною тієї ж спільноти. → Натхнення діяльністю: учасники більше цінують спільноту, тому що бачать, як багато подій відбувається в її рамках. → Близькість: учасники відчувають себе ближчими один до одного завдяки тому, що дізнаються особисті історії з життя одне одного. → Навчання: учасники вчаться на досвіді, історіях або передових практиках інших учасників спільноти або інших географічних хабів у спільноті. → Потенціал співпраці: учасники спільноти знаходять можливості співпраці завдяки історіям про інших учасників. → Гордість: учасники мають більш сильне почуття гордості за те, що вони є частиною спільноти, завдяки тим історіям, які розповідають про саму спільноту.

Отже, педагогічна спільнота дозволяє підвищити якість навчання, зміцнює колектив, залучає населення до освіти та підвищує рівень знань і кваліфікації вчителів. Як наслідок, в закладах з сильними педагогічними спільнотами спостерігається більш успішний розвиток та показники зростання як у сфері освіти, так і в галузі взаємодії між учителем і учнем, батьками.

**Гончарук Олена**,
вихователь-методист
Шепетівського ЗДО №7
«Дюймовочка»
Шепетівської міської ради

## Флешбек до методичних зустрічей. Алгоритм створення пам`ятки-буклета

***Анотація.*** *Дана стаття включає в себе огляд роботи вихователя-методиста на сучасному етапі, його підготовку до методичної роботи з педагогами, а саме потреба у створенні основних видів методичних розробок - опорних листів, загальні критерії та вимоги до них. Використання пам'яток-буклетів як ефективної форми методичної роботи для узагальнення та закріплення інформації педагогами, результату короткого огляду виступів, доповідей чи додаткових відомостей. Етапи створення пам'ятки: визначення мети, наповнення, підбору оформлення; огляд інструментів для створення пам'яток-буклетів. Алгоритм створення пам'ятки-буклету у документі Microsoft Word та збереження для подальшого використання у форматі PDF.*

***Ключові слова:*** *методичні розробки, ефективні форми роботи, розгорнуті пам'ятки-буклети, опорні тези, документ Microsoft Word, узагальнення, закріплення, оформлення.*

Сучасні підходи до роботи із педагогічними працівниками спрямовані на підвищення професійних умінь та навичок через ознайомлення і опрацювання науково-педагогічної літератури, вміння творчо використовувати і втілювати в життя передові ідеї та досвід роботи, сприяти розвитку загальних компетентностей.

Тому не дивно, що сучасна освіта включає багато різноманітних форм роботи з педагогічними кадрами в закладі дошкільної освіти.

Саме тому методична робота в дошкільному закладі має бути максимально гнучкою, сприяти підвищенню інноваційного потенціалу педагогів та якості освітнього процесу і моє завдання полягає в тому, щоб виробити систему, знайти доступні і разом з тим ефективні методи підвищення педагогічної майстерності, надати допомогу у підготовці висококваліфікованого, думаючого, активного, діючого вихователя, який уміло використовує набуті знання та презентує свій досвід на загал.

Щорічно, плануючи методичну роботу з педагогами свого закладу, я, як вихователь-методист, впроваджую в практику ЗДО такі форми роботи:

- ***групові*** (педагогічні ради, семінари, практикуми, методичні об'єднання, творчі групи, майстер-класи, ділові ігри та ін.)
- **індивідуальні** (самоосвіта, індивідуальні консультації, співбесіди, наставництво тощо).
- ***семінар-практикум, засідання методичних спільнот.*** Проводяться для більш глибокого і систематичного вивчення проблем педагогіки, психології, методики. Теоретичний матеріал підкріплюється прикладами з практики, показом окремих прийомів і способів роботи. У ході семінару, засідань професійних спільнот вдосконалюється професійна майстерність педагогів у певному виді діяльності, розвивається творчість і фантазія.

Дані форми роботи не завжди включають в свою структуру можливість чи потребу ведення конспектів чи тез, тому модератор зборів, вихователь-методист чи

виступаючий, мають продумати і подбати про опорні листи з основними вкладками з проведеної зустрічі, щоб усі учасники мали змогу повернутись до матеріалу у потрібний їм час, пригадати основні тези чи більш детально працювати з певним питанням, що було охоплено лише опосередковано.

Найчастіше, свої виступи вихователі узагальнюють за допомогою методичних розробок. Методична розробка - це видання, що розкриває форми, засоби, методи навчання, елементи сучасних педагогічних технологій або самі технології навчання і виховання стосовно конкретної теми заходу, теми педагогічної програми, викладання курсу в цілому. Вона спрямована на професійно-педагогічне вдосконалення педагога.

Авторська (методична) розробка – це власна методична розробка розділів і тем дошкільного компоненту змісту освіти, ефективних форм і методів навчання.

Класифікація методичних розробок за матеріальною конструкцією:

— Листове видання - видання у вигляді одного чи декількох аркушів друкованого матеріалу будь-якого формату без скріплення.

— Буклетне видання - листове видання у вигляді одного аркуша друкованого матеріалу, складеного будь-яким способом у два чи три згини.

— Книга - книжкове видання, обсяг якого понад 48 сторінок.

— Брошура - книжкове видання, обсяг якого більше за 4, але не більше як 48 сторінок.

Сьогодні педагог має вміти швидко отримувати науково-методичну інформацію із сучасних джерел, вміти заощаджувати час на розроблення дидактичних матеріалів, презентабельно їх оформлювати, що в свою чергу сприятиме переходу вихователів на новий рівень педагогічної майстерності.

З особистого досвіду хочу зазначити, що пам’ятки у вигляді двосторонніх розгорнутих буклетів є найоптимальнішим видом узагальнюючого матеріалу тієї чи іншої теми.

**Буклет -** видання у вигляді одного аркуша друкованого матеріалу, сфальцьованого (складеного) будь яким способом у два чи більше згинів; рекламне чи дитяче видання або путівник на одному аркуші, який складається паралельними згинами й не потребує розрізування під час читання, (буклетні видання) — переважно багатокольорові аркушеві друковані видання. Найчастіше зустрічаються буклети, складені дворазово або трикратно, але можуть зустрічатися і складніші буклети — «гармошки». Суть буклету полягає в тому, щоб при мінімальній площі вмістити максимум інформації, яку власник (розробник) буклету бажає донести до своєї аудиторії. Ще одна важлива особливість буклету, що відрізняє його від листівок, з одного боку, і брошур з іншого — полягає в тому, що буклет не має зшитих сторінок, як брошура, але й не є однополосним аркушем, як листівка. Яскравість і барвистість для буклету є обов'язковою умовою, адже він повинен привернути до себе увагу і викликати зацікавленість.

За дидактичними цілями виділяють наступні види буклетів:

– що готують до сприйняття нового матеріалу, вивченню нової теми;

– спрямовані на закріплення й застосування знань, отриманих попередньо, вироблення вмінь і навичок;

– такі, що сприяють розширенню й поглибленню матеріалу, поданого на методичному зібранні;

– спрямовані на формування й розвиток умінь самостійного виконання завдань;

– такі, що сприяють розвитку самостійності мислення шляхом виконання індивідуальних завдань в обсязі, що виходить за рамки опрацьованого матеріалу, але відповідає можливостям педагога.

Вимоги до стилю викладу:

✓ рубрикація;

✓ системність, послідовність і простота викладу;
✓ чіткість визначень;
✓ однозначність вживання термінів;
✓ дотримання норм сучасної української мови;
✓ виділення ключових позицій по тексту напівжирним шрифтом або іншим способом.

Буклети можуть використовуватися в освітньому процесі як носії інформації та інструменти діяльності вихователя-методиста й педагогічного працівника та застосовуватися ними як окремо, так і спільно.

**Як зробити буклет?**

Необхідно продумати тематику і дизайн роботи. Вміст буклету можна розкласти на 3 основних складових: фон, текст, ілюстрації.

Крок 1

Склади список всіх розділів, які потрібно включити в буклет. Підготуй текст. Продумай назву. При створенні простого і фігурного тексту, запам'ятай, матеріал має бути легко читаний. Насамперед обери найголовніші, опорні тези з конспекту проведення методичного заходу, у цьому допоможе план.

Виокремити з них 2-3 речення, що мають найбільше значення (головна думка, правило) або чітко прописані рекомендації, послідовність, алгоритм.

Крок 2

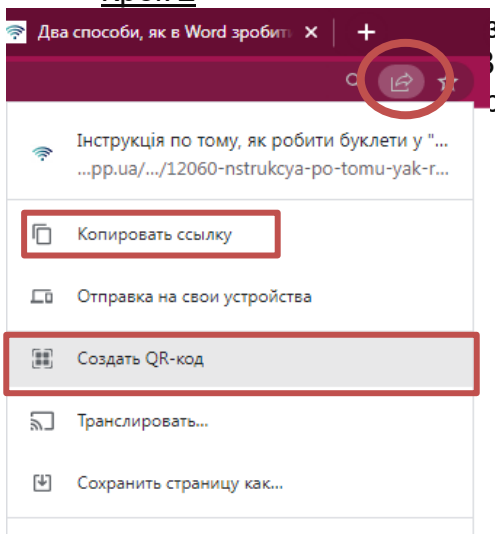


зділів. При оформленні роботи застосовуй текстові аголовки мають бути яскравими, чіткими, великим ра і джерела можуть включатись як окремий і самостійний розділ.

Якщо потрібна інформація бралася вами з відкритих інтернет джерел – оптимальним буде використання QR кодів, які легко згенерувати за допомогою Google.

Кількість сторінок буклету обов'язково має бути парною. Найпоширеніший формат — це стандартний А4, 2 сторінки.

Крок 3

Добір ілюстрації. Буклет має бути витриманий в кольоровій гамі з декількох відтінків, сумісних за стилем. Усі окремі елементи і групи елементів розміщують на фоні, при необхідності коригуючи взаємне положення і змінюючи порядок накладання об'єктів. Додаткові фото чи малюнки – відповідати темі зустрічі. Фоном може бути раніше підібраний малюнок з невеликою кількістю об'єктів, що розміщені по краях, або єдиний колір заливки.

Крок 4

Наповнення методичної розробки-буклету у відповідній програмі.

**Практична робота по створенню.**

Створити буклет можна за допомогою відповідних програм в інтернеті:

1. Scribus
2. FinePrint
3. Microsoft Office Publisher

Або на основі документа Microsoft Word.

1. Scribus - це безкоштовна програма для друку різних паперових документів. У тому числі вона дозволяє роздрукувати повноцінний буклет. У додатку присутня можливість вибрати фальцювання буклету (кількість згинів).

Scribus дозволяє оформити буклет, додати до нього малюнки. Наявність сітки допомагає вирівняти всі елементи на буклеті.

2. FinePrint являє собою не повноцінну окрему програму, а доповнення для інших програм по роботі з документами. Вікно FinePrint можна побачити при друку - програма є віртуальним драйвером для друку.

FinePrint додає ряд можливостей будь-якій програмі, що працює з друкованими виданнями. Серед цих можливостей є функція створення буклету. Тобто, якщо навіть основна програма не підтримує розмітку буклету, то FinePrint додасть цю можливість програмі.

Окрім того, програма здатна додавати ряд міток на сторінки при друку (дата, номери сторінок і т.п.), а також оптимізувати витрати на друк принтера.

3. Застосунок Microsoft Office Publisher включає попередньо розроблені публікації брошур, за допомогою яких можна вказати відомості про компанію. Попередньо розроблена публікація дає змогу:

- створити брошуру на основі публікації з готовим професійним оформленням;
- переформатувати брошуру, лише один раз клацнувши мишею, щоб перейти від 3-панельної брошури до 4-панельної;
- включити розділ з адресою клієнта та форму замовлення, відповіді або реєстрації;
- забезпечити єдиний стиль маркетингових матеріалів компанії, застосувавши одну схему шрифту, колірну схему та набір службових відомостей для всіх публікацій.

4. Щоб створити буклет-пам'ятку на основі документа Microsoft Word, вам знадобиться лише комп'ютер, папка з допоміжними матеріалами (фон, ілюстрації, текст) та уміння працювати з текстовими документами.

**Алгоритм створення буклету-пам'ятки на основі документа Microsoft Word**

**Спосіб перший**

**1.** Створіть новий документ -**[1]**

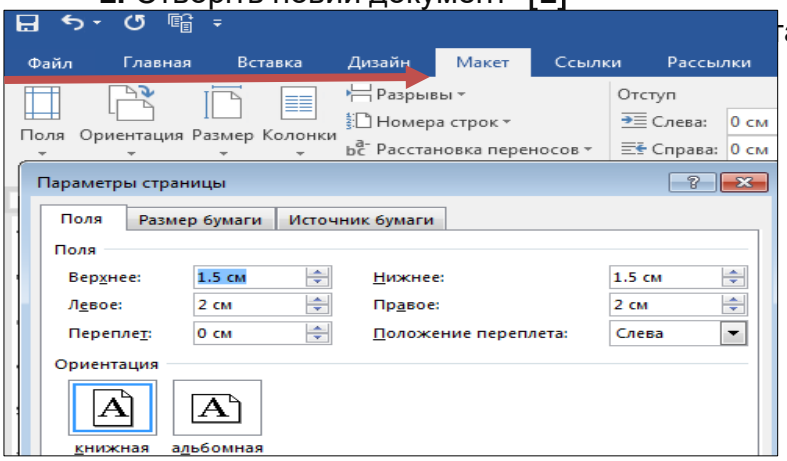


та фоном - **[2]**, документ з текстом - **[3]**, та залишіть у фонових вікнах.

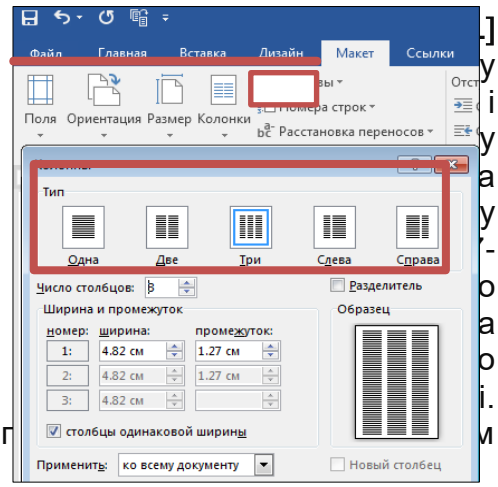


З випадаючого списку виберіть пункт «Додаткові п необхідно задати параметри полів. Внесіть значення 1 см для всіх полів (верхнього, нижнього, лівого і правого). Змініть орієнтацію аркуша з книжкової на альбомну. Натисніть кнопку ОК. Тепер лист в програмі розташований горизонтально, а його поля розширилися так, щоб охоплювати більше місця, але при цьому не виходити за межі області друку. Таким чином вдасться умістити більше тексту в наш майбутній буклет.

Наступне, що потрібно зпробити, розділити лист на колонки. Вам необхідно: перейти у вкладку «Макет», «Розмітка сторінки» або «Формат» в залежності від версії програми. Натиснути на кнопку «Колонки» У випадаючому списку визначте, скільки колонок буде у вашому буклеті. За замовчуванням ви можете вибрати три варіанти: "Одна", "Два", "Три". Але якщо ви хочете більше колонок, то натисніть "Інші стовпці" і у вікні введіть у полі "Число колонок" необхідну їх кількість.

Після цього лист буде розбитий на кількість колонок, яку ви вказали. Однак цього ви не помітите, поки не наберете текст. Є можливість, до речі, розмежувати кожну колонку лінією. Це не тільки полегшить укладання майбутнього буклету, але і візуально поліпшить його. Робиться це так: Знову відкрийте список, що випадає "Колонки". З випадаючого списку виберіть "Інші колонки". У вікні поставте галочку поруч із "Роздільник". Натисніть ОК. Після цього роздільники відразу не з'являться, вам необхідно буде ввести текст, щоб побачити їх. Але в будь-якому разі тепер ви знаєте, як у Word зробити буклет.

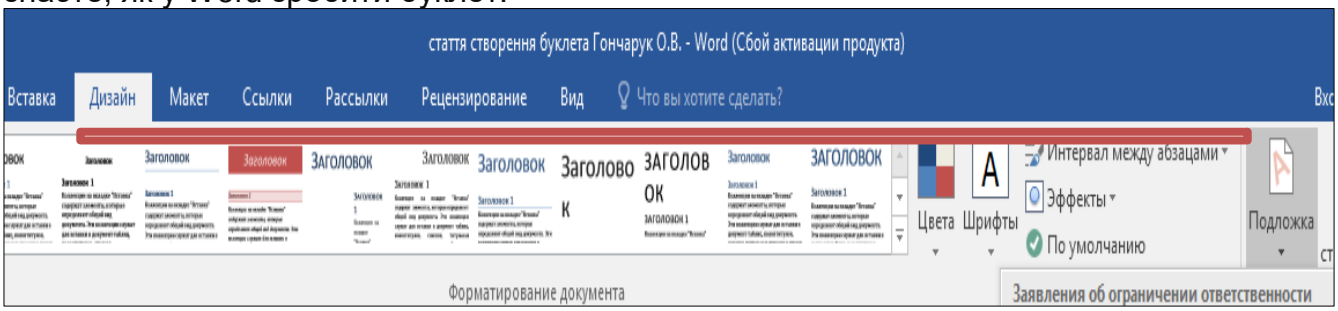


**2.** Створіть фон. Для цього на стрічці «Вкладки і команди» зайдіть у розділ «Дизайн» - «Підкладка» - «Настроювана підкладка» - «Малюнок» - «Вибрати» - обираєте з папки- **[2].**

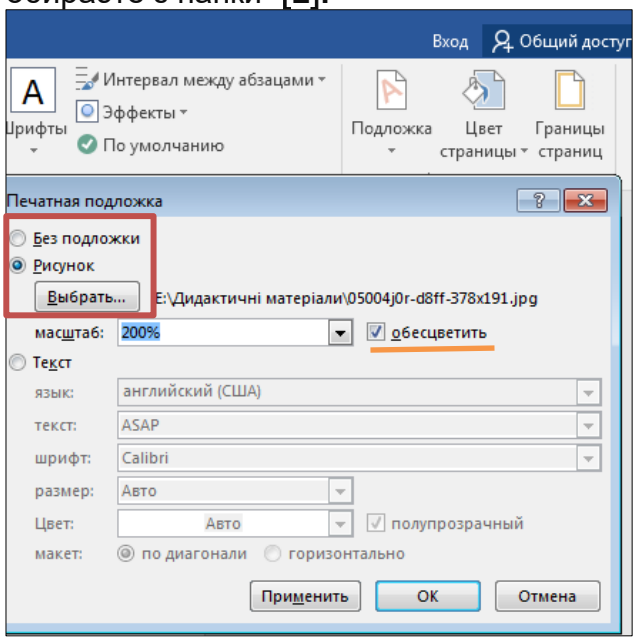


Формат – авто (якщо даний формат некоректно відображається у документі, то повторно зайшовши у налаштування «Настроювана підкладка», можете самостійно збільшити чи зменшити розмір). Якщо у вас правильно підібраний фон, що не перешкоджає читанню тексту то функція «знебарвити» вам не знадобиться. Натисніть кнопку ОК

**3.** З документа – **[3]** скопіюйте потрібні розділи чи тези та вставте у текст - **[1].**

Зверніть увагу!!! Перша сторінка документа буде серединою розкладки брошури, а остання колонка другої сторінки – титульною.

Форматуються колонки так само, як будь який документ, тобто ви можете безпосередньо у брошурі обрати потрібний шрифт, вирівнювання, інтервал, або інші ефекти до тексту (колір, розмір)

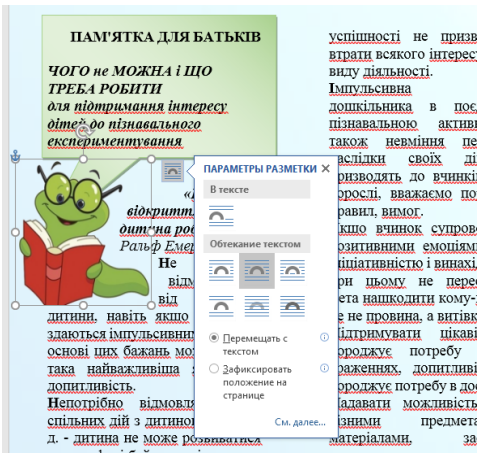


**4.** Додайте ілюстрації. На стрічці «Вкладки і команди» зайдіть у розділ «Вставка» - «Малюнки» - виберіть папку з ілюстраціями – **[2],** виберіть потрібну і вставте у потрібне місце – зробіть налаштування картинки – «Параметри розмітки» - «Взаємодія об'єкту з текстом» - оберіть з

запропонованого – «По контуру» або «Квадрат» та зафіксуйте на сторінці.

**5.** Перевірте, чи усе на своїх місцях, чи ілюстрації не перешкоджають тексту, і зберігайте документ.

**Спосіб другий: використовуючи шаблони**

Ті, хто давно користується програмою, знають, що таке шаблони Word і як вони полегшують життя. З їх допомогою можна зробити гарний буклет в кілька кліків. Відкрийте програму. В меню "Файл" і клацніть "Створити з шаблону". Виконайте пошукової запит зі словом "брошура" (це те ж, що і буклет). Виберіть шаблон і натисніть по ньому двічі. Після цього шаблон завантажиться і відкриється у програмі. Вам залишиться лише ввести необхідний текст. Як можна помітити, в Word шаблонів буклету дуже багато, тому ви точно зможете підібрати щось цікаве.

Однак, щоб у вас не виникло проблем під час його друку (різні комп'ютери та принтери мають свої налаштування табуляції документів та відступу), пропоную продублювати документ у форматі PDF.

Для цього слід зайти у розділ «Файл» на стрічці «Вкладки і команди», натиснути «Зберегти як» - вибрати місце для збереження, у спливаючому вікні знайти пункт «Вид файлу» - із запропонованих виділити – PDF.

Усе, ваш буклет готовий!

Активізована зорова пам'ять допомагає ефективніше засвоїти і запам'ятати матеріал.

На сучасному етапі у зв'язку з відродженням підходу до людини як самоцінності, допомогти вихователю в оволодінні новим педагогічним мисленням, готовністю до вирішення складних завдань у системі освіти, з легкістю використовувати надбання ІКТ технологій – основне завдання вихователя-методиста.

Тепер ви знаєте, які програми потрібно використовувати, щоб створити буклет. Поділіться цим знанням зі своїми друзями і колегами! Створіть свої неперевершені пам'ятки!

## Список використаних джерел та літератури


1. Борозна М.Г., А.Е.Шифрін. Співвідношення понять «Комп'ютерне мистецтво» і «комп'ютерний дизайн». Комп'ютерний дизайн мультимедійних видань // Журнал наукових публікацій аспірантів і докторантів. № 11, 2007. http://www.jurnal.org/articles/2007/iskus3.html

2. Методична розробка "Створення двомовних буклетів як модель реалізації проектної роботи ". Освітній проект «На урок». Код доступу UPL: https://naurok.com.ua/metodichna-rozrobka-stvorennya-dvomovnih-bukletiv-yak-model-realizaci-proektno-roboti-90817.html

3. Паршина Ольга. Методична розробка уроку виробничого навчання з професії «Оператор комп'ютерного набору» «Створення оригінал-макету буклету» - Харків, 2013. – 37 с. Код доступу UPL: https://cpto1.ptu.org.ua/wp-content/uploads/2013/04/%D0%90%D0%9D%D0%9E%D0%A2%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%AF21.pdf

4. Кращі програми для створення буклетів. Код доступу UPL: https://uk.soringpcrepair.com/program-for-creating-booklets/

5. Сайт hi-news. Два способи, як в Word зробити буклет. Код доступу UPL: https://hi-news.pp.ua/kompyuteri/9140-dva-sposobi-yak-v-word-zrobiti-buklet.html

6. Сайт hi-news. Інструкція по тому, як робити буклети у "Ворді". Код доступу UPL: https://hi-news.pp.ua/kompyuteri/12060-nstrukcya-po-tomu-yak-robiti-bukleti-u- vord.html

**Гуменюк Віра,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувачка кафедри менеджменту
та освітніх технологій,
Хмельницький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
імені Анатолія Назаренка

## Використання інструментів кризового менеджменту для захисту закладу освіти від руйнівних впливів сучасних викликів і створення умов для його розвитку

Сьогодні заклади освіти працюють в умовах надскладних суспільних викликів, спричинених, насамперед, повномасштабним вторгненням на нашу територію країни-агресора. Це зруйновані чи пошкоджені внаслідок війни заклади освіти; постійні повітряні тривоги; пошкодження інфраструктури (проблеми зі світлом, зв'язком, інтернетом тощо); потреба швидко реагувати на зміни; психологічний та емоційний стан учасників освітнього процесу; часті зміни форм навчання (очне, дистанційне, змішане); незначний досвід дистанційного та змішаного навчання; безпекові умови; обмежений доступ до швидкісного інтернету; неготовність здобувачів освіти до самостійного навчання, низька мотивація учнів; освітні втрати тощо.

В такому різноманітному і складному просторі реальних та потенційних загроз з високим рівнем невизначеності, керівник закладу освіти має швидко реагувати на зміни, прискорено приймати управлінські рішення, не боятися брати на себе відповідальність за важкі і непопулярні рішення, відкидати ілюзії і все називати своїми іменами, орієнтуватися нерідко швидше на процес, ніж на результат. Тобто по суті, сьогодні кожен керівник є кризовим менеджером, адже наразі ми бачимо всі характерні ознаки кризи, серед яких:

- високий рівень невизначеності чинників зовнішнього впливу;
- суттєве порушення або втрата життєздатного стану освітньої організації;
- гострий дефіцит ресурсів, особливо часу та фінансів;
- раптовість проявів найнесприятливіших для організації процесів і явищ;
- наявність серйозних загроз для успішного досягнення стратегічних цілей;
- висока ймовірність тяжких наслідків;
- необхідність швидкого прийняття рішень та реалізації нетрадиційних заходів.

Криза, як різка і якісна зміна певних поточних процесів, має такі фази:

1. Прихована : спостерігаються несприятливі чинники та загрози успішній діяльності; незначне погіршення результатів; часто вони не викликають відповідної реакції керівника, тобто відсутні антикризові заходи.

2. Стресова : різке погіршення стану зовнішнього середовища; загострення існуючих загроз; проявлення найслабших сторін організації; значне погіршення стану. Без введення в дію профілактичного кризового менеджменту може призвести до руйнації організації.

3. Активно-стабілізаційна : розроблення програми виходу з кризи на основі аналізу зовнішнього середовища та стану закладу освіти; реалізація програми у встановлені строки.

4. Підсумково-аналітична : робляться необхідні висновки, встановлюються причинно-наслідкові зв'язки для запобігання виникненню кризи в майбутньому; розробляються профілактичні заходи.

Криза трактується ще як «вирішальна ситуація, поворотний момент». Саме «поворотний момент» у значенні слова «криза» вказує, що ситуацію можна змінити з руйнування на відновлення і розвиток, якщо прийняти відповідні управлінські рішення» [4]. Відтак, інструментом виходу з кризи є кризовий менеджмент.

Кризовий менеджмент - це процес застосування форм, методів і процедур, спрямованих на соціально-економічне оздоровлення діяльності організації, створення і розвиток умов для виходу з кризового стану [1]. Метою кризового менеджменту є три послідовні цілі:

якщо можливо — попередити кризу;

якщо криза трапилася — зменшити її негативний вплив на заклад освіти;

долаючи кризу, створити передумови для подальшого розвитку організації.

Розрізняють профілактичний та надзвичайний кризовий менеджмент, де *профілактичний* розуміється як сукупність дій, спрямованих на мінімізацію допустимих рівнів ризиків і його **метою є знизити ризики;** а *надзвичайний* кризовий менеджмент тлумачиться як сукупність дій, спрямованих на недопущення розвитку кризи, стабілізацію ситуації, усунення негативних наслідків і його **метою є врятувати систему.** Тобто, якщо профілактичний кризовий менеджмент виявиться неефективним, то він змінюється на надзвичайний [4].

Використовуючи кризовий менеджмент як інструмент захисту закладу освіти від руйнівних впливів сучасних викликів і створення умов для його розвитку, керівник діє гнучко і адаптивно, підсилюючи неформальне управління задля забезпечення своєчасного ситуативного реагування на проблеми, що виникають; мотивує в учасників освітнього процесу ентузіазм, терпіння, впевненість; шукає найбільш прийнятні типологічні ознаки управління в складних ситуаціях; посилює інтеграційні процеси, які дозволяють концентрувати зусилля і більш ефективно використовувати наявні ресурси; сприяє запобіганню, реагуванню, врегулюванню та подоланню наслідків кризових явищ; глибоко і всебічно аналізує безпекове середовище; детально планує шляхи врегулювання кризи з урахуванням просторових, часових, політичних, гуманітарних, економічних тощо параметрів конкретної кризової ситуації; забезпечує цілісність антикризових заходів, внутрішню і зовнішню взаємодію та координацію всіх ресурсів; передбачає і враховує коротко-, середньо- та довгострокові наслідки; контролює своєчасність антикризових заходів на засадах якісного прогнозу ескалації загроз і розвитку кризових ситуацій; здійснює оперативне управління, що досягається злагодженістю процесу прийняття рішень, стійкістю і швидкою дією управлінських зв’язків. Таким чином, керівник чітко слідує основним принципам кризового менеджменту [2], дотримання яких забезпечить результативність управління закладом освіти в кризовій ситуації.

Процес управління кризою розпочинається із взяття керівником на себе повної відповідальності за об'єднання людей для подолання кризи чи її мінімізації, чіткий розподіл функцій та ролей між учасниками освітнього процесу. Разом з командою керівник на основі глибокого цільового аналізу виявляє ознаки кризового стану організації, діагностує кризову ситуацію, оцінює небезпеку, виявляє ключові проблеми, визначає їх економічний вплив на діяльність закладу.

На цьому етапі дуже важливо локалізувати кризову ситуацію і підготувати стратегію подальших дій, спланувати рішення та методи вирішення кожної ситуації після визначення потенційного ризику, перерахувати дії, які кожен повинен вжити для забезпечення безперервності роботи під час кризи.

Реалізовуючи план з ліквідації кризової ситуації, керівник аналізує, переглядає і за потреби оновлює стратегію дій, оскільки потенційні загрози можуть з часом змінюватися. Чи важливий план управління кризою? Так, антикризовий план дуже важливий тому, що він зменшує ризик, попередньо його передбачивши. Це також створює процедуру реагування, коли виникає така криза. Планування та комунікація є найважливішими кроками керівника в управлінні кризою, адже розроблення і

виконання планів управління кризою розкриває всі потенційні ризики та шляхи вирішення такої кризи, коли вона виникає.

Серед планів управління кризою називають такі їх види:

- *проактивний план* управління кризою передбачає майбутні проблеми і ризики до того, як вони можуть фактично виникнути. Цей план готується до кризи, якої ще не було. Наприклад, школа запроваджує процедури безпеки на випадок стихійного лиха;

- *адаптивний план* управління кризою розробляється для негайного виконання. Наявність плану вирішення різноманітних питань, пов'язаних з кризою. Наприклад, перехід на онлайн-навчання в зв'язку з певною загрозою;

- *реактивний план* управління кризою спрямований на мінімізацію збитків на пізнішій стадії кризи. Він покриває невідомі та непередбачувані ризики [3].

Аналізуючи фактори, які впливають на роботу команди під час управління кризою, О.Синько виокремлює такі кроки кризового менеджера [3]:

1. Проговорювати ситуацію словами у нейтральному і конструктивному тоні наскільки це можливо. Головне налагодити канал виводу із себе негативних емоцій через слова і дії. Проговорювання - це перший етап фіксації подій і осмислення того, що відбувається, це плацдарм для майбутньої об’єктивної оцінки ситуації і планування.

2. Зменшити потік негативної інформації на команду. Вести позитивну і конструктивну комунікацію, поділитися хорошими новинами, проговорювати сценарії розвитку подій.

3. Продіагностувати себе, в якому емоційному і психічному стані перебуваєте. Якщо ви у незадовільному стані, потрібно спочатку допомогти самому собі.

4. Продіагностувати членів команди: у якому емоційному і психічному стані перебувають вони. За потреби допомогти їм перейти до більш конструктивного стану. Ключове слово тут - «допомогти». Можливі кроки: написати або зідзвонитися з працівником, запитати чи він/вона у безпеці, запитати чи потрібна допомога і як ви можете допомогти.

5. Пройти процедуру самовизначення самому. Чесно відповісти на питання «Хто я у ситуації війни?» Чому це важливо? Тому що відповідь на це питання дозволяє набувати суб’єктності та організовувати практичну дію.

6. Допомогти самовизначитися членам команди. Ви не оцінюєте людей і не засуджуєте їх. А просто намагаєтесь уникнути ситуації, коли людина «ніде», зависла у ступорі і бездіяльності.

7. Виділяють три магістральні процеси у команді - комунікація, координація для виконання завдань і співпраця. Потрібно бути присутнім і вести комунікацію. Враховувати контекст, правильно підбирати теми і канал комунікації.

8. Підтвердити працівникам у команді, що цілі і плани, над якими ви працювали, продовжують бути важливими і потрібними.

Менеджер є постачальником сенсу. Сенс дозволяє людям організувати спільну дію і досягти результату! І пережити важкі часи [3].

Таким чином, криза як процес викликає нестабільність у діяльності організації. Тому в «контрольному списку» з управління кризою мають обов'язково бути такі пункти, як: аналіз загроз; процедури реагування; протокол активації; комунікаційна стратегія; контакти екстерної допомоги; посткризова оцінка. Хороший план управління кризою допомагає персоналу добре адаптуватися до кризових ситуацій, адже він містить обов'язки всіх учасників, а закладу освіти допомагає планувати на випередження, знаходити рішення проблем, які очікуються, вживати заходи для подолання чи мінімізації кризової ситуації без втрати перспективи розвитку.

**Список використаних джерел та літератури**

1. Антикризовий менеджмент. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BA%D1%80%D

0%B8%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9_%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D0%B4%D0%B6%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82

2. Гуменюк В.В. Кризовий менеджмент як фактор успішного управління закладом освіти в сучасних умовах. *Професійний розвиток педагога в контексті викликів сьогодення*: збірник наукових статей за матеріалами І Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Черкаси, 19 квітня 2023 р). / за ред. Т. К. Андрющенко. Черкаси: КНЗ «ЧОІПОПП ЧОР», 2023. С. 46 - 49.

3. Синько Олександр. Бути менеджером в умовах війни. URL : https://www.management.com.ua/hrm/hrm360.html

4. Хто такий кризовий менеджер і чим він займається. URL : https://kadrovik.isu.net.ua/news/511532-khto-takiy-krizoviy-menedzher-i-chim-vin-zaymaetsya

**Іваненко Людмила**,
заступник директора
з навчально-виховної роботи
СЗОШ І-ІІІ ступенів №27
імені Дмитра Іваха,
вчитель-методист,
м. Хмельницький

## Формування математичної компетентності здобувачів освіти за вимогами Нової української школи

Метою математичної освітньої галузі є розвиток особистості учнів через формування математичної компетентності у взаємозв'язку з іншими ключовими компетентностями для успішної освітньої та подальшої професійної діяльності, удосконалення вміння розв'язувати математичні та практичні задачі, розвиток логічного мислення та психічних властивостей особистості, розуміння можливостей застосування математики в особистому та суспільному житті.

Математична компетентність – здатність особи бачити математику в житті, створювати математичні моделі об'єктів, явищ, процесів навколишнього світу, застосовувати досвід математичної діяльності під час виконання навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих завдань.

Психологи виокремлюють два рівні розвитку здібностей: репродуктивний і продуктивний (творчий). Перший дозволяє людині легко засвоювати знання, без особливих зусиль оволодівати новою діяльністю. Досягаючи високих результатів у діяльності, вона, однак, не вносить у неї нічого нового, діє за сталим зразком. Продуктивний рівень розвитку здібностей характеризується тим, що людина винаходить, раціоналізує, творить у процесі діяльності.

Як правило, певна діяльність вимагає від людини кількох здібностей. Окремі компоненти такої сукупності мають різну вагу, різне значення щодо тих вимог, які висуває до людини кожна конкретна професія.

Багато з таких вимог співпадають. Наприклад, якість координації ("спритність"). Така властивість може бути названа "загальною здібністю". А здібність швидко і безпомилково розшифровувати деякі символи дається не всім. Таку властивість можна назвати як спеціальну здібність.

Математичні здібності проявляються в тому, з якою швидкістю, як глибоко і наскільки міцно людина засвоює математичний матеріал. Ці характеристики найчастіше спостерігаються в ході розв'язування задач. Про швидкість можна судити з кількості завдань, розв'язаних учнем за певний проміжок часу, а також за часом, який необхідний різним школярам для розв'язання однієї й тієї ж задачі. Міцність

засвоєння матеріалу визначається за результатами так званих відстрокових перевірок і виявляє ту частину раніше розібраних задач, які учень може розв’язати на даний момент. Глибина засвоєння визначається тим, чи уміє він застосувати для особистих потреб прийоми навчальної діяльності, які пояснював учитель.

Не йдеться про те, що кожна з названих характеристик (швидкість, міцність, глибина) є обов'язковим і єдиним показником розвитку математичних здібностей. Якщо хоча б одна з них виявлена в достатній мірі, то вже можна стверджувати про наявність в індивідуума математичних здібностей. Безумовно, вершини математичних здібностей мають місце, як правило, у випадках, коли в ході тестування виявляються яскраві ознаки всіх трьох названих характеристик.

Математична діяльність учня - це вивчення предмета, тому у школярів можуть розвиватись тільки математичні здібності. Водночас математичний процес завжди має деяку подібність з науковим дослідженням. Науковці розглядали математичні здібності школярів і вчених у сукупності, як одне явище. Вони виділили три компоненти таких здібностей: алгоритмічний, геометричний, логічний. Під алгоритмічними (обчислювальними) розуміють здібності, які проявляються, наприклад, при розкладанні многочленів на множники, розв’язанні рівнянь, перетворенні виразів. Геометричні містять у собі здібності до просторової уяви і до ведення геометричної наочності при вивченні математичних проблем. Під логічними здібностями розуміють "мистецтво послідовного, правильного розмежування логічного судження".

Проблеми відбору задач і побудова методики, яка орієнтується на математичний розвиток учнів, потребує більш детального дослідження структури математичних здібностей. На основі концепції групи науковців та аналізу великої кількості задач, може бути запропонована така деталізація.

Під геометричним компонентом слід розуміти :

а) здатність вилучати необхідну інформацію із заданої конфігурації шляхом її аналізу чи доповнення, включаючи пошук ідей розв'язання задачі за допомогою рисунків, моделей фігур;

б) здатність до перекладу на мову геометрії тієї чи іншої задачі та звернення до наочних образів у процесі розв'язку не геометричної задачі.

Алгоритмічні здібності містять у собі:

а) здатність застосовувати відомі алгоритми і методи в окремих ситуаціях;

б) здатність звести задачу до виконання ланцюжка більш елементарних задач;

в) здатність довести до кінця накреслений план розв’язку, застосовуючи аналітичні методи, які відносяться до алгебри, тригонометрії, векторної алгебри і аналізу.

Логічні здібності виражаються в дослідженні усіх часткових випадків, у створенні економної, беззаперечної схеми розв'язку задачі, застосуванні прийому доведення "від протилежного”.

Найпоширенішими принципами розвитку математичних компетентностей здобувачів освіти є принципи активної самостійної діяльності, обліку індивідуальних і вікових особистостей учнів, постійної уваги до розвитку різних компонентів математичних здібностей, змагань, професіоналізму, повного навантаження.

Принцип активної самостійної діяльності учнів вимагає від учителя чіткого розподілу часу на пояснення нового матеріалу та уміння переважно вводити теоретичний матеріал блоками, а потім відвести час на самостійне розв’язання задач. Від сильних учнів слід вимагати максимальну кількість розв'язання задач. Основна частина класу працює над меншою кількістю задач. Роль учителя зводиться до вибіркового контролю, до занять з невстигаючими.

Принцип врахування індивідуальних і вікових особливостей учнів передбачає наявність у вчителя чітких уявлень про можливості кожного здобувача, про динаміку росту його потенціалу. З урахуванням динаміки, учням пропонуються Індивідуальні завдання, застосовується диференціація навчального процесу.

Принцип постійної уваги до розвитку різних компонентів математичних здібностей змушує відзначити складність прояву цих здібностей. Учитель майже ніколи не знає, який підхід забезпечить даному учню найбільший успіх у просуванні вперед. Логічно зробити висновок, що найбільші досягнення можливі при достатній увазі до всіх компонентів математичних здібностей. Досягається це за допомогою правильного підбору тематики задач, розгляданню різних підходів до розв'язання однієї і тієї задачі.

Принцип змагань застосовується як на уроках, так і в позаурочний час. Це математичні олімпіади. Спонукають до змагань і такі запитання вчителя: Хто швидше розв'яже? У кого розв'язок найкоротший? тощо.

Принцип професіоналізму потребує від школярів упевненого володіння системою опорних задач. Для цього необхідна щодення робота по закріпленню навичок повторення ключових ідей І методів.

Принцип яскравості означає, що заняття мають бути різноманітні за формою і цікаві за змістом.

Принцип повного навантаження реалізується на позаурочних заняттях, ідеться про високий рівень задач на гуртках чи факультативах. Крім того, мається на увазі більша швидкість обговорення розв’язку задачі і більше навантаження на домашню роботу учня.

Отже, розвиток в учнів математичної компетентності не можна розглядати поза розвитком інших компетентностей. Математична компетентність забезпечить поєднання математичних знань, умінь, досвіду та здібностей людини, які сприятимуть успішному розв’язанню різноманітних проблем, що потребують застосування математики. При цьому мають на увазі не конкретні математичні вміння, а більш загальні уміння, що включають математичне мислення, математичну аргументацію, постановку та розв’язання математичної проблеми, математичне моделювання, використання різних математичних мов, інформаційних технологій, комунікативні вміння.

**Список використаних джерел та літератури**

1. Головань М. С. Математична компетентність: сутність та структура. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету*. 2014. №1. С. 35–39.

2. Зіненко І. М. Визначення структури математичної компетентності учнів старшого шкільного віку. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* 2009. № 2. С. 165-174.

**Івасюк Галина**,
директор Летичівського ліцею №2
Хмельницького району
Хмельницької області,
учитель-методист

## Самооцінювання закладу освіти: ефективний інструмент підвищення управлінської діяльності

*Щоб реалізувати систематичне відстеження результатів та подальше коригування освітньої діяльності потрібно визначити позитивні та негативні чинники, що впливають на функціонування закладу освіти. А допоможе в цьому комплексне вивчення та самооцінювання освітньої діяльності.*

***Ключові слова**: самооцінювання, безпечне середовище, управлінська діяльність, стратегія, академічна доброчесність, освітній процес, здобувачі освіти.*

*Освіта – найвеличніше з усіх земних благ,*
*але тільки тоді, коли вона найвищої якості.*
*Інакше вона абсолютно даремна.*
*Редьярд Кіплін*

Відповідно до Законів України «Про освіту», «Про повну загальну освіту» важливе місце для ефективного розвитку освітнього закладу та побудові внутрішньої системи якості освіти у школі сприяє систематичне самооцінювання діяльності закладу освіти.

Основними складовими внутрішньої системи забезпечення якості освіти (п. 3 статті 41 Закону України « Про освіту») є:

- стратегія (політика) та процедури забезпечення якості освіти;
- система та механізми забезпечення академічної доброчесності;
- оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання педагогічної діяльності педагогічних працівників;
- оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання управлінської діяльності керівних працівників закладу освіти;
- забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, в тому числі для самостійної роботи здобувачів освіти;
- Забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління закладом освіти;
- створення в закладі освіти інклюзивного освітнього середовища, універсального дизайну, розумного пристосування;
- інші процедури та заходи, що визначаються спеціальними законами або документами закладу освіти.

Систематичне відстеження результатів, коригування освітньої діяльності потрібно, щоб реалізувати та визначити позитивні та негативні чинники, які мають вплив на організацію роботи закладу освіти.

Щоб провести самооцінювання закладу освіти можна розробляти власні процедури з використанням специфічних інструментів, що враховують особливості діяльності закладу освіти.

Якість освіти є тим показником, за яким можна визначити ефективність функціонування освітньої системи будь-якого закладу.

У статті 1. Закону України «Про освіту» дається визначення терміну «якість освіти» як «відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг».

Термін «якість освітньої діяльності» - визначається як «рівень організації, забезпечення та реалізації освітнього процесу, що забезпечує здобуття особами якісної освіти та відповідає вимогам, встановленим законодавством та/або договором про надання освітніх послуг». Тож, належна якість освіти передбачає забезпечення результатів освітнього процесу, які мають бути не нижчими мінімальних вимог, закладених у Державних стандартах . Але, якщо розглядати якість освіти як відповідність стандартам, треба вести мову і про належну якість самих стандартів, які йдуть зверху «до виконання» школі та вчителеві.

Якість шкільної освіти не можна звужувати лише до здобуття тих чи інших компетентностей, адже освіту слід розглядати і як суспільну цінність та благо із потенційно потужним позитивним зовнішнім ефектом на віддалі певного часу. Якість шкільної освіти визначається ще і через відповідність змісту освіти очікуванням і потребам усіх учасників освітньої діяльності.

Якщо мова йде про спроможність закладу задовольнити ці очікування і потреби, треба відстежувати наявність сукупності властивостей, яка обумовлює реальну здатність це робити. У цьому випадку, ті чи інші якісні параметри не повинні задаватись згори, їх визначення та усвідомлення має лежати у площині розуміння конкретного закладу освіти.

Самооцінювання має стати важливим елементом культури освітньої діяльності закладу, постійним інструментом для розвитку та удосконалення ліцею, надійним способом вимірювання «температури реформ» на рівні окремого закладу. Зрештою має з'явитись культура забезпечення якості як на рівні окремої школи, так і на рівні освітянської спільноти в цілому.

Має діяти безперервний та постійний процес удосконалення системи відстежування результативності роботи шляхом налагодження професійного діалогу є основою гарантування якості роботи школи. Те, що ми оцінюємо, то те і ми й прагнемо розвивати. Необхідність побудови системи самооцінювання є не лише інтелектуальним, а і моральним викликом для школи, адже вона працюватиме лише за умови дотримання високих стандартів академічної доброчесності, взаємної довіри та відповідальності.

Самооцінювання роботи закладу слід здійснювати відповідно до мети, яка поставлена Законом України "Про освіту" : «Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, 13 творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору». http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19

РОЗДІЛ І. Самооцінювання освітньої діяльності та управлінських процесів як складова внутрішньої системи забезпечення якості освіти.

У чому суть ефективного управління закладом освіти через призму самооцінювання дільності та освітніх процесів?

По-перше, ефективне управління передбачає мінімальний вплив, адже надлишковість у застосуванні будь-яких методів управлінського впливу зрештою веде до їх знецінення та призводить до інших негативних організаційних та психологічних наслідків .

По-друге, якщо директор хоче керувати педагогічною системою школи як саморегульованою структурою, йому слід навчитися керувати не людьми, а процесами.

Процесний підхід передбачає розвиток лідерства та активне залучення педагогів до всіх напрямів діяльності закладу, тож завдання адміністрації ліцею - допомогти всім працівникам зрозуміти процеси, до яких вони дотичні.

Сучасний освітній менеджер має розуміти , що управління шкільною освітою має фокусуватися на процесах, тож він повинен опанувати методологію процесно-орієнтованого управління, зокрема:

- навчитись описувати та моделювати існуючі процеси,
- розуміти сутність та призначення тих чи інших процесів,
- уміти здійснювати оптимізацію цих процесів,
- бути спроможним налагодити ефективну співпрацю з колегами з тим, щоб якомога ефективніше здійснювати навчально-виховний та інші процеси,
- орієнтуватись на створення процесно-орієнтованих посадових інструкцій для працівників школи тощо.

Самооцінювання може проводитися як окрема самостійна процедура або з використанням інформації, отриманої під час внутрішнього моніторингу освітніх та управлінських процесів у закладі освіти.

За допомогою внутрішнього моніторингу може вивчатися:

- динаміка результатів навчання учнів та учениць,
- якість педагогічної діяльності,
- стан освітнього середовища,
- відвідування учнями закладу освіти тощо.

Самооцінювання може здійснюватись відповідно до таких моделей:

- щорічне комплексне самооцінювання (за визначеними закладом компонентами внутрішньої системи);
- щорічне самооцінювання за певними напрямами освітньої діяльності, а також періодичне комплексне самооцінювання;
- щорічне комплексне самооцінювання за окремими рівнями освіти, на яких заклад освіти провадить освітню діяльність (початкова, базова, профільна середня освіта);
- іншою моделлю, визначеною закладом освіти.

Для проведення ефективного та об'єктивного самооцінювання необхідно залучити всіх учасників освітнього процесу та освітніх експертів. Оцінювання має бути відкритим , прозорим, доступним для кожного учасника освітнього процесу. Але такі методи збору інформації як опитування ( анкетування), моніторинг та інші, мають бути конфіденційними.

Можна запропонувати певний алгоритм проведення самооцінювання:

1. Видати накази про проведення самооцінювання по закладу освіти та про призначення відповідальної особи із забезпечення якості освітньої діяльності та якості освіти та забезпечення оперативного керування процесом вивчення , але попередньо винести дане питання на засіданні педагогічної ради, на якому прийняти відповідне рішення.
2. Затвердити склад робочої групи по кожному напряму ( якщо у закладі самооцінювання проводиться по 4 напрямах).
3. Провести оцінювання та зафіксувати результати, напрацювати певні рекомендації.
4. Результати проведеного самооцінювання обговорити на засіданні педагогічної ради.
5. Видати наказ про підсумки самооцінювання.
6. Прийняти відповідні управлінські рішення та результати самооцінювання врахувати у Стратегії розвитку закладу освіти та річному плані роботи.

РОЗДІЛ ІІ. Напрями, терміни та варіанти самооцінювання навчального закладу.

Напрями внутрішньої системи забезпечення якості освіти:

1. Освітнє середовище.
2. Система оцінювання освітньої діяльності здобувачів освіти.
3. Система педагогічної діяльності.
4. Система управлінської діяльності.

Варіанти самооцінювання:

1. Щорічне комплексне самооцінювання за усіма напрямами, що передбачає Положення про внутрішню систему забезпечення якості освіти. У 2020-2021 навчальному році у Летичівському ліцеї №2 було проведено самооцінювання по 4 напрямах із відповідними рекомендаціями та зауваженнями.
2. Щорічне самооцінювання за певними напрямами діяльності, періодично комплексне оцінювання. У 2021-2022 навчальному році у ліцеї проводиться самооцінювання за двома напрямами:
   1. Освітнє середовище.
   2. Система оцінювання освітньої діяльності здобувачів освіти.

Таке рішення прийнято на засіданні педагогічної ради відповідно до висновків та рекомендацій пройденого аудиту Державною службою якості освіти у Хмельницькій області ( березень 2021 року).

Щорічне комплексне самооцінювання за рівнем освіти ( початкова, базова, профільна). У перспективному плані на 2021-2026 роки визначено проходження такого варіанту ( 2022-2023 навчальний рік- початкова школа, 2023-2024 навчальний рік - базова школа, 2024-2025 навчальний рік - профільна школа).

У 2022-2023 навчальному році проведено самооцінювання за напрямом «Система педагогічної діяльності»

Підходи до узагальнення результатів оцінювання:

1. Кількісний.
2. Описовий.
3. Комбінований.

Для вивчення освітньої системи важливо визначити джерела отримання інформації по кожному напряму і з цією метою можна застосувати такі методи та інструменти збору інформації:

1. Спостереження за освітнім середовищем, за навчальним заняттям.
2. Опитування учасників освітнього процесу (анкетування, усне опитування, перелік питань для інтерв'ю).
3. Вивчення документації (накази, протоколи, книги видачі документів та інше відповідно до Номенклатури справ).
2. Моніторинг, внутрішнє тестування, комплексна діагностика.

**Висновки**

Протягом останніх трьох років у закладі освіти ми активно розбудовуємо внутрішню систему якості освіти за принципами дитиноцентризму, автономії, цілісності системи управління якістю, постійного вдосконалення, врахування зовнішніх впливів, гнучкості й адаптивності тощо. А також за чотирма напрямами: освітнє середовище, система оцінювання освітньої діяльності учнів, система педагогічної діяльності та система управлінської діяльності, як рекомендує «Абетка для директора».

Серед інноваційних механізмів забезпечення якості освіти, які успішно запроваджують європейські заклади загальної середньої освіти, є технологія брендингу - це цілісна система методів створення позитивного образу закладу освіти загалом та його педагогів зокрема, а також управління ними.

Насамперед варто зрозуміти, для чого потрібне самооцінювання. Чи це звичайна формальність, чи поштовх до активних, але не завжди зручних рішень та дій? Для нашого колективу - це поштовх до активних дій.

Щоб реалізувати задумане та впровадити брендинг, провели самооцінювання діяльності закладу за чотирма напрямами. Оцінити було неважко, бо колектив закладу до цього вже був готовий. Ми вивчили «Абетку для директора», на засіданнях педагогічної ради визначили політики забезпечення якості освітньої діяльності та визначили інструментарій для її аналізу та оцінювання.

Під час визначення політики забезпечення якості освіти ми орієнтувалися на інтереси всіх учасників освітнього процесу щодо якості освітніх послуг і реалізації інших їхніх прав, а також на засади державної політики у сфері освіти та принципи освітньої діяльності.

Головним для нас було:

- чи відповідають результати навчання учнів державним стандартам освіти;
- чи налагоджено партнерство в навчанні та професійній взаємодії;
- чи прозора діяльність закладу та чи забезпечено її інформаційну відкритість;
- чи організовано безперервне професійне зростання педагогічних працівників, академічна доброчесність.

Інформацію, одержану під час опитування, спостереження та вивчення документації, ми узагальнили. На її основі визначили тенденції в організації освітніх і

управлінських процесів закладу. Результати самооцінювання освітніх і управлінських процесів закладу розглянули на засіданні педагогічної ради, обговорили з представниками учнів і батьків.

Зауважу, що під час самооцінювання діяльності закладу ми постійно вдосконалювали щось, обладнували, реалізовували проєкти. Тобто самооцінювання не зводилося до того, щоб просто оцінити. У нас це стало творчим процесом.

**Список використаних джерел та літератури**

1. Бобровський М.В., Горбачов С.І., Заплотинська О.О., Лінник О. О. Абетка для директора. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. 2-ге видання, перероб. і доп. Київ, Державна служба якості освіти, 2021. 350 с.

Громовий В. В. Самооцінювання якості роботи закладу загальної середньої освіти. Київ, 2019. 86 с.

2. ДСТУ ISO 9001:2015. (ISO 9001:2015, IDT). Системи управління якістю. Вимоги. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2016. 22 с.

3. Методика і технології оцінювання діяльності загальноосвітнього навчального закладу: посібник / О. І. Ляшенко, Т. О. Лукіна, І. Є Булах, М. Р. Мруга. Київ: Педагогічна думка, 2012. 160 с.

4. Самооцінювання роботи школи: порадник, вид. 2-ге, перероб. і доп. Львів: ЛМГО «Інститут політичних технологій», 2004. 106 с.

5. ДСТУ ISO 9004:2018 (ISO 9004:2018, IDT) Управління якістю. Якість організації. Настанови щодо досягнення сталого успіху // Видання офіційне. Київ, ДП «УкрНДНЦ», 2019. 44 с.

**Ільєва Жанна,**
заступник директора
з навчально-виховної роботи
Голозубинецького ліцею
Дунаєвецької міської ради

## Комунікативне середовище як ефективний показник успішного функціонування закладу загальної середньої освіти

***Анотація.*** *У статті зосереджується увага на перевагах, проблемах та можливостях управління комунікаціями закладу загальної середньої освіти в цілому і у соціальних мережах зокрема. Встановлено, що визначальним фактором успішної діяльності закладу загальної середньої освіти може стати дієве просування освітньої послуги, створення відповідного іміджу закладу загальної середньої освіти з використанням сучасних комунікаційних технологій.*

***Ключові слова:*** *комунікація, взаємодія, соціальні мережі, інституційний аудит, подія, захід, event, інформаційна безпека, медіаграмотність.*

**Вступ.** У сучасному світі інформація є найбільшим капіталом, адже колись важливі комунікативні елементи, такі як ведення переговорів, переписка, здійснення погодження документів, перейшли у віртуальну площину. За допомогою інформаційно-комунікативних технологій стало можливим більш оптимізоване надання освітніх послуг, як вид. Не є винятком і політика комунікації, яку застосовують заклади освіти під час будівництва взаємостосунків із громадськістю. Ефективність управління закладом загальної середньої освіти значною мірою визначається професійною комунікативною політикою, яка засвідчуватиме інформаційну культуру керівних кадрів.

**Основна частина.** Сьогодні ефективне функціонування закладу загальної середньої освіти залежить від уміння адміністрації здійснювати оперативний аналіз ситуації, своєчасного її коригування та оптимального прийняття управлінського рішення із подальшим комунікативним процесом [1].

Так, сьогодні кожний заклад освіти, який прагне бути відкритим, має власний сайт та сторінку в найбільш поширених соціальних мережах. Освітні заклади, сьогодні, створюють насичений простір соціальних комунікацій у системі освіти, поширюють та просувають свій досвід, розробки, ресурси, підтверджуючи високий статус як складової загального стратегічного потенціалу країни. Особлива комунікаційна система, відкриває широкі можливості для просування ресурсів та послуг освітнього закладу, керованого впливу на формування громадської думки, налагодження активної комунікації та ефективної взаємодії з учасниками освітнього процесу та громадськістю задля зміцнення конкурентних позицій освітнього закладу й позиціонування його в суспільстві передусім як важливої соціально-орієнтованої інституції. Корисність наявності представництва у медіа-середовищі вже визнана і застосовується переважною більшістю закладів освіти [2].

В Україні законодавче регулювання інформаційної сфери має свої напрями і визначені Законом України «Про інформацію», «Про Концепцію національної програми інформатизації», «Про Національну програму інформатизації», «Про науково-технічну інформацію», «Про захист інформації в автоматизованих системах», «Про електронний підпис», «Про електронний документообіг», «Про доступ до публічної інформації», «Про захист персональних даних» та інші.

Відтак, соціально-комунікаційне управління, пов'язане з інформуванням освітньої діяльності перетворюється на якісний чинник формування іміджу закладу загальної середньої освіти. Цьому засвідчує:

- різке збільшення числа онлайн-користувачів, що сприяє зростанню кількості зацікавлених у інформуванні про роботу та зміни, що відбуваються у закладі загальної середньої освіти, інтеграція освітнього інформаційного простору, у загальний інформаційний;
- поступова зміна ролі й місця освіти в українському суспільстві, зокрема в системі масової комунікації; перехід педагогічних колективів на новітні інформаційні технології.

І на останок, ДСЯО, проводячи інституційний аудит внутрішньої системи забезпечення якості освіти у ЗЗСО, визначає важливий критерій - комунікація між педагогічними працівниками і батьками здобувачів освіти з питань організації освітнього процесу і може відбуватись у різних формах від індивідуальних зустрічей та бесід до он-лайнові комунікації за допомогою соціальних мереж або інтерактивної інтернет-платформи, що й зумовило поставити акцент на цій темі [1].

Комунікація – це невід'ємна частина управлінського процесу, інструмент формування довіри, єдиний спосіб досягти розуміння і, як результат – підтримка дій суспільством [6].

Ефективні комунікації на практиці є основною необхідною умовою успішного досягнення поставлених перед ЗЗСО цілей. Іванна Коберник і Катерина Краснова у своєму збірнику «Ефективні комунікації для освітніх управлінців» дають свої визначення комунікацій і використовують його в значенні: «Комунікація – це процес обміну думками, ідеями, фактами з важливими для досягнення вашої мети групами людей або особами. Його мета — досягти взаєморозуміння та отримати довіру.» [4].

Виділяємо комплексний підхід управління комунікації, який дозволяє досягти максимальної ефективності управлінської діяльності освітнього закладу, що визначається комунікаційною стратегію закладу загальної середньої освіти, багатофункціональністю, кореляцію між елементами комунікаційної системи, комунікативним простором і комунікаційної політикою закладу загальної середньої освіти. Сприяє досягненню ефективної управлінської комунікацією узгодженість комунікаційних взаємодій зі стратегічними цільовими установками, спільне

використання комунікаційних ресурсів і технологій, що веде до економії витрат, а також виключає дублювання при передачі інформації. А єдиний комунікативний простір закладу загальної середньої освіти, створює переваги, що виявляється в:

- узгодженості дій,
- появі нових ідей,
- підтримці необхідної різноманітності в результаті постійного обміну інформацією;
- формування позитивного іміджу закладу освіти.

Управління комунікаціями – це сукупність нагромаджених у світовій практиці принципів, методів, засобів і форм впливу комунікаторів, утримання потоків інформаційної взаємодії людей, їх груп, суспільних, соціальних і політичних формувань у процесі спілкування з вирішення тактичних і стратегічних завдань із управління громадськими відносинами. Одна з найважливіших умов комунікаційного успіху - створення іміджу, у нашому випадку, закладу загальної середньої освіти [5].

Існує думка, що ефективно працюючі керівники - це ті, хто досяг успіхів у налагодженні комунікацій.

Комунікативна взаємодія закладів загальної середньої освіти з громадськістю є не тільки необхідною, а й основою її ефективної діяльності. Прозорість і відкритості – це сучасна світова практика, яка свідчить, що тільки при постійній ефективній взаємодії управління комунікації закладу загальної середньої освіти з громадськістю, визначається і якість виконання управлінських функцій.

Основним комунікаційним каналом ЗЗСО слід вважати соціальні мережі. Мережева комунікація в Facebook, Instagram, Telegram, Twitter, YouTube тощо, набувають все більшої популярності, в умовах війни, виступають найбільш доступним і зручним засобом комунікації ЗЗСО, за допомогою якого велика кількість учасників освітнього процесу отримує додаткові можливості у доступі до швидкої інформації та взаємодії. На відміну від офіційних сайтів закладів загальної середньої освіти, які потребують більш професійної підготовки до оновлення інформації на ньому та налагодженні зворотного зв’язку, сторінки закладів у соціальних мережах мають свої особливості, які зумовлені властивостями електронної комунікації – оперативність розповсюдження інформації, доступність, спрощений пошук цільової аудиторії, легкість налаштування зворотного зв’язку тощо [6].

Освітні заклади, які прагнуть позиціонувати себе на ринку як такі, що пропонують сучасні знання своїм здобувачам, розуміють потреби своєї цільової авдиторії, повинні активно використовувати соціальні мережі для підтримання комунікації з нею. Аналогічно організаціям на ринку освітніх послуг необхідно більшу увагу приділяти і іміджу, оскільки вдало сформований образ освітнього закладу, який максимально відповідає очікуванням цільової аудиторії, може забезпечити йому максимальну конкурентоспроможність [3].

Варто виокремити кроки щодо вдосконалення управління комунікаціями у закладі загальної середньої освіти.

Потрібно розуміти, що комунікації передбачають не лише обмін інформацією, а й формування різних форм зв’язків між людьми, заснованих різних видах стосунках, які спрямовані на досягнення цілей ЗЗСО. Вони являють собою особливу форму впливу на педагогічний колектив та учасників освітнього процесу, враховуючи і зовнішнє, дотичне до освіти, середовище.

Якість управлінських рішень у системі управління визначає ефективність комунікацій. Це цілісна складова управлінського процесу. Тут вирішальним стає:

- ступінь організації;
- ефективність комунікаційного процесу у ЗЗСО;
- досвід і професіоналізм керівника;
- гнучкість і вміння «спіймати хвилю» більш ефективних методів комунікації.

Налагодити чіткий, сформований, ефективний комунікаційний процес, із конструюванням власної моделі, врахувавши специфіку іміджу закладу загальної середньої освіти – основне завдання управлінської комунікативної політики.

«Хвилю і її напрям» комунікацій задає керівник закладу освіти. Тому ця функція потребує максимум уваги. Варто зазначити і акцентувати увагу на:

- Плануванні своєї комунікації.

- Дотриманні мети і стратегії.

- Окресленні цільової авдиторії та спрямування фокуса на споживачів освітніх послуг.

- Знання запитів, потреб, інтересів аудиторії.

- Максимальне спрощення подачі інформації. Ваше завдання - бути правильно зрозумілими, актуальними та цікавими. Знищуйте офіціоз і казенність, відкиньте штампи, абревіатури і зайвий пафос. Використання символів та цифр спрощуватиме подачу інформації. Не забуваймо про системний розвиток емоційного інтелекту. Сторітелінг важливий, емоції – важливі.

- Не бійтесь повторюватись, робіть це стільки разів, скільки потрібно, щоб авдиторія прониклась вашим повідомленням.

Робіть інформаційне повідомлення таким, щоб його було легко не лише поширити (поділитись у соцмережах), а навіть переказати або ж запам’ятати, передавши інформацію далі, наприклад : на роботі або вдома, показати друзям, адже щоб ваш успіх та результати мають бути зрозумілими й важливими для них.

Візуалізація. Постійно використовуйте фото, відео та звук, інфографіку, дизайн. Ви зобов’язані зробити вашу організацію помітною та сучасною, наголос поставити на інноваційність і сучасний підхід до подачі повідомлень, охопити масштабність, а також для пришвидшення доставки своїх надважливих, основних ідей та повідомлень [7].

Має бути постійний feedback зі своїми цільовими групами та авдиторіями. Це спрощуватиме розуміння вами їх очікування, упередження, острахи, потреби та інтереси. Надасть можливість оцінки ефективності управлінської комунікації та розуміння корекції за потреби.

Будьте готові до оновлення і змін, не забувайте всебічно це демонструвати. Показуйте, що шлях змін, то Ваш шлях.

Не забуваймо і про персоналізацію - це уміння закладу загальної середньої освіти звернутися адресно, дати можливість відчути людині власну цінність, особливе ставлення, врешті решт, емоційний зв’язок із вами.

За допомогою адресного звертання ми подаємо нашій аудиторії сигнал: ви важливі для нас, ми цінуємо вас.

Сучасність вимагає персоналізувати й сам заклад освіти, формування комунікації «від людей до людей». Це може допомогти знизити напругу і зайві хвилювання. Дозволить налагодити тісніший емоційний контакт із вашою авдиторією. В теперішній час персональна комунікація перемагає офіційну й забезпечується більшою швидкістю і якістю контакту усіх сторін.

Для кращої взаємодії комунікативного процесу:

1. Використовуйте message до конкретної аудиторії.

2. Команда та її досягнення – ваша родзинка, демонструйте її.

3. Особисте спілкування та адресне звертання частіше сприяє зменшенню конфліктних ситуацій, а й іноді нівелює їх.

4. У офіційних комунікаціях, як заклад загальної середньої освіти, додайте персональні комунікації.

Людям властива довіра іншим людям, їх історії успіху у сфері реформування освіти, можуть значно більше вплинути на сприйняття та оцінку ніж тисячі пояснень і повідомлень офіційних осіб.

Головна порада і рекомендація - планування, підготовка і тренування і розголос. Постійно думайте про людей, для яких ви працюєте. Завоюйте їх довіру, вони мають

знати, що конкретно ви робите. Коли є розуміння сторони, адресата повідомлення - вони зможуть вам довіряти. Довіра - це крихка посудина і ціннісна одиниця, вона робить будь які зміни і перетворення швидкими і легкими. Відсутність довіри - крах системи. Можливість будувати взаємну довіру, має саме керівник. А тому теорія великої мети та маленьких кроків набуває іншого значення і забарвлення.

Прикладом ефективних технологій управління комунікацією, дієвим механізмом та інструментом ефективної комунікації ЗО є: використання соціальної мережі та організація Event-події, вони не тільки розширюють географію спілкування та авдиторію, а й, безпосередньо, впливають на піднесення іміджу закладу. Це закріплення репутації закладу освіти, як прогресивного і інноваційного, не тільки в межах своєї місцевості, а й в Україні загалом. [8].

Результатом проактивної комунікаційної стратегії закладу загальної середньої освіти, є історії успіху, висвітлення прогресу змін в закладі та мас-медіа, трансформація і виведення учительства на шлях «спічрайдерів» чи «публічних спікерів» для засобів масової інформації, виокремлення, готових до нового агентів змін, впровадження змін через безперервний рух, мотивацію і навчання педагогів «старої школи», стимулювання у підвищенні кваліфікації та професійного зросту учительства, прикладом якого є інформальна освіта. Зауважимо, що приділяючи увагу участі освітян у роботі подій нових форматів, прикладом яких можуть бути : онлайн-курси EdEra, На урок, та Prometheus, Всеосвіта, ВУMonline, Wisecow, освітні проєкти громадських організацій «Освіторія» (GLOBAL TEACHER PRIZE UKRAINE), Вчительська тухля, «ЕдКемп Україна», заклади загальної середньої освіти в особі управлінців/керівників, отримають не лише короткострокові дивіденди, а й матимуть стійкий характер позиціонування закладу освіти в цілому.

Також, враховуючи плюси комунікації закладу загальної середньої освіти у використанні соціальних мереж, варто згадати і ряд проблем, що виникають:

- низька культура спілкування он-лайн,
- безпекою в Інтернет,
- низька медіаосвіта значної частини освітян в цілому.

Використання керівником соціальних мереж та інтернет ресурсів повинно розпочинатись із основ інформаційної безпеки та гігієни (це як миття рук – має бути щоденна звичка). Соціальна сторінка надає безмежні можливості для комунікації закладу загальної середньої освіти, як потужний ресурс для антикризової ситуації. Особливо в сучасних умовах російсько-української війни.

**Висновки.** Комунікативне середовище закладу загальної середньої освіти, під яким розуміють сукупність умов, що дозволяють організації та її членам реалізувати взаємодію з учасниками освітнього процесу та громадськістю з метою вчасного інформування та формування взаємовідносин. Формування комунікативної середовища забезпечує цілісність і координацію дій для швидкого адекватного реагування на динамічні зміни зовнішнього середовища. Велика роль у цьому процесі належить комунікаційній стратегії закладу загальної середньої освіти через залучення батьківської громадськості до співпраці з метою поліпшення освітнього процесу у закладі, забезпечення зростання ролі освіти як соціальної цінності в системі ціннісних пріоритетів суспільства. А розгляд комунікацій з точки зору єдиної комунікаційної стратегії ресурсу закладу освіти включає в себе весь арсенал комунікаційних методів та інструментів, спрямованих на досягнення стратегічних цілей навчального закладу, організацію громадської думки в бажаному для організації напрямі, сприяє більш успішному функціонуванню закладу освіти та покращенню його іміджу в суспільстві.

## Список використаних джерел та літератури

1. Бобровський М. В., Горбачов С. І., Заплотинська О. О. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної

середньої освіти. – Київ, Державна служба якості освіти, 2021. 240 с. URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2019/08/ Abetka_dlya_dyrektora_15.08.2019.pdf (дата звернення: 22.10.2023).

2. Від керівника до лідера: практичні поради для директорів шкіл та керівників відділів освіти. Центр Інноваційної Освіти «Про.Світ». 2019. 60 с. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/521/12.2019.pdf?fbclid=IwAR1__uuG7CtlLs9-9bmxgHzwP6ekJyNZJbAz0 PBArhdDkmKfuH95thpbciU (дата звернення: 21.10.2023).

3. Довженко О. Як подружити школу із соціальними медіа URL: https://ms.detector.media/ mediaosvita/post/16572/2016-05-10-yak-podruzhiti-shkolu-iz-sotsialnimi-media/ (дата звернення: 18.10.2023).

4. Коберник І., Краснова К. Ефективні комунікації для освітніх управлінців : посібник. Київ : Смарт освіта, 2019. 72 с. URL: https://osvitoria.media/opinions/yak-vchytelyu-stvorytypersonalnyj-brend-pokrokova-instruktsiya/ (дата звернення: 16.01.2020).

5. Махиня Т. А. Чи є межі в соцмережі? або Нетикет учасників освітнього процесу. *Заступник директора школи*. 2018. № 7. С. 28-36

6. Махиня Т. А. Трансформація цінностей учасників освітнього процесу у віртуальній культурі соціальних мереж. *Теорія та методика управління освітою.* Електронне наукове фахове видання. 2017. Випуск 2 (20). URL: http://umo.edu.ua/katalogh-vidanj/electronic-journal-thetheory-and-methods-of-educational-management-edition-2-20-2017 (дата звернення: 28.10.2023)

7. Ефективні комунікації для освітніх управлінців: Ед-Ера: веб-сайт. URL: https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:EDERA-SMARTOSVITA+EC101+EC101/courseware/56c9992d3bff46bd98784e68fb69b8e8/43f90263913e461d9ff015b77a4e5941/ (дата звернення: 28.10.2023)

8. Як побудувати ефективні комунікації: інструкція для освітян: веб-сайт. URL:http://nus.org.ua/articles/yak-pobuduvaty-efektyvni-komunikatsiyi-instruktsiya-dlya-osvityan/ (дата звернення: 26.10.2023)

**Карчевська Лариса,**
директор КЗ «Кунівський ліцей
Плужненської сільської ради»
Шепетівського району
Хмельницької області

## Управлінські аспекти цифровізації освітніх та управлінських процесів

***Анотація.*** *У статті описаний досвід роботи закладу із застосування цифровізації освітніх і управлінських процесів, зазначені переваги використання електронних журналів та додатків Google для управлінської діяльности в умовах дистанційного(змішаного) навчання.*

***Ключові слова****: цифровізація освітніх та управлінських процесів; електронний журнал; цифрові інструменти компанії Google; система створення єдиної статистичної звітности.*

Постановка проблеми. Комп'ютерна грамотність, ІКТ-компетентність, розвиток шкільного адміністратора чи учителя в напрямку технологій завжди заохочувалось в освітньому середовищі, бо існування людини в цифровому суспільстві мало б починатися саме із освітніх закладів. Однак проблеми з технічним постачанням обладнання, брак якісного інтернету, а іноді елементарна відсутність мотивації вчителя позначалися на впровадженні новітніх трендів. Хмарні технології, електронні щоденники та віртуальні кабінети вчителя здавалися далеким майбутнім допоки не

поширилася пандемія коронавірусу, а згодом і війна, і не постало питання організації роботи закладу під час віддаленої роботи. На прикладі роботи директора сільського ліцею хочу показати шлях закладу до цифровізації як управлінської діяльности, так і всього освітнього процесу.

Кожен заклад освіти є самодостатнім, має власне бачення організаційної та управлінської структури, дотримується своїх традиціях. У нашому ліцеї завжди існувало бажання створення єдиного інформаційно-освітнього середовища закладу освіти, банків даних навчально-педагогічної інформації завдяки використанню програми Курс:Школа, створення та використання комп'ютерних тестів, діагностики, моніторингу та контролю роботи закладу освіти, рівня знань учнів, професійного розвитку педагогічних працівників тощо. Адміністрація закладу була націлена на самовдосконалення з питання цифровізації своєї професійної діяльности для того, аби оволодіти вміннями створення цифрових інструментів для професійної діяльности, навичками їх застосування в конкретній життєвій ситуації, щоб ефективно організувати таку діяльність серед педагогів, змотивуваши їх власним прикладом. Маючи певні надбання, для прикладу, потрібно було оптимально впровадити інформаційно-комунікаційні технології у процес навчання та визначитися із напрямком, за яким рухатимемося. Таким напрямом стало запровадження електронних журналів, педрадою закладу було обрано платформу «Нові знання», яка пов'язана із базою даних, наявних у Курс:Школа

Зареєструвавшись на порталі, шкільний адміністратор згенерував логіни та паролі вчителям, батькам та дітям для кожного класу. Вчителі можуть створювати журнали та заповнювати уроки за своїми предметами, виставляти оцінки та давати домашнє завдання, а батьки і діти можуть переглядати розклад та щоденники.

**Портал містить інформацію у вигляді:**

- журналу;
- щоденника;
- таблиці успішності;
- графіків успішності за кожним класом і учнем;
- звітів для вчителя після закінчення навчального періоду;
- довідки про навчання;
- табель успішності;
- свідоцтво досягнень;
- виписки оцінок
- звіти результативності роботи вчителів;
- рейтинги успішності класів, учнів;
- діаграми успішності учнів, класів за рівнями, ступенями;
- відео уроки від МОН;
- електронні версії підручників

Також портал дає можливість вести такі документи в електронному форматі:

- Журнал обліку пропущених і замінених уроків
- Журнал групи продовженого дня
- Журнал учнів, які перебувають на індивідуальному навчанні
- Табель навчальних досягнень
- Журнал планування та обліку роботи гуртка
- Журнал обліку планів та звітів з проведення виховних та предметних заходів
- Книга обліку видачі похвальних листів та похвальних грамот
- Реєстраційний журнал наказів керівника закладу
- Книга обліку протоколів
- Документація з працевлаштування випускників
- Журнал реєстрації інструктажів
- Особова справа учня
- Алфавітна книга запису учнів
- Журнал факультативних, додаткових занять та консультацій

- Розклад навчальних занять.

Сайтом можуть користуватися директор, заступники директора, вчитель, учень, батьки. За взаємною домовленістю поставлено обмеження одним тижнем для коригування оцінки, далі – лише через шкільного адміністратора.

За допомогою електронних журналів вчителі за два кліки можуть:

- виставити оцінки;
- відзначити відсутніх;
- написати зауваження до оцінок і пропусків, залишити коментарі до уроків (наприклад, «контрольна робота»);
- внести домашні завдання.

За кожним предметом вираховується кількість пропусків і середня оцінка за чверть.

Електронний журнал має можливости дистанційного навчання, на кожному уроці вчитель може ввести текст домашнього завдання або вказати посилання на файл чи відео. Список учнів, які виконали завдання, з'являється у вкладці «Дистанційне навчання», залишається лише виставити оцінку, яка автоматично переноситься у клітинку відповідного уроку Можливий вільний та швидкий доступ до документів та матеріалів з будь-якої частини світу

Впровадження електронних журналів вимагало підвищення професійної майстерности з питання цифрової компетентности кожного педагога, об'єднання на інформаційному рівні всіх учасників освітнього процесу: керівника, заступників, учителів, учнів та батьків. Використання можливостей електронних журналів, щоденників сприяло розвитку управлінської, освітньої, методичної і організаційної діяльности закладу, дозволило підвищити якість і доступність освітнього процесу.

Також в умовах дистанційного та змішаного навчання великою підмогою стали додатки Google, частину з яких ми застосували для організації освітнього процесу. Це насамперед ті, які дають можливість впроваджувати нові форми проведення занять, безпечно зберігати інформацію і обмінюватись даними, забезпечувати застосування різних форм подачі інформації та розвивати навички роботи із цифровими інструментами.

Перевагами застосування додатків Google для організації освітнього процесу є:

1. Простота у використанні. Для того щоб відкрити можливості до застосування будь-якого додатка Google, необхідно створити поштову скриньку.

2. Вільний та швидкий доступ до документів та матеріалів з будь-якої частини світу.

3. Можливість організації спільної роботи з колегами та учнями в онлайн-режимі.

4. Можливість організації освітнього процесу для дистанційного / віддаленого навчання (створення та призначення завдань для опрацювання учнями, перевірка виконання завдань, надання зворотного зв'язку, застосування диференційованого підходу тощо).

5. Безкоштовність.

Ось коротка характеристика того, які додатки і як використовуються в освітньому процесі.

1. ***Google Drive*** – віртуальне хмарне середовище, яке надає можливість створювати спільні папки, у яких можна зберігати, видаляти Сервіс дає можливість організації спільної роботи з колегами, учнями, творчими групами, додавати презентації, документи, таблиці, зображення тощо. Найбільш використовуваними об'єктами *Google Диску* є *Google Документи* ( зберігання робочих документів на диску, надання доступу для їх використання тим, для кого вони створені); *Google Таблиці* використовуються для збору і узагальнення інформації, наприклад, проходження педагогами курсової перепідготовки впродовж року, учителі мають доступ до таблиці для заповнення інформації про проходження курсів із зазначенням місця проходження, кількості годин тощо. Таким чином інформація збирається в

одному місці, зручна для використання. Отримані дані можна оформляти у вигляді кольорових діаграм і графіків *Google Форми* використовуються для проведення опитування, анкетування серед учителів, батьків, учнів з певних питань, наприклад, моніторинг діяльності педагогічних працівників за навчальний рік. *Google Сайти* - сайт ліцею створений саме завдяки цьому застосунку https://sites.google.com/view/kuniv-school Заклад обрав цю платформу через її простоту, доступність, легкість у заповненні матеріалами *GoogleПрезентації* використовуються для підготовки виступу на педраду, узагальнення інформації з питань, які вивчалися, для представлення власного досвіду педагогами тощо. Для всіх створених об'єктів *Google Диску* є можливість додавати співавторів. Для додатків Google Документи, *Google Презентації, Google Малюнки та Google Таблиці* за необхідности налаштовується рівень доступу: може переглядати, може коментувати, може редагувати

2. Google Meet надає можливість проводити уроки, педради, засідання атестаційних комісій тощо До відеоконференції можна приєднатися за посиланням або кодом. Сервіс Google Meet дозволяє демонструвати екран (виводити для демонстрації колегам презентаційні матеріали, відеосюжети, текстові документи тощо). Розробники вбудували в цей сервіс інтерактивну дошку Google Jamboard для можливості роз'яснювати та ілюструвати матеріал для обговорення і організовувати спільну роботу колег під час опрацювання питання. Також додаток дозволяє керівнику прикріплювати документи, презентації, таблиці, необхідні для ознайомлення колег. Використання сервісу є безкоштовним

3. *Google Classroom* – це безкоштовний сервіс для закладів освіти. Сервіс допомагає вчителям організовувати процес дистанційного / віддаленого навчання і ефективно взаємодіяти з учнями, керівникам – організовувати управлінську діяльність закладу освіти (через створення віртуальної учительської тощо). Цей сервіс доступний і з мобільних пристроїв. У Класі також налаштована зв'язок з об'єктами Google Диску (Gmail, Google Документами, Google Презентаціями, Google Календарем тощо).

Можливості додатку Google Classroom для керівника:

– можливість проведення відеозустрічей з колегами;

– можливість створення курсів, завдань для виконання колегами та керування ними, оцінювання результатів діяльности колег в онлайн-режимі;

– можливість прикріплювати до завдань для виконання різні матеріали (відео з YouTube, Google Forms, Google Slides та інших об'єктів Google Диску);

– можливість надання коментарів та відгуків до роботи колег у режимі реального часу;

– можливість публікації оголошень і завдань для колег;

– можливість створення завдань різних типів, використання вже наявних дописів, копіювання створених класів;

Для вчителів:

– можливість виконання завдань;

– можливість отримання зворотного зв'язку про результати виконання завдань;

– можливість спільної діяльности з колегами під час опрацювання завдань;

– можливість мати доступ до цифрових інструментів, наданих керівником, в одному місці.

Із новинок 2022-2023 навчального року є приєднання закладу до систем створення єдиної статистичної звітности :

- Програмно-апаратного комплексу «Автоматизований інформаційний комплекс освітнього менеджменту» (АІКОМ), це електронна система управління освітою зі збору, зберігання, управління, використання даних у сфері освіти, що дає змогу приймати обґрунтовані та ефективні управлінські рішення, цифровізувати процеси зарахування, відрахування та переведення учнів та реалізувати на базі АІКОМ багато інших проєктів, що спростять та автоматизують роботу освітян ;

- Автоматизованої *інформаційної системи* «*Я-ПСИХОЛОГ*» , розробленої для полегшення роботи *психолога* та соціального педагога;

- *Єдина атестаційна система*(*ЄАС*) - платформа для цифровізації атестаційного процесу.

- Дія. QR (створення QR-коду, за яким можна отримувати електронні копії цифрових документів користувачів Дії на свою електронну пошту).

- АС ІРЦ' ircenter.gov.ua (організація інклюзивного навчання).

Висновок. Отож підсумовуючи зазначене, бачимо, що цифровізація- невід'ємна частина сучасного освітнього простору, сучасного закладу, спосіб вирішити питання організації якісного дистанційного (змішаного) навчання та якісної організації управлінської діяльности. Завдання кожного керівника – володіти цифровими технологіями, оптимальної запроваджувати цифрові методики в освітній процес, спонукати педагогічних працівників до їх застосування, якнайефективніше використовувати системи створення єдиної статистичної звітности для переходу до електронного документообігу.

**Список використаних джерел та літератури**


1. Автоматизований інформаційний комплекс освітнього менеджменту. URL:https://mon.gov.ua/ua/osvita/cifrova-osvita/avtomatizovanij-informacijnij-kompleks-osvitnogo-menedzhmentu
2. Буряк О. *Цифрові інструменти* в *управлінській діяльності закладу загальної середньої освіти*. Освітні технології. *Освіта* на Луганщині. 2021. № 4,с. 52-60
3. Гребенюк І. Формування цифрової компетентності керівників навчальних закладів. URL:https://openedu.kubg.edu.ua/journal/index.php/openedu/article/view/2414-0325.2019.6.1725
4. Шарова Т. Цифровий простір для освітян: підвищення кваліфікації. URL: http://obrii.org.ua/news/809
5. Юрченко О. Електронний журнал у школі: як перейти і з чого розпочати? URL: https://osvitoria.media/experience/elektronnyj-zhurnal-u-shkoli-yak-perejty-i-z-chogo-rozpochaty/



**Качоровська Надія,**
директор Шепетівського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів-гімназія» Хмельницької області,
вчитель методист,
відмінник освіти України


**Управлінські аспекти цифровізації освітніх та управлінських процесів**


*Цифровізація – один із головних факторів розвитку технологій в освіті. Не оминув цей процес і заклади загальної середньої освіти.*



***Ключові слова**: цифрова компетентність, веб-сервіс, інформаційні ресурси, месенджер.*


Війна, пандемія поставили перед педагогами, керівництвом закладу проблему: як організувати освітній процес? Ця проблема стояла і переді мною, як перед директором школи. Почалися пошуки ефективних шляхів віддаленої роботи:

- розпочали з використання Viber-груп, месенджерів. Працювали через SMS повідомлення, фото повідомлення, голосові повідомлення;
- провели педагогічну раду на тему «Шляхи оптимізації організації освітнього процесу в дистанційному форматі», де розглянули питання використання таких ресурсів:

- Класний чат – Viber як ефективний спосіб роботи з учнями початкових класів
- Zoom-конференція – спосіб проведення уроків, можливість спілкування вчителя й учнів.
- Google-classroom – результативність гнучкості освітнього процесу, стимулювання здобувачів освіти до самостійної роботи.
- Телеуроки – можливість засвоєння програмового матеріалу.
- Скайп – система навчання як широка можливість комунікації вчителя та учнів.

Виникла потреба створення цифрових інструментів для професійної діяльності. З цією метою організувати проведення майстер-класів, розпочали роботу мобільного очно-дистанційного практикуму зі створення єдиного освітнього простору (методика проведення відео-конференцій, онлайн-нарад, скайп-консультацій, дистанційного навчання).

З 2019-2020 навчального року було прийнято рішення взяти участь у проєкті «Цифровізація Хмельниччини». Заклад розпочав запровадження електронних журналів та щоденників на платформі «HUMAN-школи». В закладі створений єдиний інформаційний простір, система, у якій задіяні на інформаційному рівні та пов'язані між собою всі учасники освітнього процесу: вчителі-батьки-учні-адміністрація.

Сервіс платформи «HUMAN-школа» дає нам можливість:

= використовувати багатогранну систему інструментів для професійної діяльності;

= мати авторизований доступ учасників освітнього процесу (батьків, учителів, учнів, адміністрацій) до ресурсів;

= безпечне освітнє середовище, відсутність реклами;

= організації методичної, управлінської, організаційної діяльності;

= прикріплювати завдання, відео з YouTube, створення завдань різних типів, використання вже наявних дописів;

= створення групових кімнат для організації індивідуальної роботи з учнями;

= створення таблиць, презентацій;

= ведення й оформлення документації;

= створення й використання баз даних учителів, здобувачів освіти;

= використання електронної пошти для зв'язку з органами управління, іншими закладами, батьками;

= електронна система «Prozorro» забезпечує ведення бухгалтерського обліку;

= використання ресурсів, систем ІСУО, ЄДЕБО, курсу «Школа» платформи «АІКОМ» для організації роботи закладу, системи EvaluEd для самооцінювання роботи за напрямами: освітнє середовище, управлінська діяльність, оцінювання здобувачів освіти, оцінювання педагогічної діяльності педагогічних працівників;

= створення медіа простору шкільної бібліотеки.

В цілому цифровізація в закладі дає нам можливість підвищити якість надання освітніх послуг, підвищення професійного росту вчителя, забезпечення доступності здобуття освіти за різними формами навчання (очна, дистанційна, сімейна, екстернатна, індивідуальна (педагогічний патронаж), інтеграції з глобальним інформаційним відкритим освітнім простором, що дає вільний доступ усім учасникам освітнього процесу до світових цифрових ресурсів, задоволення їх освітніх потреб, е- співпрацю з усіма учасниками.

**Список використаних джерел та літератури**

1. Буряк О. *Цифрові інструменти* в *управлінській діяльності закладу загальної середньої освіти*. Освітні технології. *Освіта* на Луганщині. 2021. № 4,с. 52-60

2. Гребенюк І. Формування цифрової компетентності керівників навчальних закладів. URL:https://openedu.kubg.edu.ua/journal/index.php/openedu/article/view/2414-0325.2019.6.1725

**Куриш Наталія,**
в.о. директора комунального закладу
«Інститут післядипломної педагогічної
освіти Чернівецької області»,
кандидат педагогічних наук

## Роль інститутів післядипломної педагогічної освіти у реалізації інноваційної освітньої діяльності

Для підвищення якості, результативності та ефективності впровадження Концепції «Нова українська школа» необхідно напрацювати та апробувати нові підходи до організації освітнього процесу, що дасть можливість досягнути мети сучасної реформи – сформувати випускника: особистість, інноватора, патріота.

Напрацювати та апробувати освітні, навчальні, виховні, психолого-педагогічні та управлінські технології, методи, моделі, рішення у галузі освіти, можливо у ході інноваційної діяльності. Організація інноваційної діяльності в системі освіти регламентується Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності, та може здійснюватися на різних рівнях: на рівні закладу освіти, регіональному рівні, всеукраїнському рівні, участь у міжнародних проєктах.

Рівень інноваційної освітньої діяльності визначається її змістом та масштабністю змін, що будуть внесені у систему освіти внаслідок удосконалення педагогічної діяльності, використання запропонованої освітньої інновації [2].

«Інноваційна діяльність» визначається у Законі України «Про інноваційну діяльність», як діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг [4].

Ми у своїх дослідженнях розглядаємо «інноваційну освітню діяльністю» як діяльність, спрямовану на реалізацію/розроблення й використання у сфері освіти результатів наукових досліджень і розробок, що сприяють її вдосконаленню [2].

Україна має високий освітній та науковий потенціал, здатний продукувати різноманітні нововведення у вигляді ідей, наукових розробок, патентів, зазначається у Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року [5].

В умовах сучасних викликів та враховуючи визначені переваги, саме інноваційна освітня діяльність, є основним рушієм реформи і дає можливість напрацювати дієві механізми й інструменти реалізації основних ідей Нової української школи та оновити підходи до моделювання освітнього процесу пропонуючи педагогам різноманітні заходи й засоби у рамках реалізації інноваційної діяльності [1]. У Чернівецької області координує організацію інноваційної освітньої діяльності Інститут післядипломної педагогічної освіти, забезпечуючи реалізацію практико-орієнтованих інноваційних проєктів та науково-дослідницьких педагогічних експериментів.

У 2023 році у закладах освіти Чернівецької області реалізується за координації Інституту 17 науково-дослідницьких педагогічних експериментів та інноваційних освітніх проєктів, з яких: 8 мають статус всеукраїнського рівня, 9 – регіонального

рівня, (інформація про них висвітлюється на сайті закладу в розділі «Наукова робота», закладці «Інноваційна діяльність» http://ippobuk.cv.ua/?page_id=276).

З 8 експериментів та інноваційних освітніх проєктів всеукраїнського рівня: 2 – перебувають на формувальному, 1 – на узагальнюючому етапі, 5 реалізуються після узагальнення. З 9 експериментів та інноваційних освітніх проєктів регіонального рівня: 1 перебуває на діагностично-констатувальному етапі, 1 – на підготовчому, 3 – на формувальному, 3 – на узагальнюючому етапі, 1 – призупинив діяльність.

Інноваційною діяльністю охоплено 105 закладів освіти області. З них базами для всеукраїнського рівня є 83 заклади; для регіонального рівня – 22.

Найбільше експериментів та інноваційних освітніх проєктів реалізується на базі закладів м. Чернівці. Слід зазначити, що є заклади, які приймають участь у двох і більше експериментах: Боянський ліцей, Годинівський НВК, Кіцманська гімназія, Рукшинська ЗОШ І-ІІІ ст., Строжинеький ліцей, Сторожинеька гімназія, ЗОШ № 28, 22, 8, 3 м. Чернівці та інші.

Аналізуючи організацію інноваційної освітньої діяльності на базі Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області виявлено, що сім експериментів/проєктів всеукраїнського рівня завершилися у 2022 році і їх напрацювання апробовані та обговорені на засіданні вченої ради Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області. Відповідно, науковими керівниками експериментів активно пропагуються та впроваджуються напрацьовані матеріали й ідеї у закладах освіти області.

Слід зазначити, також, що у червні 2022 року на базі Інституту післядипломної педагогічної освіти започатковано дослідно-експериментальну роботу регіонального рівня на тему «Педагогічні умови розвитку професійної майстерності вчителів музичного мистецтва у системі післядипломної педагогічної освіти». У вересні 2022 року на запити адміністрацій закладів освіти та відповідно до п. 32 затверджених заходів щодо реалізації науково-дослідної теми Інституту на 2021-2025 рр. [3] відкрито на базі 7 закладів освіти Чернівецької області регіональний дослідницький експеримент «Історію творять люди»: формування культурної компетентності учнів через призму творчого доробку відомих людей рідного краю» (Бережонський ЗЗСО І-ІІ ст.-ЗДО, Вовчинецький ЗЗСО І-ІІ ст., Коровійський ліцей, Корчівецький ліцей, Ломачинецька гімназія-філії ОЗ «Білоусівський ліцей», опорний заклад «Вашківецький ЗЗСО І-ІІІ ступенів», Опришенська ЗОШ І-ІІІ ст.).

У рамках реалізації інноваційної освітньої діяльності, лише у першій половині 2023 року, проведено більше 50 заходів, а саме: 26 заходів щодо забезпечення ефективного впровадження Державного стандарту базової середньої освіти, з них: 10 – онлайн-івентів та 16 – презентацій авторськими колективами навчального забезпечення для 6-х класів, 3 – навчальних тренінги, по 2 – онлайн-наради та учнівські конференції, 2 – засідання у рамках обласної методичної майстерні для молодих та малодосвідчених вчителів музичного мистецтва, а також коворкінг, тиждень та декаду громадянської освіти, семінар, майстер-клас, 3 – навчальних сесії у рамках курсів підвищення кваліфікації, 4 – вікторини, конкурси, серед яких: обласна учнівська конференція «Український вимір процесів європейської інтеграції», вернісаж учнівських бізнес-ідей «Стартап юніор», 7 – заходів у рамках марафону безпечного інтернету, впроваджено курс за вибором «Педагогічна майстерність і творчість вчителя музичного мистецтва».

Окрім того, науково-педагогічні та педагогічні працівники, керівники науково-дослідницьких педагогічних експериментів та інноваційних освітніх проєктів у рамках інноваційної діяльності долучалися до 17 заходів, з яких: 3 – вебінари, по 1 – семінару та форуму, 7 – конференцій, 3 – презентації, 2 – онлайн сесії-рефлексії та підготовлено два експертних висновки на навчальний посібник «Мистецтво» 5 клас та на підручник «Мистецтво» 6 клас для закладів загальної середньої освіти.

Практична цінність інноваційної діяльності визначається напрацьованими матеріалами, що наразі становить 9 розробок: 3 – посібники, методичні рекомендації,

3 – банки/каталоги термінів і понять/критеріїв/методичної літератури з проблем дослідження і методик використання, Алгоритм управління освітнім процесом на адаптаційному циклі (5-6 клас) вчителя Нової української школи, Практичний порадник щодо підготовки батьків першокласників до школи, які працюватимуть за проектом «Інтелект України», Модель розвитку професійної майстерності вчителя музичного мистецтва у системі післядипломної педагогічної освіти, проведено апробацію 4 навчально-методичних комплексів для учнів 5,7,10-х класів. Один із механізмів популяризації напрацювань та апробованих результатів дослідно-експериментальної та проєктної діяльності є публікації, так опубліковано керівниками експериментів 10 статтей та презентовано результати на 11 науково-практичних конференціях, форумах.

Інститутом організовано 12 моніторингових досліджень ефективності впровадження інноваційної діяльності у освітній процес закладів освіти, опитування здобувачів освіти і педагогів у рамках реалізації експериментів, визначення популярних каналів комунікації та профорієнтаційного інформування підлітків, моніторингові дослідження кадрового забезпечення пілотування всеукраїнського інноваційного проєкту в закладах освіти Чернівецької області та вивчення ефективності впровадження нового Державного стандарту базової середньої освіти в освітній процес Нової української школи. За результатами опитувань проводилися обговорення та вносилися корективи у реалізацію інноваційних проєктів та дослідно-експериментальних робіт .

З метою вивчення реалізації і перспектив упровадження освітніх інноваційних проєктів/дослідно-експериментальної роботи у системі освіти Чернівецької області, активізації залученості педагогічних працівників закладів освіти регіону до здійснення інноваційної та дослідно-експериментальної освітньої діяльності регіонального рівня, упродовж березня 2023 року проведено опитування керівників закладів освіти.

За результатами опитування Інститутом визначено ряд перспектив щодо вдосконалення реалізації практико-орієнтованих інноваційних проєктів та науково-дослідницьких педагогічних експериментів у системі освіти Чернівецької області, серед яких найбільш дієвими є:

- систематично презентувати та знайомити освітян області з перспективними темами та напрямами інноваційної діяльності,
- видавати регулярний дайджест про нові пропозиції, переваги проєкту чи експерименту, алгоритм залучення закладів освіти тощо,
- презентувати кращі педагогічні практики, що напрацьовані на основі отриманих результатів експериментів,
- обговорити на курсах підвищення кваліфікації питання щодо перспективи впровадження інноваційних освітніх проєктів або дослідно-експериментальної роботи у системі освіти Чернівецької області,
- створити віртуальні інноваційні платформи на яких розміщувати матеріали і результати досліджень та інновацій для педагогів і учнів, а також міжнародних партнерів для налагодження співпраці,
- здійснювати науково-методичний супровід процесу впровадження педінновацій в освітню практику,
- консультувати педагогів-новаторів із питань експериментально-дослідницької роботи та реалізації інноваційних освітніх проектів,
- формувати стійку мотивацію педагогів щодо застосування інноваційних освітніх технологій в освітньому процесі.

Отже, в умовах сучасних процесів реформування системи освіти, саме інноваційна діяльність дає можливість напрацювати актуальні рішення та нові підходи організації освітнього процесу в закладах освіти, а інститути післядипломної педагогічної освіти є ключовими диригентами даного процесу у регіонах.

**Список використаних джерел та літератури**

1. Наталія Куриш. Організація інноваційної освітньої діяльності педагогів у системі післядипломної освіти: регіональний аспект. *Розвиток сучасної науки та освіти: реалії, проблеми якості, інновації*: матеріали ІІІ Міжнародної наук.-практ. інтернет-конф. (м. Запоріжжя, 30 вересня 2022 р.) / за наук. ред. С. В. Кюрчева, В. В. Кідалова та інш. Запоріжжя : ТДАТУ, 2022. С. 339-343.

2. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності» від 07.11.2000 року № 522. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0946-00#Text

3. Наказ Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області від 31.12.2021 №105/од «Про затвердження заходів щодо реалізації науково-методичної та науково-дослідної проблеми Інституту на 2021-2025 роки». URL: http://ippobuk.cv.ua/?page_id=7498 .

4. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV. Дата оновлення: 31.03.2023 2849-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text.

5. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року. Розпорядження КМУ № 526-р від 10.07.2019 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/65495/.

**Кучерук Андрій,**
методист НМЦ виховної роботи,
позашкільної освіти та
моніторингових досліджень
Хмельницького ОІППО
імені Анатолія Назаренка

## Превентивне виховання учнів в умовах воєнного стану

Проблема превентивності завжди була і є пріоритетною в системі виховної роботи сучасної школи . В Україні ця проблема набуває особливої гостроти, оскільки молодь формується в складних соціокультурних умовах економічних і політичних суперечностей, неврівноваженості соціальних процесів, криміногенності суспільства та в умовах воєнного стану в Україні одним із важливих пріоритетів в діяльності закладів освіти є профілактика шкідливих звичок та протиправної поведінки дітей та молоді.

Виховний процес, як наголошується в Концепції Нової української школи, став невід'ємною складовою всього освітнього процесу, проходячи наскрізно як через навчальні предмети, так і систему позакласної, позашкільної роботи, та орієнтувався на загальнолюдські цінності [6, с. 46].

У статті 54 Закону України «Про освіту» наголошено на необхідності проведення педагогічними та науково-педагогічними працівниками закладів освіти профілактичної роботи щодо запобігання вживанню здобувачами освіти алкогольних напоїв та наркотичних засобів [4].

Так, в Україні з 1995 року на регулярній основі здійснюється опитування учнівської молоді в рамках міжнародного проекту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD» [5].

Основна мета проведення опитування серед учнівської молоді – вимірювання поширеності вживання тютюнових та нікотинових виробів, алкоголю й наркотиків та відслідковування тенденцій у динаміці. Крім того, дослідження надає можливість оцінити рівень доступності психоактивних речовин та сприйняття підлітками ризиків від вживання.

Отримані дані дають можливість аналізу зв'язків між вживанням тютюну, алкоголю й наркотичних речовин та особливостями соціального оточення (впливу батьківської сім'ї та компанії однолітків), моделювання чинників, які визначають поведінкові практики юнаків та дівчат в різних умовах соціалізації.

Як свідчать результати соцопитування, проведеного у квітні 2022 року Українським інститутом майбутнього, кожен десятий українець зустрічався з наркотичною залежністю серед своїх близьких – сім'ї, родичів, друзів, сусідів або колег по роботі.

Зросла кількість дівчат-підлітків, які вживають наркотики. Про це свідчать результати дослідження, проведеного за сприяння ЮНІСЕФ, Українським інститутом соціальних досліджень імені Олександра Яременка [7].

Так, згідно з даними дослідження, у 2019 році 18,3% дівчат-підлітків мали досвід вживання наркотичних речовин протягом життя, і 16,6% – хлопців.

Для порівняння, у 2015 році, коли проводилася шоста хвиля дослідження ЮНІСЕФ, цей відсоток становив 11,9% у дівчат, і 17,8% – у хлопців, у 2011 році - 8,4% у дівчат і 21,2% – у хлопців [7, с.17].

За результатами останнього міжнародного дослідницького проєкту «Європейське опитування учнівської молоді щодо вживання алкоголю та наркотичних речовин» (ESPAD), 85,7% усіх опитаних підлітків упродовж свого життя вживали алкогольні напої принаймні один раз. Кількість тих, хто вживав алкоголь у своєму житті десять і більше разів – 46,3%, що складає майже половину опитаних [5, с.96-97].

Відповідно до опитування ESPAD, дівчата дещо раніше за хлопців, вперше пробують алкоголь. За дослідженням, у молодшій віковій групі частка хлопців, які принаймні один раз вживали алкоголь, становить 79,1%, а серед дівчат – 86,6%. Така ж тенденція зберігається у групі підлітків, які мали «великий» — від 10 до 19 разів і «дуже великий» – 40 і більше разів, досвід споживання алкогольних напоїв. Серед хлопців – це 16,8%, а серед дівчат — 21,8% [5, с.106].

Крім цього, аналіз виявив, що на практику споживання підлітками алкоголю значно впливає чинник урбанізації. Серед опитаних підлітків, які мешкають в обласних центрах, частка тих, хто має «великий» і «дуже великий» досвід споживання алкогольних напоїв, становить 32,7%. Серед респондентів, які проживають у містах обласного підпорядкування, аналогічний показник становить 31,1%, проте поміж респондентів, що мешкають у сільській місцевості, цей показник менший і складає – 25,5%.

У той же час збільшився доступ до алкоголю – більша половина опитаних відзначили, що легко можуть дістати пиво, вино або слабоалкогольні напої. Вино, разом зі слабоалкогольними напоями – найпоширеніші серед підлітків.

За результатами опитування, проведеного у 2019 році, спостерігається стійка тенденція до зменшення куріння серед підлітків. У 2003 році досвід куріння мали 70% опитуваних, а в 2019 році цей показник склав – 50%.

Понад 50% 15–17-річних підлітків в Україні курили електронні сигарети. 7,5% пробували системи для нагрівання тютюну, згідно із Глобальним опитуванням молоді щодо вживання тютюну.

Нині тютюнові компанії активно просувають електронні сигарети та системи для нагрівання тютюну. Попри те, що виробники заявляють про вікові обмеження на продаж цих пристроїв, вони є доступними для дітей та підлітків. Серед молоді віком від 13 до 15 років майже кожен п'ятий курить електронні сигарети. Для порівняння, курцями «звичайних» сигарет є 9,2% підлітків [2, с.33].

Понад 70% підлітків вважають, що куріння електронних сигарет є безпечним для здоров'я або значно безпечнішим, ніж «звичайні» сигаретами, згідно із Європейським опитуванням учнів. У той же час у звіті ВООЗ про глобальну тютюнову епідемію за 2019 рік йдеться про те, що електронні сигарети шкодять здоров'ю. ВООЗ рекомендує застосовувати до електронних сигарет і систем для нагрівання тютюну такі ж регуляторні норми, як і до «звичайних» сигарет [3].

Враховуючи невтішні результати вище зазначених досліджень, необхідно посилити роботу з формування у підлітків та молоді відповідального ставлення до власного здоров'я.

Актуальним залишається розвиток конструктивної взаємодії закладів освіти з батьками, а також залучення самих підлітків до профілактичних інтервенцій.

У програмах підготовки та перепідготовки викладачів шкіл необхідно звертати особливу увагу на впровадження інтерактивних інноваційних методів і підходів до профілактики вживання психоактивних речовин.

Заходи з профілактики раннього знайомства та залучення до вживання наркотичних речовин мають бути спрямовані на сім'ю, на формування відповідального батьківства, на допомогу родинам в кризових ситуаціях. Важливо, щоб така робота впроваджувалась не тільки в школах, але й за місцем проживання, в громадах, усіма закладами, які працюють з дітьми та молоддю.

Особливу увагу важливо приділяти впровадженню профілактичних інтервенцій з тими підлітками, які вже мають досвід вживання психоактивних речовин, проводити роз'яснювальну роботу щодо негативних наслідків для здоров'я, допомагати уникнути залежностей.

У складний час, який переживає наша країна, з урахуванням викликів суспільства в умовах війни, під час організації превентивної роботи з учнями виникає потреба адаптувати знання та практику педагогів, що застосовувалися й спрацьовували в мирний час, – до реалій війни.

В умовах воєнного стану, використовуючи різні форми дистанційної роботи, можна долучити кожну дитину й кожного вчителя, практичних психологів та соціальних педагогів до емоційного розвантаження дітей і всіх учасників освітнього процесу, щоб якось відволікти їх від бомбардувань і жахів війни. Сам освітній процес є елементом тієї соціалізації, яка дозволяє певним чином абстрагуватися від певних реалій війни.

Потрібно наголосити на тому, що загальна мета профілактики вживання психоактивних речовин набагато ширша: це здоровий і безпечний розвиток дітей і молоді для реалізації їхніх талантів і потенціалу, їхньої участі в житті своєї спільноти і суспільства. Ефективна профілактика в значній мірі сприяє позитивній взаємодії дітей, молоді та дорослих зі своїми сім'ями та суспільством.

Маргінальна молодь в бідних громадах з невеликою підтримкою сім'ї, або без неї, особливо схильна до ризику. Те ж саме стосується дітей, окремих осіб і спільнот, які знаходяться в атмосфері війни. Емоційні розлади (наприклад, тривога, депресія) і поведінкові розлади пов'язані з більш високим ризиком вживання психоактивних речовин в підлітковому віці.

Тому важливо якомога раніше розпочинати просвітницьку роботу із батьками щодо підтримки дітей з емоційними й поведінковими розладами. Доброзичливий стиль виховання дітей, при якому батьки встановлюють правила прийнятної поведінки, уважно стежать за вільним часом і моделями дружби, допомагають здобувати особисті та соціальні навички, що є зразком для наслідування, є одним з найпотужніших чинників захисту від уживання психоактивних речовин та інших ризикованих форм поведінки [1].

Слід також зазначити, що умовах воєнного стану батьки несуть особливу відповідальність за виховання і здоров'язбереження власних дітей, про що зазначено в нормативно-правових актах України щодо прав, обов'язків та відповідальності батьків за виховання дітей , а саме:

- ✓ у статті 55 «Права та обов'язки батьків здобувачів освіти» Закону України «Про освіту»;
- ✓ у статті 12 «Права, обов'язки та відповідальність батьків за виховання та розвиток дитини» Закону України «Про охорону дитинства»;
- ✓ у статті 1179 «Відшкодування шкоди, завданої неповнолітньою особою» Цивільного кодексу України;
- ✓ у статті 184 «Невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей Кодексу України про адміністративні правопорушення;

- ✓ у статті 166 «Злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування» Кримінального кодексу України;
- ✓ у статті 164 «Підстави позбавлення батьківських прав» Сімейного кодексу України.

Відповідно до Концепції «Нова українська школа», заклади загальної середньої освіти в тісній взаємодії з сім'єю і найближчим оточенням школяра вирішують двоєдине завдання: збереження й зміцнення здоров'я та виховання гармонійно розвиненої, освіченої, творчої, соціально активної та відповідальної особистості.

У Концепції «Нова українська школа» наголошено на формуванні в учнів відповідальності за здоров'я, умінь застосовувати знання в реальних життєвих умовах. Провідним засобом реалізації вказаної мети є запровадження компетентнісного підходу в освітній процес закладів загальної середньої освіти на основі ключових компетентностей як результату навчання.

Таким чином, система профілактики правопорушень серед неповнолітніх повинна, зокрема, включати: усунення причин і умов, які сприяють девіантній поведінці; забезпечення прав та соціальних гарантій неповнолітніх; надання допомоги дітям із неблагополучних сімей; вдосконалення законодавства.

Перспективою подальших розвідок є визначення пріоритетних напрямів превентивного виховання учнів у позашкільному виховному просторі; педагогічне обґрунтування організаційного, навчального, методичного і матеріально-технічного забезпечення превентивного виховання учнів. Усе це вимагає пошуку ефективних шляхів створення превентивного виховного середовища для неповнолітніх заради їх фізичного, психічного і духовного розвитку.

## Список використаних джерел та літератури


1. Всесвітня організація охорони здоров'я [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.who.int/topics/alcohol_drinking/ru/> – 2014. – 21 жовтня.
2. Грузєва О.В., Іншакова Г.В. Боротьба з тютюнопалінням як важливийй чинник формування здорового способу життя /Матеріали міжнародної наук-практ. конф. «Здоровий спосіб життя –запорука здорової нації». Київ, 2005. С.33-34.
3. Доповідь ВООЗ про глобальну епідемію тютюну, 2021 рік [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://drive.google.com/file/d/1tukVqzF22yY0pSZO7wDUH6FYeTGz8v3u/view.
4. Закон України «Про освіту» від 16 липня 2019 року №3839-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text.
5. Куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед підлітків, які навчаються: поширення й тенденції в Україні : за результатами дослідження 2019 року в рамках міжнародного проекту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD» / О.М. Балакірєва (кер. авт. кол.), Д.М. Павлова, Н-М.К. Нгуєн, О.Г. Левцун, Н.П. Пивоварова, О.Т. Сакович; О.В. Фляркoвська. Київ : ТОВ «ОБНОВА КОМПАНІ», 2019. 214 с.
6. Підготовка фахівців дошкільної та початкової галузі в контексті сучасних тенденцій розвитку педагогічної освіти: проблеми, теорія, практика: збірник тез доповідей ІІ Регіональної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 8 квітня 2020 р.) / за заг. ред. В. В. Нечипоренко. Запоріжжя : Вид-во Хортицької національної академії, 2020. 140 с.
7. Соціальна обумовленість та показники здоров'я підлітків та молоді: за результатами соціологічного дослідження в межах міжнародного проекту «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді» : моногр. / О. М. Бала- кірєва, Т. В. Бондар та ін. ; наук. ред. О. М. Балакірєва ; ЮНІСЕФ, ГО «Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка». Київ: Поліграфічний центр «Фоліант», 2019. – 127 с.

8. Тютюн в Україні: національне опитування щодо знань, ставлення і поведінки. Київ, Міжнародний центр перспективних досліджень, 2005. 94 с.

**Липяк Алла,**
вихователь закладу дошкільної освіти
№1 «Барвінок»
Кам'янець-Подільської міської ради
Хмельницької області

## Педагогіка співробітництва в умовах реформування освіти в закладі дошкільної освіти

***Анотація**: Сутність поняття «педагогіка співробітництва», включає принципи та засади, на яких базується педагогіка партнерства, згідно з Концепцією «Нова українська школа», в якій доведено доцільність дослідження цього напряму педагогіки. Обґрунтовано педагогіку співробітництва як чинник формування ефективної взаємодії учасників освітнього процесу на засадах педагогіки партнерства. Виокремлено види педагогіки співробітництва, зокрема соціально-педагогічне партнерство, та розкрито його специфіку.*

***Ключові слова**: педагогіка співробітництва, соціально-педагогічне партнерство, взаємодія, учасники освітнього процесу, демократичний підхід, гуманізація освіти.*

Сучасне навчання і виховання дошкільнят вимагає нової педагогічної етики, визначальною рисою якої є взаєморозуміння, взаємоповага та творче співробітництво вихователя та дитини. Ця етика утверджує не рольове, а особистісне спілкування (підтримка, співпереживання, утвердження людської гідності, довіра); зумовлює використання особистісного діалогу як домінуючої форми навчального спілкування, спонукання до обміну думок, вражень, моделювання життєвих ситуацій; включає спеціально сконструйовані ситуації вибору, авансування успіху, самоаналізу, самооцінки, самопізнання.

Принципово важливою є орієнтація партнерської діяльності вихователя та дитини на розвиток творчості – творчої активності, творчого мислення, здібностей до адекватної діяльності в нових умовах. Основні принципи: повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у відносинах, стосунках; діалог – взаємодія – взаємоповага; розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків); принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей). Педагогіка партнерства ґрунтується на таких ідеях: – навчання без примусу що передбачає виключення всіх засобів примусу з арсеналу педагогічних засобів; припускає наявність таких особистісних якостей вчителя, як гуманність, комунікативність, ціннісне відношення до дитини. Крім того вихователь повинен володіти знаннями про дитячу психологію, засади гуманної педагогіки, володіти прийомами мотивації, визнавати пріоритетності суб'єкт-суб'єктної взаємодії у навчальному процесі.

Головним орієнтиром в організації навчального процесу у рамках педагогіки співробітництва є орієнтація на дитину та розкриття її індивідуальних здібностей. Якщо вихователь чи батьки бачать труднощі дитини з опануванням якогось предмету або навпаки – велику цікавість до нього, це привід для обговорення подальших кроків.

Особливе місце у педагогіці співробітництва посідає тісна та плідна взаємодія між закладом дошкільної освіти, вихователями та батьками. В рамках педагогіки партнерства батьків долучають до процесу прийняття ключових, стратегічних рішень

на загально-групових та загально-садових зборах. Думкою батьків цікавляться, коли аналізують якість роботи садка та спільно шукають можливі шляхи покращення якості освіти.

У педагогіці співробітництва надзвичайно важлива прозорість та поінформованість усіх учасників процесу. В Україні, де впроваджується концепт партнерства та співпраці, діє онлайн система. Після впровадження локдауну це дозволило закладам освіти давати домашні завдання та спілкуватися батькам і вихователям про успішність, потреби та складнощі дитини. Впровадження електронної системи – важливий крок у реалізації концепції педагогіки співробітництва, однак він не є вичерпним.

Для організації більш плідної комунікації у нашому закладі між адміністрацією закладу дошкільної освіти, вихователями та батьками використовуються такі способи впровадження педагогіки співробітництва:

- організація загально-садових батьківських зборів за участі вибраних представників з кожної групи;
- проведення групових батьківських зборів;
- організація індивідуальних зустрічей вихователів та батьків, що можуть проводитися як регулярно, так і за потреби учасників;
- організація навчального процесу за участі батьків;
- листування онлайн або офлайн вихователів із батьками;
- проведення зустрічей з вагітними матусями у клубі «Привіт, малюк!», на які запрошуються майбутні матусі нашого мікрорайону як осередок підтримки та розвитку;
- батьківські чати, де вихователі та спеціалісти спілкуються з батьками про успішність дітей з ООП та над впровадженням подальших дій.

Співпраця з батьками відбувається у різних формах, зокрема таких:

- індивідуальні: вступне анкетування, попередні візити батьків з дітьми до закладу дошкільної освіти, співбесіди, консультації, телефонний зв’язок;
- наочно-письмові: батьківські куточки, тематичні стенди, ширми, дошка оголошень, планшети, інформаційні листки, тематичні виставки, анкетування, скринька пропозицій, індивідуальні зошити, неформальні листи, родинні газети, педагогічна бібліотека, запрошення, вітання;
- групові: консультації, практикуми, клуби взаємодопомоги, школа молодих батьків, гуртки за інтересами, вечори запитань та відповідей, зустрічі з цікавими людьми – вчителями, викладачами, воїнами, лікарями, психологами, юристами, депутатами районних та обласних рівнів;
- колективні: батьківські конференції, тематичні зустрічі за «круглим столом», засідання батьківського комітету, дні відкритих дверей, створення групи батьків-порадників, перегляд ранків, спільні свята, спортивні змагання, відпочинок у вихідні дні.

Педагоги співпрацюють з батьками з питань розвитку, навчання та виховання дітей, забезпечуючи постійний зворотній зв’язок. Ефективність організації освітнього процесу залежить від педагогіки співробітництва. Щоб сформувати атмосферу довіри потрібно, зокрема налагодити комунікації між учасниками освітнього процесу. Таке спілкування може мати різні формати, але всіх їх об’єднують такі риси:

- повага до іншої людини;
- відкритість;
- конструктивність;
- неформальність.

Але основними формами роботи з батьками є: консультації, день відкритих дверей, ток-шоу, свята та розваги, флешмоби, ділові ігри, тренінги, семінари-практикуми, благодійні ярмарки, соціальні проєкти, фестивалі, конкурси, майстер-класи.

Педагогіка співробітництва є рамковою концепцією, а це значить, що кожен навчальний заклад може обрати найзручнішу для себе модель. Вибір зручного для всіх формату співпраці може стати першим кроком у великій спільній роботі, яку провадитиме школа за підтримки батьків. Знаючи про досвід інших країн у реалізації педагогіки співробітництва, українські освітяни та батьки можуть визначити, що підходить їм найкраще.

У роботі з батьками піклуємось про підвищення рівня їхніх знань щодо розвитку та виховання дітей. Адже родина і заклад дошкільної освіти — це два суспільні інститути, які закладають фундамент майбутнього дитини і мають спільну мету: виховати здорову, соціально адаптовану, усебічно розвинену особистість із високим інтелектуальним, творчим та духовним потенціалом.

Ефективними у налагодженні контакту з батьками є індивідуальна робота та організація різноманітних проєктів. Найголовніше у співпраці з батьками — пам'ятати, що вони є партнерами педагогів.

Педагогіка співробітництва — чітко визначена система взаємовідносин усіх учасників освітнього процесу (дітей, батьків, вихователів), яка:

- організовується на принципах добровільності й спільних інтересів;
- ґрунтується на повазі й рівноправності всіх учасників, дотримуючись визначених норм (права та обов'язки) та враховуючи ціннісні орієнтири кожної із сторін;
- передбачає активне включення всіх учасників у реалізацію спільних завдань та готовність брати на себе відповідальність за їх результати.

Педагогіка співробітництва ґрунтується на таких принципах:

- повага до особистості;
- доброзичливість і позитивне ставлення;
- довіра у відносинах, стосунках;
- діалог — взаємодія — взаємоповага;
- розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків);
- принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей).

10 заповідей партнерства:

1) Легко входити в контакт із дітьми. 2) Зацікавлювати нестандартними ситуаціями, рольовими іграми, проблемними запитаннями. Швидко орієнтуватися в нестандартних ситуаціях. 3) Вислуховувати відповіді та особисту думку дітей уважно, зацікавлено. 4) Доброзичливо відноситись до дітей. 5) Стримувати свої емоції. 6) Вміти керувати емоціями своїми та дітей. 7) Добре володіти програмовим матеріалом. 8) Вільно володіти мовою спілкування. 9) Виявляти зацікавленість до висловлювань дошкільнят. 10) Тактовне підтримувати бесіду в межах обговорюваної теми.

Елементи взаємодії між вихователем та батьками в рамках педагогіки співробітництва.

Співробітництво заради успіху дітей: партнерські взаємини між вихователем та батьками дають можливість оперативне реагувати на актуальні виклики та проблеми, а саме відстежувати зміни у поведінці дитини, краще розуміти її вподобання та життєві орієнтири. Педагоги можуть допомагати батькам відкривати нові таланти дошкільнят, стимулювати їхні інтереси та освітні можливості. Батьки як найперші вчителі дитини, здатні допомогти знайти з нею спільну мову. Постійна комунікація, яка дозволяє оперативне реагувати на будь-які зміни та проблеми (створення чатів чи груп у соціальних мережах та месенджерах, проведення відео-бесід); неформальне спілкування (спільне святкування визначних подій та свят, які мають важливе значення для життя дітей та дошкільного закладу); усебічна допомога й участь батьків у організації та проведенні свят, тематичних та позашкільних заходів; участь батьків у навчальному житті своїх дітей (добровільна

допомога під час створення навчальних матеріалів та формування освітнього середовища, обмін життєвим та професійним досвідом).

Заклад дошкільної освіти ставиться до батьків як до осередку підтримки та розвитку, а батьки – довіряють закладу та включаються у співпрацю за потреби. Залученість батьків у навчальний процес є запорукою реалізації цього твердження на практиці.

Впровадження педагогіки співробітництва красно свідчить про те, що для організації продуктивної співпраці не конче потрібно використовувати усі можливі формати. Учасники процесу, маючи однакову мету, самі обирають саме ті моделі, що є для них найзручнішими. Започатковуючи ці процеси у навчальному закладі, кожен учасник має зрозуміти, які саме способи взаємодії будуть ефективними для подальшої співпраці

**Список використаних джерел та літератури**


1. https://lib.iitta.gov.ua/707221/1/Кравчинська_тези.pdf
2. https://buki.com.ua/news/shcho-take-pedagogika-partnerstva/
3. https://naurok.com.ua/doslidnicka-robota-pedagogika-partnerstva-sutnist-osnovni-ide-ta-principi-328374.html
4. https://ezavdnz.mcfr.ua/915919
5. https://naurok.com.ua/prezentaciya-pedagogika-partnerstva-osnovni-principi-dievi-metodi-zaluchennya-do-spilno-diyalnosti-226200.html
6. https://vseosvita.ua/library/pedahohika-partnerstva-sutnist-osnovni-idei-ta-pryntsypy-643737.html
7. https://naurok.com.ua/pedagogika-partnerstva-102881.html



**Мітягіна Світлана,**
методист науково-методичного центру
виховної роботи, позашкільної освіти та
моніторингових досліджень
Хмельницького ОІППО
імені Анатолія Назаренка


## Проведення внутрішніх досліджень у закладах ЗСО в кризових умовах: особливості організації та здійснення


***Анотація.*** *Висвітлюються специфічні особливості організації та здійснення внутрішніх досліджень у закладах загальної середньої освіти, які проводяться в період існування кризових умов. Піднімається питання про необхідність у процесі підготовки та проведення досліджень враховувати психологічний стан організаторів та учасників дослідження. Наголошується на ключовій ролі адміністрації закладу в забезпеченні психологічно комфортної атмосфери для всіх категорій осіб, залучених до проведення внутрішніх досліджень, яка сприяла б коректності й ефективності розвідок.*



***Ключові слова:*** *внутрішнє дослідження, внутрішній моніторинг, кризові умови здійснення освітньої діяльності.*


Сьогодні одним із провідних напрямків внутрішніх досліджень у закладах загальної середньої освіти є вивчення наслідків здійснення освітньої діяльності в кризових умовах. Ідеться про дослідження освітніх втрат, навчальних втрат, освітніх розривів тощо, спричинених функціонуванням закладів освіти у вкрай незвичних та складних умовах, обумовлених загальнодержавним карантином як заходом

подолання пандемії COVID-19, а потім повномасштабною війною. Вивчення проблеми освітніх втрат як таке є складним і комплексним [1], воно може забезпечуватися за умови якісно розроблених і апробованих методик та інструментів. В означеній царині доцільно застосовувати досвід інших країн. Утім, важливо усвідомлювати, що ситуація в Україні є особливою в порівнянні з іншими країнами, адже наслідки війни наклалися на вплив пандемії [2, с. 19]. Зрозуміло, що це робить процеси дослідження освітніх втрат у нашій країні ще складнішими.

На разі закладам освіти не запропоновано єдиної методики дослідження освітніх втрат, проте вони намагаються визначати власні шляхи й підходи до розв'язання цієї проблеми. Переважно йдеться про вивчення лише окремих аспектів, тому доцільно говорити не про вивчення освітніх втрат, а про виявлення наслідків здійснення освітньої діяльності в кризових умовах.

Незалежно від того, наскільки масштабними й комплексними будуть дослідження наслідків здійснення освітньої діяльності в кризових умовах, такі розвідки матимуть цілу низку особливих характеристик. Насамперед ідеться про впливи на учасників досліджень, які вже були спричинені кризовими умовами. Утім, у разі, якщо дослідження проводитимуться в час, коли кризові умови ще існують, спектр особливостей значно розширюється. Отже, варто говорити не лише про дослідження тих наслідків, які були спричинені кризовими чинниками, а й про здійснення дослідницької діяльності в кризових умовах.

Організаторам досліджень необхідно розуміти специфіку таких розвідок та максимально враховувати її в ході підготовки та реалізації дослідницьких заходів. При цьому слід усвідомлювати, що адекватний ситуації підхід до дослідницької діяльності націлений на забезпечення одразу трьох критично важливих ефектів:

– отримання достовірної інформації про стан функціонування закладу освіти та його окремих елементів та виявлення негативних наслідків здійснення освітньої діяльності в кризових умовах;

– сприяння коректності аналізу, інтерпретації отриманих у ході дослідження даних та формулювання висновків на їх підґрунті;

– запобігання психологічній травматизації учасників дослідження та уникнення їх перевантаження.

Внутрішні дослідження, що проводяться в закладі ЗСО в період існування кризових умов, матимуть, з-поміж інших, такі специфічні риси.

По-перше, дослідники є учасниками ситуації, яка вивчається. Науковий підхід вимагає від дослідників максимальної об'єктивності та емоційної незалученості в ситуацію, що досліджується. Формування такого ставлення до вивчення тих чи інших процесів вимагає від науковців спеціальної роботи над собою, адже об'єкти, що досліджуються, можуть надзвичайно цікавити та не залишати байдужими дослідників.

Емоційна залученість дослідників у процеси, що вивчаються, наявність у них переконань і настанов, які вони не готові ставити під сумнів, а також певного негативного досвіду (зокрема наслідків психологічної травматизації), пов'язаних із досліджуваними процесами, тощо спричиняють високий ризик необ'єктивності аналізу та інтерпретації даних, отриманих у ході наукових розвідок. Відповідно, такі дослідження, ймовірно, не принесуть очікуваної користі.

Коли йдеться про проведення в закладі ЗСО внутрішніх досліджень негативних наслідків здійснення освітньої діяльності в кризових умовах, необхідно враховувати той факт, що всі посадові особи (керівництво, педагогічні працівники), котрі опікуватимуться здійсненням дослідницької діяльності, знаходяться всередині ситуації, що вивчається. Вони самі опиняються під впливом стресових чинників, спричинених кризовими умовами (і не лише умовами здійснення професійної діяльності, а й умовами життя в цілому). Вони емоційно залучені в ситуацію, можуть мати негативний особистий досвід (зокрема наслідки психологічної травматизації) тощо.

Отже, керівництво закладу освіти має розуміти, що педагогічні працівники, котрим доручається організація та проведення досліджень, потребуватимуть специфічної підготовки (бажано із залученням фахівців) не лише в плані розвитку науково-дослідницької компетентності, а й у психологічному аспекті. Крім того, таку специфічну підтримку педагогів варто забезпечувати впродовж усього періоду проведення внутрішніх досліджень.

По-друге, усі учасники дослідження (включаючи зовнішніх партнерів закладу освіти), найімовірніше, переживають довготривалий дистрес. Представники всіх категорій учасників освітнього процесу (здобувачі освіти, педагогічні працівники, батьки здобувачів освіти) декілька років поспіль стикаються з украй потужними викликами. Суттєві та численні зміни в умовах життєдіяльності в цілому та праці й навчання зокрема могли спричиняти не лише труднощі в адаптації до нового, а й ставати для них потрясінням. Довготривалий період бурхливих змін та потужних негативних переживань могли вплинути як на фізичне здоров'я дорослих і дітей, так і на їхній психологічний стан. Отже, учасники внутрішніх досліджень, що проводяться в кризових умовах, потребують надзвичайно дбайливого, обережного, тактовного ставлення з боку дослідників. Це стосується і методів досліджень, і особливостей інструментарію, і самого процесу збору даних.

По-третє, дослідження проводиться в умовах швидко змінюваних та непередбачуваних обставин. Процес вивчення негативних наслідків здійснення освітньої діяльності в кризових умовах був би значно простішим, якщо йшлося б про те, що період потужних викликів уже завершився. Сьогодні ж ідеться про те, що заклади ЗСО мають проводити внутрішні дослідження в ситуації, коли кризові умови продовжують існувати. Більше того, ці умови змінюються, і передбачити цей процес, а отже, й врахувати неможливо. Отже, доводиться говорити про те, що заклади освіти намагаються докладати зусиль до вивчення вже наявних негативних наслідків здійснення освітньої діяльності в кризових умовах задля забезпечення їх компенсації хоча б на мінімально можливому рівні. Водночас кризові умови продовжують впливати на стан функціонування закладу та його окремих елементів, на всі категорії учасників освітнього процесу.

Таким чином, організатори внутрішніх розвідок повинні бути готовими за необхідності переглядати підходи, методику, інструментарій тощо вже в процесі ходу дослідження. Крім того, існує значний ризик того, що результати проведеного дослідження доволі швидко втратять свою актуальність.

По-четверте, учасники освітнього процесу можуть вважати, що робоче чи навчальне навантаження є завеликим для них, і не відчувати себе в змозі брати участь у дослідницьких заходах. Швидкі зміни в діяльності закладів ЗСО, спричинені пандемією COVID-19 та карантинними обмеженнями, стали неабияким викликом для всіх учасників освітнього процесу. Педагогічним працівникам у стислий термін та в ситуації психологічного перевантаження довелося опановувати нові технології, формати здійснення своєї професійної діяльності. Своєю чергою, здобувачі освіти опинилися в нових умовах навчання, втратили звичні можливості для спілкування з однокласниками та педагогами. Батьки здобувачів освіти, з одного боку, стикнулися з новими викликами – забезпечити своїм дітям технічні можливості для дистанційного навчання, створити вдома відповідні комфортні умови для навчання тощо. З іншого, вони неминуче почали спостерігати зміни в психологічному стані своїх дітей, у їхній мотивації до навчання тощо. Зрозуміло, що необхідність більше часу працювати з ґаджетами могла стати й чинником негативного впливу на здоров'я дітей. Війна значно посилила вже існуючі проблеми та спричинила нові потужні виклики.

Отже, всі учасники освітнього процесу (вони ж учасники внутрішніх досліджень у закладі ЗСО) вже декілька років поспіль можуть відчувати надмірність (або принаймні значущість) фізичного, інтелектуального, психологічного навантаження. У такій ситуації керівництву закладу освіти доведеться докласти чимало зусиль задля того, щоб переконати їх в необхідності та доцільності участі в дослідженнях, адже це

може ще більше підвищити рівень їхнього навантаження. Крім того, організаторам досліджень слід бути готовими до того, що частина батьківського загалу може не надати згоду на участь їхніх дітей у дослідженнях (з означених або інших причин).

По-п'яте, учасники досліджень знаходяться в різних місцях. Сьогодні значний загал здобувачів освіти, а також їхні батьки, і частина педагогічних працівників не мають можливості відвідувати заклад освіти. Ідеться про перебування за кордоном або в іншому населеному пункті. Зрозуміло, що в певних аспектах така ситуація може ускладнювати процес організації та проведення внутрішніх досліджень у закладі освіти. Можуть виникнути проблеми з налагодженням комунікації, а також, вірогідно, дослідникам доведеться поєднувати очний та дистанційний формати збору даних. Утім, означена особливість проведення досліджень у кризових умовах не повинна стати значною перешкодою з огляду на можливість використання ІК-технологій та відповідних сервісів.

По-шосте, зростає та розширюється роль психолога в процесі організації та проведення внутрішніх досліджень. Шкільний психолог традиційно залучається до проведення внутрішніх досліджень у закладах ЗСО, насамперед коли йдеться про застосування психологічних тестів як дослідницьких інструментів, а також коли цього вимагає проблематика дослідження (проблеми булінгу, вивчення психологічного клімату в закладі освіти, мотивації здобувачів освіти до навчання тощо). Коли ж ідеться про проведення внутрішніх досліджень у кризових умовах, роль шкільного психолога значно зростає та розширюється. Оскільки учасники дослідження, найімовірніше, перебувають у стані стресу, зазнали негативного досвіду, психологічної травматизації, вони є вкрай вразливими з психологічної, емоційної точки зору. Відповідно, і розроблення або вибір інструментарію (наприклад, формулювання питань в анкетах), і процес організації дослідження (визначення вибіркової сукупності учасників), і його проведення (спілкування з учасниками), і інтерпретація результатів вимагатимуть значних і різнопланових зусиль психолога. Більше того, вірогідно, шкільному психологу доведеться в процесі організації та проведення дослідження підвищувати рівень власної компетентності, адже він може стикнутися з абсолютно новими викликами.

По-сьоме, зростає роль батьків здобувачів освіти в процесі організації та проведення дослідження. Батьки здобувачів освіти часто беруть участь у внутрішніх дослідженнях, що проводяться закладами ЗСО. Зазвичай їхня участь забезпечує заклад зворотним зв’язком щодо того, наскільки стан його функціонування відповідає запитам, очікуванням, потребам замовників освітніх послуг. Коли йдеться про організацію та проведення внутрішніх досліджень у кризових умовах, роль батьків як їхніх учасників зростає. З одного боку, керівництво закладу значною мірою залежить від думки батьків здобувачів освіти щодо доцільності здійснення дослідницьких заходів у цілому та щодо вибору методів збору даних. З іншого боку, саме батьки вирішують, чи братимуть здобувачі освіти участь у дослідницьких заходах. В умовах, коли їхні діти упродовж певного часу перебувають під тиском психологічного навантаження (з об’єктивних причин, які неможливо контролювати), часто страждають від порушення режиму навчання й відпочинку (брак сну або порушення його режиму через повітряні тривоги в нічний час), батьки можуть розглядати участь дітей у дослідженнях як додаткове навантаження й не давати свою згоду на нього.

Крім того, у період кризових умов педагогічні працівники закладу освіти особливо потребують отримання інформації від батьків здобувачів освіти щодо тих аспектів, об’єктивна оцінка яких не може бути надана без відомостей про те, в яких умовах здобувачі освіти перебувають поза межами закладу. Ідеться про умови життя та певні проблеми й виклики, про які заклад освіти знати не може, але які чинять потужний вплив на здоров’я здобувачів освіти, їхній психологічний стан, мотивацію до навчання тощо. Наприклад, з огляду на вразливий стан дітей, обумовлений переживанням стресів, зростає ймовірність зниження їхнього імунітету, погіршення стану їхнього здоров’я, і батьки вимушені переглядати свої настанови щодо здобуття

освіти та знижувати вимоги до дітей у цьому аспекті. У такій ситуації педагогічні працівники закладу освіти спостерігатимуть зниження рівня успішності навчання, утім виявити реальні причини цього без допомоги батьків здобувачів освіти будуть не в змозі.

По-восьме, існує висока вірогідність виявлення в ході дослідження негативних тенденцій, значних проблем і недоліків. Внутрішні моніторингові дослідження, що регулярно проводяться в закладі освіти, спрямовані на систематичне відстеження стану освітньої системи закладу та її елементів. Це означає, що дослідницькі заходи можуть виявляти певні проблеми й недоліки, утім вони й підтверджують наявність позитивної динаміки в низці процесів, задовільність результатів діяльності та інші позитивні явища. Коли ж ідеться про дослідження наслідків здійснення освітньої діяльності в кризових умовах, вірогідність отримання результатів, які сприйматимуться керівництвом закладу, педагогічним колективом, здобувачами освіти та їхніми батьками як негативні, є надзвичайно високою. Отже, організатори таких досліджень заздалегідь передбачають, що отримають певні негативні результати. Така ситуація з психологічної точки зору є украй складною, а отже, дослідники можуть відчувати відсутність мотивації до виконання дорученої їм діяльності або занепокоєння тим, що вони вимушено спричинять виявлення та оприлюднення негативної інформації про функціонування закладу освіти.

Подолання цієї проблеми потребує цілеспрямованої роботи з боку керівництва закладу: об’єднання педагогічного колективу задля виявлення та усунення негативних явищ, створення комфортного психологічного середовища в закладі, тісної й різнобічної співпраці з батьками здобувачів освіти тощо.

По-дев'яте, існує вірогідність необхідності вироблення індивідуального підходу до окремих учасників дослідження. Будь-яке дослідження, що проводиться в закладі ЗСО, ґрунтується на принципах гуманізму, поваги до особистості його учасника. Утім, коли йдеться про проведення досліджень у період існування кризових умов, важливість доброзичливого, уважного, тактовного, делікатного ставлення дослідників до учасників набуває ще більшого значення. Оскільки учасники дослідження, вірогідно, перебувають у вразливому емоційному (психологічному) стані, можуть мати досвід травмуючих подій і переживань, організаторам досліджень слід бути готовими застосовувати індивідуальний підхід до взаємодії принаймні з окремими учасниками.

Отже, все вищезазначене дозволяє зробити такі висновки й припущення:

– Одним із напрямів дослідницької діяльності в закладах ЗСО сьогодні є вивчення наслідків здійснення освітньої діяльності в кризових умовах. Ці розвідки ускладнено тим, що період існування кризових умов (та їхнього впливу на функціонування закладів освіти та всіх учасників освітнього процесу) ще не завершився. Отже, йдеться про те, що сам процес дослідження наслідків, спричинених кризовими чинниками, реалізується в кризових умовах.

– Процес здійснення в закладах ЗСО внутрішніх досліджень сьогодні має цілу низку специфічних особливостей, які мають бути враховані на всіх етапах – від вибору методики, створення інструментарію та формування вибіркової сукупності учасників дослідження до інтерпретації результатів, формулювання висновків та вироблення рекомендацій щодо усунення виявлених недоліків.

– Педагогічні працівники, котрим доручається організація та проведення досліджень у період існування кризових умов, потребуватимуть специфічної підготовки (бажано із залученням фахівців) не лише в плані розвитку науково-дослідницької компетентності, а й у психологічному аспекті. У цілому роль психолога на всіх етапах здійснення дослідження зростає та розширюється.

## Список використаних джерел та літератури

1. Бичко Г., Терещенко В. Навчальні втрати: сутність, причини, наслідки та шляхи подолання. Український центр оцінювання якості освіти, 2023. URL: https://testportal.gov.ua//wp-content/uploads/2023/04/Learning-losses_Ukraine.pdf.

2. Назаренко Ю. Освітні втрати: підходи до вимірювання та компенсації. Cedos, Міжнародний Фонд «Відродження», Sverige. 2022. URL: https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/zapyska_osvitni-vtraty.pdf.

**Мушаровська Алла,**
директор Центру професійного розвитку
педагогічних працівників,
вчитель англійської мови Ліцею № 1
Южненської міської ради
Одеського району Одеської області,
вчитель- методист

## Організація освітнього процесу під час воєнного стану

***Анотація.*** *У статті розглядаються основні питання змісту й організації освітнього процесу під час воєнного стану. Пропонуються деякі поради стосовно організації роботи зі здобувачами освіти.*

***Ключові слова:*** *воєнні дії, психологічні травми, психологічний супровід, українська освіта, дистанційне навчання, патріотичне виховання.*

Воєнні дії на території України стали справжнім викликом для всього українського суспільства. У нових умовах та реаліях змушена працювати і освітянська галузь. Військові дії, часті повітряні тривоги, міграція, стресовий стан усіх учасників освітнього процесу – проблеми, з якими зустрілися заклади освіти. Школа як осередок, що сьогодні об'єднує дітей, батьків і вчителів, створює можливості для спілкування, зокрема організовуючи гурткову роботу, волонтерські проєкти тощо. Педагогічні працівники – це самовіддані та творчі особистості, які щодня своїми вчинками демонструють, що вчитель – це людина неймовірної сили. Із початком повномасштабного вторгнення педагоги щодня підтримували учнів, не давали впадати в зневіру, давали цінні психологічні поради. Значна кількість учасників освітнього процесу отримала психологічні травми різного ступеня, які часто призводять до посттравматичного розладу, потребують постійної психологічної підтримки та допомоги. Саме тому вагомого значення в сучасних умовах розвитку системи освіти набувають питання забезпечення:

- психологічно комфортного освітнього середовища для всіх здобувачів освіти;
- якісного освітнього процесу для дітей та підлітків, які мають психологічну травму;
- набуття педагогічними працівниками компетентностей щодо роботи з дітьми, які отримали психологічну травму;
- емоційної підтримки педагогічних працівників.

Вчителі мають розуміти стан учнів, знати як допомогти їм впоратися зі складнощами, забезпечити спокійне налаштування на уроки. Тож варто спробувати органічно вплести в уроки прості вправи для підтримки та стабілізації психоемоційного стану школярів. Багато порад, які допоможуть впоратися з цим завданням, можна знайти в Telegram-каналі «Підтримай дитину». Також допоміжні матеріали розміщено на сайті Міністерства освіти і науки. Під час онлайн зустрічей слід долучати дітей до динамічних пауз, виготовлення іграшок-антистресів, паперових виробів, виконання психологічних вправ «Обнімашки зі своїм тілом», «Баночка щастя», «Як відновити свої сили», «Паросток» (для визначення ресурсу кожної особистості) щодо формування внутрішньої стійкості, позитивного мислення,

підвищення медіаграмотності, навчанню техніці медитації, проведення цікавих дослідів вдома, заняття нейрогімнастикою з метою покращення розумової діяльності. Для всіх учасників освітнього процесу слід розробляти психологічні пам'ятки «Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні».

Трагічні події у нашій країні об'єднали всіх. Батьки, діти, вчителі піднялися на підтримку наших збройних сил, почали тісно співпрацювати, знаходячи спільні рішення важливих питань сьогодення. У закладах освіти ведеться активна волонтерська діяльність. Батьки, вчителі допомагають ЗСУ, одиноким людям, людям похилого віку. Класні керівники проводять онлайн -зустрічі для того, щоби дати дітям стабільність у теперішній реальності, відволікати їх і розважати цікавими фактами, захопливими розповідями.

Керуючись рекомендаціями проведення навчальних занять під час війни, педагоги використовують ефективні інструменти спільної роботи та комунікації, напрацьовують власні методики освітньої діяльності. Вони застосовують індивідуальний підхід до кожної дитини для дотримання її права на продовження здобуття освіти. Добираючи завдання, педагоги уникають репродуктивності та одноманітності, акцентують увагу на завданнях творчого спрямування, щоб сприяти вивільненню позитивних емоцій, підтримці віри у власні сили й можливості дітей. Домашні завдання зводяться до мінімуму. У разі повітряної тривоги учасники освітнього процесу дотримуються чіткого алгоритму дій.

В окремих освітніх закладах було поновлено дистанційне навчання. Використовуючи корпоративну платформу Google Classroom, всі доступні месенджери Viber, WhatsApp, Telegram, соціальні мережі Facebook та Instagram, викладачі почали працювати зі школярами. Для організації освітнього процесу за допомогою дистанційних технологій багато закладів почали використовувати освітню платформу Microsoft Teams. Проте, значна частина вчителів початкових класів віддали перевагу платформі Google Meet для відео-конференцій. Широко застосовуються веб-ресурси Matific, Wordwall, LearningApps, Flippity, WordArt, CartoDB, Sketchfab, Kahoot, Quizlet, Padlet тощо. Саме ці освітні ресурси стали невід'ємною частиною занять, а поєднання запису відео-уроку із використанням інфографічних матеріалів зробили навчання більш наглядним та сприяють кращому засвоєнню знань, умінь та навичок школярів.

У цей надзвичайно складний для країни час ми гідно тримаємо наш освітній фронт боротьби за майбутнє української освіти та покоління сильної, непереможної української нації. Оскільки не всі здобувачі мають можливості навчатись синхронно, то заняття проводяться відповідно до можливостей як в синхронному, так і в асинхронному форматі. Викладачі публікують до кожного заняття навчальні матеріали, які містять фото, відео, мультимедійні презентації, опорні конспекти, схеми, таблиці, зразки, інструкції до виконання практичних завдань, методичні рекомендації. З метою перевірки знань пропонується виконання тестових, індивідуальних різнорівневих завдань або творчих робіт з урахуванням технічних можливостей здобувачів освіти.

Під час будь-яких соціальних потрясінь у суспільстві найбільш незахищеною його частиною залишаються діти. Губляться життєві цінності, які раніше були основою виховання. Тому організація дієвого учнівського самоврядування в дитячому колективі – надзвичайно складний, але важливий процес, який неможливо уявити без спільних зусиль учнівського та педагогічного колективів. Завдяки грамотно спланованої виховної роботи в результаті можна досягти реальних результатів взаємодії вчителів та дітей: діти стають більш самостійними, активними, організованими, креативно підходять до вирішення нагальних питань, виходять з пропозиціями щодо проведення загальношкільних заходів та свят, допомагають під час їх організації та проведення. Завдяки спільним зусиллям педагогічного колективу та учнівського самоврядування організовуються цікаві та корисні заходи,

продовжують реалізовуватися різноманітні інноваційні проєкти та заходи. Учителі, класні керівники організовують та проводять заходи різного формату неформальної освіти, спрямовані на формування критичного мислення в учнівської молоді, протидію ворожій пропаганді, руйнування історичних міфів, формування громадянина-патріота до Дня Конституції України, Дня Незалежності України, Дня Соборності України, вшанування героїв Крут, Небесної Сотні, Революції Гідності. Плани виховної роботи містять заходи, спрямовані на ознайомлення учнівської молоді з основними положеннями Конституції України про захист Вітчизни, законів України «Про оборону України», «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» із залученням та запрошенням учасників АТО, воїнами-афганцями, військовослужбовцями, учасниками Революції Гідності, Другої світової війни, відомими земляками; організовується проведення екскурсій для учнівської молоді відповідного спрямування.

Велике значення для виховання громадської свідомості має організація роботи гуртка козацько-лицарського виховання «Джура», метою якого є виявлення рівня патріотичної вихованості, практичний розвиток та теоретичне вдосконалення системи військово-патріотичного виховання учнівської молоді, підвищення рівня знань, умінь та навичок. Здобувачі освіти - учасники Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»), в межах якої в закладах та установах освіти проводяться заходи, спрямовані на формування української громадянської ідентичності, патріотичної свідомості дітей та учнівської молоді на основі суспільно-державних цінностей, популяризацію української культури, мови, народних традицій, активізацію краєзнавчої діяльності з вивчення духовно-історичної спадщини України та області до Дня рідної мови, Дня української писемності, Дня Пам'яті та Примирення, Дня Збройних сил України, Дня Козацтва, Дня захисників та захисниць України. У співпраці з дитячим самоврядуванням оновлюються куточки пам'яті, стенди, спрямовані на вшанування пам'яті та розширення кола знань дітей та учнівської молоді щодо історичних подій та постатей, які боролися та борються за свободу та незалежність України.

Останні події нашої новітньої історії спонукають усвідомити, що у нас немає іншого вибору – вистояти, перемогти, відродитися і допомогти іншим. Ми всі проходимо через випробування. Особливо гостро відчувають це діти, адже їм належить майбутнє нашої держави. Обов'язково настане день нашої Перемоги. Справжньої, нашої, омріяної.

Поради вчителів Южненської міської територіальної громади щодо роботи з школярами у воєнний час:

1. Перед уроками згуртовувати дітей та створювати позитивну атмосферу на весь день.

2. Якщо дитина хоче поговорити про події, які зараз відбуваються, обов'язково вислухати. Надавати правдиву інформацію (враховуючи вікові та індивідуальні особливості дітей) про ситуацію, яка в країні.

3. Обов'язково планувати майбутнє, мріяти.

4. Зробити підбірку фільмів, які дарують надію, обговорювати їх зміст.

5. Нагадувати дітям, що після грози буває веселка. Після найтемнішої ночі настає ранок.

6. Щоденно використовувати похвалу, навіть за незначні досягнення.

7. Бути оптимістами.

Вся ця робота важка, кропітка і щоденна. Тому працюємо колективно, допомагаючи один одному: здобувач освіти – класний керівник – викладач – адміністрація.

Ніхто не знає, наскільки довгими будуть ці випробування війни – але час життя безцінний – і ми маємо жити. Звісно, ми не можемо не слідкувати за новинами, але ми маємо зосередитися і на корисній праці. Для учнів- це і вчитися, і малювати, і читати, і слухати, і гратися, і допомагати по господарству, і робити добрі справи та

займатися спортом. Корисна діяльність зосереджує увагу і допомагає інтегрувати енергію стресу.

І головне – транслюйте впевненість! Учням на сьогоднішній день дуже потрібен ідеал впевненості і стабільності, а керівники і педагоги закладів освіти точно можуть ним стати!

**Список використаних джерел та літератури**


1. Андрєєнкова В. Л., Войцях Т. В., Гриців І. П., Мельничук В. О., Сабліна Н. О.,канд.псих.н., Флярковська О. В., канд.пед.н., Харьківська Т. А. Психосоціальна підтримка учасників освітнього процесу: Навчально- методичний посібник. Київ, 2023. 125 с.
2. Даниленко Л. Освітній менеджмент: Навчальний посібник /За ред. Л. Даниленко, Карамушки. Київ: Шкільний світ, 2003. 400 с.
3. Луценко С. М., Івашина Л.П., Пінчук Д.М. Педагогічна підтримка здобувачів освіти в умовах дистанційного навчання у воєнний час. Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти. 212 с.
4. Ребуха Л. Інновації в освіті: перспективи розвитку : матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції [м. Тернопіль, 20 травня 2021 р.]. Тернопіль: ЗУНУ, 2021. 357 с.
5. Сиротенко Г.О. Інновації як основа змін освітньої практики: Інформаційно-методичний збірник. Полтава: ПОІППО, 2005. 160 с.



**Норкіна Олена,**
доцент кафедри дошкільної освіти та
професійного розвитку педагогів КНЗ
«Черкаський обласний інститут
післядипломної освіти педагогічних
працівників Черкаської обласної ради»,
кандидат педагогічних наук


**Управління людськими ресурсами освітнього проєкту**

Проєктна діяльність в останнє десятиліття активно увійшла у практику освітніх закладів як ефективна технологія навчання, так і як шлях до інноваційного розвитку освітньої організації. Тому сьогодні для керівників та педагогічних працівників закладів освіти актуальним постає питання управління освітніми проєктами.

Поняття «проєкт» часто використовується у повсякденному житті і розуміється як задуманий план дій, задум, намір [2]. У такому твердженні акцент робиться на передбачуваний результат. Сучасне трактування терміну «проєкт» набуло ширшого значення і визначається як сукупність цілеспрямованих, послідовно орієнтованих у часі, одноразових, комплексних і нерегулярно повторюваних дій (заходів або робіт), орієнтованих на досягнення кінцевого результату в умовах обмеженості ресурсів і заданості термінів їх початку і завершення [3, с.9]. Це формулювання виділяє головними параметрами проєкту новизну послідовних дій, обмеженість ресурсів і часу для отримання запланованих результатів. Проєкти в галузі освіти спрямовані забезпечити реалізацію освітньої програми, розвиток освітнього середовища, впровадження інноваційних методів і технологій навчання тощо.

Управління освітнім проєктом є процесом цілеспрямованих змін в системі освіти, які відбуваються заздалегідь визначеними параметрами (цілі, завдання, ресурси тощо), що потребують певної послідовності таких змін [1, с. 20]. Одним з основних процесів управління проєктом є визначення і розподіл загальної кількості ресурсів усіх видів, необхідних для виконання діяльності проєкту. Серед багатьох

функцій управління проєктами, у тому числі управління змістом, термінами, вартістю, якістю тощо, виділяють управління людськими ресурсами.

У загальному випадку, людські ресурси проєкту – це сукупність професійних, ділових, особистісних якостей учасників проєкту та членів команди проєкту та їх можливостей (впливу, «ваги», зв'язків тощо), які можуть бути використані при здійсненні проєкту [3, с.229].

Управління людськими ресурсами передбачає створення проєктної команди для оптимального досягнення результатів проєкту і такої поведінки, дотримання спільних норм, правил її членів, що дозволить успішно виконати заплановану діяльність щодо реалізації цілі проєкту.

Процеси управління людськими ресурсами освітньої організації включають в себе підходи до управління і керівництвом командою проєкту. Під командою проєкту мається на увазі підбір кваліфікованих працівників, для яких визначені конкретні ролі і відповідальності за виконання проєкту. В ході реалізації проєкту професійний і кількісний склад команди проєкту часто може змінюватися. Правильний розподіл ролей за діяльністю проєкту і відповідальності між членами команди дає можливість всім її членам бути задіяними на етапі планування проєкту та прийняття рішень [3, с.32].

Команда проєкту створюється на період реалізації освітнього проєкту, після чого розпускається чи переходить до впровадження нового проєкту. Головна мета організації проєктної команди полягає у її спроможності ефективно виконувати цілі проєкту, вчасно досягати якісного результату і не перевищувати затрати.

Формуючи команду проєкту потрібно враховувати ризики, складні ситуації, перешкоди, які можуть вплинути на успіх проєкту загалом. Для цього учасникам проєктної команди, зокрема керівнику, потрібно зрозуміти ролі і відповідальності всіх її членів, розробити правила, норми, систему заохочення (не обов’язково у грошовому еквіваленті), вміти працювати разом, ставити конкретні цілі та планувати діяльність у реально визначений термін, мати досвід розв’язування міжособистісних конфліктів тощо.

Як правило, існує два способи створення команди для проєкту. Перший здійснюється за рахунок внутрішніх людських ресурсів шляхом формування членів проєктної команди із колективу освітньої організації. Другий – із залученням людей із зовні. Інколи для досягнення успіху освітнього проєкту оптимальним є поєднання обох способів.

Окреслимо особливості кожного з цих способів. Залучення внутрішніх людських ресурсів, які вже працюють в освітній організації, має переваги, оскільки у них, найімовірніше, є знання, необхідні для досягнення мети проєкту, навіть якщо проєкт стосується нової діяльності. Окрім того, багато з навичок, які працівники використовують на регулярній основі, швидше за все, будуть перенесені в завдання проєкту, які вони будуть виконувати. Внутрішні працівники закладу вже отримують зарплату і не потрібними будуть додаткові витрати, пов’язані із залученням нових учасників.

Проте, необхідність час від часу співпрацювати із людьми за межами освітньої організації – це одна з можливостей забезпечити достатню кількість людських ресурсів, що володіють конкретними унікальними навичками, важливими для реалізації проєкту. У такому випадку залучення людей з досвідом роботи в певній галузі із зовні може забезпечити успіх проєкту.

Відмітимо, що процес управління людськими ресурсами освітнього проєкту охоплює декілька процесів:

- Планування управління людськими ресурсами, що включає розподіл ролей, відповідальності, необхідних навичок та відносин підзвітності, а також створення плану управління людськими ресурсами.

- Набір команди проєкту охоплює процедури дослідження ринку освітніх послуг з метою визначення можливості забезпечення виконання проєкту компетентними фахівцями, відбір учасників проєктної команди.

- Розвиток компетентності учасників команди проєкту включає набуття навичок ефективної співпраці в команді, використання інновацій у проєктній діяльності.

- Управління командою проєкту охоплює процес моніторингу діяльності членів команди, забезпечення зворотного зв'язку, вирішення проблем управління змінами, що спрямований на оптимізацію виконання проєкту [4].

Важливо, щоб процес управління людськими ресурсами освітнього проєкту був ефективним, тобто був здатним досягати результату з мінімальними затратами ресурсів. Всі проєкти різні і важко визначити для них єдині правила оптимального використання ресурсів, але назвемо спільні напрями, що допомагають організувати ефективну роботу команди проєкту:

*Самоменеджмент.* Ефективність кожного члена команди поєднує в собі розвиток особистісних компетентностей, професійних якостей та уміння раціонально розподіляти свій час.

*Конкретність цілей та планування проєктної діяльності.* Потрібно чітко і правильно сформулювати головну мету проєкту, вказавши шляхи її досягнення, оптимально розподілити ресурси. Враховувати сильні і слабкі сторони членів команди при вирішенні завдань і плануванні діяльності.

*Тайм-менеджмент* підвищить ефективність командної роботи через використання відповідних технік і допоможе зосередитись на основній діяльності з реалізації проєкту.

*Комунікативні навички.* Уміння спілкуватись, домовлятись, підтримувати інформаційний контакт з учасниками проєкту, вміти висловлювати власну думку і відстоювати її, враховувати позицію інших під час прийняття рішень.

*Злагоджена робота у команді.* Успішність результатів освітнього проєкту залежить від людей, що задіяні до його реалізації. Тому команда проєкту має бути не просто групою людей із специфічними вміннями, а й фахівцями, які можуть працювати разом через взаємодію, повагу, мотивацію, напрямок освітньої організації на інноваційний розвиток. Багато педагогічних працівників легше досягають успіху, працюючи у команді, ніж самостійно.

*Делегування проєктних робіт.* Ефективність команди буде високою, якщо проєктна діяльність буде рівномірно розподілена між її членами, коли керівник довіряє виконання справ і передає повноваження підлеглим, враховуючи їх сильні сторони (здібності), компетентності. Зі свого боку співробітники мають бути готовими виконувати ці роботи. Керівник має чітко сформулювати поставлені завдання, щоб педагоги розуміли свою роль у виконанні завдання і хотіли його реалізувати.

Дієвість управління людськими ресурсами освітнього проєкту забезпечується необхідною мотивацією членів команди. До чинників, які спонукають людину до виявлення активності під час виконання своїх обов'язків, належать не тільки матеріальна винагорода, а й різноманітність роботи за змістом, можливість професійного зростання, почуття задоволення від досягнутих результатів, підвищення відповідальності, можливість вияву ініціативи, сприятливий мікроклімат у колективі тощо.

Проте виконавці з високим рівнем мотивації мають значну продуктивність праці й отримують задоволення від роботи, від досягнення поставленої мети. Існує багато чинників, які можуть мотивувати людей. Менеджер проєкту не є таким чинником, його завдання – зрозуміти їх мотивацію і забезпечувати її [3, с. 262].

Для ефективної роботи проєктної команди важливо приділити увагу організації спілкування її членів. Це може бути тренінговий формат, що передбачає активну участь і взаємодію його учасників, налагодженню дружніх стосунків всередині групи. Тренінги доречно використовувати під час робочих зустрічей чи креативних нарад, де

кожен учасник може бути почутим, а робоча група отримує кінцевий результат колективної діяльності. Такий формат потрібен для невимушеного пошуку і збору нових ідей, обміну думками і досвідом, досягнення спільних поглядів і консенсусу, розробки плану роботи освітньої організації. Головне, щоб усім було максимально комфортно і результативно з мінімальними затратами часу.

Для досягнення командної продуктивності можна організовувати фасилітаційні сесії, це ще один спосіб організувати спілкування в групі. Фасилітаційні інструменти застосовуються для пошуку ідей, обміну досвідом та найкращими практиками, досягнення загального бачення та консенсусу, розробки стратегії організації. Їх використовують на креативних чи стратегічних сесіях та під час проведення нарад. Завдяки фасилітаційним інструментам можна вибудовувати бесіду так, щоб голос кожного був почутий і група дійшла задуманого результату. Спілкування буде комфортним, екологічним та результативним, і час не буде витрачено дарма.

Таким чином, управління людськими ресурсами освітнього проєкту є цілісною системою і важливою функцією управління проєктами. Керівникам освітніх проєктів потрібно визначати склад цієї системи, потреби та очікування різних зацікавлених сторін, впливати на них, щоб досягти завершення проєкту. Головним критерієм ефективності проєктної команди є вчасно отриманий якісний результат в межах виділених ресурсів.

**Список використаних джерел та літератури**


1. Ващенко Л.М. Управління освітніми проєктами. Метод проєктів: традиції, перспективи, життєві результати: практико зорієнт. зб. Київ: Департамент, 2003. С. 34.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII, 1728 с.
3. Управління проектами: навчальний посібник. Уклад.: Л.Є. Довгань, Г.А.Мохонько, І.П Малик. Київ: КПІ ім.Ігоря Сікорського, 2017. 420 с.
4. Яковенко О.І. Управління проектами та ризиками : Навчальний посібник. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2019. 196 с.



**Опольський Ігор**,
завідувач кабінету ЗНО та моніторингу
якості освіти Рівненського ОІППО,
старший викладач кафедри
педагогіки й освітніх інновацій


## Організація елементів внутрішнього моніторингу якості освіти з використанням процедур освітніх вимірювань (стандартизованих), анкетування, кваліметрії в закладі загальної середньої освіти

На сьогодні існують і працюють дієві методики реформування освітніх систем на різних рівнях. Управлінцям у галузі освіти, педагогічним працівникам варто їх опанувати та використовувати. Зараз спостерігаємо посилення інформаційного запиту та уваги від управлінців у галузі освіти, зокрема керівників закладів, їх заступників, до процедур педагогічного тестування, моніторингу, тому вважаємо за необхідне запропонувати цікаві та корисні в роботі освітян наукові та практичні джерела з питань освітніх оцінювань. Важливі тенденції в сучасній освіті, причини успіху найбільш ефективних освітніх систем ви знайдете в книзі Андреаса Шляйхера «Найкращий клас у світі» [16].

Сучасні освітні системи покликані дбати про всебічний розвиток людини як особистості та найвищої суспільної цінності. Саме **якісна освіта** здатна розвивати таланти, інтелектуальні, творчі, фізичні здібності, формуючи цінності та

компетентності, які дозволяють успішно самореалізуватись у житті, бути корисним суспільству, збагачувати потенціал свого народу.

Провадження освітньої діяльності здійснюється закладами освіти, які покликані забезпечувати її якість.

У Законі України «Про освіту» термін **якість освіти** окреслено як «відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг», а **якість освітньої діяльності** – «рівень організації, забезпечення та реалізації освітнього процесу, що забезпечує здобуття особами якісної освіти та відповідає вимогам, встановленим законодавством та/або договором про надання освітніх послуг» [9].

Якість будь-чого, зокрема й освіти, можна виміряти, оцінити, для цього необхідно мати відповідні **інструменти**: тест, анкету, кваліметричну модель тощо, які використовуються оцінювання якості освіти та спостереження за динамікою її розвитку в комплексі.

Сучасний ЗЗСО є складною системою, яка має розвиватись у контексті тих наукових, політичних, соціальних, економічних змін, які відбуваються в Україні. Вони потребують переосмислення завдань закладу ЗСО, оновлення його середовища, змін в управлінській та педагогічній діяльності. Одним із механізмів, який сприятиме змінам освітнього середовища, дозволятиме відстежувати його динаміку, коригувати процес, є моніторинг.

Своєю історією освітні вимірювання та процедури моніторингу сягають понад 100 років. Ці питання вивчали та розробляли Т. Гусен, Б. Блум, Річард М. Вулф, Джон Ф. Ківз, Джеймс С. Коулман, Т. Невіл Послтвейт, Р. Тайлор, Р. Торндайк, а також українські дослідники – І. Булах, Г. Єльникова, О. Локшина, Т. Лукіна, О. Ляшенко та ін.

У науковій літературі терміну «моніторинг» приділено чимало уваги, тому є різні його тлумачення: А. Тайджман, Т. Невілл Постлтвейт тлумачать цей термін як «процедуру систематичного збирання даних про важливі аспекти на загальнодержавному, регіональному чи локальному рівнях» [1].

У пункті 1 статті 48 Закону України «Про освіту» поняття моніторинг якості освіти визначено так: «це система послідовних і систематичних заходів, що здійснюються з метою виявлення та відстеження тенденцій у розвитку якості освіти в країні, на окремих територіях, у закладах освіти (інших суб'єктах освітньої діяльності), встановлення відповідності фактичних результатів освітньої діяльності її заявленим цілям, а також оцінювання ступеня, напряму і причин відхилень від цілей» [9].

Державною службою якості освіти України розроблено методичні рекомендації на допомогу закладам загальної освіти в розбудові внутрішньої системи забезпечення якості освітньої діяльності та якості освіти. Вони ґрунтуються на вимогах та критеріях для оцінювання якості освітньої діяльності, управлінських процесів, запропонованих для інституційного аудиту, та охоплюють питання функціонування освітнього середовища, управлінських процесів, якості педагогічної діяльності, системи оцінювання навчальних досягнень учнів [4].

Практика застосування моніторингових процедур в освіті засвідчує, що управлінці в галузі освіти не виділяють моніторингові системи, недостатньо використовують для підвищення якості освіти моніторингові дослідження, а тому відчувають чимало труднощів у формуванні процедури внутрішнього моніторингу якості освіти / освітнього середовища.

У сукупності всі нормативні, наукові та науково-педагогічні напрацювання дають можливість освітянам працювати повноцінно над створенням внутрішньої системи якості освіти.

Важливим інструментом оцінювання якості освіти, підвищення рівня провадження освітньої діяльності, посилення керованості освітнім процесом є

**якісний (стандартизований) тест**. Зараз актуальними стають питання вдосконалення засобів педагогічного контролю й методик оцінювання якості освітніх систем на міждержавному рівні, забезпечення їх високого наукового рівня та об'єктивності цих процесів [70].

Вчителю варто використовувати в роботі уже готові матеріали тестових завдань, які він зможе знайти у відкритих джерелах, що ми запропонуємо. Необхідно розібратися з кількома важливими моментами, наприклад, що таке складність тестового завдання (P-value) та які відповідно до його значень є характеристики завдань (легке, оптимальне, складне), на що варто орієнтуватися, укладаючи власний тест, який ви «укомплектовуєте» уже готовими завданнями, укладені, наприклад, тестологами УЦОЯО для проведення зовнішнього незалежного оцінювання в різні роки тощо [5; 6; 8; 13; 14].

Зауважимо, що ми говоримо про тест, який вимірює **когнітивні складові**, але тільки такої процедури недостатньо для оцінювання якості освіти в закладі, тому в практиці оцінювання застосовують додатково **процедури анкетування**, щоб зрозуміти, чому такий результат: низький, середній, достатній, високий. Такою методикою послуговуються чимало авторитетних організацій, які займаються питаннями освітніх вимірювань, зокрема це роблять TIMSS, PISA [11; 12; 13].

Розробка професійної анкети є складною, копіткою і тривалою роботою, що потребує спеціальних знань і навичок, а також проведення пробних опитувань, що мають на меті удосконалення формулювань анкетних запитань, уточнення варіантів відповідей, послідовності постановки питань тощо.

Результати когнітивних вимірювань, отримані шляхом тестування учнів, мють розглядатись (інтерпретуватись) на фоні інформації, яку ви отримаєте методом анкетування. Таке поєднання дозволить вам зрозуміти причини успіхів або невдач в конструюванні освітнього процесу закладу, напрацювати подальші кроки в питаннях підвищення якості освіти, прийнятті виважених управлінських рішень.

Використання тестових технологій для вимірювання показників якості освіти, анкетування – це лише частина способів, які можуть надавати інформацію про стан освітніх об'єктів, їх поступ тощо.

Запровадження реформи Нової української школи передбачає не лише зміну підходів у компетентісному навчанні, це й всебічний розвиток дитини як особистості, яка є найвищою цінністю суспільства. Сучасний ЗЗСО має допомагати здобувачам в опануванні необхідних цінностей, щоб суспільство поповнювалось високоморальними та соціально активними громадянами, які розвиватимуть його [15].

Серед методів проведення моніторингових процедур вартим уваги є кваліметричний підхід (факторно-критеріальне моделювання) як є один із методів отримання інформації про стан об'єкта, вимірювання ступеня вияву його ознак для прийняття ефективних управлінських рішень, увагу цьому питанню в освіті приділяли О. Ануфрієва, досліджуючи питання оцінки освіти в початковій школі на базі кваліметричного підходу [3], Г. Єльникова, яка вивчала важливі питання моніторингу діяльності учнів та вчителів у межах адаптивного управління, формуючи засади адаптивного управління із використанням базових кваліметричних моделей [2], З. Рябова, яка працювала над питаннями оцінювання якості провадження освітньої діяльності із використанням кваліметрії [10] тощо.

Згаданий вище метод дозволяє розробити модель (моделі) оцінювання для будь-якого освітнього об'єкта, врахувавши фактори та критерії вияву його діяльності. Застосувати цей метод можна, наприклад, для укладання моделей, за допомогою яких можна виміряти ціннісні орієнтири Нової української школи [15].

Запропоновані інструменти є дієвими, не дуже складними в роботі. Вони допоможуть на локальному рівні керівникам закладів освіти, заступникам керівників, вчителям, учням, батькам спільно працювати над питаннями формування **якісного освітнього середовища**.

Загальна структура пропонованих матеріалів для формування елементів внутрішньої системи моніторингу якості освіти є такою:

- використання готових тестових завдань, укладених міжнародними експертами (PIRLS, TIMSS, PISA) та вітчизняними фахівцями (УЦОЯО, РЦОЯО тощо), для формування власних лінійок тестових завдань, які дозволять сформувати уявлення про рівень когнітивних досягнень здобувачів освіти з метою проведення поточного, тематичного та / або підсумкового оцінювання та визначення відповідності досягнення ними;
- постійне накопичення даних, їх узагальнення, обробка, порівняння, напрацювання аналітики дозволить поступово формувати елементи системи моніторингу внутрішньої системи якості освіти в закладі;
- методика анкетування дозволить відстежувати стан освітнього середовища, своєчасно реагувати на негативні явища в освітньому процесі та мінімізувати їх вплив на освітній процес спільно з адміністрацією ЗЗСО, педагогічними працівниками, здобувачами освіти, їх батьками;
- використання кваліметричного методу для організації процедур внутрішнього моніторингу дозволить закладу освіти стежити за тим, як у його освітньому середовищі розвиваються цінності, задекларовані Новою українською школою.

Комплексне використання тих рекомендацій, які надає Державна служба якості освіти України щодо покращення якості освітнього середовища, із пропонованими матеріалами крок за кроком наближатиме освітян до того, що заклад створить власну унікальну внутрішню систему якості освіти, що сприятиме формуванню якісного освітнього середовища, у якому усі учасники освітнього процесу почуватимуться комфортно.

## Список використаних джерел та літератури


1. А. Тайджман, Т. Невілл Послтвейт. Моніторинг стандартів освіти. Львів: Літопис, 2003. 328 с.
2. Адаптивне управління: сутність, характеристика, моніторингові системи : кол. монографія / Г. Єльникова, Т. Борова, О. Касьянова, Г. Полякова та ін. ; заг. ред. Г. Єльникової. Чернівці : Технодрук, 2009. 572 с.
3. Ануфрієва О. Оцінка якості початкової освіти на основі кваліметричного підходу : автореф. дис. … канд. пед. Наук : 13.00.01 / Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти АПН України. Київ, 2000. 18 с.
4. Бобровський М.В., Горбачов С.І., Заплотинська О.О. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. Київ, Державна служба якості освіти, 2019. 240 с.
5. Васильєва Д., Горошкін І., Надтока В. Збірник завдань для перевірки грамотності (за технологією PISA). Київ, 2020. 66 с.
6. Мулліс Іна В. С., Мартін Майкл О., Руддюк Грехем Дж. та ін. TIMSS-2007: Засади вимірювань і відкриті завдання із математики та природничих наук для 4 і 8 класів / Переклад з англійської. Харків: Факт, 2006. 672 с.
7. Педагогічне оцінювання і тестування. Правила, стандарти, відповідальність: наук. иид. / Я. Болюбаш, І. Мруга, М. Мруга, І. Філончук. Київ : Майстер-клас, 2007. 272 с. URL: https://testcentr.org.ua/books/pedahohichne-%20otsinyuvannya-i-testuvannya.pdf.
8. Практичний посібник для розробників тестових завдань: упорядковано на основі тренінгових матеріалів, рекомендацій та напрацювань експертів проєкту) / упоряд. С. Мудрук, експерт з тестових технологій Проекту. USAID : Справедливе правосуддя, 2014. 190с. URL: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00M1CR.pdf.
9. Про освіту: Закон України Закон України від 5.09. 2017 р № 2145-VIII. Дата оновлення : 10.06.2023 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#top.

10. Рябова З. Кваліметричний підхід до оцінювання якості надання освітніх послуг. Адаптивне управління: теорія і практика. Педагогіка. 2018. Вип. 5. : URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/adupped_2018_5_10.
11. Сайт PISA. Анкета для учнів / студентів. URL: https://testportal.gov.ua//wp-content/uploads/2023/01/ukr-UKR_Student-Questionnaire_MS2018.pdf .
12. Сайт PISA. Анкета для навчальних закладів. URL: https://testportal.gov.ua//wp-content/uploads/2023/01/ukr-UKR_School-Questionnaire_MS2018.pdf.
13. Сайт TIMSS. URL: https://timssandpirls.bc.edu/.
14. Сайт Українского центру оцінювання якості освіти. Розділ «Довідкові матеріали з освітніх оцінювань» URL: https://testportal.gov.ua/mizhnarodni-konferentsiyi-ea-2/.
15. Ціннісні орієнтири сучасної української школи. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/2019/Presentasia-Roman-Stesichin.pdf.
16. Шлейхер А. Найкращий клас у світі: як створити освітню систему 21-го століття / переклад з англ. Ганна Левів. Львів : Літопис, 2018. 296с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/yakist-osviti/shlyaykher-naykrashchiy-klas-u-sviti-yak-stvoriti-sistemu-osviti-21-go-stolittya.pdf.

**Орловська Надія,**
методист науково-методичного центру
виховної роботи, позашкільної освіти та
моніторингових досліджень
Хмельницького ОІППО
імені Анатолія Назаренка

## Створення сприятливих умов для життєтворення та самореалізації зростаючої особистості

Сьогодні ми спостерігаємо події жорстокої війни, швидкі технологічні зміни, зростання особистісно деструктивних тенденцій, соціокультурні протистояння, що призвели до зниження людського життя, девальвації вищих цінностей зростаючої особистості, яка прагне стати архітектором свого життя. Разом з тим, невизначеність смислу життя та смисложиттєвих цінностей є причиною багатьох негативних явищ , соціальних відхилень у підлітковому віці.

Переконана, що виховання смисложиттєвих цінностей є одним із пріоритетних напрямів виховання. До речі, про це свідчить зміст міжнародних та вітчизняних державних документів:

Декларація ООН і план дій «Світ, сприятливий для дітей»(2022), Декларація ООН щодо освіти та навчання у галузі прав людини»(2011), Конституція України, Закони України «Про повну загальну середню освіту»(2022), «Про освіту»(2021), Концепція нової української школи (2016), Програма «Нова українська школа у поступі до цінностей(2018). Цю Програму успішно апробували 16 областей України, 5 закладів загальної середньої освіти Хмельниччини. Нині планування виховної роботи за Програмою «Нова українська школа у поступі до цінностей» здійснюють переважна кількість навчальних закладів області. Ці заклади активно використовують навчально-методичні посібники, розроблені за результатами експерименту: «Дорожня карта впровадження програми», «Щоденник класного керівника», «На шляху до духовних цінностей»,»Базові моральні цінності ініціативної молоді через реалізацію проектної діяльності», «Виклики та можливості , які надихають і захоплюють», «Наскрізний процес виховання: креативні ідеї та практики».

Я ж у своєму виступі зупинюсь на ще одному надважливому документі. Це Програма виховання смисложиттєвих цінностей підлітків в умовах євроінтеграційного

поступу України. Автори нам відомі педагоги-виховники: І. Д. Бех, К.О.Журба, колектив інституту проблем виховання. Ця Програма рекомендована працівникам закладів загальної середньої освіти та є продовженням педагогічних думок та ідей Програми «Нова українська школа у поступі до цінностей». Вона надзвичайно актуальна у час швидких технологічних змін, війни в Україні, соціокультурних протистоянь, зростання особистісно- деструктивних тенденцій, що призвело до зниження цінності людського життя.

Аналізуючи цю Програму, роблю висновок, що вона якраз спрямована на створення у кожному закладі освіти сприятливих умов для життєтворення та самореалізації зростаючої особистості. Вона ґрунтується на усвідомленні людиною необхідності в особистісному зростанні, визначенні близьких, середніх і далеких перспектив, цілей; усвідомлення власної унікальності та свого життєвого призначення; творчу самореалізацію та постійне самовдосконалення. Усі попередні, названі мною документи та у цій Програмі Людина визнається найвищою цінністю. Завдання педагогів допомогти засвоїти духовно-моральні, культурні надбання людства. Особлива роль тут належить класному керівнику, не забуваємо про кожного вчителя-предметника.

Сьогодні необхідно створити умови для розвитку пізнання- розуміння і осмислення себе, власного життєвого досвіду та оточуючого світу, інтересу до духовних надбань українського народу, власного самотворення;

Педагогам необхідно створювати такі умови спілкування, які б сприяли обміну поглядами, життєвим досвідом, оцінку і визнання іншими досягнень кожного учня.

Важливо допомогти дитині у самоствердженні: прагнення займати гідне місце у соціумі, віра у власні сили, можливості, впевненість у собі, самовдосконалення, визнання досягнень. В класному колективі кожен має відчувати комфорт, позитивне ставлення до себе. любов, симпатію з боку рідних, друзів, оточуючих. Переконалась на практиці в тім, що підлітки відмовляються від смисложиттєвих цінностей, якщо вони не отримують схвалення, підтримки авторитетних для них дорослих, підтримки своїх однолітків. Ось саме тоді, вони намагаються розширити межі своєї свободи, підлітки виявляють особливий інтерес до усього забороненого. Нагадаю слова В. О. Сухомлинського: «Справа, мабуть, у тому, що дитині в чомусь хочеться виявити свою людську суть, випробувати, перевірити, утвердити сили своєї особистості, Те, що дозволяється не цікаве, значно привабливіше заборонене» (Сухомлинський,1977, с.267).

Смисл життя особистості є динамічною системою, що поєднує головні та другорядні смисли і є тим стрижнем, на який опирається людина в різних життєвих ситуаціях. На формування смислу життя особистості певним чином впливає духовність як здатність до особистісних перетворень, як багатоаспектна якість особистості, що охоплює:

- активні пошуки відповідей на так звані «вічні питання»;
- глобальний погляд на життя, що виходить за межі етноцентризму й егоцентризму, почуття турботи і співчуття до інших і навколишнього світу в цілому поєднанні зі способом життя, який передбачає служіння іншим;
- здатність підтримувати відчуття спокою і зосередженості, особливо у стресових ситуаціях.

Смисл життя особистості має бути реалістичним, таким, що враховує можливості особистості, а також реальні життєві обставини, умови, які в свою чергу також можуть впливати на мотивацію і змінювати його уявлення про смисл життя. Слід враховувати взаємозв'язок смислу життя з життєвими обставинами та ситуаціями, за яких відбувається певна корекція, зміна чи відмова від певних смисложиттєвих цінностей. Смисл життя особистості формується, стверджується та реалізовується за допомогою смисложиттєвих цінностей особистості, а з іншого- смислу життя, що характеризують цінності людини та вибір нею смислу життя.

Формувати смисл життя особистості покликані ми, педагоги. Саме на нас покладена найбільша відповідальність, зрозуміло, з усіма учасниками освітнього процесу.

Пропонуємо декілька форм і методів роботи: виховні години:

- «Як впливають вчинки на наше життя»;
- «Для чого люди живуть»;
- Психологічна практика «Осмислюємо власні вчинки».

Тренінги:

- «Спілкування і смисл життя»;
- проект «Смисл життя літературних героїв»;

«арт-методика «Трояндовий кущ».

- проект «Людина у пошуках смислу життя».

Звернемо увагу на поняття «смислу життя особистості», яке тісно пов'язане з «метою життя». «Смисл життя – це прагнення до мети. А мету ми можемо уявити задачею, яку особистість розв'язує протягом життя, і яка не може бути легкодосяжною, вона потребує невтомної праці, значних моральних зусиль» (програма виховання смисложиттєвих цінностей підлітків в умовах євроінтеграційного поступу України, 2023.ст. 13). Це досить помітно у нашому сьогоднішньому житті. Ми маємо приклади позиції окремих особистостей. що прагнуть мати все і відразу, або ж це їм мають дати батьки. Саме мета життя спонукає людину до самотворення, до вироблення власних смисложиттєвих цінностей, утверджувати власну програму життя, націлює на майбутнє. Мета життя зорієнтована на конкретний результат, смисл життя - на самоздійснення, реалізацію власного призначення. Загалом складниками гідного життя виступають самопізнання, обов'язок, відповідальність.

Таким чином, мета життя є головним орієнтиром життєдіяльності особистості. Водночас життєвих цілей може бути багато, але всі вони є підпорядкованими меті життя. Мета і цілі життя дають змогу особистості розрізняти головне і другорядне. щоб допомогти особистості формувати мету життя педагог має її зорієнтувати. Запропонувати ефективні форми та методи роботи, як от:

- дискусійна платформ «Чи потрібна мапа життя»;
- тренінг « Я і мої життєві цілі»; «У пошуках мети життя», «Як заставити час працювати на себе»;
- проекти «Мета життя на прикладах відомих людей», «Причинно-наслідкові зв'язки наших успіхів і невдач».

Ми маємо переконати наших вихованців, що Людина- творець власного життя. Результатом системної роботи по вихованню смисложиттєвих цінностей є усвідомлення особистістю себе творцем власного життя, вибору смисложиттєвих цінностей, інтерпретації власного морального досвіду створення особистісного смислового простору, який відображає моральний розвиток особистості, цілісність, автономність особистості та створює умови, перспективи та здатності визначати для себе завдання і цілі на близьку, середню та далеку перспективу, що дозволить їм планувати власне життя, розвивати бажані якості та уміння, необхідні для досягнення мети.

Роблю ще один надважливий висновок. Ефективність виховання смисложиттєвих цінностей залежить від доцільного використання форм і методів виховання. Про колективні форми роботи я уже вела мову. Закцентую увагу на індивідуальних. Саме індивідуальні форми роботи використовуються з метою формування у школярів позитивного самосприймання, об'єктивної самооцінки та розвитку моральних якостей та особистісного потенціалу. Саме така робота допомагає педагогу краще пізнати і розкрити індивідуальність вихованців, їхні здібності і нахили, спрямовувати їхній розвиток, тоді як сам учень має нагоду отримати кваліфіковану консультацію, конфіденційну пораду педагога з тих питань чи проблем , які його хвилюють. Практика показала, що індивідуальна робота з школярами неможлива без скоординованих дій учителів, батьків і учнів як суб'єктів

виховного процесу, що досягається за умови постійних контактів та довіри один до одного, обміну думками та життєвим досвідом.

**Список використаних джерел та літератури**

1. Програма виховання смисложиттєвих цінностей підлітків в умовах євроінтеграційного поступу України. Київ, 2022 с.13.

2. Сухомлинський В.О. Духовний світ школяра: вибрані твори у 5т.Т.1. Київ,1976. с.267

3. Бех І.Д., Журба К.О., Федоренко С.В. Програма виховання смисложиттєвих цінностей підлітків в умовах євроінтеграційного поступу. Методичні рекомендації. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2022, с. 43.

**Павлюк Віктор,**
методист Хмельницького ОІППО
імені Анатолія Назаренко,
канд. військ. наук, доцент

## Створення безпечного середовища в закладах освіти в умовах воєнного стану

***Анотація.*** *У статті розглянуто основні складові безпечного освітнього середовища закладу освіти. Наведено послідовність організації безпечного середовища закладу освіти в умовах воєнного стану. Рекомендовано використовувати у роботі автоматизований програмно-технологічний комплекс інформування, контролю та управління доступом до загальноосвітніх навчальних закладів.*

***Ключові слова:*** *заклад освіти, керівник, безпека, охорона, воєнний стан.*

**Вступ.** Питання збереження життя і здоров’я здобувачів освіти під час освітнього процесу стає предметом особливої стурбованості широкого кола науковців і працівників закладів освіти. За даними Всесвітньої організації охорони здоров’я (ВООЗ) біля 90% травм дітей є результатом ненавмисних, випадкових інцидентів. Щорічно від таких травм помирає майже 830 000 дітей, або біля 2300 щоденно. Більше 1000 з цих дітей могли бути врятовані при застосуванні перевірених заходів запобігання травматизму [2].

За даними Міністерства освіти і науки України у 2022 році серед здобувачів освіти та працівників закладів освіти обліковано [3]: 1379 нещасних випадків із здобувачами освіти під час освітнього процесу, у тому числі п’ять випадків із смертельними наслідками; 303 нещасних випадків невиробничого травматизму із смертельними наслідками, що трапилися із здобувачами освіти у побуті; 99 нещасних випадків/гострих професійних захворювань на виробництві серед працівників закладів освіти, підприємств, установ та організацій, у тому числі сім випадків із смертельними наслідками.

Необхідно підкреслити, що в минулому році 272 дитини в Україні загинуло внаслідок терористичних дій російської федерації [3].

Актуальність дослідження полягає в тому, що дослідження проблеми створення безпечного освітнього середовища закладу освіти в умовах воєнного стану не мають сьогодні системного характеру, не координуються на державному рівні, не підкріплені даними моніторингових досліджень за відповідною тематикою тощо.

**Основна частина**

Поняття про освітнє середовище опрацьоване в наукових розробках як

зарубіжних (Дж. Гібсон, У. Мейс, Т. Менг, М. Турвей, В.А. Ясвін), так і вітчизняних (Г.О. Балл, О.М. Бандурка, І.Д. Бех, Є.В. Бондаревська, С.Ю. Максимова, О.М. Пєхота, В.В. Рибалка, В.А. Семиченко, С.О. Сисоєва та інші) дослідників. З точки зору розробки безпечного освітнього середовища, цікавим є підхід зарубіжного науковця В. А. Ясвіна. Він вважає, що освітнє середовище – це характеристика життя учасників освітнього процесу всередині закладу освіти. На його думку освітнє середовище, як система, включає, по-перше, підсистему впливів і умов формування особистості, а по-друге, підсистему можливостей для розвитку особистості, які містяться у соціальному та просторово-предметному оточенні особистості у закладі освіти [4].

Перед адміністрацією школи та колективом педагогічних працівників в умовах воєнного стану питання створення умов для формування сучасної людини та безпечного освітнього середовища є завданням складним і надзвичайно відповідальним. На даний час затверджено наступне визначення поняття «безпечне освітнє середовище» це – сукупність умов у закладі освіти, що унеможливлюють заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди.

Зокрема під безпечним освітнім середовищем розуміють такий стан освітнього середовища, в якому головна увага приділяється виконанню першочергових вимог сьогодення:

- створення безпечних умов навчання здобувачів освіти та сприятливих умов праці педагогічних працівників;
- підтримка освітнього середовища на високому рівні комфортної міжособистісної взаємодії, що сприяє емоційному благополуччю здобувачів освіти, педагогів і батьків;
- відсутність будь-яких проявів насильства та наявність достатніх ресурсів для їх запобігання;
- дотримання прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу.

З метою створення безпечного освітнього середовища у закладі освіти з урахуванням збройної агресії російської федерації та організованого початку нового навчального року керівник освітньої установи уживає заходів щодо приведення інженерно-технічних комунікацій, устаткування, обладнання у відповідність до чинних стандартів, правил, норм [5].

Перед початком нового навчального року визначається готовність навчальних кабінетів, майстерень, спортзалів, ігрових та спортивних майданчиків, інших приміщень, а також укриттів фонду захисних споруд цивільного захисту до освітнього процесу [5].

При організації трудових відносин з співробітниками закладу освіти керівник має враховувати вимоги закону «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». Цей закон визначає особливості трудових відносин працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, представництв іноземних суб’єктів господарської діяльності в Україні, а також осіб, які працюють за трудовим договором, укладеним з фізичними особами (далі - працівники), у період дії воєнного стану, введеного відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [6].

При настанні під час освітнього процесу нещасного випадку керівник закладу освіти вживає заходів, передбачених Положенням про порядок розслідування нещасних випадків з урахуванням рекомендацій рішення Кабінету міністрів України від 20 січня 2023 року про зміни до Положення про порядок розслідування нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві спрямованих на спрощення, врегулювання та удосконалення процедури розслідування нещасних випадків на період дії в Україні режиму воєнного (надзвичайного) стану.

Спрощений механізм розслідування нещасних випадків на виробництві дає можливість швидко проводити розслідування та створює відповідні умови для своєчасного та належного соціального захисту потерпілих. Рішенням Уряду затверджено спрощений порядок проведення розслідування нещасних випадків, а саме. Нещасні випадки, які сталися з співробітниками та працівниками під час виконання трудових обов'язків унаслідок бойових дій, незалежно від наявності впливу небезпечних, шкідливих або інших виробничих чинників, підлягають розслідуванню. Процедура розслідування така сама, як і для всіх інших видів нещасних випадків.

Керівник закладу освіти, приймаючи рішення про створення комісії в умовах воєнних дій, має керуватися міркуваннями безпеки для членів комісії і виходити з самої можливості якісного проведення розслідування. При наявності загрози життю і здоров'ю членів комісії, потрібно максимально фіксувати, збирати та документувати інформацію про нещасні випадки, що сталися, з метою продовження розслідування після нормалізації ситуації. Незавершені, але розпочаті розслідування нещасних випадків, допустимо продовжити до створення безпечних і належних умов, щоб завершити їх.

З метою профілактики травматизму серед учасників освітнього процесу та працівників закладів освіти, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління МОН в умовах воєнного стану, пропонується [3]:

- провести аналіз травматизму серед здобувачів освіти та співробітників, визначити закономірності виникнення нещасних випадків, розробити заходи з їх запобігання;
- здійснювати моніторинг стану травматизму серед здобувачів освіти та працівників закладів освіти, підприємств установ та організацій, під час освітнього процесу, виробництва та у побуті;
- включити в плани виховної роботи заходи із попередження травматизму серед здобувачів освіти під час освітнього процесу та у побуті, а також формування стійких здоров'язбережувальних компетентностей здобувачів освіти, навичок безпечної поведінки в різних умовах;
- здійснювати постійний контроль за відповідністю умов освітнього середовища санітарно-епідеміологічним нормам;
- проводити інструктажі з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності з учасниками освітнього процесу у відповідності до законодавства України;
- регулярно проводити профілактичні бесіди із здобувачами освіти та їх батьками про необхідність дотримання правил поведінки як у закладі освіти, так і в побуті.

Охорона установи в умовах воєнного стану набуває особливого значення. Для вирішення завдання охорони закладу освіти в умовах воєнного стану бажано розробити наступний пакет документів: список посадових осіб, педагогічного складу і обслуговуючого персоналу закладу освіти; список посадових осіб, які мають право дозволу пропуску відвідувачів до закладу; список посадових осіб, які мають право дозволу на ввезення (внесення) чи вивезення (винесення) майна; робочий зошит охорони; інструкція з охорони об'єкта; інструкція з пожежної безпеки; пам'ятки щодо дій при загрозі проведення терористичних актів і виявлення підозрілих предметів, про правила поводження з анонімними матеріалами, про правила ведення телефонних розмов з терористами; журнал приймання і здавання чергування; журнал видачі ключів від приміщень закладу освіти; журнал реєстрації відвідувачів; журнал реєстрації автотранспорту; список автомобілів, які мають право в'їзду на територію закладу; графік чергування посадових осіб; графік чергування охоронців; список телефонів служб екстреної допомоги, правоохоронних органів та аварійних служб.

Забезпечення охоронців довідковими, інструктивними та методичними документами дозволяють вчасно і правильно виконувати охоронні функції.

Значно підвищить рівень охорони закладу освіти, погоджений з Міністерством освіти і науки України, автоматизований програмно-технологічний комплекс інформування, контролю та управління доступом до загальноосвітніх навчальних закладів «Школа» (АСІК «Школа»). Цей комплекс разом із програмно-технологічним комплексом Автоматизована система «Школа», автоматизованою пропускною системою «STOP NET 4.0» та «Електронні учнівські квитки» формує систему безпеки «Безпечна та розумна школа». Окремі функції комплексу АСІК «Школа» інтегровані і взаємопов'язані із функціями АС «Школа» [1].

В умовах воєнного стану бажано звернути увагу на захист інформації. В цьому плані пропонується звернути увагу на створення комплексної системи захисту інформації (КЗСІ), яка являє собою сукупність організаційних і технічних заходів, апаратних і програмних засобів, що забезпечують захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах, а саме на автономних робочих станціях (АС класу) і в комп’ютерних мережах (АС класу 2 і 3).

Головною метою створення КСЗІ є досягнення максимальної ефективності захисту інформації за рахунок одночасного використання всіх необхідних ресурсів, методів і засобів, що виключають несанкціонований доступ до інформації, та створення умов її обробки відповідно до законодавства України у сфері захисту інформації.

Також, особлива увага під час воєнного стану має бути спрямована на цивільний захист учасників освітнього процесу і персоналу школи. Цивільний захист потребує системного вивчення найбільш ймовірних надзвичайних ситуацій, їх особливостей і можливих наслідків. Навчання поведінці в таких умовах покликане підготувати людину до вибору правильного рішення для виходу з надзвичайної ситуації з найменшими втратами. Така підготовка повинна носити безперервний характер на всіх етапах життєдіяльності людини.

В закладі освіти має проводитись планова робота з питань цивільного захисту. Координаційним органом в закладі освіти має бути комісія з питань надзвичайних ситуацій закладу.

В закладі освіти бажано створити окремо «Клас безпеки», який:

- допоможе співробітникам розібратися в сигналах оповіщення, порядку дій при виникненні НС як мирного, так і воєнного часу;
- дасть інформацію про ті надзвичайні ситуації, які можуть виникнути на території міста (району), на своєму або сусідньому об'єкті;
- ознайомить зі способами і порядком захисту працівників закладу освіти при виникненні НС;
- нагадає про основні способи надання першої домедичної допомоги постраждалим;
- ознайомить зі структурою цивільного захисту, посадовими особами установи, які відповідають за її заходи та організують роботу з питань цивільного захисту.

**Висновки**

Профілактикою шкільного травматизму сьогодні стурбований весь світ. Створення безпечного освітнього середовища закладу освіти у період воєнного стану вважаємо головною метою діяльності керівництва і адміністрації закладу.

У роботі закладу освіти одним із пріоритетних завдань є формування в учнів стійких навичок безпечної поведінки в закладі освіти, вдома, на вулицях і дорогах. Основним елементом безпеки сучасного закладу освіти є навчання з питань охорони праці і безпеки життєдіяльності. Бажано ввести за правило регулярне проведення навчань, у тому числі, профілактичних бесід з учнями та їх батьками про необхідність дотримання правил поведінки в школі, на вулиці та вдома.

**Список використаних джерел та літератури**

1 АСІК «ШКОЛА» – Безпечна школа [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу : https://uk.wikipedia.org/wiki/ (дата звернення 15.11.2023)

2 Всесвітня організація охорони здоров'я : Доповідь про профілактику дитячого травматизму [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу : http://www.who.int/violence_injury_prevention/child/injury/world_ report/en/ (дата звернення 15.11.2023)

3. Лист МОН України від 13.03.2023 № 1/3567-23 «Про стан травматизму серед здобувачів освіти та працівників закладів освіти за 2022 рік»

4. Павлюк В.Д. Протидія булінгу в освітньому закладі як напрям соціальної роботи директора школи. *Теорія та практика сучасної науки та освіти* : збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції. Частина І. Дніпро: ДНУ. 2019. С. 110-113.

5. Про оптимізацію виконання заходів з підготовки закладів освіти до нового навчального року та опалювального сезону в умовах воєнного стану. Лист МОН України від 26.07.2022 № 1/12583-22

6. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану. Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX. Дата оновлення 01.07.2022. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text (дата звернення 15.11.2023)

**Панчук Ірина,**
методист кабінету зовнішнього
незалежного оцінювання та
моніторингу якості освіти
Рівненського ОІППО

## Незалежне тестування вчителів як один із ключових елементів забезпечення якості освіти в умовах реалізації реформи Нової української школи

Аналізуючи вплив процедури незалежного тестування фахових знань і умінь педагогів на рівень їх готовності до реалізації реформи Нової української школи, можна зробити висновок щодо зв'язку педагогічного професіоналізму з безперервним професійним розвитком і самовдосконаленням, що істотно впливають на якість освіти в цілому.

Сьогодні в Україні триває масштабна, довготермінова та докорінна реформа «Нова українська школа». Дана освітня реформа поступово формує абсолютно новий підхід до забезпечення якості освітньої діяльності. Очевидно, що на якість предметної та загальнокультурної підготовки учнів суттєво впливає рівень кваліфікації учителів. Тому все більшої актуальності набирає дослідження питань, пов'язаних із можливими та актуальними шляхами підвищення фахових знань і умінь педагогів.

У зв'язку із запровадженням в Україні Нової української школи (НУШ) – довготермінової реформи освітньої галузі, ключовою метою якої є створення школи, яка дасть учням не лише знання, а також і практичні навички їх застосування у повсякденному житті, все більшої актуальності набирає питання визначення рівня готовності педагогів до її успішної реалізації. На сучасному етапі розвитку освіти в Україні запровадження процедур незалежного тестування педагогічних працівників також являється однією з найпомітніших нещодавніх реформ Міністерства освіти та науки України на шляху до реалізації нової концепції української освіти – НУШ.

Слід зазначити, що саме незалежне тестування вчителів шляхом зовнішнього незалежного оцінювання професійних компетенцій педагога щодо сучасних методів і технологій навчання, а також практичних умінь у їх застосуванні відображає реальний стан готовності педагога до впровадження сучасних освітніх практик відповідно до концепції НУШ та викликів сьогодення.

Старт запровадження процедури сертифікації вчителів, невід'ємною частиною якої є незалежне тестування педагогів, як пілотного проекту в Україні у 2019 році відбувся саме в межах реалізації освітньої реформи «Нова українська школа».

Процедура сертифікації вчителів здійснюється відповідно до Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року а також постанови КМУ «Про затвердження Положення про сертифікацію педагогічних працівників» від 27.12.2018 №1190. Дана процедура запроваджена на виконання статті 51 Закони України «Про освіту» редакція від 02.07.2023 і статті 49 Закону України «Про повну загальну середню освіту» редакція від 05.06.2023. Сертифікація вчителів складається з трьох етапів, що відбуваються послідовно один за одним: незалежного тестування фахових знань і умінь учителя, самооцінювання учасником сертифікації власної педагогічної майстерності та вивчення практичного досвіду роботи учасника сертифікації.

Спільно із Міністерством освіти і науки України організацію та проведення процедур сертифікації вчителів здійснюють Український центр оцінювання якості освіти (УЦОЯО) та Державна служба якості освіти (ДСЯО).

З 2019 року в Україні стартував пілотний проект сертифікації вчителів початкових класів. У 2021 році було завершено етап апробування даної процедури, яка довела свою ефективність. Зважаючи на те, що у 2022 році реформа НУШ дійшла до першого циклу базової середньої освіти, так званого адаптаційного, у 2023 році Міністерство освіти і науки України поширило сертифікацію на інші категорії педагогічних працівників, розпочинаючи пілотування відповідних процедур із учителів базової ланки середньої освіти. Таким чином, учителі математики та української мови і літератури, які забезпечують реалізацію нового Державного стандарту на першому циклі базової загальної середньої освіти, отримали змогу пройти процедуру незалежного тестування фахових знань і умінь у 2023 році.

Варто підкреслити, що успішна реалізація ідей освітніх реформ, зокрема, НУШ неможлива без зміни ролі вчителя. Так, сучасний педагог – це професіонал, який супроводжуючи дитину в процесі здобуття знань, знаходиться у постійному творчому пошуку, вміє адаптуватися до швидких змін умов життя та здатен нестандартно мислити.

В умовах активного реформування освітньої галузі України запровадження процедури сертифікації педагогічних працівників є окремою важливою складовою системи забезпечення якості освіти, спрямованої на підвищення рівня професійної компетентності педагогів.

Безперечно, успішність даної нової для української освітянської спільноти процедури залежить від мотивації українських вчителів на постійне професійне зростання, усвідомлення того, які саме можливості особистісного і професійного розвитку забезпечує сертифікація педагогу і, що особливо важливо, від ступеня довіри до її змісту.

Важливими для вчителя у контексті розуміння змісту процедури сертифікації, що дійсно дає поштовх до змін, є переосмислення власної педагогічної майстерності, відкриття себе самого як професіонала та можливість самовдосконалення.

Державною службою якості освіти України спільно із Українським центром оцінювання якості освіти проаналізовано кількісні та якісні показники сертифікації вчителів, що відбувається в нашій державі впродовж п'яти років – 2019-го, 2020-го, 2021-го, 2022-го та 2023-го.

Сертифікація надала можливість освітянам проявити себе та отримати більші можливості для самореалізації. Зокрема, педагогічні працівники, які отримали сертифікат, відповідно до частин 6, 7 статті 49 Закону України «Про повну загальну середню освіту» [3]:

- отримують щомісячну доплату в розмірі 20 відсотків посадового окладу (ставки заробітної плати) пропорційно до обсягу педагогічного навантаження протягом строку дії сертифіката (3 роки);

- впроваджують і поширюють методики компетентнісного навчання та нові освітні технології, надають професійну підтримку та допомогу педагогічним працівникам (здійснюють супервізію);
- можуть бути залучені до процедур і заходів, пов'язаних із забезпеченням якості освіти та впровадженням інновацій, педагогічних новацій і технологій у системі освіти;
- успішне проходження сертифікації зараховується як проходження атестації педагогічним працівником, а також є підставою для присвоєння йому відповідної кваліфікаційної категорії та/або педагогічного звання.

За період 2020-2022 рр. в Україні 3098 учителів початкової освіти успішно пройшли процедуру сертифікації та отримали відповідний сертифікат. Дані, подані у звітах Українського центру оцінювання якості освіти та Державної служби якості освіти, відображають наступну статистику. У 2020 році на сертифікацію зареєструвався 1591 учасник (при квоті 2000 осіб) [5]. У 2021 році кількість зареєстрованих для участі педагогів складала 2000 (при квоті 2000 осіб) [8]. У 2022 зареєструвалися для участі у сертифікації 1983 вчителя (при квоті 2500 осіб) [6]. Проаналізувавши усі наявні звітні дані УЦОЯО, констатуємо, що для участі у процедурі незалежного тестування за період 2020-2022 рр. з'явилися 5029 вчителів початкової школи, 3552 з яких подолали граничну кількість балів (склали тест), успішно ж завершили усю процедуру сертифікації 3098 вчителів [13].

У 2023 році до процедур сертифікації педагогічних працівників крім вчителів початкової ланки було залучено вчителів математики а також – української мови та літератури, які забезпечують реалізацію нового державного стандарту на першому циклі базової загальної середньої освіти.

За даними комісії, утвореної Державною службою якості освіти, 921 вчитель початкових класів склав незалежне тестування, подолавши граничну кількість балів, з них 824 вчителя успішно пройшли сертифікацію у 2023 році [1].

В Українському центрі оцінювання якості освіти відзначають, що перший етап сертифікації – незалежне тестування фахових знань і умінь педагогічних працівників успішно пройшли 180 учителів математики та 398 учителів української мови і літератури [14]. Відповідно триває підготовка до другого та третього етапу сертифікації – самооцінювання учасниками власної педагогічної майстерності і вивчення практичного досвіду роботи вчителів, за результатами яких буде визначено кількісний показник тих освітян, що успішно завершать проходження сертифікації у 2023 році.

Враховуючи досвід сертифікації вчителів в частині незалежного тестування фахових знань та вмінь за весь період впровадження, починаючи із 2019 року, та здійснивши аналіз кількісних даних зі звітів щодо сертифікації, висвітлених УЦОЯО, констатуємо, що показник успішно складеного вчителями незалежного тестування достатньо високий і складає 72 %. Так, за період 2019-2023 рр. в Україні із 8045 учасників сертифікації, що брали участь у незалежне тестування фахових знань і умінь, успішно склали тест 5807 вчителів [13]. Це достатньо висока цифра, яка свідчить про те, що вчителі «ідуть в ногу з часом», готові сприймати зміни і змінюватися самі, вдосконалюватися та розвиватися. Закономірно, що запорукою ефективності реалізації реформи Нової української школи, перш за все, являється саме такий вчитель – вмотивований, компетентний та готовий до змін.

Таким чином, констатуємо, що на сьогодні в Україні триває послідовний, чітко окреслений в нормативних документах, процес реформування освітньої системи та поетапного переходу до базових засад Нової української школи.

Зауважимо, що НУШ – це в першу чергу зміна цінностей і шлях до сучасної школи, що мотивує не лише дітей до навчання та успішного використання отриманих знань у житті, а також і вчителя, зокрема до якісних змін та самовдосконалення як фахівця, який постійно працює над собою.

## Список використаних джерел та літератури


1. Визначено пороговий бал успішного проходження сертифікації вчителів початкових класів 2023 року. URL: https://sqe.gov.ua/viznacheno-porogoviy-bal-uspishnogo-pr/ .
2. Візія майбутнього освіти і науки України. С. 14. URL: https://mon.gov.ua/ua/viziya .
3. Закон України від 16 січня 2020 року № 463 – IX «Про повну загальну середню освіту». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20%23Text#Text
4. Звіт УЦОЯО про проведення незалежного тестування фахових знань і умінь учителів початкових класів під час сертифікації педагогічних працівників у 2019 році. С. 23-24. URL:
https://testportal.gov.ua//wp-content/uploads/2020/12/Zvit_2019.pdf / .
5. Звіт УЦОЯО про проведення незалежного тестування фахових знань і умінь учителів початкових класів під час сертифікації педагогічних працівників у 2020 році. С. 3- 4. URL:
https://testportal.gov.ua//wp-content/uploads/2020/12/NT_2020-Zvit.pdf .
6. Звіт УЦОЯО про проведення незалежного тестування фахових знань і умінь учителів початкових класів під час сертифікації педагогічних працівників у 2022 році. С. 3. URL:
https://testportal.gov.ua//wp-content/uploads/2023/01/ZVIT-NT_2022.pdf .
7. Зелман М. Про ліцензування вчителів у Сполучених штатах Америки. Вісник ТІМО, 2015. № 2 – 3.
8. Макарова В. Три роки сертифікації вчителів: які результати й чи замінить вона атестацію. URL: https://nus.org.ua/articles/chotyry-roky-sertyfikatsiyi-vchyteliv-yaki-rezultaty-j-chy-zaminyt-vona-atestatsiyu/
9. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Київ, 2016. С. 16. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/Нова%20українська%20школа_%20Концептуальні%20засади%20реформування%20середньої%20школи.pdf_ .
10. Пасічник Н.О., Ріжняк Р.Я. Ліцензування та сертифікація вчителів у США. *Сучасні тенденції навчання природничо-математичних та технологічних дисциплін у загальноосвітній школі:* матеріали ІІІ Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, м. Кропивницький, 17-22 жовтня 2016 року. Кропивницький: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка.
11. Положення про сертифікацію педагогічних працівників (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2019 року № 1094. пункт 1 (Загальна частина). URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1190-2018-п#n16 .
12. Сертифікація вчителів: час оцінювати проєкт // «Освіта України» від 6 грудня 2021 року № 47 (1718). URL:
https://sqe.gov.ua/sertifikaciya-vchiteliv-chas-ocinyuvati/ .
13. Сертифікація педагогічних працівників. Звіти/дані. URL: https://testportal.gov.ua/zvity-dani-3/
14. Скільки вчителів успішно пройшли тестування. URL: https://testportal.gov.ua/skilky-vchyteliv-uspishno-projshly-testuvannya-2/ .
15. Тернова К. Сертифікація вчителів початкової школи як оцінювання професійних компетентностей. *Наукові записки молодих учених*. Кропивницький, 2020. № 6. URL:
https://phm.cuspu.edu.ua/ojs/index.php/SNYS/article/view/1762/pdf

**Пастух Людмила,**
доцент кафедри теорії та методик
суспільно-гуманітарних дисциплін
Хмельницького ОІППО
імені Анатолія Назаренка,
кандидат психологічних наук

## Пріоритетні завдання діяльності психологічної служби закладів освіти в умовах війни

У тезах акцентується увага фахівців психологічної служби на необхідності забезпечення в умовах війни повсякденної психологічної допомоги всім учасникам освітнього процесу: здобувачам освіти, їх батькам та педагогам; зосередження особливої уваги на підтримці педагогічних працівників.

***Ключові слова:*** психологічна служба, суб'єкти освітнього процесу, психологічна підтримка.

У зв'язку з російською воєнною агресією в Україні, значно збільшилась потреба у наданні психологічної допомоги дітям, учням, педагогам, сім'ям воїнів Збройних сил України, родинам загиблих, вимушеним переселенцям. Найбільш розповсюдженими проблемами є: гострі емоційні розлади, реактивні стани, посттравматичні стресові розлади, горе, переживання втрати близьких, дезорієнтація та панічні напади.

Тому Міністерство освіти і науки України у своїх розпорядчих документах відзначає, що за таких умов істотно зростає роль психологічної служби у системі освіти щодо забезпечення своєчасного і систематичного надання психологічної та соціально-педагогічної підтримки всім учасникам освітнього процесу [1].

Необхідно зазначити, що в усі часи фахівці психологічної служби, працюючи над психологічним забезпеченням освітнього процесу, реалізовували широкий перелік напрямів роботи:

- психологічний супровід психічного, розумового, соціального і фізичного розвитку здобувачів освіти;
- психолого-педагогічна діагностика та аналіз динаміки психічного, розумового і соціального розвитку здобувачів освіти, освітнього середовища тощо;
- просвітницька робота щодо формування психологічної культури всіх учасників освітнього процесу;
- консультативна допомога здобувачам освіти, батькам, педагогічним працівникам та іншим учасникам освітнього процесу з питань особистісного розвитку, виховання, навчання учнів тощо;
- формування психологічної готовності учасників освітнього процесу до взаємодії в інклюзивному середовищі з дитиною, з особливими освітніми потребами;
- профілактика злочинності, алкоголізму, наркоманії, інших залежностей і шкідливих звичок серед учасників освітнього процесу.

Окрім цього, практичні психологи, соціальні педагоги, у відповідності до вимог нормативно-правових документів, які регламентують діяльність психологічної служби в системі освіти, здійснювали соціально-психологічну підтримку учасників освітнього процесу у вирішенні таких питань:

- профільне та професійне самовизначення здобувачів освіти, готовність до самореалізації;
- психологічний супровід запровадження і реалізації інноваційних освітніх програм і технологій.

Нині уся спільнота психологів закладів освіти України зіштовхнулася з цілою низкою викликів, пов'язаних із воєнними діями, які ведуться на території нашої

держави. В цьому контексті необхідно відзначити значне зростання чисельності учасників освітнього процесу, які отримали психологічні травми різного ступеня складності та потребують постійної психологічної підтримки та допомоги.

У нинішніх реаліях, коли освітній процес відбувається в умовах війни, з супутніми їй загрозами, небезпеками і стресовими подіями, практичним психологам і соціальним педагогам варто скоригувати свою роботу, зосередивши особливу увагу на повсякденній психологічній допомозі та емоційній підтримці учасників освітнього процесу: здобувачів освіти, їх батьків та педагогічних працівників.

У своїй діяльності фахівці психологічної служби мають виходити з усвідомлення того, психологічної підтримки потребують всі суб'єкти освітнього процесу: учні, педагоги, батьки. Однак, як зауважують науковці (В. Панок, В. Рибалка та ін.) в умовах війни необхідно розширити співпрацю і надання підтримки, в першу чергу, педагогам.

Оскільки, впродовж всього періоду війни вчителям доводиться працювати в надзвичайно складних умовах, під впливом величезної кількості стресогенних чинників. Тому, як констатують науковці, психоемоційна нестабільність, тривога, посттравматичні стресові розлади, сум, депресія, апатія, іноді – немотивована агресія, панічні напади зниження когнітивних функцій, негативні спогади та ін. є, на жаль, доволі розповсюдженими явищами і в учительському середовищі також[ 3].

Л. Карамушка у цьому контексті зауважує, що ми маємо певний дисонанс: з одного боку, персонал освітніх організацій є досить вразливою категорією щодо впливу війни на їхнє психічне здоров'я, а з іншого боку, на них покладається подвійна відповідальність за збереження психічного здоров'я дітей та молоді під час війни [2 ].

Враховуючи можливості психологічної служби, стан її розвитку (кількісний склад, кваліфікаційний рівень) та рівень методичного забезпечення погоджуємося з міркуваннями В. Панка [3], який виокремив такі найбільш пріоритетні напрями діяльності практичних психологів закладів освіти щодо забезпечення психологічної підтримки педагогічних працівників у цих складних умовах:

– психологічна просвіта;

– психологічна профілактика;

– соціально-психологічна реабілітація.

Науковці відзначають, що психологічна просвіта має бути спрямована на ознайомлення педагогів з віковими та індивідуально-психологічними особливостями учнів; специфікою їх психоемоційного стану в умовах війни та особливостями поведінки у посттравматичній життєвій ситуації; особливостями когнітивної діяльності та навчальної мотивації; стосунків з найближчим соціальним оточенням; особливостями поведінки в ситуації конфлікту.

У цих складних умовах війни необхідно ознайомлювати педагогів з основами психологічних знань про їх власні ресурсні можливості, про психологічні інструменти підвищення стресостійкості, про ефективні засоби подолання психологічних бар'єрів і опору, які можуть виникнути при опануванні нових методів викладання, здійсненні різних форм дистанційної освіти.

Щодо психологічної профілактики, то, як зауважує В. Панок [3], працівникам психологічної служби необхідно у першу чергу звернути увагу на особливості емоційного стану педагога. Для цього важливо проводити психологічну діагностику, застосовуючи стандартизований психодіагностичний інструментарій – тести, опитувальники, структуровані інтерв'ю, спостереження. За результатами таких досліджень, необхідно організувати різноманітні форми навчання – тренінги, практикуми відновлення емоційної рівноваги, емоційної саморегуляції, навчання вправам самовідновлення, методам збереження психічного здоров'я, профілактики емоційного вигорання, підвищення резильєнтності, особистісної і професійної рефлексії.

У фокусі уваги працівників психологічної служби мають бути педагоги, які пережили втрати, різке погіршення фізичного і психологічного здоров'я внаслідок стресу, ті, які перебувають у явно пригніченому стані, особи із хронічними захворюваннями, освітяни з підвищеною тривожністю, педагоги з числа внутрішньо переміщених громадян.

Здійснюючи соціально-психологічну реабілітацію педагогів, фахівцям психологічної служби необхідно акцентувати увагу на тому, щоб вона, у першу чергу, була спрямована на відновлення втрачених або порушених внаслідок війни соціальних зв'язків, ділового і міжособистісного спілкування, зменшенню рівня конфліктів та непорозумінь з колегами, учнями та їх батьками, формування життєстійкості і стресостійкості, допомогу у створенні позитивної життєвої перспективи та побудові подальших життєвих і творчих планів.

Практичним психологам важливо пам'ятати, що окремі педагогічні працівники можуть потребувати й проведення заходів з індивідуально-психологічної реабілітації.

Науковці зауважують, що найважливішими показниками результативності соціально-психологічної та індивідуально-психологічної реабілітації вчителів є відновлення їхньої соціальної компетентності і здатності виконувати у повному обсязі свої професійні функції, переживання ними творчої наснаги, життєвого оптимізму, цілеспрямованості, креативності, прагнення професійного самовдосконалення та професійних досягнень.

Щодо роботи фахівців психологічної служби із здобувачами освіти, необхідно зазначити, що практичні психологи, соціальні педагоги планують і забезпечують діяльність за всіма вище означеними напрямами, за якими вони працювали і в мирний час.

Однак, в умовах викликів війни, їх діяльність має бути сконцентрована, в першу чергу, на психологічну допомогу та емоційну підтримку учнів, спрямована на збереження і зміцнення психічного здоров'я в умовах військового стану, передбачати опанування техніками стабілізації емоційного стану (техніки заземлення, дихання, саморегуляції, самомотивації, тощо) та розвиток стресостійкості та резильєнтностіі особистості.

Необхідно забезпечувати адресність здійснення психологічного супроводу здобувачів освіти на основі врахування їх запитів та потреб.

Аналіз тематики звернень до фахівців психологічної служби показує, що сьогодні найчастіше учні звертаються до практичних психологів, соціальних педагогів з таких питань:

- труднощі в навчанні;
- відсутність мотивації до навчання;
- проблеми емоційної саморегуляції; подолання страхів тривожності дітей;
- проблеми в стосунках з батьками;
- проблеми в стосунках з педагогами;
- проблеми в стосунках з однолітками;
- проблеми професійного та особистісного самовизначення, життєвої перспективи та ін.

Є ще один дуже важливий напрям у діяльності фахівців психологічної служби закладів освіти в умовах війни, який передбачений і визначений розпорядчими документами як педагогіка партнерства – це інформування батьків про те, якої допомоги у цей складний час випробувань потребують діти та здійснення комплексного психологічного супроводу батьків.

Отже, в умовах викликів війни суттєво зростає роль психологічної служби закладів освіти щодо забезпечення своєчасного і систематичного надання психологічної та соціально-педагогічної підтримки всім учасникам освітнього процесу. При цьому, головним пріоритетом діяльності психологічної служби закладів освіти є забезпечення психологічної стійкості учасників освітнього процесу, які постраждали від російської збройної агресії, психологічна допомога та емоційна підтримка,

спрямована на збереження і зміцнення їх психічного здоров'я в умовах воєнного стану.

**Список використаних джерел та літератури**

1. Лист Міністерства освіти і науки України №1/12492-23 від 21.08.23 Про пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти у 2023/2024 навчальному році URL: https://imzo.gov.ua/psyholohichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/normatyvno-pravova-baza/

2. Карамушка Л. М, Креденцер О. В., Терещенко К. В., Лагодзінська В. І., Івкін В. М, Ковальчук О. С. Особливості психічного здоров'я персоналу освітніх та наукових організацій в умовах війни. *Організаційна психологія. Економічна психологія.* 1 (25). С.62-74. URL: https://lib.iitta.gov.ua/731190/1/document7_25.pdf

3. Панок В.Г Діяльність психологічної служби та Українського науково-методичного центру практичної психології та соціальної роботи в умовах війни: результати, проблеми, пріоритети URL: https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4205

**Пістрюга Людмила,**
директор гімназії №4 Шепетівської
міської ради Хмельницької області,
учитель-методист

**Допомога ПОРУЧ! (з досвіду роботи соціально-психологічної служби «Посередник» Шепетівської гімназії №4 в умовах війни)**

*Проблема, порушена у статті, а саме надання психологічної та соціально-педагогічної підтримки учасникам освітнього процесу в реаліях воєнного часу, є надзвичайно актуальною. В статті представлено досвід роботи в плані підвищення стресостійкості, ресурсності, мотиваційності, психологічної резильєнтності та релаксаційності учасників освітнього процесу.*

***Ключові слова:*** *психологічний супровід, платформа психологічної допомоги, ресурсність, релакс-зустрічі.*

Одним із надважливих завдань психологічної служби в закладі освіти є сприяння створенню умов для соціального та інтелектуального розвитку здобувачів освіти, охорони психічного здоров'я, надання психологічної та соціально-педагогічної підтримки учасникам освітнього процесу відповідно до цілей та завдань системи освіти. Це завдання стає ще більш стратегічно вагомішим в наш час, час боротьби за волю та свободу нашого народу!

Кожен день готує безліч випробувань на міцність нашого духу... Реалії війни призводять до того, що функціонування соціально-психологічної служби закладу освіти відбувається у вкрай дестабілізуючих умовах. На одному боці терезів - виснаження, спустошення, втома, відчуття тривоги, паніки, на другому - нестримне, мотивуюче бажання йти лише вперед, вперед до перемоги. А допомагає нам на цьому нелегкому шляху перш за все те, що життєдайним джерелом в наших освітянських серцях є цінності і любов, бо ми навчаємо і виховуємо найкращих дітей, українських школярів, розумних і неординарних, які, я твердо в цьому переконана, свою свободу нікому не віддадуть. Ніколи! Тож зараз перед нами, освітянами, стоїть мега-важливе завдання – створити безпечне освітнє середовище в умовах воєнного стану, з дотриманням гнучкості та адаптації в доборі навчально-методичного забезпечення освітніх програм, індивідуалізації навчання та відповідного психологічного супроводу. Ми все це ретельно і виважено плануємо,

враховуємо, координуємо, запроваджуємо педагогіку життєтворчості, разом з працівниками шкільної соціально-психологічної служби «Посередник» знаходимо такі слова, які пояснюють дітям події, що відбуваються сьогодні в країні, ми переконуємо їх, що вони з усім упораються, знайдуть мільйони варіантів і виходів із різних складних життєвих ситуацій. Тож релакс-зустрічі в ресурсній кімнаті «Платформа психологічної допомоги дітям та дорослим під час війни» стали життєво необхідними всім - учням, батькам, педагогам. Плануються і проводяться такі заходи за запитами учасників освітнього процесу. А тематика їх надзвичайно різноманітна та багатогранна: «Стрес і антистрес», «Гормони радості – термін придатності необмежений», «Ми боремося та збільшуємо власну максимальну потужність», «Екстрена допомога під час паніки…», «Поради від супергероїв - як допомогти тим, хто паралізований тривогою, як швидко заспокоїти себе та інших», «Надія Є!».

У питаннях психологічної просвіти пріоритетним завданнями, які реалізовуються працівниками соціально-психологічної служби закладу є донесення інформації щодо особливостей психічних станів, міжособистісних стосунків, можливих реакцій на травмівні події, способів реагування в конфліктних ситуаціях, формування навичок першої допомоги, самодопомоги та взаємопідтримки для різних вікових груп.

Консультування ж для педагогів проводилося з таких актуальних питань стратегії виживання - «Психологічна резильєнтність як здатність долати стреси та важкі періоди конструктивним шляхом», «Адаптація до потенційно травмувальних подій», «Життєстійкість як чинник психологічної резильєнтності», «Практики, які допоможуть стабілізуватися».

В закладі запроваджено роботу медично-психологічного інтенсиву за різними напрямами, серед яких «Навчання технік зцілення в умовах воєнних дій», «Реакція на стрес - важливо зрозуміти», «Швидкі способи самодопомоги», «Стабілізаційні вправи, антистресове дихання».

А нещодавно вчителі закладу освіти долучилися до тренінгу «Емоційна підтримка та професійне зростання вчителів», який реалізується в рамках проекту «Safe Space - Невідкладна психосоціальна підтримка для студентів і шкільних вчителів» у співпраці між Національним університетом «Києво-Могилянська академія», Австрійською агенцією з питань міжнародної мобільності та співпраці в галузі освіти та Державною службою якості освіти України.

Завдяки ініціаторам ще одного заходу з питань психологічної стресостійкості - працівникам Шепетівського ЦПРПП та організаторам заходу - працівникам MEDAIR (міжнародної громадської організації, яка працює в напрямках психологічної та соціальної підтримки), наші педагоги вчилися новим ресурсним технікам дотримання емоційного балансу, зменшення напруги, подолання синдрому вигоряння в такий надскладний час.

А ще адміністрації закладу освіти, на мою думку, важливо продумати певні «місця вчительської сили», де б вони могли «зарядитися» енергією, щоб потім передавати її дітям. Під час педагогічного мотиваційного тригеру на одному із

символічних листочків з'явилася пропозиція – створити в закладі соняшникову галявину – своєрідний острівець тепла наперекір холоду війни. Бажання здійснилося - в минулому навчальному році було створено такий своєрідний острівець безпеки і тепла «Соняшникова галявина», де проводяться релаксаційні хвилини, презентуються творчі роботи, декламуються авторські поезії. Заходи проводяться нестандартно та МЕГАпозитивно з використанням сучасних засобів і арт-технік.

За сприяння соціально-психологічної служби «Посередник» налагоджено дружні стосунки та комунікації з учнями та батьками, які пережили травматичні події. Практичний психолог Олена Караван є волонтером Товариства Червоного Хреста України, за її підтримки проводяться заняття для дітей з сімей ВПО та інших категорій, які потребують психологічної підтримки.

Особливо полюбляють діти та дорослі відвідувати творчі заходи з елементами арт-терапії – надзвичайно тепла атмосфера і сонячна погода панували під час творчої майстерні на базі ресурсної кімнати «За п'ять хвилин до літа...» Метелики, кавуни, фруктове смузі, бульбашкові батли...це було дійсно по-літньому і відволікало від проблем лихоліття!

Дзиготерапія...така креативна ідея від відомого дитячого психолога Світлани Ройз втілювалася на базі ресурсної кімнати з символічною назвою «Дитяча парковка». Діти були в захопленні!

Мегапозитивним був день кульбабки. Наші волонтери-педагоги та практичний психолог Караван Олена Олександрівна помітили, що ці чудові квіти, наче маленькі сонечка, тож в закладі панував КУЛЬБАБОВИЙ настрій: діти малювали, плели віночки, складали кульбабкові інсталяції! Радості дітей не було меж!

Радісна усмішка дитини з нескореного Маріуполя... Це щось неймовірно добре і світле!.. Практичний психолог кваліфіковано застосовує елементи нейрографіки,

алгоритми якої здатні допомогти дітям і дорослим позбутися психологічних травм, навчитися вести діалог з собою та Всесвітом!

За ініціативою соціально-психологічної служби «Посередник» запроваджено ще одну цікаву і змістовну форму роботи. Релакс-день - це коли осінні канікули набирають барвистих обертів, і коли тебе в заклад супроводжують ось такі пухнасті друзі... У кожної людини, маленька це дитина чи вже доросла людина, є улюблена іграшка. З настанням осінніх холодів аби підбадьорити учнів напередодні осінніх канікул в гімназії №4 пройшов день плюшевого ведмедика. Учні принесли до школи свої улюблені іграшки, розповіли про них цікаві історії, пояснили, чому саме ця іграшка є улюбленою, а потім зробили фото на пам’ять. Було тепло і затишно. Малеча тішилася, забуваючи про тривоги...Дитинство має бути мирним!

Змістовно насичені уроки та виховні заходи, акції, мотиваційні зустрічі на базі ресурсної кімнати з символічною назвою «Дитяча парковка», налагодження дружніх стосунків та комунікації з дітьми та батьками за сприяння шкільної соціально-психологічної служби «Посередник», діяльності шкільного агенства волонтерів «Покоління NEXT», допомагає дітям після всього пережитого відчути себе в нашому закладі затишно, комфортно і впевнено, повірити, що навіть після самої темної ночі війни завжди приходить дивовижний світанок ПЕРЕМОГИ. А підтримка один одного, єдність дорослих і дітей вселяють впевненість у нашому світлому майбутньому, майбутньому без війни! В закладі всі добре знають, що ніхто не залишиться без допомоги, що допомога ПОРУЧ!

МЕГАпозитивні, надихаючі розповіді про нашу діяльність публікуємо в педагогічній пресі, на сайті Державної служби оцінювання якості освіти, рекламуємо на телебаченні, у такий непростий час, час боротьби за свою свободу, гідно

продовжуємо виконувати свою педагогічну місію – нести світло знань та виховувати патріотів своєї країни, незалежної та суверенної!

**Список використаних джерел та літератури**


1. Балабанова К. Є. Основні характеристики комунікативної компетенції майбутнього фахівця. Вісн. Черкас. ун-ту. Сер. Пед. науки. 2009. Вип. 163.
2. Влад С. П. Дитяча психотравма: посіб.; упоряд. А.Г. Козлова. Київ: Вид. група «Шкільний світ», 2018.
3. Екстремальна психологія: підручник / О. П. Євсюков, А. С. Куфлієвський, Д. В. Лебедев та ін.; за заг. ред О. В. Тімченка. Київ: ТОВ «Август Трейд», 2007.
4. Засєкіна Л. В. Основи психології та міжособове спілкування: підручник / Л. В. Засєкіна, Т. В. Пастрик. Київ: ВСВ "Медицина", 2018.
5. Малкіна-Пих І. Г. Психологічна допомога в кризових ситуаціях. http://ibib.ltd.ua/klassifikatsiyaekstremalnyih-situatsiy-30639.html
6. Психологічна допомога особистості в складних обставинах життєдіяльності: збірник тез доповідей всеукраїнського науково-практичного семінару «Психологічна допомога особистості в складних обставинах життєдіяльності», 18 травня 2018 р. Чернівці / ред. кол.: Т.М.Титаренко (гол. ред.) та ін. Чернівці, 2018. https://lib.iitta.gov.ua/711262/1/Психологічна допомога особистості-тези доповідей семінару-18.05.2018.pdf
7. Титаренко Т. М. Способи підвищення психологічного благополуччя особистості, що пережила травму. *Психологія: теорія і практика*: зб. наук. праць. 2018. Вип. 1 (1). Режим доступу: https://cutt.ly/FIbbnH7 .
8. Туриніна О. Л. Психологія травмуючих ситуацій: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2017.
9. Шевченко О. Т. Психологія кризових станів: навч. посіб. Київ: Здоров’я, 2005.



**Поблічко Олена,**
вихователь закладу дошкільної освіти
№1 «Барвінок»
Кам’янець-Подільської міської ради
Хмельницької області


**Створення безпечного та здорового середовища із використанням інформаційно-цифрових технологій під час воєнного стану**


***Анотація.*** *Воєнні події, які відбуваються в Україні, є стресом для всіх учасників освітнього процесу. За таких умов істотно зростає роль психологічної служби у системі освіти щодо забезпечення своєчасного і систематичного надання психологічної та соціально-педагогічної підтримки всім учасникам освітнього процесу відповідно до цілей та завдань системи освіти. Вагомого значення набуває створення безпечного та здорового комфортного освітнього середовища та забезпечення якісного освітнього процесу дошкільнят.*



***Ключові слова****: стрес, безпека, технології, середовище, інформаційно-цифрові технології, комунікації.*


В умовах війни важливого значення набувають питання створення комфортного освітнього середовища та організації освітнього процесу, особливо для тих дітей, які отримали психологічну травму. З метою надання психоемоційної підтримки населенню під час війни, формування у педагогічних працівників навичок

роботи з дітьми, започатковано Національну програму психічного здоров'я та психосоціальної допомоги.

І під час війни, і після її завершення головним завданням освітньої галузі є і буде забезпечення якості освіти на всіх рівнях. Тому цілком закономірним є втілення результатів у практику роботи, впровадження інноваційних технологій, забезпечення закладів освіти новими засобами навчання, науково-методичною та навчальною літературою.

Створення безпечного та здорового освітнього середовища, формування навичок та поведінки здобувачів освіти у Всесвітній мережі, соціально-емоційна грамотність, відповідальне ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих, використання інформаційно-цифрових технологій є важливими завданнями для всього суспільства.

Формування здорового та безпечного середовища вимагає вирішення низки проблем, зокрема, пов'язаних з непопулярністю серед дітей та підлітків культури комунікацій, малорухливим способом життя, поширеністю проявів фізичного і психологічного насильства та булінгу, а також загалом несистемним підходом до формування культури здорового та безпечного способу життя у сім'ї та громаді, недостатністю співпраці різних соціальних інституцій у подоланні зазначених проблем, що потребує захисту дітей від ризиків в оточуючому середовищі. Оскільки, безпека освітнього середовища являється якісною характеристикою та необхідною умовою будь-якого закладу освіти для його ефективного функціонування.

Використання інформаційно-цифрових технологій в закладах освіти буде ефективним за таких умов:

► наявності концепції безпечного та здорового середовища із використанням інформаційно-цифрових технологій в закладах освіти, що науково обґрунтовує спосіб розуміння шляхів вирішення проблеми;

► осмислення структурно-функціональних складових моделі безпечного та здорового середовища в закладах загальної середньої освіти, що забезпечує механізм практичної реалізації розробленої концепції;

► здійснення підготовки суб'єктів освітнього процесу до безпечного та цільового використання інформаційно-цифрових технологій;

► реалізації цільової програми соціального партнерства «Безпека дітей у цифровому середовищі» задля консолідації зусиль закладів освіти та батьківської громадськості щодо спільного вирішення проблеми ризикованої поведінки, здорового способу життя, захисту дитини в оточуючому середовищі.

Зважаючи на те, що в Україні продовжується дія правового режиму воєнного стану, важливим завданням дошкільної освіти є консолідація зусиль влади, закладів освіти, громадськості з метою забезпечення необхідних умов для розвитку, освіти, повноцінної соціалізації дітей і створення безпечного освітнього середовища. Постійний діалог між практиками, науковцями, засновниками ЗДО, представниками громад, державних органів дають змогу оцінити та визначити необхідні заходи в організації діяльності закладів у воєнний час та такі заходи, які будуть спрямовані на відродження дошкільної освіти у повоєнний період.

Засновники ЗДО та місцеві органи управління освіти продовжують здійснювати свої повноваження щодо діяльності ЗДО: забезпечують матеріально-технічні умови для надання якісних освітніх послуг; залучають донорів з метою мобілізації фінансових та інших ресурсів із різних джерел для реалізації соціально та освітньо значущих неприбуткових проєктів, що спрямовані на захист дітей під час воєнного стану та у повоєнний час; налагоджують партнерство з громадськими, неурядовими організаціями щодо надання підтримки вихованцям із сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, із числа внутрішньо переміщених осіб, а також дітям, які пережили та переживають травматичні події різного характеру.

Задля забезпечення ефективності комунікації з батьками, вихователями й усіма, хто задіяний в освітньому процесі, рекомендовано обрати оптимальні для здійснення кожного конкретного завдання канали комунікації. Основними формами онлайн-комунікацій є: відеоконференція, форум, чат, блог, електронна пошта, анкетування, соціальні мережі. У складних умовах корисними можуть бути сервіси та інструменти комунікації в онлайн-режимі. Ефективними можуть бути розміщені на сайті ЗДО завдання і рекомендації для батьків щодо роботи з дітьми, відповідно до їхнього віку; створення груп із батьками, вихователями, психологами в соціальних мережах Viber, Telegram, тощо для отримання інформаційно-освітніх та психолого-педагогічних послуг; використання електронних платформ Zoom, GoogleMeet, Google Classroom, Microsoft Teams та ін.

Важливо, щоб педагоги забезпечили всебічний розвиток дитини через взаємодію з батьками вихованців. Так, можна рекомендувати батькам залучати дітей до різноманітних видів діяльності у таких формах, що є домірними віку вихованців та дозволяють підвищити працездатність дитячого організму. Зокрема, батьки можуть проводити бесіди і розмови з дітьми, разом з ними спостерігати за об’єктами і явищами довкілля, проводити дидактичні, рухливі (малої і середньої рухливості), конструкторсько-будівельні ігри, давати трудові доручення, організовувати різноманітну самостійну діяльність, працювати над розвитком навичок самообслуговування та ін.

Із метою забезпечення необхідних умов для розвитку особистості слід передбачити оптимальне поєднання різних видів і форм організації ігрової, рухової, пізнавальної, предметно-практичної, комунікативно-мовленнєвої, художньої діяльності у чергуванні з побутовими процесами. Послідовність, тривалість, частотність залучення дітей до різних видів діяльності регулюються з урахуванням певних умов: віку дітей, погоди, місця проведення, характеру попередньої та наступної діяльності. При цьому значна увага має приділятись оптимальній руховій активності.

Освітня діяльність має бути організована у партнерській взаємодії педагогів і батьків вихованців та орієнтуватись на фізичний, і пізнавальний розвиток. Вона може включати тематичні й комплексні, інтегровані заняття у дистанційній формі, спрямовані на закріплення і використання дітьми набутих знань, умінь, навичок у практичній діяльності, нових ситуаціях, та відповідні рекомендації батькам вихованців.

Робота з дітьми, яка може проводитися батьками за рекомендаціями педагогів, має передбачати використання:

– різних видів праці (у природі, самообслуговування, господарсько-побутова, ручна/художня);

– дослідів та спостережень на майданчику, вулиці, у куточку природи, лісі, полі, на луках тощо;

- самостійної ігрової, художньої, рухової, пізнавальної, комунікативної діяльності;

– індивідуальної роботи з окремими вихованцями чи підгрупами по 2-4 дитини за різними змістовими напрямками освітньої роботи;

– читання, розповідання, інсценування творів художньої літератури, бесіди на морально-етичні, побутові, особистісні теми.

Для забезпечення оптимальної рухової активності дітей упродовж усього дня необхідно пам’ятати про активний руховий режим, який передбачає поєднання у раціональній кількості, послідовності й тривалості різних форм роботи, пов’язаних з руховою активністю: ранкова гімнастика і гігієнічна гімнастика після денного сну, щоденні фізкультурні вправи, співи, рухливі ігри, спортивні вправи та ігри з елементами спорту, прогулянки, праця, самостійна рухова діяльність та ін.

Під час війни та непростих життєвих ситуацій, які вона провокує, по відношенню до дітей потрібно:

Говорити і слухати. А головне чути те, що дитина розповідає: про свої думки, почуття, сприйняття ситуації. Варто пояснити дитині все, що відбувається, враховуючи його вік і знання.

Планувати майбутнє. Разом мріяти та планувати, що потрібно робити після війни. Такі роздуми та розмови надихають і стабілізують, а також додають впевненості у майбутньому.

Обійматися. Тактильний контакт дуже важливий в умовах невизначеності і стресу, потрібно частіше обіймати свою дитину і говорити, що все буде добре.

Дивитися разом улюблені фільми. Бажано обирати життєствердні фільми, які здатні подарувати відчуття надії. Дивитись разом, обійнявшись, а потім обговорювати побачене. Нагадувати дитині, що після війни обов'язково знову буде нормальне життя.

Читати вголос. Це заняття дає відчуття захищеності та спокою. Читання книги з цікавим і головне з заспокійливим сюжетом.

Хвалити за досягнення дитини. Для дитини життєво важливо, щоб його хвалили за найменшу дрібничку. Так у дитини піднімається віра у свої сили та відчувається підтримка дорослого.

Заохочувати спілкуватися з однолітками. Через стрес дитина може стати закритою і не бажати спілкуватися з однолітками. Тому це шкідливо для її психіки і розвитку.

Долучати дітей до допомоги іншим. Це дуже важливо, щоб дитина відчула свою соціальну значимість. Але робити це треба за умов максимальної безпеки для неї. Можна долучатися до допомоги разом з підлітком, так він відчує вашу підтримку і турботу.

Питання безпеки освітнього процесу не є новим для суспільства, однак особливої актуальності воно набуває, коли та чи інша країна потрапляє в зону конфлікту, військової агресії, окупації. На жаль, сьогодні в такій кризовій ситуації опинилась Україна. Надважливо в цей час створити всі можливі умови для забезпечення захисту життя та здоров’я дітей, прийняти виклики часу, пов’язані із безпековою ситуацією та війною. Чітке розуміння учасниками освітнього процесу алгоритму дій під час загрози та виникнення надзвичайних ситуацій воєнного характеру, допоможе ефективніше впоратися з кризою та зменшити її негативні наслідки.

## Список використаних джерел та літератури


1. https://ezavdnz.expertus.com.ua/915965

2.https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizaciyu-osvitnogo-procesu-ditej-z-osoblivimiosvitnimi-potrebami-u-20222023-navchalnomu-roci

3.https://vseosvita.ua/library/seminar-praktikum-stvorenna-bezpecnogo-seredovisa-v-zakladi-doskilnoi-osviti-110123.html

4. https://dnz10.osvita-konotop.gov.ua/bezpechne-osvitnye-seredovishhe

5.https://delfin-4.in.ua/fakhivtsi-radyat/storinka-metodista/378-stvorennya-bezpechnogo-rovivalnogo-seredovishcha-v-zdo

6.https://znayshov.com/News/Details/bezpechne_osvitnie_seredovyshche_v_umovakh_voiennoho_stanu_na_shcho_zvernuty_uvahu_dyrektoru_shkoly

7.Осадча Я. Укриття, охорона та відеоспостереження: уряд затвердив концепцію безпеки закладів освіти. URL: https://life.pravda.com.ua/society/2023/04/7/253728/

8. Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі : Указ Президента України від 25.05.2020 р. № 195/2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020#Text

9. Про оптимізацію виконання заходів з підготовки закладів освіти до нового навчального року та опалювального сезону в умовах воєнного стану: Лист МОН України від 26.07.2022 р. URL: https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-pidgotovku-zakladiv-osvitido-novogo-navchalnogo-roku-ta-opalyuvalnogo-sezonu-v-umovah-voyennogo-stanu

10. Про організацію освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами у 2022/2023 навчальному році : Лист від 06.09.2022 р. № 1/10258-22.

**Приймак Галина**,
директор Загінецького закладу
дошкільної освіти (ясла-садок)
Деражнянської міської ради
Хмельницької області

## Управлінські аспекти цифровізації освітнього процесу школи

***Анотація.*** *Цифровізація освітнього процесу закладів освіти розглядається як провідний напрям підвищення результативності навчання, один з основних факторів підвищення якості освітнього процесу, що дозволяє вирішити теоретичні й практичні проблеми загальної середньої освіти, технології, особливості та умови, що забезпечують ефективне представлення освітніх послуг за допомогою інформаційних технологій та Інтернету. Окреслено рекомендації щодо цифровізації освітнього процесу школи.*

***Ключові слова****: цифровізація, освітній процес, учитель, керівник, інформаційні технології, освітні послуги, інформаційно-комунікаційні технології.*

Цифрова трансформація у сфері освіти і науки - це комплексна робота над побудовою екосистеми цифрових рішень у сфері освіти та науки, включно зі створенням безпечного електронного освітнього середовища, забезпеченням необхідної цифрової інфраструктури закладів та установ освіти і науки, підвищення рівня цифрової компетентності, цифровою трансформацією процесів та послуг, а також автоматизацією збору і аналізу даних.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Актуальним і перспективним напрямом розвитку системи освіти є її цифровізація. Цифровізація освіти – впровадження в освітній процес на всіх рівнях сучасних інформаційно-комунікаційних технологій з метою розвитку у учасників освітнього процесу навичок

XXI століття (у тому числі – аналізу достовірності отримуваної інформації, застосування критичного мислення), максимального використання різноманітного мультимедійного контенту, інтенсифікація освітнього процесу за рахунок застосування інтерактивних методів навчання (Іщенко, 2020).

А відтак "система освіти і науки має зазнати докорінних цифрових змін і відповідати світовим тенденціям цифрового розвитку для успішної реалізації кожною людиною свого потенціалу. На сьогодні дедалі більше професій потребують набуття високого рівня цифрових компетентностей і володіння новітніми технологіями задля забезпечення прав людей на якісну освіту" (Концепція цифрової трансформації...).

В умовах російської агресії більшість закладів загальної середньої освіти змушені були працювати в дистанційному (онлайн) або змішаному форматах. Тому електронні інструменти та платформи дистанційного навчання відіграють важливу роль в освітньому процесі, змушують прилаштовуватися закладам освіти до вимог сьогодення.

Аналіз досліджень і публікацій.

Ураховуючи актуальність обраної проблеми, слід зазначити, що вона відображена в наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених. Зокрема, серед

зарубіжних науковців можна виділити Джона Діллларда, Хелен Кларк, Марка Брауна, Сару Джейн Сміт та інших. Ними розглядаються проблеми використання цифрових технологій у навчанні, упровадження технологій в освітній процес, а саме віртуальні середовища та онлайн-курси; вивчаються питання впливу цифрових інструментів на освітній процес. Застосуванню цифрових педагогічних технологій в освітній процес присвятили наукові праці такі українські вчені, як О. Монтгомері, О. Андрущенко, І. Жуковська, М. Маркевич, С. Сисоєва, І. Кучерак, Н. Манойленко, С. Кононенко та інші.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Цифровізація в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти – це процес упровадження цифрових технологій в усі аспекти освітньої діяльності. Він передбачає використання різних електронних платформ для навчання і спілкування, онлайн-курсів, інтерактивних матеріалів, відеоконференцій та вебінарів, програмного забезпечення для автоматизації процесів, електронних ресурсів для дистанційного навчання, а також інших інструментів, які допомагають підвищити ефективність і якість освітнього процесу. Цифровізація сприяє забезпеченню більш доступної і гнучкої освіти, навчанню у будь-який час та з будь-якого місця, збільшенню інтерактивності і залученості учнів до навчання, а також ефективнішому застосуванню ресурсів закладу освіти. Як зазначає С. Сисоєва, "цифрові технології в сучасному світі – це не тільки інструмент, а й середовище існування, що відкриває нові можливості для навчання у зручний час, безперервної освіти, проєктування індивідуальної освітньої траєкторії, перетворення споживачів електронних ресурсів на їх творців тощо. Цифровізація спрямована на підготовку підвищення ефективності управління освітнім процесом та безперервне навчання (підвищення кваліфікації) засобами цифрових технологій" (Сисоєва). На думку І. Кучерак, "цифровізацію сприймають лише в ракурсі модного освітнього тренду, задовольняючись її поверхневим упровадженням, – використанням із метою оцінювання знань або візуалізації навчального матеріалу функціоналу хмарних технологій, цифрової обробки даних, програмного забезпечення" (Кучерак).

У цифровій педагогіці використовуються різноманітні освітні технології, цифрові платформи, цифрові навчальні матеріали, інноваційні форми та методи навчання"

(Сачанюк-Кавецька, Маятіна & Новак).

Одним із головних аспектів цифровізації освіти є робота з обміну інформацією, електронними підручниками та інтерактивними засобами навчання, які дозволяють розширювати можливості засвоєння знань, підвищувати ефективність освітнього процесу. В освітньому процесі закладу загальної середньої освіти йдеться про використання цифрових технологій та інструментів для ефективного управління та забезпечення якісної освітньої діяльності. При цьому доцільним є застосування електронних підручників, відео-уроків, онлайн-курсів, спеціальних програм і платформ для взаємодії учнів і вчителів, віртуальних лабораторій тощо. Також підвищується доступність освіти для учнів з будь-якого місця його перебування та забезпечується індивідуальний підхід. Досягається висока якість контролю знань, зокрема, за допомогою електронних тестів та тематичного оцінювання, що приводить до об'єктивного оцінювання.

Переваги цифрової трансформації освіти очевидні. На наше переконання, створюються сприятливі умови для:

розвитку вмінь навчатися самостійно, виокремлювати найбільш цінний матеріал для саморозвитку; формування мобільності особистості, умінь швидко адаптуватися до змін; посилення мотивації до самоосвіти та саморозвитку;

охоплення різноманітної аудиторії (контент стає персоналізованим), співпраці та інтегративності;

побудови індивідуальної освітньої траєкторії;

навчання у найбільш зручних умовах;

комфортного темпу, але з оптимальною затратою часу, виокремленого для виконання певних завдань (Сачанюк-Кавецька, Маятіна & Новак).

Розглянемо основні інформаційні технології в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти з метою його цифровізації:

Відеоконференції – одна з найбільш популярних технологій у дистанційному навчанні.

Ця технологія дозволяє керівнику і учасникам освітнього процесу проводити заняття в режимі реального часу, обмінюватися ідеями і задавати питання одне одному. Відеоконференції можуть бути проведені за допомогою різних платформ, таких як Zoom, Google Meet, Microsoft Teams, Viber тощо.

Електронні платформи дозволяють учителям розміщувати матеріали для навчання, завдання та інші ресурси в Інтернеті. Здобувачі освіти можуть отримувати доступ до цих матеріалів з будь-якого місця і в будь-який час, що дозволяє їм навчатися у зручний для них час. Приклади електронних платформ для дистанційного навчання передбачають Moodle, MIA: Освіта, Blackboard, Canvas тощо.

Віртуальні лабораторії – онлайн-середовища, де учні можуть проводити експерименти та дослідження в безпечному і контрольованому середовищі.

Лабораторії дають змогу збільшити доступність практичних занять і знизити витрати на їх організацію.

Спільне використання документів допомагає керівнику, вчителям та учням працювати над завданнями в режимі реального часу.

Документи можуть бути завантажені до спільних хмарних дисків, таких як Google Диск, Dropbox або OneDrive, що дає можливість працювати з одним і тим самим файлом одночасно.

Відеозаняття – зручний інструмент для дистанційного навчання, оскільки учні мають змогу переглядати матеріали в будь-який зручний для них час. Відеоуроки можуть бути завантажені на платформу для дистанційного навчання або на YouTube, що дозволяє переглядати їх на будь-якому пристрої з Інтернетом.

Системи відстеження навчальних досягнень дозволяють і адміністрації школи, і вчителю, і учням відстежувати навчальні досягнення в реальному часі.

Адміністрація та вчителі можуть встановлювати цілі, а учні – перевіряти результати на платформах для дистанційного навчання.

У самій роботі з інформацією, адміністрації зручно і швидко використовувати листування через електронну пошту, групи viber, telegram, спільний доступ до різноманітних документів, проведення нарад при директору, швидке інформування учасників освітнього процесу, з зворотнім зв’язком, ведення вчителями електронного класного журналу, ведення документації харчоблоку, що значно економить час.

Значна кількість часу затрачається на видання наказів. Тому і тут слід застосовувати спільний доступ до документу адміністрації закладу, шаблони, зразки. Наприклад, при відвідуванні уроку, чи очно чи дистанційно, заступник директора може відразу внести текст аналізу уроку як у книгу внутрішнього шкільного контролю, так і інформацію у наказ, маючи із собою на урок лише ноутбук. Звичайно, адміністрації школи слід надати ноутбуки всім заступникам і вчителям, працівникам харчоблоку, бібліотекарю, щоб уся управлінська робота виконувалась з мінімальною затратою часу. Це стосується всього освітнього процесу, звичайно це залежить саме від керівника закладу, який за допомогою цифровізації освітнього процесу створить певну систему, в якій буде й інформування, і зворотний зв’язок.

Завдяки цифровим технологіям адміністрація, вчителі, працівники й учні в режимі реального часу, забезпечать ефективність управління та навчання.

Більшість науковців підтримують думку Мейред Нік Джолла Мігаел, що "науково-педагогічні працівники працюють з будь-яким електронним засобом навчання, будь-якою інформацією, яка відкриває перед ними можливість розв'язання таких завдань, як активізація діяльності здобувачів освіти; автоматизація оцінювання навчальних

досягнень; просте використання інформаційних ресурсів завдяки Інтернету; можливості самостійної роботи з текстом і самостійної діяльності щодо ліквідації прогалин у знаннях; формування культури розумової праці на основі здійснення доступу до необхідних довідкових матеріалів, словників, енциклопедій, онлайн-курсів тощо" (Цифровізація освітнього процесу).

Однак, на жаль, цифровізація освітнього процесу також має свої недоліки. Один з них – можливість виникнення технічних проблем, які перешкоджають нормальному проведенню занять та оцінюванню. Крім того, окремі вчителі, учні відчувають дискомфорт під час використання цифрових технологій, що потребує додаткових знань.

Важливо зазначити, що цифрові технології не повинні ставати єдиною формою управління і навчання, оскільки не можуть повністю замінити контакт між адміністрацією закладу освіти, вчителем та учнем наживо. Необхідно забезпечити баланс між традиційними методами управління та навчання і використанням цифрових технологій, щоб забезпечити найбільш оптимальний результат. Загалом цифровізація освітнього процесу вимагає певного рівня комп'ютерної грамотності, уміння працювати з цифровими інструментами. Слід продовжувати вдосконалювати цифрові технології в освітній сфері, забезпечувати їх ефективне використання для підвищення якості навчання, підготовки вчителів. Цифровізація дозволяє збільшити доступність навчання, покращити якість освіти, знизити витрати на навчальні матеріали.

Цифрові технології не повинні ставати єдиною формою навчання, оскільки не можуть повністю замінити живий контакт між адміністрацію, вчителями, учнями.

Необхідно забезпечити баланс між традиційними методами навчання і використанням цифрових технологій. Оскільки цифровізація освітнього процесу має багато переваг і вимагає від певного рівня комп'ютерної грамотності, уміння працювати з цифровими інструментами, важливо продовжувати вдосконалювати цифрові технології в освітній сфері та забезпечувати їх ефективне застосування для підвищення якості навчання, підготовки відповідного кадрового забезпечення закладу освіти.

## Список використаних джерел та літератури


1. Іщенко, А. Ю. Національна платформа цифрової освіти як пріоритетний інструмент оновлення вітчизняної освітньої системи. Відновлено з ttps://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-05/cyfrova-osvita.pdf)
2. Концепція цифрової трансформації освіти і науки: МОН. Відновлено з https://mon.gov.ua/ua/news/koncepciya-cifrovoyi-transformaciyi-osviti-i-nauki-mon-aproshuye-do-gromadskogo-obgovorennya
3. Сисоєва, С. Цифровізація освіти: педагогічні пріоритети. Відновлено з https://naps.gov.ua/ua/press/about_us/2545/
4. Кучерак, І. В. Цифровізація та її вплив на освітній простір у контексті формування ключових компетентностей. Відновлено з http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2020/22/part_2/22.pdf
5. Сачанюк-Кавецька, Н. В., Маяті-на, Н. В., Новак, О. М. Цифрова педагогіка у контексті підвищення якості освітніх послуг. Відновлено з http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/34804
6. Цифровізація освітнього процесув закладах вищої освіти: погляд європейських експертів. Відновлено з http://umo.edu.ua/news/180220230510
7. Манойленко, Н. В., Кононенко, С.О., Крамаренко, Н. М. Цифровізація освітнього процесу в умовах дистанційного навчання в закладах вищої освіти. DOI: https://doi.org/10.36550

**Пужанська Оксана**
вихователь-методист
Хмельницького ЗДО № 50,
старший-вихователь

## Використання інформаційно-комунікаційних технологій у закладах дошкільної освіти

***Анотація.*** *У статті розглянуто особливості цифровізації як суспільного явища. Виокремлено основні цілі інформатизації освітньої діяльності. Впорядковано деякі підходи у реалізації інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) в практиці роботи закладу дошкільної освіти (ЗДО). Визначено необхідні умови для реалізації ІКТ технологій. Виокремлено комплекс споріднених проблем у процесі інформатизації освіти в Україні. Визначено систему управління закладом освіти із застосуванням стандартного прикладного програмного забезпечення.*

***Ключові слова:*** *інформаційно-комунікаційні технології; інформатизація освітнього закладу; єдине інформаційне середовище; цифрова компетентність; якість освіти.*

В Україні триває становлення нової системи освіти, орієнтованої на входження у світовий інформаційно-освітній простір. Цифрова трансформація освітньої галузі відкриває нові перспективи для забезпечення доступності, безперервності та якості освіти, зокрема й дошкільної. За таких умовах відбувається переосмислення процесу навчання, поповнення освітнього середовища цифровими технологіями, методами і ресурсами. Відповідно актуалізується проблема розвитку цифрової компетентності педагогів закладів дошкільної освіти, яка передбачає впевнене й критичне використання цифрових технологій у професійній діяльності, повсякденному житті та спілкуванні, а також створення, застосування та поширення цифрових освітніх ресурсів [4]. Як наслідок постає потреба в модернізації системи роботи закладу дошкільної освіти.

Важливо акцентувати увагу на тому, що підвищення кваліфікації педагогічних працівників має відбуватися у: забезпеченні неперервності розвитку професійної компетентності педагогів, що безпосередньо відображається на ефективності педагогічного процесу; можливості урахування особливостей конкретного закладу в комплексі реальних умов професійної діяльності, здобутків і проблем, актуальних саме для цього закладу; міжособистісній професійній комунікації педагогів, орієнтованості на конкретні практичні проблеми закладу та перспективи його розвитку [7]. Цей процес супроводжується істотними змінами в педагогічній теорії та практиці освітнього процесу, пов'язаними із внесенням коректив у зміст технологій навчання, які повинні бути адекватними технічним можливостям та сприяти гармонійному входженню в інформаційне суспільство. Комп'ютерні технології покликані стати невід'ємною частиною цілісного освітнього процесу та значно підвищити його ефективність. Тому рівень комп'ютеризації разом із кадровим і методичним забезпеченням навчального процесу є вирішальним показником оцінювання дієздатності сучасного закладу дошкільної освіти.

Необхідність застосування комп'ютерних технологій в освітній діяльності регламентовано низкою нормативно-правових актів. Так, у Державній національній програмі «Освіта України XXI століття» (розділ «Дошкільне виховання») визначено основні положення: «забезпечення розвитку освіти на основі нових прогресивних концепцій, запровадження в навчально-виховний процес сучасних педагогічних технологій та науково-методичних досягнень... підготовка нової генерації педагогічних кадрів, підвищення їх професіонального та загальнокультурного рівня».

У Національній доктрині розвитку освіти (стаття IX) зазначається, що «Пріоритетом розвитку освіти є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, які забезпечують: подальше удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві». Також існує низка інших нормативних документів, що регламентують упровадження ІКТ у діяльність ЗДО:

- Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» від 9 січня 2007 року № 537 (до тепер є чинним);
- Наказ МОН «Правила використання комп'ютерних програм у навчальних закладах» від 2 грудня 2004 року № 903;
- Закон України «Про Національну програму інформатизації» від 01.12.2022 року, що набрав чинності з 01.03.2023.

Застосування ІКТ технологій в освітньому процесі ЗДО – це один з актуальних напрямів у сучасній дошкільній педагогіці. Міжнародні експерти ЮНЕСКО під час всесвітньої доповіді з комунікації та інформації, підкреслили важливість та необхідність впровадження даних технологій у процес навчання в закладах дошкільної освіти [15].

Інформаційно-комунікаційні технології – це сукупність програмних, технічних, комп'ютерних і комунікаційних засобів, а також способів та новаторських методів їхнього застосування для забезпечення високої ефективності й інформатизації освітнього процесу. Інформатизація освітнього закладу – це впровадження інформаційних технологій в усі напрями і види освітньої діяльності.

До основних цілей інформатизації належать:

- підвищення якості, доступності та гнучкості освіти;
- підвищення ефективності управління;
- формування інформаційної культури.

Їх реалізація можлива лише при комплексному підході до інформатизації, коли в освітньому закладі створено єдине інформаційне середовище (ЄІС), до якого входять матеріально-технічні, інформаційні та кадрові ресурси, що забезпечує автоматизацію управлінських та педагогічних процесів, узгоджену обробку та використання інформації, повноцінний обмін нею.

Інформатизація ЗДО передбачає використання ІКТ в адміністративній, фінансово-господарській, педагогічній та методичній діяльності й охоплює всіх учасників освітнього процесу: вихованців, батьків (або осіб, що їх замінюють), педагогічних та адміністративних працівників. Використання ІКТ в різних процесах управління дає змогу:

- ефективно керувати ресурсами, контингентом, освітнім процесом;
- забезпечити комунікацію, створення електронних баз даних, архівів, електронної адреси, сайта закладу.

Для успішного створення єдиного інформаційного середовища в закладі слід створити такі умови:

- забезпечити комп'ютерами всі блоки інформаційного простору;
- розвинути мотивацію використання інформаційних систем у кожного з виконавців на своїй ділянці роботи;
- забезпечити підвищення кваліфікації в галузі інформаційних технологій усіх співробітників;
- розподілили весь обсяг інформації за виконавцями;
- організувати локальну мережу в закладі;
- обладнати мультимедійний кабінет;
- забезпечити вільний доступ до Інтернету;
- організувати обмін досвідом між працівниками в закладі.

Створення ЄІС дає змогу реалізувати завдання з використання ІКТ в педагогічному процесі, а саме:

- розширення використання ІКТ в освітньому процесі;

- наявність системи консультативної методичної підтримки педагогів з метою підвищення їх комп'ютерної компетентності;
- систематизація, оновлення й поповнення інформаційного ресурсу освітнього процесу;
- розробка й апробація технології мультимедійного супроводу освітнього процесу;
- створення банку комп'ютерних навчальних програм, дидактичних та методичних матеріалів із використання інформаційних технологій у роботі закладу дошкільної освіти;
- створення комплексної інтегрованої моделі інформаційно-методичного забезпечення освітнього процесу в ЗДО.

З вище зазначеного можна зробити висновки та передбачити можливі переваги в організації, плануванні діяльності ЗДО при використанні засобів ІКТ:

- оперативний доступ до організаційної інформації стосовно діяльності закладу дошкільної освіти;
- прийняття ефективних управлінських рішень;
- можливість управління з використанням результатів попередньої діяльності;
- економія як матеріальних так і людських ресурсів;
- підвищення об'єктивності в оцінці діяльності педагогів;
- підвищення ефективності освітнього процесу;
- можливість прийняття виважених рішень, які стосуються підвищення результативності навчання;
- більш ефективне управління пізнавальною діяльністю вихованців;
- вивільнення часу на вирішення важливих питань;
- скорочення обсягу рутинної роботи.

Слід підкреслити, що інформатизація управління освітою безпосередньо пов’язана з поліпшенням її якості. Це підтверджує в своїй роботі Дж. Еванс. Розглядаючи загальні питання управління якістю, він наголошує на поліпшенні інформаційних систем [12].

Варто зазначити, що поряд з активізацією наукового інтересу до важливої проблеми інформатизації дошкільної освіти, практика роботи ЗДО засвідчує недостатній рівень впровадження ІКТ у своїй діяльності. За певними успіхами, процес інформатизації виявив цілий комплекс споріднених проблем у системі освіти України, серед яких головною є відсутність єдиного підходу в обґрунтуванні і формуванні напрямів застосування ІКТ для вдосконалення системотворчих елементів освітньої діяльності у закладах освіти. Відсутня також ефективна єдина державна політика щодо створення прикладного програмного забезпечення для підтримки управлінської діяльності в системі освіти. Недостатньо представлені в мережі Інтернет методичні ресурси системи освіти. Важливим аспектом професійної діяльності керівників нового покоління є можливість використання ними у процесі навчання єдиного інформаційно-бібліотечного простору. Сьогодні бібліотеки усього світу об’єднують свої інформаційні ресурси в корпоративні інформаційні системи на основі протоколу Z39.50, який є міжнародним стандартом (ISO 23950) [13].

Формування професійної компетентності педагога в умовах інформатизації освіти вимагає зміни змісту існуючої системи підготовки педагогічних кадрів і створення сприятливих організаційно-педагогічних умов для впровадження сучасних ІК технологій в освітній процес ЗДО. Через професійні та особистісні відмінності педагогів можуть виникати труднощі під час формування в них ІКТ-компетентності.

Проблеми, які стримують використання ІКТ у закладах освіти:

- ✓ недостатня забезпеченість інформаційно-комунікаційними технологіями та іншим обладнанням;
- ✓ недостатній рівень кваліфікації педагогічної спільноти для впровадження інформаційно-комунікаційних технологій;

- ✓ консерватизм у використанні інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі;
- ✓ недостатня розробленість програмного забезпечення;
- ✓ запровадження інформаційно-комунікаційних технологій без попередньої апробації.

Інформатизація управління є найбільш проблемним аспектом інформатизації освіти, незважаючи на те, що в автоматизованій системі здійснюється автоматизація процесів обробки інформації і частково автоматизується виконання трудомістких управлінських функцій керівника, що зумовлює значну економію його часу і поліпшує ефективність прийняття управлінських рішень. Ефективність управління значно зростає за наявності стабільних інформаційних зв'язків у вертикалі заклад освіти–район (місто) – область. Все це потребує формування у керівних кадрів відповідної професійної компетенції. До стандартного прикладного програмного забезпечення загального застосування в управлінській діяльності належать системи підготовки текстових документів, обробки фінансово-економічної інформації, підготовки презентацій, управління проектами, підтримки комунікацій, інтелектуального проєктування і удосконалення систем управління, системи керування базами даних, особисті інформаційні системи, експертні системи і системи підтримки прийняття рішення.

Питанням, пов'язаним з виокремленням і трактуванням поняття інформаційно-комунікаційної компетентності, присвячені дослідження Вембер В., Кузьминської О., Морзе Н., Овчарук О., Спіріна О. та ін.

У роботі [5] визначено, що ІК-компетентність є результатом різнобічних здатностей людини й має складові:

- ✓ здатності та вміння (здобувати інформацію з різних джерел у зрозумілому вигляді; працювати з різними відомостями; критично оцінювати відомості; використовувати у професійній діяльності інформаційно-комунікаційні технології)
- ✓ знання - основ ергономіки й інформаційної безпеки; функціональних можливостей ІКТ; конкретні навички з використання комп'ютерної техніки та ІКТ; ставлення особистості до застосування ІКТ для відповідальної соціальної взаємодії та поведінки. (О. В. Овчарук, О. М. Спірін) [5].

Таким чином, для підготовки педагогів до безперервного розвитку ІКТ-компетентності потрібно створити нову систему підвищення кваліфікації, виходячи з різного рівня прийняття та розуміння педагогами значення ІКТ в освітньому процесі. Цей процес має відбуватися поетапно та на основі діагностичних матеріалів

**Висновки**. Отже, використання інформаційно-комунікативних технологій у закладі дошкільної освіти є збагачувальним і перетворювальним фактором, який являється одним із шляхів оновлення змісту освіти згідно сучасних вимог. В результаті впровадження в практику роботи ЗДО ІКТ, можна очікувати такі результати:

- ✓ Створення єдиного інформаційного середовища.
- ✓ Підвищення рівня професійної майстерності педагогів.
- ✓ Підвищення ефективності освітнього процесу.

## Список використаних джерел та літератури

1. Свириденко О. Особливості використання програмного забезпечення у навчальних закладах. *Практика управління закладом освіти*. 2012. № 5. - С. 29.

2. Воронковська М. О. Використання інформаційних технологій у дошкільній освіті / М. О. Воронковська, Т. А. Сиротенко, С. В. Панченко. *Дошкільний навчальний заклад.* 2012. № 3. С. 2-12.

3. Кутеньова Н. Б. Інноваційний підхід до організації методичної роботи з педагогами. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2012. № 10. С. 44-52.

4. Єресько О. Освіта в Україні: курс на ефективне використання інформаційно-комунікаційних технологій. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2012. № 1. С. 4-5.

5. Основи стандартизації інформаційно-комунікаційних компетентностей в системі освіти України : метод. рекомендації /[В. Ю. Биков, О. В. Білоус, Ю. М. Богачков та ін.] ; за заг. ред. В. Ю. Бикова, О. М. Спіріна, О. В. Овчарук. Київ : Атіка, 2010. 88 с.

6. Мотурнак Є. Упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному закладі. *Практика управління закладом освіти*. 2012. № 5. С. 21

7. Петрова О. Удосконалення інформаційно-комунікаційної компетентності педагогів дошкільного навчального закладу / О. Петрова, Л. Погорєлова. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2012. № 5. С. 71-77.

8. Погорєлова Л. Педагогічний ринг «Мандрівка ІКТ-країною». *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2012. № 6. С. 43-48.

9. Свириденко О. Навчання XXI століття: ІКТ-компетентність педагогів. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2012. № 1. С. 7-10.

10. Стойко О. Інформаційно-комунікаційні технології в роботі дитсадка / О. Стойко, Є. Ліпанова. *Палітра педагога*. 2012. № 6. С. 5-7.

11. Науково-методичне забезпечення цифровізації освіти України: стан, проблеми, перспективи. Науково-аналітична доповідь / В.Ю. Биков, О.І. Ляшенко, С.Г. Литвинова, В.І. Луговий, Ю.І. Мальований, О.П. Пінчук, О.М. Топузов / за заг. ред. В.Г. Кременя. Київ: 2022. 96 с.

12. Науково-методичні засади інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти і педагогіки в умовах воєнного стану (до Всеукраїнського фестивалю науки): зб. матеріалів (тез доповідей) круглого столу відділу наук. інформ.-аналіт. супроводу освіти Держ. наук-пед. б-ки України ім. В. О.Сухомлинського; [редкол.: М. Л. Ростока (голова, упоряд.), І. Е. Коваленко, Т. І. Годецька ; бібліогр. ред. Л. О. Пономаренко]. Вінниця: ТВОРИ, 2023. 89 с.

13. Овчарук, О. В., Гуржій, А. М. Дискусійні питання інформаційно-комунікаційної компетентності: міжнародні підходи та українські перспективи Інформаційні технології в освіті : Збірник наукових праць. Випуск 15. Херсон: ХДУ, 2013. С. 38-42.

14. Хмарні сервіси Google в роботі керівника закладу дошкільної освіти: навчальний посібник. Хрипун В. Полтава: ПУЕТ, 2019. 153 с.

**Регула Тетяна,**
директор Судилківського ліцею
Шепетівського району
Хмельницької області,
учитель-методист

## Самооцінювання як поступ до якісної школи

***Анотація.*** *Стаття містить поради щодо комплексного вивчення та самооцінювання освітньої діяльності, розбудови в закладах освіти внутрішньої системи забезпечення якості освіти, інструментарію для її аналізу та оцінювання. Поради адресовані працівникам центрів професійного розвитку, керівникам закладів освіти, педагогам.*

***Ключові слова****: самооцінювання, якісна школа, ресурси, критерії, інструмент, аудит.*

Середовище, в якому дитина щаслива – ось головна ознака якісної школи**.**

Якісна школа – це результат спільних зусиль засновника, який забезпечує ресурсами, директора, який постійно вдосконалює якість, вчителів, які розвиваються, щоб давати якісну освіту, мотивованих учнів, які отримують навички й уміння, корисні в житті, та батьків, які беруть участь у розвиткові школи.

Законом України «Про освіту» вперше серед засад державної політики у сфері освіти визначено «забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності» (ст. 6 ЗУ «Про освіту»).

Необхідність упровадження внутрішньої системи забезпечення якості освіти (загальновживана назва в інших сферах – система управління якістю) в закладах загальної середньої освіти є вимогою сучасного законодавства про освіту (ч. 2 і ч. 3 ст. 41 ЗУ «Про освіту»), а метою створення та функціонування системи забезпечення якості освіти в Україні визначено «гарантування якості освіти; … постійне та послідовне підвищення якості освіти» (ч. 1 ст. 41 ЗУ «Про освіту»). Окрім того, здобувачі освіти мають право на «якісні освітні послуги» (ч. 1 ст. 53 ЗУ «Про освіту»), а керівник закладу освіти в межах наданих йому повноважень «забезпечує функціонування внутрішньої системи забезпечення якості освіти» (ч. 3 ст. 26 ЗУ «Про освіту»).

Розбудувати внутрішню систему забезпечення якості освіти – таке завдання має зараз кожна школа.

МОН України та ДСЯО рекомендують до ВСЗЯО включити такі чотири напрями:

1. Освітнє середовище.
2. Система оцінювання навчальних досягнень учнів.
3. Педагогічна діяльність.
4. Управлінські процеси.

Зміст цих напрямів уточнено через перелік вимог, критеріїв та індикаторів. Відповідно до законодавчих норм, при розбудові власної внутрішньої системи школи можуть спиратися на ці критерії, а можуть у рамках академічної та організаційної автономії обирати інші підходи, які повинні враховувати компоненти, визначені законодавством.

Варіант 2. Взяти за основу підхід, запропонований МОН, та адаптувати його до специфіки діяльності закладу. Наприклад, до запропонованих чотирьох заклад освіти може додати інформаційні системи як окремий напрям вивчення і оцінювання, або інші напрями, важливі для закладу.

Варіант 3. Запропонувати власний підхід з орієнтацією на зміст Закону «Про освіту». Наприклад, вивчати й оцінювати освітню діяльність можна за 8 напрямами, визначеними у ч. 3 ст. 41 Закону «Про освіту», та додати до них власні відповідно до специфіки діяльності закладу.

Варіант 4. Використати модель оцінювання якості освіти 5QS MODEL, яка включає 5 напрямів основних вимірів якісної освіти:

1. учасники освітнього процесу (здобувачі освіти, педагогічні працівники, батьки здобувачів освіти);
2. освітнє середовище;
3. зміст;
4. процеси (освітній та управлінський);
5. результати навчання.

Ми скористались рекомендаціями ДСЯО і створили в нашому закладі внутрішню систему забезпечення якості освіти за чотирма напрямами.

Існування внутрішньої системи дає нам можливість:

– підвищувати якість освітніх послуг і забезпечувати довіру до результатів навчання;

– створювати умови навчання та праці, які забезпечують партнерство учасників освітнього процесу;

– отримувати постійний зворотній зв'язок від учасників освітнього процесу щодо якості освіти, відзначати успішні практики та вчасно реагувати на виявлені проблеми;

– приймати обґрунтовані управлінські рішення, які спрямовані на підвищення якості освіти та освітньої діяльності;

– постійно вдосконалювати освітнє середовище, систему оцінювання учнів, педагогічну діяльність, управлінські процеси закладу освіти; забезпечити прозорість діяльності закладу освіти і готовність до змін в інтересах учасників освітнього процесу.

Процес самооцінювання складається з 4 етапів:

1. Вивчення (моніторинг процесів системи та аналіз результатів моніторингу).
2. Оцінювання (визначення рівня якості та результатів функціонування системи).
3. Звітування (аналіз стану та визначення шляхів удосконалення освітньої системи).
4. Планування (визначення заходів для вдосконалення функціонування системи).

Напрями самооцінювання освітньої діяльності в нашій школі відповідають стратегії розвитку закладу освіти та містять:

– систему оцінювання здобувачів освіти;
– оцінювання професійної діяльності педагогічних працівників;
– освітнє середовище закладу освіти;
– управлінські процеси закладу освіти.

Як проводити самооцінювання? Повний цикл може тривати як один рік, так і декілька років. Тож відповідно до поставленої мети можна обрати:

1. Щорічне комплексне оцінювання.
2. Щорічне самооцінювання за певними напрямами діяльності та періодично-комплексне оцінювання.
3. Щорічне комплексне самооцінювання за рівнями освіти (початкова, базова, профільна).

Кожна з цих моделей має переваги та недоліки.

Наприклад, комплексне оцінювання надає можливість одночасно охопити всі напрями діяльності, але потребує багато часу та ресурсів.

А вибіркове самооцінювання дозволяє глибше вивчити певний напрям, проте не показує зміни в інших аспектах роботи. А це може призвести до зниження якості освітньої діяльності в цілому.

Як правило, самооцінювання здійснюємо впродовж навчального року. Адже саме в цей період можна виміряти такі показники, як підвищення кваліфікації педагогів, стан викладання предметів, динаміку навчальних досягнень учнів тощо. А оцінювання освітнього середовища здійснюється у більш стислі терміни.

Для проведення ефективного й об'єктивного самооцінювання необхідно залучити всіх учасників освітнього процесу та освітніх експертів! Оцінювання діяльності закладу має бути максимально публічним. Утім, пам'ятайте, що зібрана інформація може бути конфіденційною та містити персональні дані.

Аби організувати процес чітко та прозоро, слід дотримуватися певної послідовності дій:

1. Видати наказ про проведення самооцінювання.
2. Затвердити склад робочої групи по кожному напряму.
3. Провести оцінювання (зафіксувати результати та напрацювати рекомендації).
4. Обговорити результати на засіданні педагогічної ради.
5. Видати наказ про підсумки самооцінювання.
6. Ухвалити управлінські рішення та врахувати результати самооцінювання у Стратегії розвитку закладу освіти та річному плані роботи школи.

Для вивчення освітньої системи важливо визначити джерела отримання інформації по кожному критерію. Що обрати? Можна використовувати такі інструменти:

1. Опитування учасників освітнього процесу (анкетування, усне опитування тощо). Особливо цінну інформацію можна отримати від випускників минулих років. Адже саме вони можуть реалістично оцінити ефективність впливу школи на їхнє майбутнє.

2. Традиційні («зрізи знань», контрольні роботи) та новітні форми оцінювання знань (внутрішнє тестування, комплексна діагностика, моніторинг особистісного розвитку учнів тощо).

3. Моніторинг педагогічної діяльності та освітнього середовища (санітарно-гігієнічні умови, раціональний розподіл навчальних приміщень, безпека спортивних й ігрових майданчиків, створення мотиваційного середовища тощо).

4. Спостереження «справедливих і дружніх критиків» (студентів-практикантів, колег-управлінців інших шкіл, сторонніх освітніх експертів тощо).

5. Застосування практик «зворотного зв'язку» в старшій школі (наприклад, відгук класу про роботу вчителя у першому півріччі дозволить покращити організацію навчання у наступному півріччі).

6. Аналіз документації (шкільна ділова документація, учнівські портфоліо, протоколи індивідуального діагностичного обстеження тощо).

7. Цілеспрямоване інтерв'ювання окремих учасників освітнього процесу.

За результатами самооцінювання необхідно визначити рівень якості освітньої діяльності. Як це зробити? Існує декілька методик:

- кількісна;
- описова;
- комбінована.

Щоб обрати оптимальну, оцініть власну освітню діяльність описовими характеристиками, а потім переведіть їх у бали. Це допоможе визначити рівень якості освітньої діяльності по кожному критерію за чотирибальною шкалою:

- високий рівень (3,61 – 4 бали);
- достатній рівень (2,66 – 3,6 бала);
- рівень, що вимагає покращення (1,66 – 2,65 бала);
- низький рівень (1,65 – 1 бал).

Опис цих рівнів міститься у додатку 2 до Методики оцінювання освітніх і управлінських процесів закладу загальної середньої освіти під час інституційного аудиту, затвердженої наказом Державної служби якості освіти України від 09 січня 2020 року № 01-11/1 (в редакції наказу від 27 серпня 2020 року № 01-11/42).

Висновки та шляхи вдосконалення освітньої діяльності за результатами самооцінювання мають бути складовою щорічного звіту керівника.

Результати самооцінювання є одним з основних джерел для розроблення річного плану роботи закладу освіти. Виявлені проблемні питання можна розглянути наскрізно (по всіх розділах) або виділити окремий розділ. Для усунення недоліків слід запланувати конкретні заходи (розглянути питання на засіданнях педагогічної ради чи методичних об'єднань; провести семінари або майстер-класи тощо). Також варто включити періодичні анкетування учасників освітнього процесу (на початку та наприкінці навчального року). Це дозволить оперативно визначати аспекти роботи, які потребують уваги, та переглядати внутрішню освітню політику.

Самооцінювання – ефективний інструмент для перевірки правильності заданого курсу розвитку закладу освіти. А ще й чудовий спосіб залучення до управління закладом освіти всіх учасників освітнього процесу!

**Список використаних джерел та літератури**

1. Про затвердження Порядку проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти» НАКАЗ МОНУ від 09.01.2019 № 17 (Із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 127 від 04.02.2020).

2. Орієнтовні рівні якості освітніх та управлінських процесів для самооцінювання закладу освіти (Додаток 2 до Методики оцінювання освітніх і управлінських процесів закладу загальної середньої освіти під час інституційного аудиту, затвердженої наказом Державної служби якості освіти України від 09.01.2020 № 01-11/1 (в редакції наказу Державної служби якості освіти від 27.08.2020 № 01-11/42).

3. Про затвердження Методичних рекомендацій з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах загальної середньої освіти (Наказ МОН № 1480 від 30.11.2020 року).

4. Бобровський М. В., Горбачов С. І., Заплотинська О. О. Абетка для директора. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. Київ, Державна служба якості освіти, 2020. – 240 с.

5. Критерії та індикатори оцінювання освітніх і управлінських процесів закладу освіти та внутрішньої системи забезпечення якості освіти (2020).

6. Інституційний аудит у запитаннях і відповідях (ДСЯО України).

7. Громовий В. В. Самооцінювання якості роботи закладу загальної середньої освіти: рекомендації [Електронне видання]. Дніпро: Середняк Т. К., 2019. 87 с.

8. Як сформувати систему забезпечення якості освіти: Режим доступу: https://www.pedrada.com.ua/article/2707-yak-sformuvati-sistemu-zabezpechennya-yakostosvti

**Соловей Микола**,
доцент кафедри менеджменту та
освітніх технологій
ХОІППО імені Анатолія Назаренка,
кандидат педагогічних наук, доцент

## Змістовий вимір підготовки керівників закладів загальної середньої освіти до управління фінансово-економічними процесами в умовах автономії

Відповідно до статті 23 Закону України „Про освіту”[2] держава гарантує академічну, організаційну, фінансову і кадрову автономію закладів освіти. Сутність автономії полягає у самоврядності, самостійності, незалежності щодо прийняття відповідних рішень. Вочевидь, що види автономії пов’язані між собою, формують цілісну систему управління задля ефективного розвитку закладу освіти.

У цьому контексті мета нашого дискурсу полягає у виокремленні фінансової автономії як явища, означені її складових, а відтак характеристиці основних змістовних ліній підготовки керівника закладу загальної середньої освіти до залучення і використання фінансових ресурсів у нових умовах.

*Сутність цього поняття у методологічному і практичному вимірі менеджменту освіти означені* Н. Клокар, Г.Науменко [6] *А. Сеїтомановим, О.Фасолею* [4], та іншими. Водночас слушними є висновки С. Баценка [5] щодо професійної підготовки керівників до діяльності в умовах фінансової автономії закладу загальної середньої освіти. За результатами його дослідження понад 66 % відсотків директорів потребують додаткового навчання з різних питань господарсько-фінансової діяльності.

Наші спостереження, аналіз практики роботи керівників окремих закладів освіти Хмельницької області, дискусії під час курсів підвищення кваліфікації вказують на те, що більшість потребують теоретичної і практичної підготовки у сфері економіки освіти, управління матеріальними та фінансовими ресурсами.

У побудові освітньої програми з питань підготовки керівників до управління закладом освіти в умовах фінансової автономії, ми виходимо із концепту професійного стандарту керівника, де, окрім інших компетентностей, зазначена *«здатність ефективно залучати і використовувати матеріальні і фінансові ресурси відповідно до стратегічних цілей і завдань закладу освіти*» [7].

Ця компетентність ґрунтується на відповідних знаннях, уміннях і навичках, що наведені у таблиці 1.

Таблиця 1

| **Знання** | **Уміння і навички** |
|---|---|
| Шляхи і методи залучення матеріальних і фінансових ресурсів.<br>Технології ефективного використання матеріальних і фінансових ресурсів.<br>Вимоги до створення затвердження кошторисів, планування використання бюджетних коштів. | Використовувати ефективні шляхи і методи залучення матеріальних і фінансових ресурсів.<br>Раціонально і ефективно використовувати матеріальні і фінансові ресурси. Затверджувати кошториси, плани використання бюджетних коштів.<br>Укладати і підписувати документи з питань господарсько-фінансової діяльності.<br>Організовувати ведення бухгалтерського обліку та звітності. |

Зважаючи на це та ознаки фінансового менеджменту, ми виокремлюємо кілька змістових модулів підготовки керівника до управління закладом освіти в умовах самостійного використання матеріальних і фінансових ресурсів.

***Модуль 1. Теоретичні основи управління фінансами закладів освіти.***

*Особливості фінансування закладів загальної середньої освіти. Нормативно-правове забезпечення фінансової діяльності закладу освіти.*

*Основи бюджетного та кошторисного фінансування установ освіти. Розпорядники бюджетних коштів. Кошторис як основний фінансовий документ закладу освіти. Порядок складання, затвердження та виконання кошторисів.*

*Особливості планування та фінансування видатків в установах та закладах освіти. Класифікація видатків установ освіти.*

*Економічна сутність заробітної плати в установах освіти. Тарифікація.*

*Сутність та класифікація звітності установ освіти. Контроль за виконанням кошторису установ освіти.*

***Модуль 2. Фінансова автономія закладу освіти.***

*Сутність і зміст поняття фінансова автономія. Покроковий аналіз процедури становлення закладу освіти як фінансово автономного.*

*Підготовка пакету документів що регламентують діяльність закладу освіти за ознаками фінансово автономного.*

*Формування бухгалтерської служби системи обліку, звітності і контролю.*

***Модуль 3. Шляхи залучення додаткових фінансових і матеріальних ресурсів.***

*Надання додаткових послуг (харчування, медичні послуги, охорона школи). Підвищення кваліфікації як форма залучення коштів. Особливості надходження та управління позабюджетними коштами.*

*Проектна діяльність в.т.ч з міжнародними організаціями.*

*Соціальне партнерство (піклувальні ради) як форма залучення додаткових коштів.*

Розглянемо окремі функціональні напрями, на яких важливо зосередити увагу керівників під час навчання. До таких ми відносимо питання, в контексті яких розглядаємо: бюджет освіти і його нормативні засади; розвиток мережі закладів освіти, формування контингенту вихованців, учнів, слухачів; кошторис за статтями витрат; тарифікація, бухгалтерський облік, економічні нормативи витрат, тощо.

В цілому, за Бюджетним кодексом України (ст.2) [1], бюджет – це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади АРК та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду (ст. 2 Бюджетного кодексу України). Окрім положень Бюджетного кодексу розглядаємо: Закон про Державний бюджет України на відповідний рік; інші закони, що регулюють бюджетні відносини, передбачені статтею 1 Бюджетного кодексу України; нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, прийняті на підставі і на виконання Бюджетного кодексу України та інших законів України; нормативно-правові акти органів виконавчої влади, прийняті на підставі і на виконання Бюджетного кодексу; рішення про місцевий бюджет місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, прийняті відповідно до Бюджетного кодексу.

Основним джерелом видатків на освіту є державний і місцеві бюджети. Частка державного бюджету розраховується відповідно до формули розподілу освітньої субвенції на відповідний бюджетний рік [8]. Процедура розподілу обсягу освітньої субвенції між місцевими бюджетами здійснюється на підставі: розрахункового показника фінансового нормативу бюджетної забезпеченості; контингенту учнів усіх типів закладів загальної середньої освіти, навчального плану; заробітної плати; коригуючих коефіцієнтів і таке інше.

Акцентуємо увагу, що основним показником обчислення бюджету витрат в освіті є контингент учнів, а відтак мережа навчальних закладів відповідної території, що включає їх кількість і проектну потужність. Діючим є показники затверджені на початок навчального року, що передує плановому бюджетному періоду.

У процесі теоретичної підготовки розглядаємо кошторис як основний документ фінансово-господарської діяльність, який передбачає різні статті видатків: заробітна плата, нарахування на заробітну плату, витрати на оплату комунальних послуг, на придбання, тощо. Заклад освіти обчислює витрати на навчальний рік виходячи із штатного розпису, якісних характеристик педагогічного колективу, площ навчального закладу, виду(потужності) енергопостачання, опалення, цін на комунальні послуги, розмір території, вид транспортних послуг і таке інше. Основним джерелом формування якого є кошти субвенції і місцевих бюджетів.

Важливою складовою управління фінансами закладу освіти в умовах автономії є бухгалтерський облік, який відповідно до законодавства України здійснюють професійні бухгалтери. Завданням обліку є документальне відображення господарської та фінансової діяльності, а також система збору вимірювання, обробки, інтерпретації та передачі інформації внутрішнім і зовнішнім споживачам для прийняття рішень.

В процесі підготовки керівника закладу освіти до діяльності в умовах фінансової автономії доцільно ознайомити з поняттям ціноутворення, оподаткування, економічні нормативи тощо.

Становлення фінансової автономії у закладі освіти передбачає вирішення певних процедурних питань пов’язаних з підготовкою пакету документів, що регламентують діяльність закладу освіти як фінансово автономного. До таких належать: рішення сесії органу місцевого самоврядування (виконавчої влади) і органу управління освітою про виключення з мережі головного розпорядника, державна реєстрація та відповідний запис у ЄДР, оформлення Свідоцтва про державну реєстрацію, проведення реєстрації заклад як окремої юридичної особи у ДКСУ (державне казначейство) і державних фондах, відкрити рахунок, ввести до штату посади бухгалтерів; (не менше 2, на нашу думку), затвердити Положення про облікову політику ведення бухгалтерського обліку відповідно до форми його організації і таке інше.

Власне умов і відповідної підготовки та проведення організаційних змін, керівник закладу освіти може розпочати роботу на засадах фінансової автономії.

Частиною першою статті 59 Закону України „Про повну загальну середню освіту” [3] передбачено, що фінансова автономія закладів загальної середньої освіти в частині використання бюджетних коштів передбачає самостійне здійснення витрат у межах затверджених кошторисами обсягів. Зокрема на: *формування структури закладу загальної середньої освіти та його штатного розпису; оплату праці працівників, встановлення доплат, надбавок, винагороди, виплату матеріальної допомоги та допомоги на оздоровлення, преміювання, інших видів стимулювання та відзначення працівників; оплату поточних ремонтних робіт приміщень і споруд закладів загальної середньої освіти; оплату підвищення кваліфікації педагогічних працівників; укладення відповідно до законодавства цивільно-правових угод (господарських договорів) для забезпечення діяльності закладу освіти тощо*

Таким чином, відповідно до цього Закону та інших нормативних документів (табл.2) керівник розпочинає самостійну роботу з управління фінансовими ресурсами, економічними та господарськими процесами, орієнтуючись на стратегічні завдання закладу, його мету.

Окремим завданням є діяльність керівника із залучення додаткових коштів на харчування, медичне обслуговування, охорону школи. Як джерело додаткового фінансування у перспективі можуть бути кошт (2% від фонду заробітної плати) на підвищення кваліфікації.

Розглядаємо також можливість і шляхи залучення додаткових коштів за рахунок міжнародних проєктів (грантів), соціальних і приватних партнерів.

Таблиця 2

**Орієнтовний перелік нормативних документів відповідно до повноважень у сфері фінансової автономії**

| **Витяг положень Закону України «Про повну загальну середню освіту» щодо фінансової автономії** | **Нормативна підстава за окремими документами** |
|---|---|
| Формування структури закладу загальної середньої освіти та його кошторису, штатного розпису | **Наказ МОН** України “Про затвердження Типових штатних нормативів закладів загальної середньої освіти» *зі змінами від 01.02.2018 № 90*<br>**Постанова КМ України “**Положення про порядок складання єдиного кошторису доходів і видатків”**….** |
| Тарифікація. Оплата праці працівників, встановлення доплат, надбавок, винагороди, виплату матеріальної допомоги та допомоги на оздоровлення, преміювання, інших видів стимулювання та відзначення працівників | **Інструкція** про порядок обчислення заробітної плати працівників освіти від 15.04 1993.<br>**Наказ МОН** № 557 «про впорядкування умов оплати праці та затвердження схем тарифних розрядів та інше |
| Оплата комунальних послуг і енергоносіїв | **Економічні** нормативи на енергоносії, водовідведення, тощо.<br>Монітор законодавства про зміни… |
| Оплата поточних ремонтних робіт приміщень і споруд закладів загальної середньої освіти | **Закон** України «Про тендерні закупівлі»<br>**Економічні** нормативи за видами робіт і послуг |
| Оплату підвищення кваліфікації педагогічних та інших працівників | **Закон** України «Про освіту» |
| Укладення відповідно до законодавства цивільно-правових угод (господарських договорів) для забезпечення діяльності закладу освіти | **Цивільно**-правовий кодекс України, тощо |

**Список використаних джерел та літератури**

1. Бюджетний кодекс України. Відомості Верховної ради України (ВВР),2010, № 50-51 ст.572.zakon.rada.ua/laws? Дата звернення. 10.11.2023р.
2. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної ради України (ВВР), 2017, № 38-39 ст.380 // zakon.rada.ua/laws. 10.11.2023р.
3. Закон України «Про повну загальну середню освіту» 2017 Відомості Верховної ради України (ВВР),2020, № 31 ст.226 //.zakon.rada.ua/laws. 10.11.2023р.
4. Автономія як шлях до ефективного менеджменту школи : метод. рек. / Сеїтосманов А., Фасоля О., Мархлєвскі В. Київ, 2019. 47 с.
5. Баценко С. Розвиток фінансової грамотності директорів закладів загальної середньої освіти: результати онлайн-опитування. Освітологія. 2022. №11. С.58-64.
6. Клокар Н. Автономія опорної школи і механізми її забезпечення / Наталія Клокар, Григорій Науменко, Лілія Гунько. *Рідна школа*. 2018. № 5–8. С. 19–24.
7. Професійний стандарт керівника (директора) закладу загальної середньої освіти. Наказ Міністерства економіки України «Про затвердження професійного стандарту керівника (директора) закладу загальної середньої освіти» від 17 вересня 2021 р. № 568-21.
8. Про затвердження формули розподілу освітньої субвенції між місцевими бюджетами. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1088 м.Київ.

**Сташенко Михайло,**
завідувач кафедри менеджменту освіти
Волинського ІППО,
кандидат фізико-математичних наук,
доцент

## Модернізація управлінської діяльності керівників закладів освіти в сучасних умовах

***Анотація**. Розглянуто актуальні питання професійного розвитку керівників в умовах реформування освітньої галузі, а саме формування системи якості освіти та визначальний вплив на них управлінських процесів і управлінських рішень.*

***Ключові слова**: професійний розвиток керівників, управлінські рішення.*

Управління закладом освіти в умовах сучасних викликів вимагає гнучкості, відкритості до інновацій та постійного аналізу та вдосконалення діяльності для забезпечення якісної освіти та відповідності потребам сучасного суспільства.

Розглянемо управлінську компетентність керівника ЗЗСО як системне утворення, що визначається сукупністю таких компонентів:

- знання, необхідні для даної спеціальності або посади;
- уміння і навички, необхідні для успішного виконання функціонально-посадових обов'язків;
- професійні, ділові і особистісно значущі якості для більш повної реалізації власних сил, здібностей і можливостей у процесі діяльності;
- загальна культура, необхідна для формування гуманістичного світогляду, духовно-ціннісних орієнтирів, моральних і етичних принципів особистості мотиваційна сфера професійної діяльності.

За такого підходу зростання управлінської компетентності керівника передбачає: входження в спеціальність; оволодіння нормами і способами професійної діяльності і спілкування; підвищення кваліфікації; творчість як

індивідуальний внесок у професійний досвід; формування мотиваційної сфери діяльності керівника.

Отже, для ефективного управління навчальним закладом виявлення й оцінка загального рівня управлінської компетентності керівника є актуальним як у теоретичному, так і практичному аспектах [1, с. 21].

За позицією вчених, розвиток управлінської компетентності керівника ЗЗСО є складним, багатогранним процесом, який об’єктивно пов'язаний з усіма сторонами навчально-освітнього простору і відображає поліфункціональний специфічний характер управлінської діяльності керівника як професійно підготовленого менеджера освіти.

Дослідники вважають, що професіоналізм представляє собою інтегральну сукупність індивідуальних, особистісних та суб’єктивно-діяльнісних якостей, що дають можливість на максимальному рівні успішності вирішувати типові для тієї чи іншої діяльності завдання й розглядається як сутнісна характеристика керівника будь-якої ланки управління.

Проте, як керувати, якими цінностями керуватись, в законах не написано.

Протягом багатьох років існувало переконання, що керівництво школою іншими словами управління, повинно керуватися менеджерськими принципами. Переважна думка полягала в необхідності застосовувати жорстке менеджерське мислення та дії, які змінять економіку та громадську сферу на шляху до сучасних, ефективніших, які більше задовольнять потреби суспільства. Вважалося, що керівник школи в першу чергу повинен володіти менеджерськими компетенціями, а його діяльність повинна характеризуватися наполегливим пориванням до мети. Це просте перенесення загальних управлінських теорій на освіту, основною цінністю якого є ефективність, в економіці та прибуток. Невдача такої системи в економіці стала фактом протягом останніх двох економічних криз у західному світі. Ієрархічні, засновані на більш ніж столітніх традиційних мотиваційних механізмах компанії перестали бути конкурентоспроможними на ринку, багато хто з них просто розвалилися або переїхали в регіони світу з меншим соціально-економічним рівнем. Тільки тому, щоб конкурувати з використанням дешевшої робочої сили.

То ж в освіті, використання такого обмеженого підходу стало все більш помітним і вказувало на необхідність пошуку нових способів мислення щодо управління школою. Прийшло розуміння різниці між лідерством і менеджментом. Лідер повинен визначати візію та надихати, тоді як менеджер займається плануванням і контролем процесів.

Нарешті, до питання про те, що робити, дійшло питання про те, як зробити. І власне справа стилю діяльності освітніх лідерів, стала ключовою у пошуках якісної школи. Нам потрібен новий тип лідерства, суть якого полягає у визначенні бачення, окресленні цінностей, взятті відповідальності, побудові довіри та концентрації на розвитку та навчанні. Для того, щоб це було можливо, важливо поділитися лідерством та відповідальністю, розвивати зв'язки та мережі співпраці, цінувати та використовувати різноманіття, врахуванні глобального та локального контекстів. Реалізація цієї потреби в першу чергу знаходиться в недержавних та приватних школах, оскільки вони виникають з нуля, без багажу обмежень обумовлених довготривалими звичками та навичками. Проте, також у все більшої групи традиційних шкіл з’являється потреба нового бачення. Роль директора нової школи полягає не тільки в управлінні нею, але й в управлінні цілим шкільним середовищем. Освітній лідер зосереджується на навчанні та розвитку кожного учня. Він знає, що група вчителів повинна бути перетворена на добре функціонуючу команду, яка прагне досягти спільної мети. Лідер також враховує необхідність взаємодії з оточенням школи. Самосвідомість та розуміння себе є основою його лідерської ролі. Тому директор - лідер є рефлексивною особою яка потребує постійного навчання. Для того, щоб бути ефективним та правдивим у своїй ролі, він повинен стати

прикладом особи, котра навчається, усвідомлюючи власні потреби в розвитку, як для учня так і для вчителя.

У цій моделі лідерства школа будує і реалізовує свою місію через цінності. Серед найбільш важливих цінностей, що визначають процеси розвитку і навчання в школі та їх наслідки, а також про форми сконцентрованого на них освітнього лідерства, можуть бути визначені: розвиток і навчання, свобода, рівність і соціальна справедливість, довіра, відповідальність, самостійність, співпраця, мужність, чесність, відкритість, правда, діалог, співучасть, різноманітність, рефлексивність, солідарність.

В останні роки реформа, що має на меті змінити школи з установ, які передають знання у щасливому середовищі навчання, з робочого місця вчителів, сповненого стресу і розчарування до місця, де вчитель досягає повноти і єдності особистісного і професійного розвитку. Виникає попит на співучасть, довіру, відповідальність, почуття. Це, мабуть, революція у світі потреб постмодерніста 21-го століття, і школа повинна помітити цей переломний момент. Інновації в освіті не впроваджують, інноваційний потенціал вчителів розкріпачують шляхом створення атмосфери свободи педагогічної думки та дії, інноваційного клімату, що стимулює творчий пошук [2, с.13-18].

**Замість висновків.** Один мудрець дивився на роботу трьох робітників у каменоломнях, які розбивали каміння на дрібні шматки важкими молотками. Він підійшов до них і запитав, що вони роблять?

Перший, піднявши голову, важко дихаючи прошепотів: я був засуджений, я тут несу покарання, я ненавиджу цю роботу, вона понад мої сили, думаю, що тут і помру.

Інший сказав: це моя професія. Це дуже важко для мене, я з радістю змінив би її на іншу. Я відчуваю, що сили залишають мене, але ця робота дає мені можливість утримувати мою сім'ю, їжу, дах над головою. Тому я розумію, що мені доводиться виконувати такий важкий труд для існування.

А третій випрямився і з гордо піднятою головою сказав: не бачиш? Я будую собор!

Хороший керівник школи не є керівником в'язниці, не є бездушним керівником компанії. Хороший освітній лідер керує будівництвом собору і сам його будує.

Якість освіти та ефективність управління — це і є культура школи.

**Список використаних джерел та літератури**

1. Управлінські студії: Концепція розвитку педагогічної освіти / Упорядн. М. О. Сташенко, О. В. Рудь. Луцьк: ВІППО, 2018. 56 с.

2. Формування професійної компетентності керівника закладу освіти в умовах змін : зб. м-лів інтернет-конференції / упоряд. Сташенко М. О. Луцьк: ВІППО, 2020. 120 с.

**Теслик Алла,**
методист науково-методичного центру
виховної роботи, позашкільної освіти та
моніторингових досліджень ХОІППО
імені Анатолія Назаренка

## Ключові аспекти нормативно-правового забезпечення моніторингу якості освіти в закладі загальної середньої освіти

На сьогодні в Україні є політична воля щодо впровадження та розвитку процесів, що стосуються якості освіти у закладах загальної середньої освіти. Існує сформована певна законодавча база з даного питання, яка постійно розвивається та удосконалюється. При цьому слід зауважити, що важливе значення при визначенні

якості освіти посідають моніторингові дослідження, в тому числі і внутрішній шкільний моніторинг якості освіти [3].

Моніторинг якості освіти, педагогічний моніторинг, моніторинг якості надання освітніх послуг – увесь цей термінологічний ряд, який може бути продовжений, означає актуальний, важливий та корисний комплекс заходів, спрямований на вивчення стану різноманітних аспектів та елементів освіти з метою подальшого їх удосконалення. Те, що у педагогічному побуті прийнято називати «моніторинг», стає невід'ємною частиною функціонування будь-якої освітньої установи [7,с.4]. Разом з тим що моніторингові дослідження набувають все більшого поширення і більшої популярності, існує велика кількість запитань щодо нормативно-правового забезпечення, особливостей організації, проведення та інших ключових аспектів моніторингових досліджень у закладі загальної середньої освіти.

Моніторинг як система збору, обробки, зберігання та поширення інформації про освітню систему або її окремі елементи, орієнтована на інформаційне забезпечення управління, є потужним чинником підвищення якості освіти та виступає сьогодні одним із пріоритетних аспектів розвитку системи управління освітою в Україні. Моніторинг забезпечує інформаційну стабільність, запобігає дефіциту інформації під час підготовки рекомендацій і прийняття управлінських рішень, підвищує їх обґрунтованість.

Якісний рівень освіти забезпечується у світі з допомогою відповідних механізмів, тобто моніторингу, котрий розуміється як система збирання, опрацювання та розповсюдження інформації про діяльність освітньої системи, що забезпечує безперервне відстеження її стану і прогноз розвитку. Отже, моніторинг слід розглядати як ефективний засіб отримання інформації про функціонування освітньої системи та її компонентів. В умовах кардинальної модернізації національної освіти це є надзвичайно важливим, оскільки дає змогу вчасно усунути можливі прорахунки та розробити стратегію подальшого розвитку освіти [9].

Нормативно-правове забезпечення моніторингу якості освіти в закладі загальної середньої освіти це ті нормативно-правові акти (вищої юридичної сили) та внутрішні локальні акти (акти конкретного закладу освіти), які врегульовують питання моніторингу якості освіти закладу загальної середньої освіти.

Законодавчою основою моніторингу якості освіти в сучасній школі є:

- Закон України «Про освіту»;
- Закон України «Про повну загальну середню освіту»;
- Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.01.2020 № 54 «Про затвердження Порядку проведення моніторингу якості освіти».

Закон України «Про освіту» визначає, що система зовнішнього забезпечення якості освіти може включати моніторинг якості освіти. Моніторинг якості освіти – це система послідовних і систематичних заходів, що здійснюються з метою виявлення та відстеження тенденцій у розвитку якості освіти в країні, на окремих територіях, у закладах освіти (інших суб'єктах освітньої діяльності), встановлення відповідності фактичних результатів освітньої діяльності її заявленим цілям, а також оцінювання ступеня, напряму і причин відхилень від цілей. Моніторинг якості освіти може бути внутрішній та зовнішній. Внутрішній моніторинг якості освіти проводиться закладами освіти (іншими суб'єктами освітньої діяльності).

Зовнішній моніторинг якості освіти може проводитися будь-якими органами, підприємствами, установами, організаціями, іншими юридичними особами, що здійснюють незалежне оцінювання якості освіти та освітньої діяльності. Участь закладів освіти (інших суб'єктів освітньої діяльності) та учасників освітнього процесу у зовнішньому моніторингу якості освіти є добровільною, крім випадків, встановлених законодавством (ст. 48). Порядок, види та форми проведення моніторингу якості освіти затверджуються центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки (ст. 64) [2].

Законом України «Про повну загальну середню освіту» передбачено право керівника закладу освіти звертатися до центрального органу виконавчої влади із забезпечення якості освіти із заявою щодо проведення позапланового інституційного аудиту, зовнішнього моніторингу якості освіти та/або громадської акредитації закладу, крім керівника таким правом теж наділена педагогічна рада закладу освіти [3].

Важливим сьогодні є документ, у якому висвітлено механізм підготовки та проведення моніторингу якості освіти, – Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.01.2020 № 54 «Про затвердження Порядку проведення моніторингу якості освіти». Порядок містить наступні розділи:

- Загальні положення
- Суб'єкти, які беруть участь у підготовці та проведенні моніторингу
- Види моніторингу
- Процедура підготовки та проведення моніторингу
- Участь у моніторингу
- Результати моніторингу
- Фінансування моніторингу [8].

Вищезгаданий документ має велике значення, оскільки деталізує порядок та механізми підготовки та проведення моніторингу якості освіти, як зовнішнього так і внутрішнього, дає можливість закладам освіти забезпечувати якісну освіту, а відтак і забезпечувати розвиток держави. Упровадження внутрішнього шкільного моніторингу освітніх систем дозволить психологізувати педагогічну діяльність учителя, навчально-виховний процес, що підніме професійний рівень педагогічних колективів, підвищить рівень якості шкільної освіти. Результати педагогічного моніторингу дозволять висвітлити позиції керівництва щодо управління в навчальному закладі, виявити мікроклімат учнівського, учительського, батьківського колективів, надаючи тим самим можливість адміністрації школи, управлінням/департаментам освіти аналізувати свої дії, відповідно планувати педагогічну діяльність[6, с. 58].

Проаналізувавши вищезазначені нормативно-правові акти, можна зробити висновок, що сьогодні в Україні вже створено законодавчу основу, що стосується проведення моніторингу якості освіти та внутрішнього шкільного моніторингу якості освіти зокрема. На сучасному етапі в нашій державі також вже накопичено певний досвід нормативного врегулювання відносин щодо моніторингових досліджень, проте цей процес потребує постійного вдосконалення законодавчої бази, вирішення викликів сьогодення. На нашу думку, законодавча база в сфері моніторингових досліджень має бути дієвою, несуперечливою, відповідати вимогам часу, динамічним суспільним процесам, які відбуваються в Україні та в світі, а також містити чіткий механізм (порядок) реалізації моніторингових досліджень в закладах освіти, який буде зрозумілим для адміністрації закладу освіти та комфортним для педагогічних працівників.

Для забезпечення проведення внутрішнього моніторингу якості освіти у закладі ЗСО має бути сформований пакет відповідних документів. До них відносяться:

– наказ;

– програма;

– письмова згода від учасників дослідження (у разі неповноліття здобувачів освіти це згода одного з батьків або інших законних представників) щодо їх участі у моніторингу;

– звіт про результати моніторингу за підсумками його проведення (складається відповідно до програми).

Наказ про проведення моніторингу в закладі освіти урегульовує основні організаційні питання. У такого роду документі можуть зазначатися: мета проведення моніторингу, строки, відповідальні особи, основні завдання, контроль за виконанням тощо. Зрозуміло, що це є внутрішній документ, тому і створений він може бути за

рішенням керівника. Обов'язковість існування такого документу не обґрунтована законодавчо, проте його доцільність є очевидною.

Такий внутрішній локальний акт, як положення про внутрішній моніторинг якості освіти (або порядок проведення моніторингу у закладі освіти), не є обов'язковим. Утім складання такого документу є розповсюдженою традицією в закладах загальної середньої освіти. Вірогідно, це обумовлюється цілою низкою переваг його наявності. До них, зокрема, відносяться такі:

– наявність нормативного визначення ініціаторів та суб'єктів проведення моніторингу, принципів, етапів, завдань, форм та методів моніторингового дослідження, фінансування моніторингу, особливостей проведення моніторингових досліджень, учасниками якого є здобувачі освіти;

– чітка визначеність механізмів підготовки моніторингових досліджень у закладі освіти;

– врегулювання порядку, процедури та механізмів проведення моніторингу;

– удосконалення правового регулювання проведення моніторингових досліджень у закладі освіти;

– сприяння забезпеченню якості проведення моніторингових досліджень;

– сприяння удосконаленню діяльності закладу освіти;

– визначення інших неврегульованих питань проведення моніторингових досліджень у закладі освіти [8].

Виходячи з доцільності комплексного розгляду питань з проведення моніторингів у закладі освіти, рекомендується колегіальне розроблення положення. Це передбачає створення для цієї діяльності робочої групи з представників закладу. До її складу можна включати не лише керівника закладу та його заступників, інших педагогічних працівників, а й здобувачів освіти, їхніх батьків або інших законних представників. Для успішності такої діяльності важливо налагодити партнерство та співробітництво.

При розробленні положення необхідно враховувати:

- тип закладу освіти;
- його місцезнаходження;
- особливості учнівського та педагогічного колективів закладу;
- особливості провадження діяльності закладу освіти.

Розпочинати складання положення варто з формування основної (чинної на момент складання документу) нормативно-правової бази, що стосується проведення моніторингу якості освіти. При цьому слід врахувати й основні локальні документи закладу (Статут, Правила внутрішнього трудового розпорядку, Положення про освітній процес тощо). Перелік цих документів має міститися в положенні.

Важливим моментом під час складання положення є побудова його структури. Назви розділів мають стисло й влучно відображати основний зміст.

Бажано сформувати документ таким чином, щоб висвітлити всі основні аспекти й особливості підготовки та проведення моніторингових досліджень у закладі. Звісно, необхідно впорядкувати розділи в правильній послідовності – відповідно до логіки реалізації завдань.

Положення має містити інформацію, достатню для того, щоб чітко й ясно зрозуміти процедуру підготовки та проведення моніторингових досліджень якості освіти у закладі. При цьому, єдиною надважливою вимогою при формуванні такого документу є те, щоб його зміст не суперечив чинним нормативно-правовим актам вищої юридичної сили.

Розроблений проєкт положення про внутрішній моніторинг якості освіти доцільно попередньо обговорити за участю представників педагогічного, учнівського, батьківського колективів. У разі наявності обґрунтованих пропозицій та зауважень, необхідно його доопрацювати. Ціннісними орієнтирами в підготовці документу мають стати співпраця, ініціативність, творчість, академічна свобода та доброчесність, довіра, спільне бачення окремих аспектів та відповідальність.

Положення схвалюється рішенням педагогічної ради закладу та затверджується керівником. Доцільно ознайомити з даним документом всіх учасників освітнього процесу закладу (зокрема розмістити його на веб-сайті закладу освіти).

Під час розроблення положення про МЯО, як і інших документів для проведення моніторингу, корисно вивчати досвід інших закладів освіти. Перевагою сьогодення є можливість відшукати у загальному доступі достатньо широкий спектр документів щодо підготовки та проведення моніторингів в інших закладах освіти. З них можна взяти до уваги та використати позитивне, а також врахувати недоліки та прогалини й не допустити таких моментів у власній розробці.

Розроблення положення – це кропіткий та багатокомпонентний процес, який потребує зосередженості, уваги та відповідального ставлення.

На разі створення положення про моніторинг якості освіти у закладі ЗСО не носить обов'язкового характеру, проте такий документ здатен значно спростити механізм підготовки та проведення моніторингів, забезпечити проведення досліджень на високому рівні.

Таким чином, можна зробити висновок, що моніторингові дослідження якості освіти є чи не найважливішим інструментом забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. Зрозуміло, що ефективними такі дослідження будуть за умови коректності підготовки та реалізації всіх заходів та процедур, передбачених моніторингом якості освіти. І важливим аспектом для цього виступає врахування нормативно-правового забезпечення моніторингу якості освіти.

Важливим також є той факт, що нормативно-правова база проведення моніторингових досліджень якості освіти має розглядати комплексно питання моніторингових досліджень – розпочинаючи від загальнодержавного, регіонального та закінчуючи рівнем окремого навчального закладу. Це дасть змогу представити цілісну картину стану та напрямів розвитку національної освіти в контексті її якості. Нагальним завданням сьогодні має стати пошук нових, відкритих і демократичних моделей управління якістю освітньої галузі, удосконалення законодавчої бази внутрішнього шкільного моніторингу якості освіти. Ця діяльність є органічною складовою орієнтації освіти, спрямованої не на відтворення, а на розвиток. У зв'язку з цим необхідно всебічно досліджувати основні засади впровадження моніторингової системи в теоретико-методологічному й практичному сенсах з метою виявлення позитиву та можливих недоліків цього процесу.

## Список використаних джерел та літератури


1. Бобровський М.В., Горбачов С.І., Заплотинська О.О. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. Київ, Державна служба якості освіти, 2019. 240 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/2019/posibniki/abetka%20dlya%20directora.pdf.
2. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text.
3. Закон України «Про повну загальну середню освіту» [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text.
4. Крисюк С. Державно-громадське управління освітою // Суспільні реформи та становлення громадянського суспільства в Україні: Матеріали наук.-практ. конф. / За ред. В.І. Лугового, В.М. Князєва. Київ: Вид-во УАДУ, 2001. Т. 3. С. 350-353.
5. Мітягіна С.С. Моніторингові та соціологічні дослідження в регіональній системі післядипломної педагогічної освіти. *Післядипломна педагогічна освіта в умовах децентралізації та модернізації: регіональний аспект*: монографія / За заг. ред. В.Є. Береки. Хмельницький: ФОП Мельник А.А., 2017. С.124.

6. Моніторинг навчальної діяльності: навчальний посібник./ Д.М. Бодненко, О.Б. Жильцов, О.Л. Лещинський, Н.П. Мазур. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2014. 276 с.

7. Моніторинг якості освіти у питаннях і відповідях. Просто про складне /Розробники: Кучерук А.В., Мітягіна С.С. Хмельницький, 2014. 37 с.

8. Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.01.2020 № 54 «Про затвердження Порядку проведення моніторингу якості освіти» [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0154-20#Text.

9. Технологія проведень моніторингових досліджень (Із досвіду роботи). Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2013. 85 с. [Електронний ресур]. Режим доступу: http: // www.edu-post-diploma.kharkov.ua

**Фарварщук Валентина**,
методист науково-методичного центру
виховної роботи, позашкільної освіти та
моніторингових досліджень
Хмельницького ОІППО
імені Анатолія Назаренка

## Бібліотека Нової української школи: реалії, перспективи

Навчання у XXI столітті – це не просто передача знань, як естафета, від однієї людини до іншої, це, перш за все, створення умов, при яких стають можливими процеси породження знань самими здобувачами освіти, їх активна та продуктивна творчість. Це нелінійна ситуація відкритого діалогу, спільного дослідження, у результаті якого учень набуває не так багато «знаю що», скільки «знаю як».

Багато складових якісного рівня має забезпечувати сучасна система інформаційного обслуговування освітнього процесу. Особливий вплив на підготовку школяра справляє стрімкий розвиток інформаційних технологій, засобів телекомунікації, комп'ютерної техніки. Потрібно виходити з того, що навчальні інтереси і потреби сьогоднішнього школяра не можуть обмежуватись лише параграфом підручника чи задачами, що подані у посібнику. Тому, на часі врахувати об'єктивні реальності та на професійному рівні розпочати ґрунтовну роботу з оволодіння та управління інформаційними потоками шкільного призначення.

Відповідно до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (від 27.01.1995 № 32/95-ВР України) https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80#Text *бібліотека* є інформаційним, культурним, освітнім закладом (установою, організацією) або структурним підрозділом, що має упорядкований фонд документів, доступ до інших джерел інформації та головним завданням якого є забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів бібліотеки.

В усіх країнах світу відзначається зростаюча роль шкільних бібліотек в освітніх процесах. На перший план виходить не обслуговуюча, а творчо-креативна, інтегруюча, синтезуюча роль бібліотеки. Адже учень під час уроку сприймає знання від вчителя під кутом конкретного предмета, а бібліотека здатна розкрити дитині цілісну картину світу.

Відповідно до Закону України «Про освіту» бібліотека є структурним підрозділом закладу освіти, найбільш доступним джерелом забезпечення пізнавальних потреб педагога й учня і саме вона має відповідати вимогам сьогодення для задоволення наукових, освітніх і самоосвітніх інформаційних потреб користувачів з різних галузей знань.

Крім того, вона має вирішувати низку пріоритетних завдань, серед яких:

- підтримка й забезпечення освітніх завдань, визначених державою і суспільством;

- налагодження й ефективне функціонування дієвого інформаційного каналу;
- забезпечення максимального доступу користувачів до різноманітних інформаційних ресурсів та формування вмінь їх раціонального використання;
- виховання інформаційної культури користувачів;
- розширення інформаційного середовища впровадженням у бібліотечний процес сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та використання медіа-ресурсів;
- створення сприятливих умов для позитивної мотивації до читання, виховання культури читання;
- передбачення завдань, що стимулюватимуть активізацію переходу від освіти користувача до його активної самоосвіти;
- активізація пошуково-дослідницької діяльності, спрямованої на розвиток творчого, культурного, інтелектуального потенціалу читачів та реалізацію їх здібностей, нахилів, обдарувань.

Щоб шкільна бібліотека зайняла гідне місце в інформаційно-освітньому просторі школи, вона має не просто бути активним учасником життя шкільного колективу, а якісно задовольняти його інформаційні потреби, розширювати спектр послуг для своїх читачів, враховуючи їхні потреби та вимоги часу.

Державна служба якості освіти України в «Рекомендаціях до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. Абетка для директора .2-ге видання. Київ, 2021» https://nus.org.ua/wp - content/uploads/2021/08/Abetka_dyrektora_2021_SQE_SURGe.pdf зазначає, що освітня діяльність у закладі освіти неможлива без створення інформаційного простору, використання інформаційних ресурсів та комунікацій між учасниками освітнього процесу. Під впливом процесів глобальної інформатизації змінюються мета і завдання школи, вони стають більше особистісно-орієнтованими, спрямованими, зокрема, на формування та розвиток здібностей учнів і вчителів щодо опрацювання освітньої інформації *(розділ 3. Напрями самооцінювання якості освітньої діяльності).*

Основні завдання бібліотеки базуються на її основних функціях: просвітницької, інформаційної, освітньої, виховної, культурологічної, суспільної. Сьогодні ж в умовах реформування освіти функції бібліотеки сучасної школи розширюються, вона перетворюється на медіатеку (Закон України «Про загальну середню освіту»).

Шкільна медіатека – структурний підрозділ школи, що забезпечує акумуляцію і загальнодоступність документально-інформаційних ресурсів, які містять і зберігають знання, накопичені в процесі розвитку людства; здатен реалізувати державну політику в галузі освіти, суттєво впливати на рівень освітнього процесу, стимулювати самоосвіту користувачів, становлення їх духовності й культури. Це все зумовлює перегляду пріоритетів у роботі бібліотек, зокрема:

- створення їх гнучкої та динамічної структури, комфортного середовища;
- поділ бібліотечного простору на багатофункціональні зони: з «гучними» і «тихими» місцями, з відкритими просторами і відокремленими зонами відпочинку;
- впровадження варіативних моделей бібліотек,
- використання інформаційно-комунікативних технологій, що забезпечить надання широкого спектру традиційних та інноваційних послуг тощо.

Поняття «медіатека» вперше почали вживати французи у XX столітті. У ті часи це був далеко не інноваційний інтерактивний простір, а звичайнісіньке сховище оцифрованих книг. У нашій свідомості це слово тісно пов'язане з технологіями, що прямо випливає з його етимології: з латини і з англійської media в перекладі означає засіб. І мова тут про засоби й інструменти комунікації. Адже media, medium - це той, хто відповідає за комунікацію.

Саме роль посередника у процесі спілкування і спільної діяльності й обрала собі медіатека. Сьогоднішнє поняття «медіатека» більш глибше і ширше. По-перше, сучасна медіатека включає грандіозне скупчення мультимедійний файлів на різній

технічній апаратурі, змогу працювати як на комп'ютері, так і зі звичайними книжками, використовувати в роботі диски, великі екрани й інші інноваційні технології. Інший компонент «соціальна», можливість медіатек - мультифункціональність. Бібліотека як вільний соціальний простір, а не просто технічно укомплектоване місце.

У таких приміщеннях проводять дискусійні клуби, кінопокази, літературні вечори, засідають мовні клуби. Це місця, де збираються люди, аби попрацювати як самостійно, так і в колективі.

Наразі акцентується увага на ролі шкільної бібліотеки в освітньому процесі в умовах реалізації Концепції Нової української школи формуванні бібліотечного простору сучасного шкільного середовища, підвищенні іміджу шкільного бібліотекаря в суспільстві, стратегії розвитку шкільної бібліотеки як сучасного *бібліотечно-інформаційного та культурно-просвітницького центру* закладу загальної середньої освіти.

Орієнтовні вимоги до нового бібліотечного простору відображені у Новому освітньому просторі (рекомендації) від 23 жовтня 2017 року розділ 8. Медіатека https://mon.gov.ua/ua/tag/novij-osvitnij-prostir , зокрема:

- сучасне оформлення та дизайн приміщення, комфортні меблі;
- комп'ютерна зона для онлайн навчання;
- проектор та екран (можливість використовувати бібліотеку для різних форм організації навчання).

Трансформація шкільної бібліотеки у медіатеки або, звичне для нас поняття – бібліотечно-інформаційний центр, неможлива без суттєвої підтримки директора закладу загальної середньої освіти, політики інформаційно-бібліотечного забезпечення освітнього процесу, яка ним провадиться. Зрештою, рішення про реорганізацію бібліотеки в бібліотечно-інформаційний центр ухвалює саме директор закладу освіти – за наявності об’єктивних передумов для цього.

У процесі реорганізації шкільної бібліотеки можна виокремити певні етапи, що можуть реалізовуватись послідовно, зокрема:

- Структурна реорганізація бібліотечного простору.
- Створення нормативної бази.
- Створення матеріально-технічних умов.
- Реклама бібліотечно-інформаційного центру.

Також реформування бібліотеки, модернізація її внутрішньої діяльності передбачає етап автоматизації бібліотечних процесів:

- поступове забезпечення комп’ютерною технікою та приєднання шкільних бібліотек до мережі Інтернет;
- упровадження в діяльність шкільних бібліотек Єдиної системи централізованого електронного обліку підручників (ЄСЦЕОП), створеної на основі комп’ютерної програми «Шкільний підручник».

Важливо розуміти, коли говоримо про структуру ШБІЦ, йдеться не про організаційну, а про функціональну структуру. Багатокомпонентна структура бібліотечно-інформаційного центру може однаковим успіхом реалізовуватись як у бібліотеці, що має єдине приміщення та одного працівника у штаті, так і в умовах розгорнутої базової структури бібліотеки та розширеного бібліотечного персоналу. Наявність зовнішніх інформаційних ресурсів в обслуговуванні користувачів є мінімально необхідними техніко-технологічними передумовами для створення БІЦ.

Але питання модернізації не вирішиться наявністю сучасних програмних засобів. Потрібно, щоб бібліотекарі досягли належної кваліфікації з використання ІКТ у освітньому та внутрішньо бібліотечному процесах.

Навчити учнів користуватися фондами бібліотеки, книжкою, довідково-пошуковим апаратом – головне завдання бібліотекаря. Мета вивчення основ бібліографії у школі насамперед полягає у тому, щоб учень сам дійшов висновку, бо жоден вид діяльності неможливий без постійного одержання інформації.

Необхідними умовами якісного виконання цих завдань є систематичність і диференціація обслуговування кожної групи читачів, приміром:

- інформаційне забезпечення адміністрації та педагогічного колективу полягає в підтримці освітнього процесу (нові підручники, програми, методичні рекомендації, інструкції, передовий досвід, нові технології);
- інформаційне забезпечення учнів – це допомога їм у опануванні основ наук (навчання під час уроків та в позаурочний час);
- інформаційне забезпечення батьків передбачає надання їм інформаційно-консультативної допомоги (сімейне читання, виховання, допомога у навчанні, координація дій зі школою).

Для активізації участі бібліотекарів в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти необхідно постійно удосконалювати свою професійну майстерність, оволодіваючи новітніми досягненнями педагогічної та психологічної науки; бути в курсі новинок в галузі літератури і мистецтва; засвоювати найрезультативніші прийоми і методи діяльності; вивчати і творчо використовувати передовий досвід бібліотечної роботи. В цих умовах важливе значення має організація методичного забезпечення розвитку ключових компетентностей шкільного бібліотекаря.

Єдиного визначення ключових компетентностей шкільного бібліотекаря не існує. Останнє можна пояснити тим, що вони, в першу чергу, залежать від потреб та вимог часу, в якому живе і працює фахівець, а також від специфіки професійної діяльності, творчих здібностей окремого спеціаліста.

Бібліотекар – особистість творча. Оскільки творчість – це діяльність, результатом якої є щось якісно нове, неповторне, оригінальне й навіть суспільно-унікальне. Саме тому кожного методиста, керівника закладу освіти повинно турбувати питання: як формувати у бібліотекаря здатність до творчої роботи і як підтримувати світло творчості, щоб воно якомога довше не згасало і давало плоди.

Варто зазначити, що ефективний розвиток творчості й самореалізація бібліотекаря можливі тоді, якщо діяльність керівників ЗЗСО будується на основі глибокого вивчення особистості, його ініціативи, здібностей з урахуванням результатів освітнього процесу з читачами.

Використовуючи різні форми та методи інформаційної роботи, бібліотекарі школи роблять усе, щоб читачі переконалися в тому, що шкільна бібліотека є орієнтиром у світі знань, і могли отримати кваліфікаційну допомогу в пошуку необхідної інформації.

Діяльність бібліотеки закладу освіти по забезпеченню інформаційних потреб читачів включає систематичний аналіз використання бібліотечного фонду, його популяризації; обслуговування читачів в режимі роботи абонемента та читального залу; формування довідково-бібліографічного апарату; вивчення інформаційних потреб учнів; здійснення диференційованого обслуговування читачів; використання різних форм і методів індивідуальної, групової і масової роботи.

Шкільна бібліотека складає і готує списки літератури на допомогу освітній діяльності закладу, виконує довідкову, інформаційну роботу, популяризує бібліотечно-бібліографічні знання серед учнів, проводячи бесіди, організовуючи книжкові виставки, огляди, лекції, бібліотечні уроки, надаючи індивідуальні і групові консультації.

Спільно з педагогічним колективом шкільна бібліотека проводить читацькі конференції, літературні та музичні вечори, диспути, ігри, в межах своєї компетенції бере участь у освітньому процесі, науково-пошуковій та краєзнавчій роботі, пов’язаній з книгою, навчальним підручником та іншими формами інформації, координує та кооперує свою діяльність з бібліотеками ЦБС для спільних дій і заходів у навчальній і сферах дозвілля, наявність локальної мережі Інтернету створюють умови для проведення інтегрованих уроків.

Не залишається поза увагою робота бібліотеки з батьками учнів, основним напрямом якої є вивчення ролі сім’ї у читанні дитини. Цікавою формою роботи з

батьками є анкетування, яке дає можливість: відшукати закономірності між інформаційною культурою учня - читача і його сім'єю, урізноманітнює та покращує ефективність роботи з батьками, досягти конструктивних рішень у формуванні читацької культури та читацьких інтересів.

Сьогодні перед шкільною бібліотекою стоять важливі завдання: дати користувачу якісну новітню інформацію, забезпечити вільний доступ до світових інформаційних джерел, формувати знання у сфері інформаційної культури, стимулювати в дітей інтерес до читання, сприяти їх всебічному розвитку.

Це все, у свою чергу, впливає на позитивний імідж не лише бібліотеки, а й школи.

Бібліотека не стоїть осторонь перетворень, що відбуваються у суспільстві, вона шукає нові форми та методи роботи. Змінюється розуміння місії бібліотеки, стають іншими бібліотечні технології, термінологія; визначаються нові пріоритети комплектування фондів та тренди обслуговування користувачів.

Бібліотека – це не величезний книжковий шафа, а простір з великим потенціалом для всебічного розвитку особистості. Головне – цей потенціал розкрити.

**Список використаних джерел та літератури**

1. Куценко Г. Сучасний імідж шкільної бібліотеки. ШБІЦ. Бібліотечна робота. 2015. №8. С.8.

2. Мазур С., Дубровська Т. Практика впровадження інноваційного проекту «ШБІЦ-інфо» у шкільній бібліотеці. ШБІЦ. Бібліотечна робота. 2016. №12. С.25.

3. Нахова Т., Голенко І. Сучасний медіапростір: ефективні технології по залученню дітей до читання. *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*. 2017. №3(9).С. 10.

4. «Примірне положення про шкільний бібліотечно-інформаційний центр загальноосвітнього навчального закладу» (Проєкт). URL: http://dnpb.gov.ua/ua/

5. Старостенко Н. Бібліотека як інформаційно-ресурсний медіа-центр. *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика.* 2017. №4(10). С. 15.

**Фесюк Людмила,**
консультант Комунальної установи
«ЦПРПП Старосинявської селищної
ради» Хмельницького району
Хмельницької області,
учитель-методист

**Освітні втрати: виклики та шляхи подолання**

Спочатку світова пандемія, а тепер вже другий рік повномасштабної війни Росії проти України призвели до безпрецедентних змін у житті України та кожного її громадянина. Проте з-поміж усіх соціальних груп, найбільше постраждали діти.

Вимушені дистанційна або змішана форми навчання, часті та тривалі повітряні тривоги, відключення електроенергії, інколи відсутність зв'язку, зміни у психологічному стані учасників освітнього процесу (як учня, так і вчителя) – все це спричинило освітні втрати у програмних результатах навчання здобувачів освіти і відповідно в якості освіти. Освітніми втратами прийнято називати різницю між реальними та очікуваними результатами, яка виникла через відсутність або обмеження доступу до навчання. Це індивідуальна характеристика, яка стосується того, що на виході недоотримала конкретна дитина. Коли ми говоримо про освітні розриви, то мова йде про групову характеристику — різницю в навчальних

досягненнях між категоріями учнів, які відрізняються соціально-економічним, майновим статусом, гендером, регіоном проживання та ін.

Очевидно, що ці втрати матимуть тривалі економічні та соціальні наслідки, які будуть проявлятися із часом і можуть впливати як на якість життя громадян, так і на розвиток суспільства загалом. Тому питання щодо вивчення освітніх втрат і освітніх розривів, визначення шляхів їх вимірювання та механізмів подолання залишаються актуальними і потребують впровадження певних процедур для дослідження й компенсації цих втрат.

Саме такі дослідження, як «Дослідження якості організації освітнього процесу в умовах війни у 2022/2023 навчальному році», проведені Державною службою якості освіти України за підтримки проєкту «Супровід урядових реформ в Україні» в грудні 2022 – січні 2023 року, дають вичерпну відповідь на дану проблему. Участь у дослідженні взяли 150 шкіл з усіх областей України. Дослідники виокремили п'ять чинників, які вплинули на успішність школярів і школярок з початку повномасштабної війни:

- обмежений доступ до освітнього процесу;
- втрати у навчальному часі;
- втрати в матеріально-технічному забезпеченні;
- зміни в психологічному стані учасників освітнього процесу;
- зміни в контингенті вчителів та учнів.

Кожен із цих аспектів детально проаналізовано в дослідженні, враховано думку про якість освіти всіх учасників навчального процесу. Зокрема, бачення втрат у навчальному часі суттєво відрізняються в директорів шкіл і батьків здобувачів освіти: 94% директорів шкіл зазначили, що в їхніх школах немає втрат у навчальному часі, однак лише 40% батьків зазначили, що їхні діти постійно вчилися. Директори шкіл вважають уроки, проведені в асинхронному режимі, такими, що відбулися, та відповідно їх тарифікують. Проте батьки не вважають це адекватною заміною очних або синхронних уроків.

Цікаво, що, крім очікуваних висновків про зниження якості освіти у зв'язку із зазначеними чинниками, є й певні позитивні зміни. Зокрема, аналітики зазначили, у школярів покращилися деякі специфічні «м'які навички»:

- уміння розв'язувати проблеми;
- критичне мислення;
- уміння висловлювати власну думку усно;
- оцінювання ризиків;
- розуміння навчальних цілей.

Врахувавши ці дослідження, Державна служба якості освіти розробила рекомендації для органів державної влади і, безпосередньо, для закладів освіти щодо подолання освітніх втрат. Ключовими серед цих порад є:

- застосування диференційованого підходу до різних категорій учнів;
- адаптація освітнього процесу до роботи в умовах зміни режимів навчання;
- діагностика рівнів опанування навчального матеріалу учнями на початку навчального року;
- систематичний моніторинг знань та вмінь учнів;
- анкетування учасників освітнього процесу;
- адаптивне та гнучке планування навчання;
- розробка індивідуальної освітньої траєкторії;
- обрання додаткового якісного освітнього контенту з тем, що потребують надолуження.

Однак *«…важливо пам'ятати, що надолуження освітніх втрат в Україні не є миттєвим процесом, а вимагає довгострокової роботи та взаємодії між державними установами, освітніми установами та суспільством»,* – зазначив освітній омбудсмен України Сергій Горбачов.

**Список використаних джерел та літератури**

1. Дослідження якості організації освітнього процесу в умовах війни у 2022/2023 навчальному році: точка доступу: https://sqe.gov.ua/wpcontent/uploads/2023/04/yakist-osvity-v-umovah-viyny-web-3.pdf
2. М. Головко, О, Локшина, О. Топузов. Освітні втрати в період воєнного стану: проблеми діагностики та компенсації. Український Педагогічний журнал №1(2023). 5-13. URL: https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/640
3. Освіта України в умовах воєнного стану. *Інноваційна та проєктна діяльність*: науково-методичний збірник / за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці :«Букрек», 2022. 140 с.
4. Підсумки року в освіті: рік 2022-й.: URL: https://osvita.ua/news/88071/

**Холод Олена**,
методист кабінету ЗНО та моніторингу
якості освіти Рівненського ОІППО

## Вимірювання якості освіти в умовах реалізації Концепції нової української школи на прикладі загальнодержавного зовнішнього моніторингу якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи закладів загальної середньої освіти»

Одним із основних завдань освітньої політики є підвищення якості освіти, утримання її на рівні світових стандартів, поєднуючи при цьому міжнародні орієнтири та національні просвітницькі традиції. Впродовж останніх років в Україні і зарубіжжі ведеться активна науково-дослідна й практична робота з розробки й апробації різних систем педагогічного контролю, які побудовані, переважно, на нормативному тестовому контролі знань і вмінь здобувачів освіти.

Нині в освітній практиці підвищення якості освіти пов’язується з реалізацією компетентнісного підходу. Ключові компетентності й наскрізні вміння створюють «канву», яка є основою успішної самореалізації учня – як особистості, громадянина та фахівця.

Так, у Концепції «Нова українська школа» чітко прописано: уміння, якими повинні володіти учні; розуміти, про що читають (читання з розумінням); висловлювати свою думку (власну думку) письмово й усно; мислити критично й системно; логічно обґрунтовувати свою позицію; бути творчими та ініціативними; конструктивно керувати емоціями; оцінювати ризики; приймати рішення; вирішувати проблеми; співпрацювати з іншими людьми.

Які ж чинники забезпечують якість початкової освіти? Назвемо найвпливовіші з них: повне і своєчасне охоплення навчанням усіх дітей молодшого шкільного віку; різнобічне використання досягнень дошкільного періоду; осучаснення та оздоровлення освітнього середовища; впровадження методик особистісно і компетентнісно зорієнтованого навчання, виховання і розвитку молодших учнів; технологічність методик навчання; моніторинговий супровід освітнього процесу; адекватна підготовка педагогічних кадрів тощо.

Наразі місією початкової школи є: різнобічний розвиток особистості дитини відповідно до її вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей, формування в неї загальнокультурних і морально-етичних цінностей, ключових і предметних компетентностей, необхідних життєвих і соціальних навичок, що забезпечують її готовність до продовження навчання в основній школі, життя у демократичному суспільстві. Насамперед, це орієнтація освітнього процесу на

досягнення результату, що відображається ключовими компетентностями, але не обмежується ними.

У Законі України «Про освіту» (розділ V, ст.48) одним з основних заходів, спрямованих на забезпечення й підвищення якості освіти, визначений моніторинг якості освіти. [1] До сьогодні в Україні ще не створено цілісної системи моніторингу якості освіти, зокрема на рівні загальної середньої освіти, хоча в Стратегії розвитку освітніх оцінювань у сфері загальної середньої освіти до 2030 року [8], схваленій рішенням Колегії при МОНУ у 2019 році, й окреслено архітектуру та перспективи становлення відповідної системи. Одним із перших реалізованих на практиці елементів цієї системи став загальнодержавний зовнішній моніторинг якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи закладів загальної середньої освіти», перших два цикли якого з-поміж передбачених Програмою щонайменше чотирьох циклів збирання даних уже було проведено.

Важливість цього дослідження складно переоцінити, зважаючи на те, що саме ним покладено початок формуванню в нашій країні цілісної системи моніторингу якості освіти на різних рівнях, яка поступово охопить базову й повну загальну середню освіту, а далі й вищу. Необхідність формування цієї системи зумовлена кардинальними змінами, що відбуваються як на рівні загальної середньої освіти у зв'язку з утіленням у життя Концепції «Нова українська школа», так і на рівнях професійної (професійно-технічної) та вищої освіти, де теж відбуваються трансформаційні процеси, пов'язані з реалізацією на практиці положень законів «Про освіту» та «Про вищу освіту».

Метою моніторингу, з одного боку, є отримання об'єктивних даних про поточний стан сформованості ключових (читацької та математичної) компетентностей випускників початкової школи, а з іншого, – простеження змін, що відбуватимуться в якості початкової освіти в процесі впровадження в країні концепції Нової української школи.

У 2021 році було проведено основний етап другого циклу ЗЗМЯПО, одним із завдань якого було дослідження рівня сформованості математичної компетентності випускників початкової школи закладів загальної середньої освіти станом на 2021 рік, а також простеження змін, що відбулися за три роки – між часом проведення основних етапів першого та другого циклів ЗЗМЯПО (між 2018 та 2021 роками).

Дані, отримані за підсумками моніторингу 2021 року, свідчать, що за три роки, що минули після першого циклу ЗЗМЯПО, рівень математичної компетентності випускників початкової школи знизився. Середній результат із математики, отриманий четвертокласниками у 2021 році, становить 199,8 бала і є істотно нижчим за середній результат, отриманий четвертокласниками у 2018 році, – 202,9 бала.

Сформована на високому рівні читацька компетентність – це критична вимога сьогодення – часу, коли обсяги й різноманіття інформації суттєво збільшуються порівняно з попередніми десятиліттями, що спричинено цифровізацією життя й активними глобалізаційними процесами. Тому відповідну компетентність сучасна людина має розвивати впродовж усього життя, на чому наголошують у той чи той спосіб усі рамкові документи, що пропонують описи ключових навичок/компетентностей 21 століття.

Від рівня сформованості читацької компетентності у 1-4 класах значною мірою залежить те, наскільки успішно здобувачі освіти зможуть сприймати інформацію (як на папері, так і на екранах цифрових пристроїв), працюючи з різнорідними й усе більш складними джерелами на наступних рівнях освіти та в позашкільному житті. На жаль, як засвідчив перший цикл ЗЗМЯПО станом на 2018 році лише 17% випускників початкової школи досягали високого рівня сформованості читацької компетентності, натомість понад 13% учнів не змогли подолати навіть базового порогу в оволодінні секретами вправного та вдумливого читання (передбазовий рівень сформованості читацької компетентності).

За три роки, що минули після першого циклу моніторингу, рівень читацької компетентності випускників початкової школи знизився. Середній бал учнів за виконання тесту із читання у 2021 році на 3,9 бала нижчий порівняно із середнім балом, який отримали четвертокласники у 2018 році. Частка четвертокласників, які продемонстрували високий рівень читацької компетентності, знизилася із 17,5% у 2018 році до 14,9% у 2021 році, натомість частка тих випускників початкової школи, які не подолали базового порогу читацької компетентності, навпаки, збільшилася впродовж трьох років із 13,2% до 16,9%.

Проведення загальнодержавного зовнішнього моніторингу якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи закладів загальної середньої освіти» дає можливість, з одного боку, отримати об'єктивні дані про поточний стан сформованості ключових компетентностей випускників початкової школи, а з іншого, – простежити зміни, що відбуваються в якості початкової освіти в процесі впровадження в країні Концепції Нової української школи.

Результати моніторингового дослідження якості початкової освіти показують, що в нашій країні проблема нерівності доволі гостро виражена вже на рівні початкової школи, де спостерігається суттєва диференціація випускників початкової школи щодо оволодіння читацькою та математичною компетентностями залежно від того, де мешкає учень, яке його матеріальне становище, який тип закладу освіти він відвідує тощо.

На успішності оволодіння молодшими школярами читацькою та математичною компетентностями суттєво позначаються мотиваційні чинники (ставлення учнів до читання та математики, самооцінка учнями своєї спроможності у відповідних предметних галузях, розуміння важливості предмета вивчення для життя тощо).

За умови врахування доказових висновків проведеного дослідження під час формування відповідними суб'єктами освітніх політик на рівні початкової школи є перспективи подолати негативні прояви в забезпеченні рівності учнів у доступі до якісної освіти й забезпечити досягнення молодшими школярами належного рівня сформованості читацької та математичної компетентностей.

## Список використаних джерел та літератури


1. Закон України Про освіту. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/T172145?an=1
2. Звіт про результати другого циклу загальнодержавного зовнішнього моніторингу якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи закладів загальної середньої освіти» 2021 р.: у 2-х частинах. Частина І. Що знають і вміють випускники початкової школи та як змінилася ситуація за три роки / Г. Бичко (основний автор), В. Терещенко, В. Горох, М. Мазорчук, Т. Лісова, Т. Вакуленко ; наук. ред. Т. Вакуленко ; за ред. О. Осадчої та В. Терещенка ; Український центр оцінювання якості освіти. Київ, 2022. URL: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Velykyj-zvit-CHastyna-I.pdf
3. Звіт про результати другого циклу загальнодержавного зовнішнього моніторингу якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи закладів загальної середньої освіти» 2021 р.: у 2-х частинах. Частина ІІ. Передумови й результати навчання / Т. Лісова (основний автор), Г. Бичко, М. Мазорчук, Т. Вакуленко, В. Терещенко, В. Горох; наук. ред. Т.Вакуленко; за ред. О. Осадчої та В. Терещенка ; Український центр оцінювання якості освіти. Київ, 2022. URL: https://testportal.gov.ua//wp-content/uploads/2022/08/Velykyj-zvit-CHastyna-II.pdf
4. Нова Українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти. URL:

file:///C:/Users/Admin/Desktop/%D0%94%D0%BE%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf
5. Нова українська школа. Порадник для вчителя. URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/razdel_1_Oglyad.pdf
6. Сайт Українського центру оцінювання якості освіти. URL: https://testportal.gov.ua/zagalna-informatsiya-pochatkova/

**Чухась Аліса,**
вчитель початкових класів
вчитель другої категорії
Кам'янець-Подільського ліцею №15
Кам'янець-Подільської міської ради

## Руханки як засіб здоров'язберігаючої компетентності учнів Нової Української Школи

*В статті висвітлено проблему ефективності використання руханок як здоров'язберігаючої компетентності учнів Нової Української Школи. Проаналізовано їх вплив на стан здоров'я учнів початкових класів. Обґрунтовано ефективність систематичного використання руханок на кожному уроці для зниження перевтоми в учнів.*

***Ключові слова:*** руханка, здоров'язберігаюча компетентність, профілактика, енергізатори, учні початкових класів.

Здоров'я дітей – одне з основних джерел щастя, радості та повноцінного життя батьків, учителів, суспільства в цілому. Головною проблемою сьогодення, яка пов'язана з майбутнім держави, є збереження і зміцнення здоров'я дітей. Початкова освіта забезпечує подальше становлення і розвиток особистості дитини, закладає базу для її навчання в основній школі.

Важливим складником шкільної освіти є здоров'язберігаюча компетентність учнів. Розглянемо поняття здоров'язберігаючої компетентності учнів. Здоров'язберігаюча компетентність розуміється як цілісне індивідуальне психологічне утворення особистості, спрямоване на збереження фізичного, соціального, психологічного та духовного здоров'я – свого та оточення.

Здоров'я кожної дитини визначається співвідношенням зовнішніх і внутрішніх впливів на її організм, і можливостями самого організму протистояти цим впливам, захищатися від них, підсилюючи впливи корисних для здоров'я факторів. Ступінь успішності цієї діяльності – усунення шкідливих впливів і підвищення стійкості до них – визначає напрям зусиль по збереженню і зміцненню здоров'я підростаючого покоління.

К. Д. Ушинський сформулював основний закон дитячої природи: «Дитина потребує діяльності, безперестанно і втомлюється не діяльністю, а її одноманітністю. Змусьте дитину сидіти, і вона дуже швидко втомиться; лежати – те саме; йти вона довго не може, не може ні говорити, ні співати, ні читати і найменше – довго думати; але вона пустує і рухається цілий день, змінює і змішує всі ці діяльності й не втомлюється ні на хвилинку, чим молодший вік, тим різноманітнішою має бути діяльність». Видатний педагог рекомендує: «Дайте дитині трохи порухатися, і вона подарує вам знову десять хвилин жвавої уваги, якщо ви зуміли їх використати, вони дадуть вам в результаті більше, ніж цілий тиждень напівсонних занять».

Визначними напрямками сучасної освіти стало створення відповідних умов для зміцнення та збереження здоров'я молодших школярів, а також для фізичного, соціального та інтелектуального розвитку особистості кожної дитини шляхом удосконалення освітнього процесу у початкових класах.

**Головним завданням є забезпечення умов для інтелектуального, соціального, морального, фізичного розвитку і саморозвитку кожного учня.** Однією з цілей НУШ є поширення фізичної активності на уроках, а саме руханки допомагають дітям зняти напруження, розслабитись, перемкнути увагу, підняти настрій. Також щоденна рухова активність – це запорука не лише фізичного, але й психологічного здоров'я:

- поліпшує розумову активність;
- знижує дратівливість і тривожність;
- допомагає зняти напруження;
- додає впевненості в собі;
- сприяє профілактиці хвороб, здоровому та спокійному сну;
- допомагає бути активними, здоровими та сконцентрованими;
- зміцнює імунітет;
- сприяє соціальній інтеграції у суспільстві.

Норма природної потреби в русі в дітей – приблизно 1,5-2 години на добу. Проте за час навчання у школі рухова активність дитини зменшується. Виявивши в дітей перші ознаки перевтоми, необхідно робити перерви, під час яких діти б могли виконувати нескладні фізичні вправи. Такі перерви під час уроку (руханки) сприяють поліпшенню функціонування мозку, відновлюють тонус м'язів, що підтримують правильну поставу, позбавляють напруження з органів зору і слуху, з утомлених від письма пальців.

Руханки необхідні для збереження здоров'я учнів, для того, щоб підняти їм настрій, посилити кровo- і лімфообмін застійних ділянок в організмі дитини, зняти статичну напругу. Тому їх потрібно проводити на кожному уроці для зняття навантаження, що буде відчутно впливати на продуктивність праці. Більшу частину доби дитина перебуває в статичному положенні, тобто сидить: у школі під час уроків; удома, коли виконує домашні завдання, читає, переглядає телепередачі або грає в комп'ютерні ігри. При цьому дитина несе велике фізичне навантаження. Статичне навантаження вступає у протиріччя з фізичним розвитком дитини. Як наслідок – розвиток перевтоми. У дитини знижується працездатність, виникають негативні емоції, погіршується самопочуття. Дитина скаржиться на головний біль. Дехто з дітей починає порушувати правила поведінки на уроці.

Для профілактики стомлюваності, порушення статури, зору учнів початкових класів на **в**сіх уроках через кожні 15 хвилин обов'язково і необхідно проводити руханки та гімнастику для очей.

Для того, щоб досягти високої ефективності уроку слід враховувати фізіологічні та психологічні особливості дітей, плануючи такі види роботи, які б знімали втомлюваність. Проведення різноманітних руханок дозволяє використовувати час уроку більш інтенсивно та результативно. Після них учні стають більш активними, їх увага активізується, з'являється зацікавленість в подальшому засвоєнні знань. Форми організації та проведення цих хвилинок бувають різними. Вони залежать, перш за все, від вікових особливостей учнів, теми уроку та умов, в яких вони проводяться. Руханки сприяють й збереженню психічного здоров'я учнів. Діти більше спілкуються один з одним, вчаться допомагати та підтримувати один одного, що впливає на зміни їх комунікативної культури.

Руханка має стати обов'язковим елементом кожного уроку в початкових класах. Тривалість руханки – 2-3 хв. Варіанти виконання комплексів вправ різні: сидячи, стоячи, у колі або в шеренгах, якщо дозволяє приміщення класної кімнати.

Комплекс руханок сидячи за партою:

- Вихідне положення – руки на парті, витягнуті вперед;

1-2 – підняти руки вгору, потягнутися;

3-4 – повернутися у вихідне положення, повторюємо 2-3 рази.

- Вихідне положення **–** руки за головою, лікті вперед;

1-2-3 – лікті розвести в сторони, прогнутися, повторюємо 2-3 рази.

- Вихідне положення **–** руки за голову;

1 – руки вгору, потягнутися;
2 – у вихідне положення;
3-4 – руки вгору, потягнутися, повторюємо 2-3 рази.

- Вихідне положення – руки на пояс;

1 – нахил вправо;
2 – нахил вперед;
3 – нахил вліво;
4 – вихідне положення, руки на пояс.
Те ж саме виконуємо у другу сторону, повторюємо 2-3 рази.

- Вихідне положення – руки до плечей, лікті притиснути до тулуба;

1-2-3-4 – обертання рук вперед;
5-6-7-8 – обертання рук назад, повторюємо 2-3 рази.
Комплекс руханок виконуємо стоячи:

- Вихідне положення – основна стійка (тулуб прямий, плечі розведені, руки опущені, ноги прямі, п'ятки разом, носки розведені на ширину ступні);

1-2-3-4 – підняти руки вгору, стискаючи і розтискаючи пальці;
5-6-7-8 – повільно руки вниз, стискаючи і розтискаючи пальці, повторюємо 2 рази.

- Вихідне положення – основна стійка;

1 – руки вгору, потягнутися, вдих;
2 – опустити руки, видих;
3 – малюємо коло головою вправо;
4 – малюємо коло головою вліво, 2-3 рази.

- Вихідне положення – стійка, руки на пояс;

1 – праву ногу у бік на носок, нахил вправо;
2 – вихідне положення;
3-4 – те ж саме – у другий бік, повторюємо 2-3 рази.

- Вихідне положення – стоячи, руки на пояс,

1 – нахил назад;
2 – вихідне положення;
3 – нахил вліво;
4 – вихідне положення;
5 – нахил вперед;
6 – вихідне положення;
7 – нахил вправо;
8 – вихідне положення; повторюємо 2-3 рази.

- Вихідне положення – стоячи, руки перед грудьми;

1 – руки вгору, піднятися на носочки;
2 – руки на пояс;
3 – руки вгору, піднятися на носочки;
4 – вихідне положення; повторюємо 2-3 рази.

**Комплекс руханок виконуємо стоячи у колі:**

- **Руханка «Ураган»**

Учасники стають у коло, а ведучий залишається стояти в центрі. Він пропонує помінятися місцями всім, хто має певну спільну ознаку (любить малювати, має блакитні очі, народився восени тощо). При цьому, якщо учасник має названі ознаки, він повинен помінятись місцем з іншим учасником, який теж має ці ознаки. Той, хто в центрі кола, називає тільки ту ознаку, яку він на цей час має. Коли учасники міняються місцями, він повинен зайняти чиєсь місце. Якщо ведучий довго залишається стояти, він може сказати: «Ураган», і тоді всі без винятку міняються місцями.

- **Руханка «Це здорово!»**

Учасники групи стають у коло. Ведучий пропонує учаснику, що стоїть праворуч, назвати своє ім'я і улюблене заняття (Наприклад: «Я – Матвій, люблю грати у футбол», наступний учасник: «Я – Аліна, люблю читати»). У відповідь на кожну фразу всі учасники хором вигукують: «Це здорово!» і водночас піднімають угору великий палець (жест схвалення).

- **Руханка «Їстівне - неїстівне»**

Учасники стають у коло. Ведучий тримає в руках м'яч (м'яка іграшка) і пропонує за командою спіймати його або відштовхнути. Спіймати м'яч потрібно тоді, коли буде сказано «їстівне» слово, (наприклад, овочі, фрукти, цукерки тощо), а відштовхнути, якщо буде сказано «неїстівне» слово, (наприклад, вікно, телефон, книга тощо). Ведучий промовляє слово і кидає м'яч одному з учасників групи. Той, у свою чергу, повинен, промовляючи слово, кинути м'яч комусь іншому і т.д.

- **Руханка «Неправда»**

Учасники стають у коло. Починає гру ведучий, який зрозуміло для інших імітує рухами виконання якої-небудь роботи (миє підлогу, копає, грає на музичному інструменті, пере і т. д.). Учасник, який стоїть праворуч, запитує: «Що ти робиш?» Ведучому треба відповісти що-небудь, але зовсім не те, що насправді робить, продовжуючи виконувати свої рухи. Наприклад, показує рухами, що грає на гітарі, а відповідає: «Зриваю виноград». Тим часом його сусід, отримавши відповідь, починає виконувати рухи, які імітують словесну відповідь, тобто «неправду». Тепер уже цього його запитуватиме сусід праворуч, і тут теж треба сказати «неправду». Всі продовжують виконувати свої рухи, доки коло не замкнеться.

- **Руханка «Дотягнись до зірок»**

Усі, стоячи у колі, заплющують очі і роблять три глибокі вдихи та видихи. Потім уявляють, що над ними нічне небо, повне зірок. Необхідно відшукати яскраву зірку, яка асоціювалась би із власною мрією. Далі учасники поступово простягають руки до неба, ніби намагаються досягти своєї зірки. Після закінчення вправи присутні можуть обговорити свої «зірки».

- **Руханка «Детектив»**

Учасники стають у коло плечем до плеча. Ведучий непомітно дає одному з них якусь річ і за жеребкуванням обирає «детектива». «Детектив» залишається в центрі кола, а члени групи мають швидко передавати річ із рук в руки ( за спинами). За командою ведучого «Стоп!» гра припиняється, і «детектив» мусить сказати, у кого на той момент знаходиться річ.

- **Руханка «Австралійський дощ».**

Учасники стають у коло. Ведучий каже: «Друзі, чи знаєте ви, що таке австралійський дощ? Якщо ми будемо уважними, то почуємо, який він. Я показуватиму рухи, а ви повторюватимете їх:

В Австралії піднявся вітер (терти долоні).

Починає накрапати дощ (клацання пальцями).

Дощ посилюється (почергове плескання по грудях).

Починається справжня злива (плескання по ногах).

А ось гроза, справжня буря (тупотіння ногами).

Але що це? Буря почала вщухати (плескання по ногах).

Злива перетворюється на дощ (плескання долонями по грудях).

Рідкі каплі падають на землю (клацання пальцями).

Вщухає вітер (терти долоні).

З'являється сонечко (руки догори).

- **Руханка «Слон»**

Стати в коло, ноги на ширині плечей. Нахилити голову вліво так, щоб вухо торкнулося плеча. Підняти ліву руку і дуже повільно виписувати нею велику лежачу вісімку (знак безкінечності). Очима стежити за кінчиками пальців. Зробити 5 разів. Опустити руку. Нахилити голову до правого плеча і повторити вправу.

Комплекс руханок виконуємо у шеренгах:

- Руханка **«Пошкоджений телефон»**

Учасники стають у шеренгу. Ведучий каже на вухо найближчому до нього учасникові речення, яке складається з 5 слів. Учасник має передати речення (як він почув і зрозумів) наступному, і так далі. Наприкінці ведучий пропонує останньому часникові виголосити те, що він почув. Зазвичай речення відрізняються.

- **Руханка «Зарядка для дубків»**

У шеренгу залюбки
Шикувалися дубки
Вранці дружно, по порядку
Поспішали на зарядку.
Раз – розвести руки – віти,
Два – гіллям потріпотіти,
Три – хитатись вліво – вправо
На чотири – кепські справи:
Лиш зібрались пострибати,
Насварились мама й тато:
– Ви дубки, не зайченята,
Тож не личить вам стрибати.
Сильний вітер до землі
гне дерева молоді, *(присідають)*
А вони ростуть, міцніють *(піднімаються)*
Вгору тягнуться, радіють. *(встають навшпиньки, руки тягнуть вгору)*
У володарки Зими
Трішечки замерзли ми.
Грудень каже: «Пострибай!»
Січень просить: «Присідай!»
Встали – сіли, встали – сіли,
Розігріли наше тіло.
Лютий місяць нагадав:
Час нам братися до справ.
Сіли, дітки, всі гарненько.
Спинки держимо рівненько.
Книги відкриваємо –
Знання здобуваємо!

Усі вправи повинні бути простими, що враховують характер роботи, яка була перед цим. Так, письмова робота вимагає вправ для м'язів кисті (згинання-розгинання пальців, протиставлення пальців, клацання, обертання пальцями і кистями, поштовхи кистями), при тривалому сидінні – вправи для м’язів спини (потягування, нахили, ходьба) у поєднанні з дихальними.

Руханка для м'язів кисті «Веселі пальчики»

*Пальці обох рук з’єднані в кулачки, руки підняті вгору, лікті рук опираються на парту. Учні лічать уголос і водночас виконують рухи:*

1, 2, 3, 4, 5 – долонька (почергове розгинання пальців, починаючи з мізинця лівої руки);
1, 2, 3, 4, 5 – долонька (почергове розгинання пальців, починаючи з мізинця правої руки);
1, 2, 3, 4, 5 – кулачок (почергове згинання пальців у кулачок, починаючи з великого пальця лівої руки);
1, 2, 3, 4, 5 – кулачок (почергове згинання пальців у кулачок, починаючи з великого пальця правої руки);
1, 2, 3, 4, 5 – долоньки (одночасне розгинання пальців обох рук);
1, 2, 3, 4, 5 – кулачки (одночасне згинання пальців обох рук);
1, 2, 3, 4, 5 – колові рухи кистями у зовнішній бік;

1, 2, 3, 4, 5 – колові рухи кистями у внутрішній бік;
1, 2, 3, 4, 5 – закручування «гвинтиків» (масаж пальців на згинах, починаючи з великого пальця лівої руки);
1, 2, 3, 4, 5 – закручування «гвинтиків» ( правої руки);
потерти долоньки одна об одну (до відчуття тепла);
потиснути долоньки сусіда (передати тепло сусідові по парті).

**Вправи для розвитку дихання:**

- *Вихідне положення – стати рівно, руки вниз;*

1-2 – руки в сторони – вдихнути;
3-4 – різко обняти себе руками за плечі – видихнути. Повторити 3-4 рази.

- *Вихідне положення – стати рівно, руки вниз.*

1-2 – руки в сторони – вдихнути;
3-4 – присісти, обняти руками коліна – видихнути. Повторити 3-4 рази.

- *Вдихнути широко відкритим ротом, видихнути носом.* Повторити 4-5 разів.

У процесі навчальної діяльності учням, упродовж одного і кількох уроків важко постійно утримувати активну увагу. Це пов'язано з властивим їм підвищенням збудження кори головного мозку, недостатністю активного гальмування, нестійкістю нервових процесів. Зайва рухливість може потім змінитися млявістю, пасивністю, а головне – байдужістю до навчального процесу.

Доцільно варіювати різноманітні форми проведення руханок (комплекси загальнорозвиваючих вправ, ігрові завдання, нескладні ігри малої інтенсивності, танцювальні вправи з музичним супроводом і т. д.). Вправи повинні бути різноманітні, так як одноманітність знижує інтерес до них, а отже, їх результативність. Вправи мають добиратися таким чином, щоб протягом дня цілеспрямовано навантажувалися і розслаблялися різні групи м'язів дітей: плечового пояса, спини, тазостегнових суглобів. Необхідно включати в комплекс вправи для відпочинку очей, дихальні вправи, вправи на координацію рухів.

Руханки включають зазвичай не менше трьох вправ. Перше – типу «потягування» – впливає на хребет і грудну клітку (випрямляючий), друге – для ніг і третє – для тулуба. Вправи для рук окремо не проводяться, їх слід поєднувати з іншими вправами. У тих випадках, коли руханка проводиться на уроках інформатики, слід в поєднанні з іншими вправами проводити вправи для пальців рук та очей. Діти повинні розуміти значення руханок і свідомо виконувати включені в них вправи. Педагог проводить з учнями коротку бесіду, роз'яснює значення вправ і порядок проведення руханок. При виконанні всіх фізичних вправ необхідно виконувати ще одну умову: дотримуватися режиму провітрюванні. Якщо час літній, то вправи можна виконувати при відкритих вікнах. Якщо зимовий час, то приміщення провітрюється до і після гімнастики.

Завдання руханок під час уроків: повернути втомленій дитині працездатність, увагу; зняти м'язове і розумове напруження; попередити порушення постави. Вони знімають втому, нормалізують увагу й активність, відновлюють сили й робочий настрій, почуття бадьорості й свіжості, підвищують дисциплінованість. Щоб процес виконання фізичних вправ був цікавим для дітей, необхідно час від часу змінювати вправи (кожні 2-3 тижні), виконувати їх під музику, включати танцювальні рухи. Дітям подобаються руханки, які супроводжуються віршованими текстами. Під час виконання вправ дуже важливо забезпечити приплив свіжого повітря в клас. Якщо є змога музично супроводжувати фізкультпаузи, то це є додатковим фактором відпочинку дітей.

Бувають різні види руханок:

• комплекси фізичних вправ (передбачають вправи для м'язів рук, спини, ніг, які здатні зняти статичне напруження, активізувати дихання, посилити кровообіг (усунути застійні явища);

• кінезіологічні (з метою профілактики деяких соматичних захворювань у дітей);

• імітаційні (віршовані);

• ігрові (стимулюють пізнавальну діяльність молодших школярів).

Учителі початкових класів можуть використовують на уроках такі здоров'язберігаючі форми роботи: руханки; дихальну гімнастику; пальчикову гімнастику; казки та казкотерапію; гімнастику для очей; кольоротерапію; релаксаційні паузи; тематичні виховні години, свята; зустрічі з медичними працівниками; уроки у природі; вправи-енергізатори. Призначення енергізаторів на уроці – створення позитивної психологічної атмосфери в класі, відновлення енергії та посилення групової активності. Енергізатори корисні для послаблення монотонності, збудження активності учнів й заохочення їх до подальшої праці. Майже кожен енергізатор містить елемент руханки, але не кожна руханка є енергізатором. Саме тому вони використовується не лише для зняття втоми, але й як релаксація. Основна роль у здоров'язберігаючій діяльності відводиться грамотній організації навчального процесу, а саме:

а) створення комфортних умов навчання (розклад уроків, перерв, режимні моменти);

б) використання оздоровчих методик, які регулюють рухову активність, і прийомів реабілітації розумової і фізичної працездатності.

Висновки. Щоб навчальна діяльність була в радість потрібно організувати навчання так, щоб дитина була активним учасником процесу засвоєння знань. Саме тоді інтерес і задоволення від процесу та результату навчання дає психологічний та моральний комфорт, розуміння особистого успіху. Напевне, ніхто не сумнівається в тому, що рух має величезне значення в житті дитини. Справді, коли вона рухається – ходить, бігає, стрибає, її дихання прискорюється, серце б'ється частіше, а це означає, що організм працює краще, активізують всі процеси, які сприяють росту і розвитку.

Отже, руханки ефективні для зняття розумової втоми і статичної напруги, сприяють поліпшенню функціонування мозку, відновлюють тонус м'язів, є ефективним засобом підвищення уваги та активності дітей на уроці та поліпшення засвоєння ними навчального матеріалу.

## Список використаних джерел та літератури


1. Денисенко Н.Ф. Витоки здоров’я дитини: Навчально-методичний посібник / Н.Ф.Денисенко, Л.В.Лиходід, С.Н.Лупінович, А.Ф.Михайліченко. Тернопіль: Мандрівець, 2010. 160 с.

2. Крамар І.В. Веселка різномовних фізкультхвилинок / І.В.Крамар, Н.М.Бушина, Р.О.Локшина // Методичний посібник. Черкаси. 2012. 36 с.

3. Левіна С.А. Фізкультхвилнки. На допомогу викладачу початкової школи / С.А.Левіна, С.І.Мукачева. Видавництво «Учитель». 2010. 67с.

4. Люблінська Г.О. Дитяча психологія. Київ: Вища школа. 1997. 420 с.

5. Методика використання фізкультхвилинок на уроці [Електронний ресурс] // Світовий Унікальний Словник. Режим доступу: http://mpxsys.com.ua/metodika-vikoristannja-fizkulthvilinok-na-uroci.html

6. Молодь за здоровий спосіб життя: щоріч. доп. Президенту України, Верхов. Раді України, Каб. Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2009 р.) / М-во України у справах сім’ї, молоді та спорту, Держ. ін-т розв. сім’ї та молоді; [редкол.: Н.Ф.Романова (голова) та ін.]. Київ.: ТОВ «Основа», 2010. 156 с.

7. Носко М.О. Формування здорового способу життя: навчальний посібник / М.О.Носко, С.В.Грищенко, Ю.М.Носко. Київ: «МП Леся», 2013. 160 с.

8. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: підручник для студентів педагогічних факультетів. К.: Генеза, 2002. 368 с.

9. Старко Ю.М. Фізкультхвилинки та руханки на уроці. *Педагогічна майстерня*. Харків: ВГ «Основа», 2011. № 11.

10. Фізкультхвилинки на уроках [Електронний ресурс] // Українська педагогіка. – Режим доступу: http://ukped.com/okhorona-zdorov-ia/6939-fizkultkhvylynky-na-urokakh.html

11. Фізкультхвилинки на уроках у початкових класах [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://uchika.in.ua/fizkulethvilinki-na-urokah-u-pochatkovih-klasah.html

12. Шалімова Л.Л. Тематичні фізкультхвилинки. 3 клас. Харків: Вид-во «Ранок», 2018. 96 с.

**Шевчишена Оксана,**
старший викладач кафедри педагогіки
та психології Хмельницького ОІППО
імені Анатолія Назаренка,
кандидат психологічних наук

## Діяльність психологічної служби закладу загальної середньої освіти в умовах воєнного/післявоєнного стану країни

*У статті обґрунтовано важливість посилення змісту діяльності психолога закладу загальної середньої освіти за окремими напрямками його професійної діяльності. Актуалізовано важливість посилення реабілітаційної допомоги в період воєнного/післявоєнного стану країни.*

***Ключові слова:*** *воєнний стан країни, заклад загальної середньої освіти, психолог, педагог, учасники освітнього процесу, травмуюча подія, стресогенні стани, життєвий ресурс особистості.*

Війна, розпочата рф 24 лютого 2022 року проти України, змінила наше світобачення, ціннісні орієнтири, стала потужним викликом для життєвого ресурсу, здатностей підтримувати власний тонус та готовність надавати допомогу іншим людям.

В нинішніх реаліях, зумовлених подіями війни, кожна людина збагнула для себе глибину понять, пов'язаних із загрозами та ризиками для здоров'я. Стресові події, викликані воєнним станом соціуму, залишають в людській пам'яті сліди болючих спогадів, провокують страх, неспокій та невпевненість.

Зміни стали відчутними у багатьох сферах життєдіяльності, в тому числі і в освітній галузі. В умовах воєнного стану країни відбувається стрімке та потужне перезавантаження пріоритетів у виховному процесі як ефективного та дієвого засобу формування морального наративу демократії. Значна увага педагогічних працівників у роботі з учнівською аудиторією буде прикутою до посилення заходів, наповнених військово-патріотичним та громадянсько патріотичним змістом.

За умов воєнного стану в руслі освітнього процесу закладів загальної середньої освіти змінам підлягають підходи до викладання навчальних предметів, а відтак, до навчання учнів та визначення їх рівнів освоєння вивченого матеріалу, їх готовності до засвоєння в подальшому нового змісту.

З іншої сторони, як зауважують психологи, сьогодні кожний третій українець потребує психологічної допомоги та підтримки. Війна стала потужним стресом для кожного пересічного громадянина нашої країни.

Діти гостро реагують на будь-який стрес. Відповідно, реакції на кризову (травмуючу) ситуацію у дітей різних вікових категорій можуть бути різними: недовіра до оточення; тривожність, занепокоєність щодо своєї безпеки та можливість повторення травмуючих подій; уникнення місць, людей, предметів, які нагадують про травмуючу подію; емоційний ступор чи емоційна байдужість як захисна реакція, «спалахи» гніву та агресії; уникнення спілкування, пропущення занять та ризиковані вчинки; зниження уваги та концентрації; скарги на погане самопочуття; постійне

обговорення подій та фокусування уваги на окремих деталях того, що трапилось [1].

Тому виклики сьогодення потребують змін у функціонуванні психологічної служби закладів загальної середньої освіти. В умовах воєнного стану країни психологу важливо скоригувати свою роботу за окремими напрямками, підвищити рівень власної компетентності в межах окремих видів психологічної допомоги.

Нині основна увага психолога є прикутою до створення безпечного та здорового освітнього середовища, а відтак, до психологізації освітнього процесу в умовах воєнного/післявоєнного стану країни як домінуючого виклику сьогодення.

Тому для психолога сьогодні важливо посилити психологічний супровід всіх учасників освітнього процесу. Важливо, щоб діти та їх батьки, педагоги відчули належний рівень емоційної підтримки. Вони потребують вчасної та коректної інтерпретації їх емоційно-почуттєвої сфери, а відтак, вдалих психологічних кроків та відповідей на різноманітність і складність емоційних станів, які сьогодні відчуває більшість людей.

Враховуючи сучасні освітні концепції вчитель є носієм (втіленням) чималої кількості педагогічних ролей. В очах учнів він сьогодні постає як натхненник, друг, порадник, помічник. Однак його партнерська роль в умовах викликів сьогодення трансформується ще й в психологічну здатність надавати допомогу школярам.

В контексті освітнього процесу закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану зростають вимоги до професійних компетентностей вчителя (його особистісно-професійних якостей). На даний момент часу роль педагогічного працівника трансформується в його здатність гнучко надавати першу психологічну допомогу дітям-біженцям та їх батькам, а відтак, здійснювати психологічний супровід їхніх станів, зумовлених затяжністю стресу, глибокими емоційними переживаннями та стражданнями.

Основним нормативним документом, який на даний час виступає індикатором вище згаданих змін, є інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році [1].

Однак, напрошується питання, «…чи готовий педагог до надання первинної психологічна допомоги дітям та їх батькам»?

Перша психологічна допомога згідно з інструктивно-методичними рекомендаціями являє собою сукупність заходів загальнолюдської підтримки та практичної допомоги ближнім, які відчувають емоційне напруження та страждання [1]. Таку допомогу може надавати не лише практичний психолог, а також вчитель, знайомий з правилами надання першої психологічної допомоги [1]. Її надання не передбачає значної професійної підготовки, достатньо педагогічних знань, отриманих в межах загальноосвітнього психологічного інформування і природної здатності проявляти співчуття, людяність [1].

Готовності педагога до демонстрування в контексті освітнього процесу професійно-психологічних здатностей (до застосування власного психологічного ресурсу) має передувати його робота над власними емоційними станами.

Тому психологу важливо здійснювати супровід емоційної сфери педагога, стимулювати розвиток у нього емоційної саморегуляції як запоруки демонстрування перед дітьми виваженості, спокою та врівноваженості як окремих та незалежних особистісних характеристик.

Вчителеві важливо розуміти, що доросле оточення діти сприймають як осередок безпеки. Здорова особистість, як відомо, може бути вихована лише в здоровому оточенні. Основне, щоб батьки були поруч і відзначалися внутрішніми ресурсами: виваженість, емоційна стійкість, стресостійкість, психологічна грамотність тощо.

Однак, одним із потужних джерел впливу на дитину є педагогічне середовище. Особистість вчителя є потужним інструментом пливу на дитину. Своїми манерами спілкування, дикцією, постановкою голосу чи жестами педагог здатний чинити або

заспокійливий вплив на дитину, або ж навпаки, залякати її своїми емоційними реакціями на те, що з нею відбувається на даний момент часу.

В нинішніх реаліях дитина потребує того, щоб її сприймали з усіма її станами: тривожність, невпевненість, занепокоєність з приводу різноманітних подразників, які поступають із навколишньої дійсності. Лише професійна спостережливість, розуміння психології дитини в кризові періоди її життя (її емоційних станів) дають змогу педагогу приймати вдалі педагогічні рішення, а відтак, психологічно підтримувати дитину, створювати умови для відновлення у неї базової довіри до світу, внутрішнього ресурсу, який би слугував для нею запорукою успішної адаптації у різноманітних середовищах, в яких їй доводиться перебувати.

Відповідно, в своїй професійній діяльності психологу важливо включати у роботу з вчителями психологічні тренінги з розвитку в них навичок стабілізації психоемоційного стану [4]. Зміст подібних тренінгів має бути націлений на поглиблення досвіду педагогів щодо здатності досягати стану релаксації шляхом застосування методів емоційної саморегуляції.

Окрім того, психологу важливо поповнювати практичний досвід педагогів у застосуванні прийомів і технік емоційної саморегуляції, вправ на аутогенне тренування та візуалізацію уявлень, на раціональне дихання та медитацію [4].

У процесі викладу даного матеріалу вважаємо за необхідне зосередити увагу на допомозі педагогу забезпечувати психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання у період воєнного стану країни.

Найсильніше та найважливіше джерело переживань дитини – її взаємини з іншими людьми. Якщо дорослі уважні до дитини, спілкуються з нею, розуміють її стани, поважають її як особистість, то вона переживає емоційне благополуччя – почуття впевненості та захищеності, яке сприяє подальшому її повноцінному та гармонійному розвитку.

Тому педагоги тримають свій освітній фронт. Продовжуючи працювати в складних умовах, зумовлених подіями воєнного стану, вони переосмислюють ціннісні складники освіти, формують унікальний педагогічний досвід, а відтак, беруть на себе новий рівень відповідальності.

**Відповідно, психолог може запропонувати вчителеві скористатися наступними порадами щодо здійснення психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання:**

- Намагайтеся дати собі відповідь на запитання «Що собою являє підтримка?». Підтримка може бути озвучена наступними словами: «Я тебе чую, розумію, приймаю»; «Ти завжди можеш розраховувати на мою допомогу»; «Чим я можу тобі допомогти?».

- Дітям важливо наголошувати, щоб вони не усамітнювались (не замикались на собі). Обов’язково спілкувались з іншими людьми, говорили про свої проблеми. В даній ситуації важливо деяким дітям позбутися стереотипу «Соромно звертатись по допомогу». Дітям варто наголошувати, що в кожної людини в житті можуть бути періоди слабкості. Тому шукаймо зовнішній ресурс (людей, з якими можна поговорити, поділитися своїми проблемами).Тому якщо Ви потребуєте допомоги, не мовчіть. Попросіть про неї (озвучте про свої наболілі відчуття).

- Однак допомогу треба вміти подати. Знецінення почуттів людини (її проблем) здатне обурювати. А особливо, коли мова йде про дитину. Адже саме у дитячому віці закладається феномен базової довіри до світу. Якщо довіра похитнеться зі сторони дорослого, то має достатньо пройти багато часу, поки вона відновиться (якщо взагалі відновиться). Тому саме емпатія, гнучкість, чуйність, толерантність зі сторони педагога слугує запорукою відвертих стосунків з дитиною.

- Продовжуйте стимулювати в дитини потребу у спілкуванні. Супроводжуйте кожен крок дитини у виконанні того чи іншого завдання (обговорюйте різноманітність способів щодо того, як можна покращити виконання тої чи іншої роботи (ресурси, якими можна скористатися). Звертайтесь до дитини з особливими освітніми

потребами за порадою (заохочуйте інших дітей в класі звертатись за порадами однин до одного). Подібні дії слугують запорукою підвищення самооцінки дитини, її впевненості, готовності продемонструвати свої можливості).

- Переосмилюйте та контролюйте власні реакції на стани дітей, зумовлені затяжністю стресу. Дитину іноді лякає не те, що з нею відбувається, а те, як реагують дорослі. Тому не засуджуйте дитину за її емоційно-почуттєву сферу. Дайте вихід її емоціям, намагайтесь разом прожити її емоції, допомагайте сформулювати її стани (радість, розчарування) чи озвучити причини її сьогоднішнього «поганого» настрою. Вище згадане можна охарактеризувати наявністю емоційного діалогу між дитиною та педагогом, а відтак, створенням умов, за яких дитина буде відкритою та готовою працювати в подальшому над собою.

- Переосмислюйте цінності. Не повертайтесь у минуле, а думайте про майбутнє. Говоріть з усіма дітьми про те, що Ви будете робити після війни. Тим самим ми уникаємо явища, пов'язаного із розставленням акцентів щодо того, що у деяких дітей класу є відмінні від інших проблеми. Подібного роду роздуми та розмови дають змогу зрозуміти кожній дитині, що у кожного з нас можуть бути проблеми. Але на противагу цьому завжди є шляхи виходу з будь-якої ситуації. Подібні розмови здатні надихати дитину, стабілізувати її психоемоційний стан.

**Люди, які пережили травмуючі події, також відзначаються особливими та потужними на даний момент часу потребами.** Це потреби в допомозі щодо адаптації до нового середовища (інтегрування в колектив), підтримці та взаєморозумінні, у відновленні довіри після тривалої травматизації психіки.

В контексті підвищення базової довіри в дітей після тривалої травматизації вагому роль здатні відігравати **непрямі методи психологічної допомоги** [3]**.** Відповідно, педагогу варто радити в процесі комунікації відволікати дитину від психотравматичних переживань (не провокувати повторні спогади про події, які дитині довелось пережити; уникати ситуацій, які здатні нагадувати дитині про стресові події, які їй довелось відчути в житті), організовувати психологічно безпечний простір, у якому вона буде оточена турботою та взаєморозумінням, де вона відчуватиме **підтримку,** яка на даний час для неї є вкрай важливою та нагальною потребою.

Отож, як **правильно підтримати учнів?**

Для цього важливо стимулювати кожного педагога невтомно ставити перед собою питання, що таке **підтримка** та як вона виглядає. Які фрази є відображенням підтримки, а які є проявом байдужності?

Звісно, що не завжди є підтримкою фрази типу: «Не хвилюйся, все буде добре», «Все минеться». Не є підтримкою заперечення почуттів: «Все не так погано! І взагалі ти в безпеці!». **Підтримка** в будь-яких ситуаціях подовжує залишатися уособленням інших фраз: «Я визнаю твої почуття/складну ситуацію», «Я готова бути з тобою поруч».

**Відповідно, щоб створити якісне безпечне середовище для дітей, психологу доречно запропонувати педагогам скористатися такими ефективними кроками:**

- Намагайтеся разом з дитиною прожити почуття, які її супроводжують (не заперечуйте (не знецінюйте їх)). Дайте дитині право на природний прояв її почуттєвої та емоційної сфери. У цьому допомогти можуть наступні слова: «Я повністю відчуваю та розділяю твої емоції (розумію твій біль).

- Не завжди доречним може виявитися використання закликів до сили чи вольових ресурсів дитини. Для дитячої психіки слова «будь витриманим», «тримайся» чи «зберись зі своїми силами» можуть дати протилежний ефект. Подібні слова можуть закарбуватися в дитячій пам'яті як асоціації про травмуючі події.

- Намагайтеся не підсилювати в розмові нагадування про проблему. Відповідно, важливо уникати фраз «Який жах!», «Що ж тепер з усіма нами буде», або «Боже, а як тепер ми будемо далі жити!»

- Дитина, на відміну від дорослої людини, не завжди готова до вербалізації своїх відчуттів (тривог, занепокоєнь). Відповідно, їй треба в цьому допомогти. В цьому можуть допомогти наступні фрази: «Як я можу тебе підтримати?», «Що я можу для тебе зробити?», «Чим я можу тобі допомогти?». На перший погляд це доволі прості, але ефективні фрази.

- І саме основне, не бійтеся повторюватися. Повторюючи ці кроки неодноразово, можна утворити чарівне коло. Тому слухайте, ставте запитання, співчувайте, не заперечуйте, повторюйте та налаштовуйте дітей на успіх.

У діяльності психолога закладу загальної середньої освіти окремого значення набувають відновлювальні впливи на осіб, які пережили травмуючі події. Одним із напрямків відновлювальних впливів є **розширення інтерпретативних моделей сприйняття ризику.** Як відомо, репертуар інтерпретаційних моделей ставлення людини до ризику може мати різні прояви. Для прикладу: пригодницьке ставлення, коли ймовірність небезпеки при прийнятті рішень не враховується (або коли відбувається ігнорування ризику заради емоційного задоволення) [3].

В умовах війни діти спілкуються та взаємодіють в межах різноманітних ризиків, які вони щоденно відчувають (недаремно в дитячому лексиконі мають місце слова «тривога» та «укриття»). Тому вони також потребують допомоги в розширенні своїх ставлень до ризиків. Відповідно, в нагоді педагогу можуть стати корисними наступні кроки у взаємодії з дітьми, а особливо тих, які приїхали із прифронтових територій. Наприклад: «ігрове ставлення» до вимушених ситуацій (для прикладу, в укритті у формі гри допомогти дитині пережити подібні незручності); ставлення до ризику як до випробовування («Я вірю в тебе!», «Я знаю, що ти все здолаєш» і т. д.).

**В цілому відштовхуючись від психологічних джерел, які стосуються першої психологічної допомоги, до її універсальних загальних елементів можна відносити:** 1) залишайтесь поруч із дитиною, яка перебуває в напрузі та тривозі, яка потребує допомоги (адже діти в кризових ситуаціях втрачають почуття захищеності та довіри); 2) намагайтесь демонструвати безумовне сприйняття дитини, її потреб та станів; 3) проявляйте зацікавленість та турботу; 4) проявляйте у спілкуванні з дитиною навички активного слухання.

В процесі різноманітних заходів в роботі зі школярами є не стільки зміст проблеми, як його психологічна подача. Відповідно, в контексті того чи іншого заходу важливо проаналізувати, які питання можуть підлягати розкриттю. Для прикладу, якщо вести розмову з дітьми про довіру в житті, то варто поставити дітям наступні запитання: «Чи докладаєш ти зусиль, щоб досягнути довіри у взаємостосунках з іншими дітьми», чи «Що для тебе є важливішим у житті: «критика» чи хто її здійснює?». Підліткам важливо наголошувати, що перш ніж довіряти комусь, людину ще треба пізнати. Або сприймай критику як поштовх до вдосконалення своїх можливостей.

Звісно, що подібні роздуми можливі тоді, коли в класі пануватиме діалог, благоприємна та невимушена атмосфера. Однак, педагогу важливо наголошувати на важливості передбачати деякі реакції дітей. Є питання, які можуть стимулювати дітей до неприємних спогадів (до повторної травматизації психіки). Є діти, які в силу негативних впливів, які надходять з інших середовищ, здатні озвучувати небезпечні стереотипи в поводженні з іншими дітьми. Тому на подібні речі педагогу важливо зважати, не дозволяти переходити взаємодії дітей з вчителем в площину фамільярності, а відтак, демонструвати феномен самоповаги, обґрунтовуючи його важливість в житті кожної людини.

Вище згадане положення має слугувати запорукою попередження небезпечних явищ в класних середовищах. Сьогодні окремого значення заслуговує попередження булінгу, зокрема в інклюзивних просторах, а відтак, до стимулювання в дітей готовності спілкуватися, озвучувати (вербалізовувати) проблему та користатися допомогою щодо вдосконалення життєвого ресурсу, який закладений в кожній дитині зокрема.

Тому психологу важливо стимулювати педагогів інтегрувати зусилля із психологічною службою задля того, щоб залучати дітей до участі в різноманітних практичних психологічних заходах. Тематика заходів може бути різною: «Чи вмію я спілкуватися?», «Толерантність у моєму житті?», «Глибина людського вчинку?», «Сила особистості?», «Шляхи самоствердження», «Робота над собою».

Подібні заходи можуть набирати тренінгової форми роботи, а можуть бути переведені у площину бесід (диспутів, дискусій) зі школярами.

Фахівцям психологічної служби важливо здійснювати супровід батьків у кризові періоди, йти поруч з ними, створюючи умови для розвитку в них готовності здійснювати самоаналіз власних дій в напружених для них ситуаціях.

Відповідно, психологи інформують батьків стосовно емоційної сфери дітей, можуть залучати їх до практичних заходів (круглі столи, диспути, семінари-практикуми), спрямованих на розвиток в них емоційної культури як запоруки стабілізації в дітей психоемоційного стану.

Психологи закладів загальної середньої освіти, працюючи з батьками, в своєму арсеналі можуть відзначатися наступними тренінгами, зокрема: тренінги з розвитку стресостійкості, емоційного інтелекту, навичок батьківської рефлексії. Тренінгова діяльність може бути спрямована на розв'язання внутрішніх конфліктів (на корекцію «відчуття вини»), переосмислення емоційних реакцій на різноманітні подразники, вдосконалення навичок спілкування з дітьми в умовах війни (психологічних здатностей підтримувати дітей в складних життєвих ситуаціях), на усвідомлення шляхів покращення психічного здоров'я та стабілізацію психоемоційного стану як запоруки попередження дитячих страхів, зумовлених війною.

Психолог, працюючи з батьками, може допомагати їм в оволодінні прийомами психологічної самодопомоги, зокрема: «психогігієнічний самоаналіз», вольові та раціональні прийоми самодопомоги, «антистресовий штурм».

**Педагогу, в свою чергу, можна запропонувати скористатися наступними порадами для батьків:**

- Намагайтеся позбутися відчуття вини. Воно блокує Ваші можливості здійснювати наступні кроки в житті. Не озирайтеся назад і не картайте себе, що Ви зробили щось не так. На той час Ви виконали всі необхідні дії, яких вимагали на той час обставини. Ставте крапу на тому, що сталося.

- Не усамітнюйтесь (не замикайтесь на собі). Обов'язково спілкуйтесь з іншими людьми, говоріть про свій досвід, очікування, відчуття та емоції. Намагайтеся робити рутинні справи.

- Піклуйтеся про себе, аби мати ресурс, необхідний для підтримки дітей. Пам'ятайте, що Ваш фізичний стан є запорукою благополуччя Вашої дитини. Тому використовуйте техніки для нормалізації дихання, пам'ятайте про повноцінний сон та культуру харчування.

- Прийміть свої відчуття, які Ви зараз переживаєте. Не бійтеся їх. Безсоння, страх, тривога стосовно майбутнього – це закономірний результат тих подій, які в минулому Вам і вашій сім'ї довелось пережити.

- Намагайтеся позбутися стереотипу, що «звертатися по допомогу - це соромно». Тому якщо Ви потребуєте допомоги, не мовчіть. Попросіть про неї (озвучте про свої наболілі відчуття).

- Переосмислюйте цінності. Не повертайтесь у минуле, а думайте про майбутнє. Говоріть з іншими людьми, що Ви будете робити після війни. Подібного роду роздуми та розмови надихають людину, стабілізують її психоемоційний стан.

В психологічний практиці має місце раціонально-емотивна терапія, яка намагається пояснювати природу нездорових емоцій людини [2]. Психологи для цього можуть використовувати певні психологічні техніки, які є прерогативою їхньої діяльності (сертифікованих знань).

Однак в діяльності будь-якого фахівця можуть мати місце елементи

застосування того чи іншого методу (напрямку). Для педагога в межах піднятої практики в якості одного з психологічних кроків може виявитися допомога батькам в переосмисленні поглядів на життя: 1) нехай криза, яка спіткала Вас, не буде катастрофою, а буде поштовхом до зміни життя (навіть, якщо Ви цього не планували та не хотіли і якщо Вам зараз дуже складно); 2) безвихідних ситуацій немає: безвихідна ситуація – це нестача знань чи слабкість духу; 3) доки людина не усвідомить, що за свої думки (своє мислення) вона так само є відповідальною, як і за свої вчинки, вона не зможе зробити кроку вперед; 4) людина зможе робити певні кроки в новому оточенні, якщо вона працюватиме над собою, якщо буде готовою озвучувати потребу в допомозі та приймати її з боку інших людей (педагогів, психологів, соціальних педагогів, психотерапевтів та інших фахівців).

Використання психологом (педагогом) цих положень може в деякій мірі виступати запорукою корекції життєвих настанов особистості (її очікувань та домагань), усвідомлення нею ресурсів відновлення психологічного здоров'я. Останнє з вище названого переліку положення має доволі глибокий психологічний зміст. Адже людина, яка не тільки усвідомлює потребу в допомозі, а готова її озвучити, поділитися власними переживаннями (чи ступенем психологічної болі), більшою мірою вірить у власне зцілення.

В умовах тривалого впливу різноманітних негативних факторів на життя людини в період воєнного стану країни її психіка сильно виснажується. Дорослій людині важко впоратися з усвідомленням того, що розпочалася і триває війна. За подібних умов людині важко підтримувати стабільність психоемоційного стану.

Якщо вести мову про дитину, то її психіка, як відомо, є доволі тендітною та чутливою. Їй важко чинити супротив власним хвилюванням. Навіть адаптованість до середовища (успішне інтегрування в соціум) не завжди допомагає дитині відчути внутрішню рівновагу (гармонію всіх складових її особистості).

Тому в загальному варто наголосити, що в умовах воєнного стану в якості одного з першочергових завдань психолога мають стати заходи, спрямовані на стабілізацію психоемоційного стану всіх учасників освітнього процесу. Запорукою успішного супроводу учасників освітнього процесу має бути поглиблена діагностика психологічних станів учнів та їх батьків, педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти.

Напрацювання широкого діапазону діагностичних індикаторів як відправних точок розширення шляхів корекційної допомоги учасникам освітнього процесу можливе шляхом спостереження за їх вербальною та невербальною поведінкою, емоційними реакціями та особливостями комунікації в різних ситуаціях. У процесі роботи з педагогами важливо зосереджувати увагу на їх готовності до взаємодії з колегами та фахівцями психологічної служби. Відмова від співпраці з іншими фахівцями може слугувати приводом для психолога щодо спілкування з вчителем на рівні індивідуальної консультації.

У фокусі уваги психологічної служби мають бути особи, які стали жертвою травмованих (кризових) подій. В процесі спілкування з батьківською аудиторією важливо зосереджувати увагу на таких речах, як: небажання приймати допомогу, поглиблене відчуття «вини» в тому, що з ними сталося, агресивні (заперечувальні) реакції в процесі комунікації з іншими особами.

При спілкуванні з дітьми в якості важливого діагностичного індикатора можуть виступати втрата базової довіри до світу, невмотивовані спалахи гніву чи агресії (або ж навпаки, цілковите занурення у внутрішній світ до повної відмови від комунікації з іншими людьми). В будь-якому випадку просвітницько-інформаційна, профілактична та корекційна діяльність мають бути спрямовані на стабілізацію психоемоційного стану всіх учасників освітнього процесу.

Розвиток життєстійкості, психологічної гнучкості та соціальної пластичності має відбуватися через самоаналіз власної особистості, рефлексію, готовність сприймати

допомогу інших фахівців, усвідомлення цінностей та переосмислення життєвих орієнтирів.

Потужної допомоги в стабілізації психоемоційних станів потребують особи, які стали жертвами травмованих подій. Ефективність психологічної допомоги в даних ситуаціях має корелювати із високим рівнем довіри зі сторони психолога, його здатностями забезпечувати емоційне та емпатичне спілкування, своєчасно реагувати на запити осіб, які потребують допомоги.

Запорукою стабілізації психоемоційного стану всіх учасників освітнього процесу є налаштування на тих речах, що не має на світі людей, які ніколи не відчувають страх та тривогу, яких не охоплює відчуття паніки. Просто люди потребують допомоги в оволодінні методами контролю станів страху та тривоги в ситуаціях розгубленості. Відповідно, учасники освітнього процесу потребують розширення знань та збагачення практичного досвіду щодо оволодіння прийомами самодопомоги в складних та напружених життєвих ситуаціях.

В контексті втілення принципів Нової української школи в освітню практику роль психологічної служби є домінуючою. В організації освітнього процесу виходячи із основних положень сучасної концепції в якості домінант виступають: 1) новий педагог; 2) учень як цілісна особистість; 3) школа позитивного батьківства. Психолог супроводжує педагога в його готовності до освітніх інновацій, до сприйняття дитини в цілісному психологічному ракурсі, як особистості, яка завжди є готовою до діалогу.

Однак в умовах війни психолог основний акцент у професійній діяльності здійснює на профілактиці професійного вигоряння педагога та залученні його до практичних заходів, спрямованих на збереження психічного здоров'я. Психолог продовжує збагачувати знання педагога щодо створення умов для покращення та розвитку в дитини адаптаційного ресурсу. Важливою інформацією для педагогів є питання, які стосуються ненасильницької комунікації як одного із способів гармонізації стосунків в освітньому процесу. Тренінги з ненасильницької комунікації слугують запорукою розвитку психологічної готовності в педагога до сприйняття дитини як цілісної та незалежної особистості. В умовах війни оволодіння педагогом ненасильницькою комунікацією допомагає йому досягати кращого розуміння у спілкуванні з дитячою аудиторією.

В період воєнного стану соціуму спілкуючись з батьками важливо поповнювати їхні знання щодо ефективних комунікацій з дитиною, ролі емоційного поля сім'ї та зв'язку між емоційними станами батьків та дитиною. Дитина ще довго відчуватиме потребу в допомозі щодо відновленні її життєвих ресурсів. Такої ж допомоги потребує і потребуватиме кожна доросла людина і у період післявоєнного стану нашого соціуму. Людина, яка стала свідком тяжких злочинів зі сторони ворога, чималої кількості жертв та руйнувань, буде потужно відчувати потребу в кваліфікованій реабілітаційній допомозі зі сторони працівників психологічної сфери.

Відповідно, психологу закладу загальної середньої освіти важливо розширювати арсенал практичних заходів щодо допомоги дітям та їх батькам у відновленні ресурсу після тривалої травматизації. Тому, в межах піднятої проблеми психологу важливо допомагати особистостям здійснювати пошук реабілітаційних ресурсів та в втілювати його в контекст навколишньої дійсності.

В арсеналі діяльності практичних психологів та соціальних працівників можуть мати місце чимала кількість технік, прийомів та методів стабілізації психоемоційної сфери особистості. Відновленню емоційного балансу можуть допомагати дихальні вправи, вправи тілесно орієнтованої терапії, численні арт-терапевтичні техніки [3]. Проте, попри таку різноманітність засобів психологічного відновлення, працюючи з травмованою особистістю, слід зважати на можливість виникнення сильних негативних емоцій, викликаних хворобливим усвідомленням невідворотності того, що відбулося, визнанням власного безсилля і самозвинуваченнями. Така підвищена емоційна чутливість травмованої особистості іноді вимагає повернення до

попереднього стану – етапу реконструкції базових реабілітаційних ресурсів людини, підвищення рівня довіри та відновлення конструктивної комунікації [3].

Для реконструкції безпекових навичок особистості, зменшення ймовірності переходу постстресового стану в хронічну форму окрему увагу слід приділяти ***акумуляції ресурсів життєдіяльності та проактивності.*** Люди з високим рівнем життєдіяльності здатні успішно трансформувати енергію стресу в енергію розвитку. Висока життєстійкість сприяє формуванню адекватного антистресового захисного механізму, яке дає змогу зберігати психологічне здоров'я особистості. Щоб добитися зміцнення життєстійкості, перш за все слід звернути увагу на розвиток таких когнітивних ресурсів як оптимальна оцінка життєвої ситуації, віра в контрольованість подій та рефлексія. Найбільш ресурсним підходом з погляду позитивної адаптації особистості є розвиток таких компетенцій як емпатія, повага, щирість, ініціативність, рішучість, відповідальність та оптимістичність. Вони дають змогу зберігати екологічність життєконструювання, утримувати високу вмотивованість людини на збереження психологічного здоров'я в ситуації з підвищеним ризиком травматизації [3].

Таким чином, в період воєнного стану країни ми постали перед великими викликами. Кожна людина відчула на собі вплив дії стресогенних чинників різної інтенсивності. Зміни торкнулися всіх сфер життєдіяльності. Не стала винятком і освітня сфера. Психологічна служба закладу загальної середньої освіти гнучко та професійно реагує на появу проблем, які стали результатом війни. Однак успішне вирішення проблем, які мають психологічне підґрунтя, буде себе виявляти тоді, коли буде спостерігатися інтеграція зусиль педагогів, батьків дітей із фахівцями психологічної служби. Психологічне доповнення дій батьків та педагогів виступає в якості успішної запоруки організації освітнього процесу, покращення адаптаційних можливостей дітей, стабілізації їхніх психоемоційних станів.

**Список використаних джерел та літератури**

1. Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році: додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 19.08.2022 р. № 1/9530-22. С. 1-25. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednva-osvita/metodichni-rekomendacivi.

2. Калошин В.Ф. Практика управління емоційним станом. Раціонально-емотивна терапія. Київ: Шк. Світ, 2012. 128 с.

3. Соціально-психологічні технології відновлення особистості після травматичних подій: практичний посібник / [Т.М.Титаренко, М.С.Дворник, В.О.Климчук та ін.]; за наук. ред. Т.М.Титаренко / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2019. 220 с.

4. Шевчишена О.В. Розвиток емоційної саморегуляції сучасного педагога: науково-метод. посіб. Хмельницький ОІППО, 2015. 124 с.

**Шишко Іванна,**
методист кабінету ЗНО та моніторингу
якості освіти Рівненського ОІППО

## Результати міжнародного дослідження якості освіти PISA під час запровадження елементів компетентнісного навчання в концепції НУШ

У сучасному світі вимоги до стандартів освіти, затверджені на законодавчому рівні, ґрунтуються на особливому розумінні поняття якості освіти. Адже якісна освіта є запорукою успішного розвитку суспільства. Вона постійно потребує вдосконалення

навчального процесу, а саме системи методів і засобів навчання на засадах компетентнісного навчання. Аналіз наукових досліджень засвідчує іноді кардинально різні підходи до розуміння цього поняття. Проблемі розтлумачення поняття «якість освіти» присвятили свої праці О. Ляшенко, С. Щудло, І. Аннєнкова, В. Лунячек та інші вітчизняні і зарубіжні науковці [1, 2, 3].

На основі аналізу наукових праць і здійснених досліджень, нормативно-правових документів у галузі освіти окреслено вагомість запровадження елементів компетентнісного навчання здобувачів освіти у контексті вимог Нової української школи. Акцентовано увагу на важливості початку формуванню в Україні цілісної системи моніторингу якості освіти на різних рівнях. Обґрунтовано необхідність запровадження елементів компетентнісного навчання як інструмента для формування практичних вмінь здобувача освіти в різних життєвих ситуаціях, надано рекомендації щодо їхнього застосування під час навчання в закладі освіти.

Використання результатів міжнародного дослідження PISA (The Program for International Student Assessment) під час запровадження елементів компетентнісного навчання в закладах освіти є важливим чинником у вирішенні завдань Нової української школи та дає можливість приймати рішення щодо формування національної освітньої політики на основі реальних даних про стан вітчизняної системи освіти.

Якість освіти – це узагальнене поняття, яке є одним з базових у вітчизняних та міжнародних нормативно-правових документах, що регламентують функціонування системи освіти – Національній доктрині розвитку освіти [4], Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [5], Законах України «Про освіту» [6], «Про вищу освіту» [7], документах пов’язаних з упровадженням Болонської системи тощо.

На сайті Міністерства освіти і науки України поняття якості освіти трактується як комплекс характеристик освітнього процесу, що визначають послідовне та практично ефективне формування компетентності та професійної свідомості. Це певний рівень знань і вмінь, розумового, фізичного й морального розвитку, якого досягли випускники освітнього закладу відповідно до запланованих цілей навчання і виховання [8].

У Законі України "Про освіту" зазначено, що "якість освіти — відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг; якість освітньої діяльності — рівень організації, забезпечення та реалізації освітнього процесу, що забезпечує здобуття особами якісної освіти та відповідає вимогам, встановленим законодавством та/або договором про надання освітніх послуг" [6].

Одними з перших, хто зробив спробу описати поняття якість щодо вищої освіти, були британські вчені Л. Харві та Д. Грін. Вони обґрунтували, що раніше питання якості базувалося на довірі суспільства до освітніх інституцій, проте із розширенням сфери освітніх послуг та появою конкуренції між освітніми установами, збільшенням кількості вищих навчальних закладів та можливостей доступу до вищої освіти, усі зацікавлені сторони, і, насамперед, держава та бізнес, поставили вимоги до підвищення якості освіти [9].

Варто зазначити, що головним критерієм якості освіти в школах для українських вчителів, експертів, директорів шкіл та батьків є опанування учнями ключових компетентностей.

Як вважає один із найдосвідченіших педагогів у світі, керівник програми PISA Андреас Шлейхер «…про поліпшення освіти легше говорити – досягнути його набагато складніше, та все ж є багато успішних прикладів, з яких можна вчитися» [10].

Андреас Шлейхер – розробник і куратор дослідження PISA. Саме через це дослідження провідні країни отримують порівнювані дані про рівень знань та вміння їх застосовувати на практиці серед учнів своїх країн.

Завдяки таким ґрунтовним дослідженням як PISA науковці мають певні вказівники руху реформи шкільної освіти, адже PISA відображає той факт, що при достатніх зусиллях та належній підтримці, кожна дитина може досягти високих результатів. Це впевненість, яка має бути у кожній успішній освітній системі. Світовий досвід також показує, що найуспішніші освітні системи встановлюють амбітні цілі, чітко визначають, що повинні вміти робити учні, а також мають чіткі орієнтири для вчителя, чому саме він має навчити дітей.

Варто зазначити, що саме ідея підвищення престижу та кваліфікація вчителя лежить в основі Нової української школи [11]. А таке дослідження як PISA підтверджує це твердження й доводить, що залучення, розвиток і утримання найкращих вчителів – найважливіше завдання освітніх систем.

Звертаємо увагу на те, що основоположною цінністю НУШ є забезпечення рівного доступу до якісної освіти. І хоча ніхто не наважується сказати про це відкрито, однак ціла когорта українських освітніх експертів часто автоматично записує дітей сільських територій до приречених на гірші результати.

Про справедливу політику й залучення всіх громадян можна забути, якщо брак освіти не даватиме людям змоги брати повноцінну участь у суспільному житті. Андреас Шлейхер підтверджує, що у всіх країнах, що беруть участь у PISA, результати навчання пов’язані з соціальним походженням учнів та шкіл, однак його дані повністю заперечують безвихідь цього становища [10].

Отже, як вважає вищезгаданий науковець, перед людством постали серйозні виклики, проблеми яких одна країна не в змозі вирішити, а варто усім політикам і науковцям об’єднати зусилля в пошуках кращих відповідей. Мета PISA полягає в тому, щоб допомогти школам і політикам подивитися по-іншому на вчителя, школу, країну.

Інноваційне дослідження PISA тестує компетентності учнів на основі узгоджених на міжнародному рівні показників; пов’язує це з даними учнів, вчителів, шкіл і систем, щоб зрозуміти, чому одні з них успішніші, ніж інші. Щоб отримати високий бал під час PISA, учні повинні відштовхнутися від набутих знань, вийти за рамки предметних дисциплін і творчо застосувати свої знання у нових ситуаціях. Якщо ми вчимо дітей тільки того, що знаємо самі, вони всього лиш запам’ятають, як іти нашими слідами [12].

Актуальність даної теми полягає в тому, що впровадження елементів компетентнісного навчання в системі освіти обумовлена постійно зростаючими вимогами ринку праці, глобалізацією, стрімкими технологічними змінами, зростанням академічної і трудової мобільності педагогічних працівників. Важливим нині є не тільки об’єм здобутих знань , але й уміння ними оперувати, управляти інформацією, активно діяти в будь-якій ситуації, швидко приймати рішення, пристосовуватись до нових потреб на ринку праці, бути готовим навчатись впродовж життя.

Впровадження елементів компетентнісного навчання в закладі освіти є одним із вагомих важелів оновлення змісту та якості освіти. Багато сучасних педагогів, як вітчизняних, так і зарубіжних, вважають, що саме набуття життєво необхідних компетентностей дає змогу людині орієнтуватись в сучасному суспільстві, сприяє формуванню в особистості здатності швидко реагувати на запити часу.

Компетентнісний підхід, що проголошений концепцією Нова українська школа, є ключовою інноваційною ідеєю сучасної освіти. Це поняття дає змогу розуміти спрямованість освітнього простору на формування та розвиток ключових і предметних компетентностей особистості. Ключові компетентності створюють підґрунтя, необхідне для успішної самореалізації учня – як особистості, громадянина і фахівця.

Варто зазначити, що в наш час формування освітніх цілей відбувається в усьому світі на міждержавному та міжнаціональному рівнях, коли основні ключові пріоритети освіти проголошуються в міжнародних конвенціях та документах.

Впровадження елементів компетентнісного навчання під час формування змісту освіти став новим концептуальним орієнтиром сучасних шкіл України [13].

PISA — найбільше міжнародне дослідження, що вивчає якість освіти: воно охоплює понад 80 країн, що становлять понад 80 % світової економіки, є одним із найавторитетніших джерел інформації про середню освіту у світі. Участь у ньому беруть 15-річні школярі. Саме у цьому віці у більшості держав-учасниць учні закінчують основну школу, і вимоги до них у всіх країнах не надто відрізняються.

PISA не прив'язується до освітніх програм. Дослідження має на меті визначити рівень компетентностей, тобто здатність підлітка використовувати знання і вміння, отримані в школі, за можливих життєвих труднощів і викликів. PISA оцінює 3 компетентності:

- читацьку: здатність до читання, розуміння й інтерпретації різноманітних текстів, з якими вони матимуть справу в повсякденному житті;
- математичну: здатність до використання знань і умінь з математики у подоланні різноманітних життєвих викликів і проблем, пов'язаних із математикою;
- природничу: здатність до використання знань і умінь з природничих наук для розв'язання різноманітних життєвих проблем, пов'язаних із певними науковими ситуаціями[14] .

PISA актуальна передусім тому, що вона показує, чи готові здобувачі освіти після 15 років свого навчання в сім'ї, закладі освіти й поза ним (у спілкуванні з друзями, громадою) жити в суспільстві, розв'язуючи значущі особисто й суспільно проблеми з використанням здобутих ними знань, умінь і навичок.

І саме цим PISA найперше цікава й важлива для вітчизняної школи, яка відповідно до започаткованої у 2016 р. реформи «Нова українська школа» змінює свою парадигму зі знаннєвої на компетентнісну, тобто переорієнтовується на формування в здобувачів освіти ключових компетентностей для життя, адже «сучасний світ складний. Дитині недостатньо дати лише знання. Ще важливо навчити користуватися ними. Знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами учня, формують його життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці» [11] .

У Концепції НУШ зазначено, що завдяки реалізації відповідної реформи вітчизняна школа буде спроможна формувати освічених, усебічно розвинених громадян, здатних до критичного мислення та інновацій, спроможних розвивати економіку за принципами сталого розвитку та вчитися впродовж життя [11].

Отже, щоб змінити шкільну систему, потрібні розумні стратегії та ефективні інституції. В цьому нам допомагає PISA, як основне джерело визначення чинників, що впливають на рівень навчальних досягнень учнів у світі. Ми погоджуємося з висновками, які отримані за підсумками PISA-2018. Ці результати показали усі проблеми, які є в сучасній освіті, а саме:

- рівень грамотності із читання, математики та природничо-наукових дисциплін у значної частки українських 15-річних учнів не достатній;

- спостерігається суттєвий розрив між навчальними досягненнями 15- річних учнів різних категорій, адже вони навчаються в різних закладах освіти, розташованих у різних типах місцевості, мають різні соціально-економічні передумови для навчання.

Проведений детальний аналіз національного звіту за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018, що підготовлений фахівцями Українського центру якості освіти, дозволив виявити ті важливі чинники у вирішенні завдань Нової української школи, які дають можливість приймати рішення щодо формування національної освітньої політики на основі реальних даних про стан вітчизняної системи освіти під час запровадження елементів компетентнісного навчання в закладах освіти[12].

**Результати України в PISA-2018**

| Чинники, що впливають на успішність учнів за результатами дослідження PISA | | Шляхи вирішення проблеми |
|---|---|---|
| 1 | В Україні 74,1% учнів досягли базового рівня вправності із читання, 64 % — із математики і 73,6 % із природничо-наукових дисциплін. | - використати результати PISA для обґрунтування подальших загальнодержавних і локальних досліджень;<br>- провести детальний аналіз освітніх стандартів і програм і за потреби оновити їх, зокрема актуалізувавши в їхньому змісті ключові компетентності, які важливі для сучасного громадянина як активного члена суспільства. Тут важливо нагадати, що PISA оцінює не так конкретні предметні знання, як здатність використовувати здобуті знання на практиці для розв'язання повсякденних завдань;<br>- дослідити причини низьких результатів навчальних досягнень окремих категорій учнів;<br>- також доцільно формувати, розширювати й удосконалювати системи оцінювання читацької, математичної й природничо-наукової грамотності на ключових етапах навчання здобувачів освіти, особливо після початкової школи, з метою вчасного виявлення проблем і відстеження індивідуальних траєкторій розвитку учнів упродовж навчання в закладі освіти. |
| 2 | Учні із високим соціально-економічним статусом мають у два-три рази більше шансів досягти високих показників у навчанні, ніж їхні однолітки із низьким соціально-економічним статусом. | |
| 3 | Різниця в успішності українських учнів порівняно із середніми значеннями успішності по країнах ОЕСР із читання становить 23 бали, математики — 39, а природничо-наукових дисциплін — 22, що відповідає приблизно одному року навчання. | |
| 4 | В Україні в учнів, які навчаються у великих містах у ліцеях, гімназіях і спеціалізованих школах, істотно вищі, ніж в інших їхніх однолітків, результати сформованості читацької, математичної й природничо-наукової грамотності. Максимальна різниця становить більше 2-х років навчання. | |
| 5 | У читанні хлопці відстають від дівчат на один рік навчання (різниця становить 34 бали), але випереджають їх на 7 балів із математики, хоча й неістотно. Із природничо-наукових дисциплін різниці в успішності між хлопцями і дівчатами майже немає. | |
| **Різниця в рівнях сформованості ключових компетентностей між різними групами здобувачів освіти, які мають несприятливі передумови для навчання** | | **Шляхи вирішення проблеми** |
| 1 | В Україні 82% учнів, незалежно від статі, задоволені життям і 89% часто (частіше дівчата) відчувають позитивні почуття, що більше ніж у середньому за країнами ОЕСР | - сприяти активізації проведенню тих реформ в Україні, що спрямовані на скорочення розриву в рівнях оволодіння предметною грамотністю різними групами учнів, які навчаються в різних типах закладів освіти, що розташовані в різних регіонах;<br>- дослідити, які заходи можуть вплинути на підвищення показників сформованості предметної грамотності учнів із низьким соціально-економічним статусом;<br>- дослідити методи й методики викладання, які застосовують вчителі |
| 2 | Учні, які навчаються у закладах освіти, розташованих у сільській місцевості задоволені життям більше, ніж ті, хто навчається у міських навчальних закладах. | |
| 3 | Учні України із низьким значення соціально-економічного статусу менше задоволені життям, ніж учні, які мають високий рівень соціально-економічного статусу. | |

| | | |
|---|---|---|
| 4 | Приблизно 80% учнів, частіше дівчата, вважають, що навчання у закладі освіти важливо і воно допоможе отримати роботу і поступити до вищого навчального закладу | в ліцеях, гімназіях і спеціалізованих школах, й оцінити можливості використання цього досвіду у звичайних ЗЗСО. |
| **Ресурси, що вкладаються в освітню галузь в Україні** | | **Шляхи вирішення проблеми** |
| 1 | В Україні 70 % керівників закладів освіти вважають, що в їхніх закладах недостатня кількість цифрової техніки та програмного забезпечення для навчання, водночас 80 % зазначають, що їхні вчителі мають необхідні навички для роботи із цифровою технікою. | - загальний рівень фінансування є значущим аспектом, стратегії, які використовують для розподілу ресурсів, є не менш важливими. Навіть в умовах обмежених ресурсів їх розподіл повинен бути таким, щоб діти з різними освітніми потребами, різного походження й різного соціально-економічного статусу мали доступ до високоякісної освіти. З іншого боку, на результати навчання впливає ефективність використання фінансових ресурсів. Ресурси повинні розподілятися<br>так, щоб сприяти отриманню учнями максимальних результатів у навчанні;<br>- для вирішення цих проблем передусім варто провести детальний аналіз ресурсного забезпечення закладів освіти, ефективності його використання з метою визначення пріоритетних напрямів інвестицій. Певні стратегічні рішення, які було прийнято в Україні за останні роки щодо вирішення проблем фінансування освіти, уже поступово змінюють ситуацію;<br>- потрібно шукати шляхи як для залучення коштів у сферу освіти, так і для їх ефективного використання, адже брак коштів в освіті частіше призводить до нижчих результатів учнів. |
| 2 | Заклади освіти у великих містах мають краще матеріально-технічне забезпечення, вищий показник наявності навчальних матеріалів і цифрової техніки та ІКТ, ніж заклади освіти, які розташовані в сільській місцевості та в маленьких містах. | |
| 3 | На думку керівників 75 % закладів освіти, найбільше заважає освітньому процесу в їхніх закладах брак або неналежна якість засобів навчального призначення (підручників, комп'ютерного обладнання, матеріалів для бібліотеки чи лабораторій). | |
| **Проблеми освітнього середовища** | | **Шляхи вирішення проблеми** |
| 1 | В Україні більшість учнів (80%) відчувають свою приналежність до закладу освіти. | - доцільно рекомендувати лише додаткові дослідження на національному рівні з метою отримання більших обсягів інформації щодо чинників, які впливають на освітній процес і результати успішності учнів;<br>- варто дослідити, як визначають для себе рівень задоволеності життям учні, які навчаються в закладах освіти в сільській і міській місцевості;<br>- потребують додаткових досліджень |
| 2 | 25,8 % українських учнів повідомили, що стикалися прямо чи опосередковано з проявами булінгу у своєму закладі освіти. Хлопці стикаються з випадками цькування приблизно у два рази частіше, ніж дівчата. | |
| 3 | 48 % учнів за два тижні до тестування PISA пропустили принаймні один навчальний день, 40 % – одне заняття, | |

| | | |
|---|---|---|
| | а 62 % – спізнилися на заняття без поважної причини, що в 1,5 раза більше, ніж у середньому по країнах ОЕСР. | повідомлення учнів України щодо відчуття ними своєї приналежності до закладу освіти, щодо їхнього ставлення до своїх закладів освіти, щодо сенсу життя; |
| 4 | Існує певна залежність між кількістю годин (уроків) на тиждень і результатами успішності: кожна додаткова година уроків збільшує середній бал учнів приблизно на 10 балів. | - проблема булінгу потребує негайного втручання й постійного моніторингу. Адже в 2018 р. в Україні набув чинності Закон щодо протидії булінгу в закладах освіти, останнім часом послідовно докладаються певні зусилля щодо регламентації дій адміністрації закладів освіти, учителів і батьків у разі виявлення випадків цькування учнів. Ця політика має продовжуватися, у результаті забезпечивши формування дієвих деталізованих методик попередження та протидії булінгу; |
| 5 | Приблизно 16 % українських учнів повідомили, що в них на заняттях галас і безлад, що учні не слухають того, що говорить учитель, і не можуть працювати добре. Своєю чергою 74 % українських учителів уважають, що їхні учні неуважні на заняттях. | |
| 6 | У середньому по Україні майже 90 % 15-річних учнів повідомили, що їхні батьки емоційно підтримують їх. Цей чинник істотно впливає на результати успішності учнів. | - додаткового вивчення потребує також проблема методики викладання читання, математики та природничо-наукових дисциплін в українських закладах освіти. |
| 7 | Більше 79 % учнів уважають, що їхні заняття з української мови і літератури та зарубіжної літератури структуровані. Крім того, приблизно 75 % учителів із цих предметів різними методами підтримують їх в опануванні навчального матеріалу на заняттях. | Питання про те, які методики найкраще працюють і на яких категоріях учнів, розглядалися багатьма дослідниками, проте в Україні потрібно провести додаткові дослідження з метою пошуку ефективних методів навчання, прийнятних для роботи з різними категоріями учнів. Це дасть можливість запропонувати гнучкі диференційовані підходи для роботи з різними категоріями |
| 8 | Близько 56 % батьків обговорюють успішність своєї дитини з учителями з власної ініціативи чи з ініціативи вчителів, а 27 % – періодично беруть участь у роботі органів управління закладу освіти чи надають допомогу у різних заходах. Однак ці чинники не впливають на успішність їхніх дітей. | учнів під час занять;<br>- основну увагу варто приділити питанням підвищення мотивації й рівня кваліфікації вчителів і мотивації учнів до навчання;<br>- є посилення поінформованості батьків щодо необхідності підтримки ними своїх дітей у навчанні, сприяння будь-яким заходам, що спрямовані на мотивацію батьків із повагою ставитися до своїх дітей і підтримувати їх у навчанні. |

Джерело: Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 [12].

Таким чином, ми проаналізували різні підходи до вивчення питання запровадження елементів компетентнісного навчання в закладі освіти, використовуючи результати міжнародного дослідження PISA. Нами було з’ясовано,

що якість освіти постає як ієрархічна система, що містить взаємопов'язані та взаємозалежні елементи, а запровадження елементів компетентнісного навчання є необхідною складовою інструмента для формування практичних умінь здобувача освіти в різних життєвих ситуаціях, що застосовуються під час навчання в закладі освіти.

Ми з'ясували той факт, що завдяки результатам PISA-2018 основні стратегічні рішення повинні бути спрямовані на те, щоб значно підвищити рівень читацької, математичної та природничо-наукової грамотності учнів. Результати PISA показали проблеми нашої системи освіти, а також своїми даними підтвердили правильність реформ, які зараз відбуваються в галузі вітчизняної загальної середньої освіти. Тому варто й надалі впроваджувати політичні освітні реформи, спираючись на об'єктивні дані.

З метою функціонування якісної освіти варто звернути увагу на встановлення чітких глобальних цілей розвитку освітньої системи, перегляд і вдосконалення освітніх програм, відстеження результатів навчання учнів, підвищення статусу педагогічних працівників та інвестування в їхню підготовку, надання допомоги учням і тим закладам освіти, які мають низькі результати. Варто приймати певні рішення на основі досліджень причин проблем, що виникли, та потенційної ефективності вжиття тих чи тих заходів на національному рівні, спрямованих на подолання відповідних проблем.

Отже, успіх в освіті залежить від багатьох людей та організацій, які працюють разом на благо дітей і молоді. Тому всі ми повинні прикласти максимум зусиль, щоб наші діти були успішними в майбутньому.

## Список використаних джерел та літератури


1. Якість освіти як чинник розвитку української школи / О. Ляшенко. *Збірник наукових праць* Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. 2012. Вип. 4.

2. Якість освіти як соціологічна проблема / С. А. Щудло. *Наукові праці.* [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер. : Соціологія. 2010. Т. 146, Вип. 133.

3. Моніторинг якості освіти у ВНЗ: кваліметричний підхід / І. Аннєнкова. *Витоки педагогічної майстерності*. Серія : Педагогічні науки. 2012. Вип. 10.

4. Національна доктрина розвитку освіти
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text

5. Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text

6. Закон України "Про освіту". https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text

7. Закон України "Про вищу освіту". https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text

8. Сайт МОН України. https://mon.gov.ua/ua/tag/yakist-osviti

9. Harvey L., Green D. Defining Quality. Assessment and Evaluation in Higher Education. 1993.Volume 18, Issue 1. P. 9-34.

10. Андреас Шлейхер «Найкращий клас у світі: як створити освітню систему 21-го століття».
https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/yakist-osviti/shlyaykher-naykrashchiy-klas-u-sviti-yak-stvoriti-sistemu-osviti-21-go-stolittya.pdf

11. Сайт МОН України. Концепція Нова українська школа.
https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf

12. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 на сайті Українського центру оцінювання якості освіти. https://testportal.gov.ua//wp-content/uploads/2019/12/PISA_2018_Report_UKR.pdf

13. Стратегія розвитку освітніх оцінювань у сфері загальної середньої освіти в Україні до 2030 року.
https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2019/07/190523_Strategiya-osvitnih-otsinyuvan_UTSOYAO.pdf
14. PISA-2018: основні результати та висновки. Що знають і вміють українські 15-річні учні / М. Мазорчук, Т. Вакуленко, В. Терещенко, Г. Бичко, К. Шумова, С. Раков, В. Горох ; Український центр оцінювання якості освіти. Київ : УЦОЯО, 2020.
http://pisa.testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2020/07/National_report_short_PISA_2018.pdf

**Щур Наталя,**
директор Гімназії №6
Шепетівської міської ради
Хмельницької області,
учитель-методист

## Формування толерантної особистості як складова створення інноваційного освітнього простору

***Анотація**. Метою сучасної освіти є підготовка здобувачів освіти, які керуються у діяльності та житті в цілому свідомою позицією приналежності до свого народу і держави, дотримуються державних законів і моральних норм, закладених у ментальності свого народу, є толерантними членами суспільства, що відповідає світовим стандартам. **У** статті висвітлено шляхи впровадження завдань експерименту Всеукраїнського рівня за темою «Науково-методичне забезпечення реалізації авторської моделі «Школа толерантності» в Шепетівській гімназії №6, визначено поняття «толерантності», представлено концептуальні засади реалізації авторської моделі «Школа толерантності» в закладі.*

***Ключові слова**: толерантність, авторська модель «Школа толерантності», концепція, науково-методичне забезпечення, експеримент, педагогіка толерантності, педагогіка партнерства.*

Однією з характерних рис демократичного суспільства є культурне різноманіття. В межах України ми спілкуємося з представниками багатьох національностей, релігійних вірувань, культурних уподобань. Ніхто з нас не заперечуватиме той факт, що динамічний темп життя, загострення соціальних протиріч, виховна інерція сучасних батьків актуалізують потребу формування толерантного ставлення до оточуючих, що передбачає повагу, прийняття й розуміння багатоманітності проявів світу.

Окрім того, важливого значення в Новій українській школі набуває педагогіка партнерства, реалізація принципів гуманізму, толерантності, демократії, формування компетентностей, необхідних для успішної самореалізації здобувачів освіти в суспільстві. А відтак, освітня реформа посприяла визначенню актуальності проблеми толерантності у нашому закладі та стала поштовхом для прийняття управлінського рішення щодо участі колективу Гімназії №6 в експерименті Всеукраїнського рівня за темою «Науково-методичне забезпечення реалізації авторської моделі «Школа толерантності».

Глибоко переконана, що колектив має рухатися вперед, професійно зростати, впроваджувати інноваційні педагогічні технології, бути конкурентоспроможним. Ці вимоги сьогодення до сучасної школи можуть бути реалізованими, якщо колектив займається інноваційною діяльністю, бере участь в дослідженнях, реалізовує та впроваджує прогресивні ідеї в освітній процес.

Саме тому визначено місію закладу в Стратегії розвитку закладу – це формування ініціативної, толерантної особистості, яка здатна приймати рішення, взаємодіяти з іншими та спрямована на досягнення успіху.

Що ж означає поняття «толерантність»? Хто така “толерантна людина”? Майже у всіх країнах світу, попри їхні відмінності у політичних чи культурних традиціях, існує однаковий переклад і тлумачення поняття “толерантність”, яке є своєрідним синонімом “терпимості”. Проте, терпимість − це не одне і те ж саме, що терпіння та терпеливість. Якщо терпіння визначає частіше всього почуття людини, яка відчуває біль, насильство або якісь інші форми негативного впливу, відсутність (негативної) реакції у конкретній ситуації, а терпеливість − це властивість індивіда, як правило, проявляти терпіння, що стає рисою його характеру, то терпимість містить у собі повагу до інших і відмову від домінування чи насильства, це властивість відкритості і вільної думки.

Толерантність − це складне й багатогранне утворення і є важливою якістю особистості, завдяки якій спілкування між людьми стає виваженим, що, в свою чергу, сприяє знаходженню істини навіть у конфліктній ситуації, це якість, яка виявляється у повазі до інтересів, почуттів, думок, звичаїв, вірувань, політичних уподобань та позицій інших людей.

Науково доведено, що формування толерантного ставлення є набутою якістю особистості, яка виробляється в результаті цілеспрямованого виховного впливу. Досягненню такої виховної мети сприяє розв’язання наступних завдань: виховання шанобливого ставлення до цінностей інших людей; розвиток емпатійних якостей (уміння співпереживати, розуміти мотиви вчинків людей); вироблення уміння спілкуватися і співпрацювати з оточуючими різних поглядів, культур, орієнтацій.

Науковці визначили, що толерантне середовище ґрунтується виключно на демократичному стилі спілкування в різноманітних системах відносин «учитель–учень», «учень-учень», «вчитель-вчитель», «батьки-учень», що передбачає використання різних комунікативних засобів, спрямованих на встановлення діалогу та взаємодії.

Формування толерантного освітнього простору вимагає наукового підходу до організації освітнього процесу, належного методичного та інформаційного забезпечення, сприйняття та глибоке усвідомлення ідей педагогіки толерантності в першу чергу педагогами закладу. Виходячи з теми експерименту «Науково-методичне забезпечення реалізації авторської моделі «Школа толерантності», було окреслено завдання - вивчити, вибрати, створити, впровадити, доповнити матеріали науково-методичним забезпеченням, визначити методичні шляхи реалізації вже створеної моделі.

Важливого значення набуває поєднання теорії і педагогічної практики у вихованні учнівської молоді в дусі нової, не авторитарної педагогіки, що є актуальною складовою державної політики України, освіти, педагогічної науки.

Програмою експерименту передбачено реалізацію етапів: організаційно-підготовчого, концептуально-діагностичного, формувального, узагальнювального впродовж 2021-2026 рр.

Наразі пройдено перших два етапи. Виконання завдань концептуально-діагностичного етапу експерименту розпочалося з розроблення та обґрунтування Концепції з науково-методичного забезпечення реалізації авторської моделі «Школа толерантності». Над розробкою Концепції працювала спеціально створена робоча творча група, до складу якої увійшли члени адміністрації, практичний психолог, найактивніші педагоги закладу, класні керівники. Творчою групою педагогів було окреслено основні розділи Концепції та її складові, визначено стан розроблення проблеми в наукових джерелах, надано перелік основних термінів, наведено методологічні засади Науково-методичного забезпечення реалізації авторської моделі «Школа Толерантності». У Концепції визначено мету та завдання, методи дослідження, діагностування, показники, рівні сформованості толерантної

особистості. У документі описано шляхи реалізації спрямовані на виховання рис толерантності в усіх учасників освітнього процесу, визначено критерії та інструментарій оцінювання цих результатів.

Також розроблено модель "Школи толерантності" у рамках проведення експерименту всеукраїнського рівня за темою «Науково-методичне забезпечення реалізації авторської моделі «Школа толерантності» на базі закладів загальної середньої, позашкільної освіти та Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти».

Концепція є основним нормативним документом, який регламентує реалізацію авторської моделі "Школа толерантності" в закладі.

Розроблено заходи щодо впровадження концепції з науково-методичного забезпечення реалізації авторської моделі «Школа толерантності».

Аналіз нормативно-правових документів та наукової літератури щодо експериментального дослідження дає підстави стверджувати, що створення в закладі толерантного освітнього середовища передбачає такі підходи:

- *особистісно-орієнтований* (виховання в підростаючого покоління толерантності як протидії будь-якому насиллю, агресії; формування негативного відношення до війни; гуманного ставлення до інших і до самого себе, вміння толерантними шляхами вирішувати міжособистісні і внутрішньоособистісні конфлікти; розвиток здібності до сприйняття і розуміння іншої людини, незалежно від її нації та расової належності);

- *компетентнісний* (спрямованість освітнього процесу на досягнення інтегральних результатів у навчанні, якими є загальні (базові, ключові) і спеціальні компетентності тих, хто навчається; розробка і впровадження форм і методів педагогічної діяльності на основі ідей толерантності; формування особистісних якостей і спеціальних вмінь для виховання дітей у напрямку толерантності, що в цілому сприяє створенню толерантного освітнього середовища шляхом взаємодії учасників освітнього процесу);

- *діяльнісний (*спрямованість освітнього процесу на розвиток компетентностей і наскрізних умінь особистості, застосування теоретичних знань на практиці; формування здібностей до самоосвіти і командної роботи, успішної інтеграції в соціум і професійну самореалізацію).

*Для досягнення мети експерименту використовуватимуться такі методи дослідження:*

- теоретичні (ретроспективний, порівняльний, системний аналіз наукової літератури задля розгляду загальних питань теорії і методології досліджуваної проблеми, теоретичний аналіз світового та вітчизняного досвіду щодо створення організаційно-педагогічних умов школи толерантності, визначення понятійно-категорійного апарату, узагальнення та систематизація наукових даних з метою визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості толерантної взаємодії учасників освітнього процесу);
- емпіричні (вивчення нормативно-правового забезпечення проєктування розвитку закладів освіти; діагностичні методи (анкетування, бесіда, опитування, моніторинг, скринінг, тестування учасників освітнього процесу), обсерваційні методи (спостереження й аналіз уроків, виховних заходів, професійне портфоліо) задля ефективності реалізації авторської моделі «Школа толерантності»; педагогічний експеримент для перевірки гіпотези дослідження; статистична обробка даних, отриманих у процесі дослідно-експериментальної роботи, діагностичні методики, спостереження, експертна оцінка – для діагностики реального стану рівня сформованості толерантної взаємодії учасників освітнього процесу. Підібрано та укомплектовано діагностичні методики, що є науково-практичним забезпеченням освітнього процесу в експериментальній діяльності.

Визначення й аналіз критеріїв та показників толерантної взаємодії дозволять нам чіткіше дослідити шляхи формування толерантної взаємодії в освітньому середовищі.

З огляду на виклики, перед якими ми стоїмо в період війни в нашій країні, відбуваються зміни в суспільстві в цілому і зокрема в Шепетівській гімназії №6. Організація форм і методів роботи потребують модернізації. Зокрема діагностична робота в дистанційному форматі навчання можлива з використанням гугл-форм, просвітницько-профілактична здійснюється за допомогою відеозустрічей з учасниками освітнього процесу.

З метою реалізації завдань ІІ (концептуально-діагностичного) етапу здійснено онлайн-діагностику педагогічного, учнівського та батьківського колективів на предмет виявлення рівня сформованості толерантності.

Загалом, результати проведеного діагностування дали змогу не лише констатувати рівень сформованості толерантності, а й спланувати психологічний супровід учасників освітнього процесу на наступні етапи експерименту.

З метою просвітницько-профілактичної роботи з реалізації експерименту практичним психологом закладу було проведено:

- онлайн-семінар з елементами тренінгу для педагогів «Виховання толерантності починається з педагога» з метою набуття педагогами практичних навичок та впровадження їх в освітній процес;
- консультування класних керівників «Толерантність у класних колективах», «Основи безконфліктного спілкування»;
- інформаційно-просвітницькі зустрічі «ВІЛ-інфекція. Толерантне відношення до людей з позитивним ВІЛ-статусом» (9 кл.), «Особиста цінність та безпека» (6 кл.);
- години психолога «Навчання без цькування» (7 кл.), «Кольоровий світ емоцій» (1 кл.), «Чи розуміємо ми одне одного» (5 кл.), «Спілкування в команді» (1 кл.), «Красиве і потворне в поведінці людей» (8 кл.), «Людина серед людей»(6 кл.), «Вчимося толерантності» (6 кл.);
- тематичні дні та тижні за окремим планом «Тиждень протидії булінгу», «День толерантності», «16 днів проти насильства», «Тиждень безпечного Інтернету»;
- онлайн-акція «Шкарпетуймося» до Всесвітнього для людей із синдромом Дауна 21 березня 2023 року;
- онлайн-галерея малюнків «Світ без насильства, або світ моєї мрії» (1-5 кл.);
- онлайн-зустрічі з представниками ювенальної превенції; центру соціальних служб сім'ї, дітей та молоді; служби у справах дітей; безоплатної правової допомоги.

В умовах війни заклад організовує та долучається до благодійності, волонтерства, що також є проявом толерантності. З цією метою в гімназії проводяться благодійні акції, а саме:

- «Даруй добро» до 23.05.2022р. Дня Героя України
- «До школи ходить кожен» збір канцелярії для дітей з сімей ВПО
- «Смілива гривня» збір монет номіналом: 10 коп, 50 коп, 1 грн, 2 грн, 5 грн, 10 грн.
- «Допоможи воїну» до 14.10.22р. Дня захисника і захисниці України»
- «Робимо добро справу разом» до 06.12.22р. Дня Збройних Сил України
- «Добро починається з тебе» до 19.12.22 р. Дня Св. Миколая збір коштів для дітей з особливими потребами Шепетівського ІРЦ
- «Смаколики для захисників»

На підставі попередньо проведеної роботи творчою групою була розроблено авторську модель «Школи толерантності» – своєрідне уявлення, що певним чином ілюструє зразок толерантності і всього, що пов’язано з формуванням цієї необхідної для учасників освітнього процесу риси. Модель об’єднує: мету діяльності – створення толерантного освітнього середовища шляхом взаємодії учасників освітнього процесу; принципи виховання толерантності (демократичності, пріоритету компетентнісного підходу, індивідуальності, добровільності); підходи до організації

освітнього процесу (особистісно-орієнтовний, гуманістичний, діяльнісний); діагностику сформованості рівня толерантності, що здійснюється відповідно до критеріїв, показників та рівнів; шляхи реалізації, що спрямованні на створення в гімназії середовища толерантності.

Результативною є науково-методична робота педагогів закладу.

Управлінською командою гімназії розроблено посібник «Управлінська діяльність щодо реалізації роботи команди психолого-педагогічного супроводу в умовах інклюзивного навчання», який зайняв І місце на обласному педагогічному конкурсі-виставці «Освіта Хмельниччини на шляхах реформування» – 2022.

Працюючи над реалізацією ІІ етапу експерименту, творчою групою педагогів було розроблено програми гуртка «Простір толерантності» для учнів 8-х класів та факультативу «Рівні та вільні» для учнів 6-х класів. Метою розроблених програм є формування уявлення про толерантність як унікальний принцип життя людини, толерантне ставлення до оточуючих, до суспільства, до певних ситуацій, розвиток здатності до емпатії, співпереживання і співчуття, виховання толерантності як особистісної якості учнів. Розроблені програми передані на погодження до ЦРПП Шепетівської міської ради. Крім того, у 2022-2023 н.р. проводяться факультативи «Психологія спілкування» (5-6 кл.), «Я – моє здоров'я, моє життя» (6 кл.), «Навчаємося жити в громаді» (9 кл.), «Людина та її здоров'я» (8 кл.).

З метою підвищення рівня обізнаності учасників освітнього процесу щодо роботи та навчання в умовах експерименту:

- практичним психологом створено онлайн-консультаційний центр «Толерантність у взаємовідносинах»;
- завідувачем бібліотекою на шкільному сайті в рубриці «Інноваційна діяльність» організовано роботу «Бібліотеки толерантності» у форматі онлайн;
- проведені заплановані засідання шкільних професійних спільнот вчителів-предметників (від 29.08.2022 протокол №1, від 05.01.2023 протокол №2), під час яких розглядалися питання щодо створення толерантного освітнього середовища, формування суспільних цінностей у здобувачів освіти в процесі навчання, виховання та розвитку;
- педагоги працюють над створенням методичного кейсу WOW-педагога щодо навчання учасників освітнього процесу в умовах експерименту.

Класними керівниками, вчителями-предметниками розробляються та апробовуються заходи для учнівського та батьківського колективів.

Зокрема, учителі-філологи під час вивчення літературних творів прищеплюють учням високі моральні якості: чуйність, доброту, чесність, довіру, працьовитість, милосердя – риси толерантної людини. У системі їхньої робота з афоризмами на тему толерантності: «гарне виховання - це здатність переносити погане виховання інших», «основна ознака мудрості - терпимість до недоліків інших», «наймудріше і правильне - це за життя проявляти терпимість , а смерть зустріти з гідністю». Під час проведення уроку ЯДС тема «Ми другокласники і другокласниці. Як поводитися в колективі» розглянуто важливість толерантного ставлення один до одного в колективі, розуміння, що школа-це громадське місце, в якому є правила поведінки, спілкування, яких треба дотримуватись. Під час уроків математики учні розв'язують «добрі» задачі. На галявині міркувань пояснюють своє ставлення до добра та зла. Учні гімназії взяли участь у відеомарафоні «Декламуємо про Україну грамотно і толерантно», обласному конкурсі есе «Повага до мови – ознака толерантної особистості».

Класними керівниками з метою впровадження ідей толерантності, формування доброзичливих стосунків між учасниками освітнього процесу проводяться виховні години, години спілкування, ігри, круглі столи тощо. Зокрема проведено:

- години спілкування «Вчинок. Наслідок. Відповідальність», «Я маю право…», години самовдосконалення та розв'язання ситуації морального вибору, «Що таке

булінг і як з ним боротись», «Урок толерантності або вчимося співчувати», «Толерантність- це…»;

- виховні години «Булінгу-ні! Дружбі-так!», «Толерантній вчитель, толерантний учень», інтерактивну вправу-тренінг «Стілець з крилами», «Ми-українці. Честь і слава незламним», гру-казку «Здоров'я – найбільше багатство у світі»;

- рольову гру «Хто винуватий?», бесіду-розповідь «Будь толерантним», бесіду «Уявна подорож до міста Ввічливих», творчий майстер-клас «Голуб миру»;

- класні збори «Толерантне ставлення один до одного – запорука міцності шкільного колективу»;

- акції «Подаруй посмішку людині похилого віку», «Збери портфель першокласнику», «Милосердя»;

- інтерактивну гру «А дружити треба вміти»;

- онлайн-квест «Країна толерантності», вікторину «Добро! Зло!».

З метою впровадження ідей толерантності, взаємопідтримки, вшанування пам'яті загиблих випускників школи в зоні АТО лідерами учнівського самоврядування було організовано онлайн-реквієм «Йому мало б бути 38…», «Пам'яті Олександра Тимошишина», онлайн-екскурсії до шкільного музею тощо.

Процес і найважливіші проміжні результати здійснення експерименту всеукраїнського рівня висвітлювався учасниками під час нарад при директорові, засіданні професійних спільнот, класних та батьківських зборах, а також у публікаціях на сайті гімназії та Facebook-сторінці.

Таким чином, толерантність у контексті педагогіки – готовність прийняти інших такими, якими вони є, і взаємодіяти з ними на засадах згоди і порозуміння.

## Список використаних джерел та літератури


1. Бирко Н. М. Педагогічна майстерня формування толерантності сучасного громадянина, метод. Посіб. Хмельницький : ХГПА, 2013. 184 с.
2. Горват М. Педагогічні умови виховання толерантності у молодших школярів. [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://surl.li/giqka
3. Горват М. Проблема виховання толерантності у молодших школярів в умовах інтерактивного спілкування. [Електронний ресурс]. Режим доступу : https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/43_1/visnuk_18.pdf
4. Долганов П. «Образ Іншого/Іншої: виховання цінностей толерантності на уроках історії». [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://surl.li/hosdk
5. Капітоненко М. Культура миру. Посібник з толерантності. [Електронний ресурс]. Режим доступу : https://www.slideshare.net/DonbassFullAccess/ss-129466669
6. Кулачек Т. Інтерактивний семінар-практикум «Учимося розуміти одне одного». [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://surl.li/hoscx
7. Мижа В. Виховання толерантності. [Електронний ресурс]. Режим доступу : https://osvita.ua/school/method/technol/1117/
8. Молчанова А. Толерантність як ціннісна основа професійної діяльності педагога. [Електронний ресурс] . Режим доступу : http://surl.li/hosdc
9. Орловська Н. М., Осатюк Н. А., Томчишина Т. П., Шенгілевич С. Г. Школа толерантності : шлях до формування толерантного суспільства, Київ: Букрек, 2012.
10. Тернопільська В. Особливості виховання толерантності у дітей молодшого шкільного віку. [Електронний ресурс]. Режим доступу : https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/6739/1/V_Ternopilska_IITZOMONU_82_GI.pdf
11. «Про освіту» : Закон України від 05. 09. 2017р.№2145-VIII, стаття 54.
12. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів Укрїни, 2016. 40 с. – Режим доступу : http://surl.li/vxbx
13. Про затвердження «Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності». : Наказ МОН України від 22.07. 2000 р. №522.

14. Національна доктрина розвитку освіти. 2002.
15. Конвенція про права дитини (ратифіковано 27 лютого 1991 р.) [Електронний ресурс] / Офіц. вид. Київ : Парлам. вид-во, 1991. 205 с. Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

**Янісевич Ірина,**
директор Славутської гімназії № 4
Славутської міської ради,
учитель-методист

## Формування безпеки в освітній екосистемі на запит сьогодення

*Безпека – це процес, а не результат*
*Брюс Шнайєр*

*Освіта в умовах війни – це діяльність у режимі особливої відповідальності, працездатності, наполегливості, єдності, відкритості та підтримки. І одним із пріоритетних завдань керівників у таких складних умовах є укріплення суб'єктності учасників освітнього процесу, вибудовування горизонтальних зв'язків у освітній організації, коли кожен і кожна знає, за що відповідає, і приймає самостійні рішення в межах своєї відповідальності [1, с. 11].*

***Ключові слова:*** *освітнє середовище, безпека, безпечне освітнє середовище, безпечне місце, безпечний дорослий, дитина у безпеці.*

Безпека освітнього середовища є якісною характеристикою та необхідною умовою будь-якого закладу освіти для його ефективного функціонування в просторі дієвості чітких поведінкових моделей усіх учасників освітнього процесу. Якщо ми говоримо про освітнє середовище, то в широкому розумінні до нього належать територія, будівлі, відповідно організовані класні кімнати та кабінети, умови для збереження здоров'я та комфорту здобувачів освіти та працівників школи, поведінкові політики та практики закладу. Наскрізними ознаками освітнього середовища є: безпека, інклюзія, мотивація. Характерними ж ознаками безпечного освітнього середовища є: безпечність «фізичного простору»; дорослі, які знають, як запобігати травмуванню дітей та надзвичайним ситуаціям; умови, які роблять освітнє середовище «нешкідливим для здоров'я дитини»; психологічна безпека; кібербезпека.

Створити безпечне освітнє середовище – одне з першочергових завдань закладу загальної середньої освіти, виконання якого має реалізувати право дітей на безпечні та нешкідливі умови навчання під час війни. Безпека – стан захищеності особи чи групи, наявність способів задоволення потреб особистості та захисту її прав. Безпека дитини - це широке поняття, яке можна описати формулою: безпечне місце + безпечна доросла людина = дитина у безпеці [1, с. 12]. «Дитина у безпеці»: відчуває себе захищеною та перебуває у стані спокою; має контроль над власним життям – розуміє, що відбуватиметься, до кого може звернутися по допомогу, здатна диференціювати власні емоції та відтворювати події, що відбувалися з нею раніше; має уважну та турботливу дорослу людину поруч; не має об'єктивних і суб'єктивних загроз [1, с. 12-13].

У стратегії розвитку Славутської гімназії № 4 зазначена генеральна мета:
створити умови для гармонійного розвитку людини шляхом співпраці дітей, батьків, вчителів, громади, розуміючи, що кожен є самоцінною особистістю, через відкриті партнерські стосунки з дотриманням розумних освітніх принципів та перспектив успішного зростання протягом власного життя. Для досягнення цієї мети необхідно виконати декілька операційних кроків, які відображені в стратегічній «Карті цілей». І

першим вищезгаданим кроком є «Безпечний життєвий простір», який передбачає формування культури безпеки через родину під супроводом школи-партнера. У стратегічних завданнях нашої гімназії, а саме в дорожньому путівнику до «Карти цілей» «Безпечного життєвого простору» зазначено: продовжити роботу над створенням безпечного простору гімназії як складової освітньої екосистеми громади; розробити дорожню карту «Мережева взаємодія безпечності між усіма учасниками освітнього процесу». До надважливого переліку стратегічних цілей, за напрямком «Освітнє середовище закладу освіти», входить створення сучасного, безпечного, комфортного, розвивального, партнерського освітнього середовища з дотриманням вимог універсального дизайну. І це можна реалізувати через проєктну діяльність гімназії на шкільному, регіональному, Всеукраїнському та Міжнародному рівнях. Відповідно, в операційних цілях задекларована участь у різноманітних проєктах: шкільний рівень – «Комфортні та безпечні умови навчання та праці»; всеукраїнський рівень - IREX in Ukraine «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність в освіті», «SMILE – підтримка внутрішньо переміщених дітей, молоді та сімей в Україні», за ініціативою швейцарської організації «Terre des hommes» та громадської організації «Центр реабілітації та відновлення». Регіональна площина всеукраїнського рівня – «Про.Спільноти: безпечне та сприятливе середовище для навчання дітей», який реалізує Центр інноваційної освіти "Про. Світ" за підтримки ULEAD з Європою/ ULEAD with Europe.

Зупинитись хочу на проєкті «Про.Спільноти: безпечне та сприятливе середовище для навчання дітей». Разом із практичним психологом гімназії здобули знання в рамках цього проєкту. Формат даного проєкту розглядає безпеку за чотирма напрямками: «фізична безпека», «психологічна безпека», «інформаційна безпека», «міжвідомча взаємодія».

«Простір безпеки» розпочинається з безпечних місць. «Безпечне місце» –- прогнозоване для дитини: вона має повну інформацію, що з нею відбуватиметься, хто там буде і яка роль присутніх. Так само вона розуміє, що чекають від неї; максимально підготовлене для взаємодії – є меблі, що відповідають віку дитини, та додаткові предмети (олівці, папір, іграшки тощо); тут не відбувається жодного насильства над дитиною; фізично безпечне для дитини; на основі безпечного місця можна побудувати довірчі взаємини, без яких подолання травм війни стає неможливим [1, с. 12-13].

Сьогодення підводить нас до того, що в освітніх закладах величезний попит на «безпечних дорослих». «Безпечний дорослий»: знає та враховує вікові й індивідуальні особливості дитини, а також її психологічний стан; взаємодіє з дитиною «на рівних»; уміє розпізнавати потреби дитини і забезпечує захист її прав та інтересів; ставиться доброзичливо до дитини та проявляє емпатію [1, с. 12-13]. «Безпечні дорослі» мають бути професіоналами, як теоретиками, так і домінуючими практиками, щодо створення безпечного середовища через безперервність процесу реагування на життєві виклики, на пошук нових «вікон можливостей» з генеруванням новітнього кола ідей та правил.

У рамках проєкту провели перше комплексне заняття для вчителів закладу на тему «Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки». До арсеналу безпекових тренувальних вправ ввійшли: «Безпека – комплексне поняття» (формування єдиного розуміння змісту термінів «психологічна безпека», «фізична безпека», «інформаційна безпека», «дитина в безпеці»); «Що найважливіше?» (розширення знань щодо критеріїв створення безпечного освітнього середовища); моделююча гра «Безпечна дорога до школи» (актуалізація вищезгаданої теми через визначення можливих ризиків і шляхів їх попередження); мозковий штурм «Інформаційна безпека» (виявлення рівня обізнаності з урахуванням цифровізації сучасного світу); «Десять дієслів» (визначення актуалізованого рівня психологічного благополуччя учасників тренінгу); «Слова вдячності, підтримки та любові» (розширення зони уяви про вплив світу емоцій та почуттів на життя людини).

Залишається технологічно підійти до організаційно-діяльнісного проєктування щодо подальшого формування дієвого безпечного освітнього середовища гімназії. Орієнтиром є технологія «Шість кроків до безпеки» за Віталієм Духневичем. Запропоновано шість технологічних кроків (етапів) розроблення безпекових проєктів та програм: 1) старт проєкту; 2) «знайомство»; 3) визначення ризиків та проблем; 4) конструювання бажаного майбутнього; 5) пошук ресурсів; 6) проєктування і запуск. Обґрунтовано цілі та зміст роботи і дій для кожного етапу. Запропоновано систему принципів, що дадуть змогу оптимізувати процес напрацювання відповідних креативних розробок: 1) принцип партнерства, 2) принцип взаємного розвитку, 3) принцип психологічного захисту особистості, 4) принцип цінності особистості, 5) принцип унікальності, 6) принцип комплексності оцінки, 7) принцип мінімаксу, 8) принцип взаємної відповідальності [2].

Формування безпеки в освітній екосистемі на рівні гімназії триває. Шкільний проєкт «Комфортні та безпечні умови навчання та праці» набирає обертів динамічності з гнучкістю розуміння ситуації воєнного стану. Укриття закладу, як одне з безпечних місць, розширюється та використовується цілодобово. Участь гімназії у Всеукраїнському проєкті «SMILE – підтримка внутрішньо переміщених дітей, молоді та сімей в Україні» дозволила переглянути комунікативний простір підтримки та єдності для всіх учасників освітнього процесу з різних куточків нашої країни. Завдяки даному проєкту в закладі було створено міні-студію «Простір дружній до дитини». Розпочинаємо занурюватись у всеукраїнський проєкт «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність в освіті». Через антифейкову інтелектуальну гру «НотаЄнота» навчаємось розпізнавати правдиву інформацію від фейкової, формуючи при цьому свою далекоглядну інформаційну лінію захисту держави. «Про.Спільноти: безпечне та сприятливе середовище для навчання дітей» – проєкт, який підштовхує до розбудови безпечної освітньої екосистеми через мережування досвіду між усіма учасниками освітнього процесу зі створенням чітких алгоритмізованих правил та дієвих протоколів безпеки. І при цьому, вчителі, як «агенти освітніх маневрів», продовжують свою діяльність за різними форматами здобуття знань, навчаються бути ресурсними та «безпечними дорослими».

Здобуття освіти має бути якісним, безперервним та безпечним. А для цього потрібна мережева взаємодія та відповідальність усіх учасників освітнього процесу. Навчатися, працювати у стресових і небезпечних умовах, викликаних війною, надзвичайно складно. Проте українські учні повинні продовжувати здобувати знання та пізнавати нове, а завдання вчителів у створеній освітній екосистемі – мотивувати й підтримувати їх в цьому. Ми маємо увійти в мирний час озброєними якісними знаннями, з розвиненим рівнем емоційного інтелекту та з культурою безпеки «незламної нації».

## Список використаних джерел та літератури

1. Аносова А. В., Пєтушкова Л. А., Пєтушкова О. Д. Сьогодні заради майбутнього. Школа у воєнний і післявоєнний час: посібник для керівників та педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти. Київ: Центр інноваційної освіти «Про.Світ», 2022. 148 с.

2. Духневич, В. (2022). Створення безпечного освітнього середовища: «Шість кроків до безпеки». Проблеми політичної психології, 12(26), 266-278. https://doi.org/10.33120/popp-Vol26-Year2022-105. (дата звернення: 08.11.2023).

**РЕКОМЕНДАЦІЇ**
**Всеукраїнської науково-практичної конференції**
**«Управління закладом освіти в умовах реалізації Концепції нової української школи і нових суспільних викликів: досвід і перспективи»**
**16 листопада 2023р.**

Ураховуючи теоретичну, методичну і практичну актуальність розглянутих проблем управління закладом освіти в умовах реалізації Концепції нової української школи і нових суспільних викликів, конференція р е к о м е н д у є:

продовжувати забезпечувати науково-методичний супровід процесу впровадження педагогічних інновацій в освітню практику і управління закладами освіти;

активізувати співпрацю з Українським відкритим університетом післядипломної освіти, його віртуальними кафедрами; створювати власні віртуальні інноваційні платформи, на яких розміщувати матеріали і результати досліджень та інновацій для керівників і педагогічних працівників;

запровадити системну підготовку керівників і педагогічних працівників з питань:

- використання сучасних соціологічних досліджень у сфері освіти в діяльності освітніх закладів;
- соціального партнерства, педагогіки співробітництва і розбудови педагогічної спільноти закладу освіти як умови успішного сучасного менеджменту;

розвивати нові форми науково-методичного співробітництва з закладами освіти, науковими установами, центрами професійного розвитку педагогічних працівників, з метою розв’язання актуальних проблем психологічного супроводу освітнього процесу, діяльності психологічної служби в умовах викликів війни, психологічної готовності керівника до управлінської діяльності в умовах сучасних ризиків;

впроваджувати науково-методичні дослідження і практичні доробки з:

- національно-патріотичного виховання на основі сучасних концепцій і практик ціннісно-орієнтованого виховання особистості;
- створення безпечного та здорового освітнього середовища;
- цифровізації управлінських процесів;
- упровадження засобів і технологій діагностики та компенсації освітніх втрат.

## ЗМІСТ


**Баля Сніжана.** Екологічна компетентність і виховна система: синергія ідей **3**

**Білошицький Сергій.** Підвищення соціологічної культури педагогів як фактор модернізації освіти та напрям діяльності ХОІППО ім. Анатолія Назаренка **7**

**Блажиєвська Валентина.** Атестація педагогічних працівників як один із засобів управління якістю освіти у закладі освіти **16**

**Богачик Тамара.** Окремі практичні аспекти освітнього менеджменту в умовах воєнного стану: регіональний дискурс **19**

**Вакалюк Наталія.** Черпаємо силу із народних джерел **22**

**Газда Тамара.** Розбудова педагогічної спільноти як нова можливість в управлінні закладом освіти **29**

**Гончарук Олена.** Флешбек до методичних зустрічей. Алгоритм створення пам`ятки-буклета **32**

**Гуменюк Віра.** Використання інструментів кризового менеджменту для захисту закладу освіти від руйнівних впливів сучасних викликів і створення умов для його розвитку **38**

**Іваненко Людмила.** Формування математичної компетентності здобувачів освіти за вимогами Нової української школи **41**

**Івасюк Галина.** Самооцінювання закладу освіти: ефективний інструмент підвищення управлінської діяльності **43**

**Ільєва Жанна.** Комунікативне середовище як ефективний показник успішного функціонування закладу загальної середньої освіти **48**

**Карчевська Лариса.** Управлінські аспекти цифровізації освітніх та управлінських процесів **53**

**Качоровська Надія.** Управлінські аспекти цифровізації освітніх та управлінських процесів **57**

**Куриш Наталія.** Роль інститутів післядипломної педагогічної освіти у реалізації інноваційної освітньої діяльності **59**

**Кучерук Андрій.** Превентивне виховання учнів в умовах воєнного стану **62**

**Липяк Алла.** Педагогіка співробітництва в умовах реформування освіти в закладі дошкільної освіти **66**

**Мітягіна Світлана.** Проведення внутрішніх досліджень у закладах ЗСО в кризових умовах: особливості організації та здійснення **69**

**Мушаровська Алла.** Організація освітнього процесу під час воєнного стану **74**

**Норкіна Олена.** Управління людськими ресурсами освітнього проєкту **77**

**Опольський Ігор.** Організація елементів внутрішнього моніторингу якості освіти з використанням процедур освітніх вимірювань (стандартизованих), анкетування, кваліметрії в закладі загальної середньої освіти **80**

**Орловська Надія.** Створення сприятливих умов для життєтворення та самореалізації зростаючої особистості **84**

**Павлюк Віктор.** Створення безпечного середовища в закладах освіти в умовах воєнного стану **87**

**Панчук Ірина.** Незалежне тестування вчителів як один із ключових елементів забезпечення якості освіти в умовах реалізації реформи Нової української школи **91**

**Пастух Людмила.** Пріоритетні завдання діяльності психологічної служби закладів освіти в умовах війни **95**

**Пістрюга Людмила.** Допомога ПОРУЧ! (з досвіду роботи соціально-психологічної служби «Посередник» Шепетівської гімназії №4 в умовах війни) **98**

**Поблічко Олена.** Створення безпечного та здорового середовища із використанням інформаційно-цифрових технологій під час воєнного стану **102**

**Приймак Галина.** Управлінські аспекти цифровізації освітнього процесу школи **106**

**Пужанська Оксана.** Використання інформаційно-комунікаційних технологій у закладах дошкільної освіти **110**

**Регула Тетяна.** Самооцінювання як поступ до якісної школи **114**

**Соловей Микола.** Змістовий вимір підготовки керівників закладів загальної середньої освіти до управління фінансово-економічними процесами в умовах автономії **118**

**Сташенко Михайло.** Модернізація управлінської діяльності керівників закладів освіти в сучасних умовах **122**

**Теслик Алла.** Ключові аспекти нормативно-правового забезпечення моніторингу якості освіти в закладі загальної середньої освіти **124**

**Фарварщук Валентина.** Бібліотека Нової української школи: реалії, перспективи **129**

**Фесюк Людмила.** Освітні втрати: виклики та шляхи подолання **133**

**Холод Олена.** Вимірювання якості освіти в умовах реалізації Концепції нової української школи на прикладі загальнодержавного зовнішнього моніторингу якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи закладів загальної середньої освіти» **135**

**Чухась Аліса.** Руханки як засіб здоров'язберігаючої компетентності учнів **138**

Нової української школи

**Шевчишена Оксана.** Діяльність психологічної служби закладу загальної середньої освіти в умовах воєнного/післявоєнного стану країни **145**

**Шишко Іванна.** Результати міжнародного дослідження якості освіти PISA під час запровадження елементів компетентнісного навчання в концепції НУШ **153**

**Щур Наталя.** Формування толерантної особистості як складова створення інноваційного освітнього простору **161**

**Янісевич Ірина.** Формування безпеки в освітній екосистемі на запит сьогодення **167**

**Рекомендації** Всеукраїнської науково-практичної конференції «Управління закладом освіти в умовах нової української школи і нових суспільних викликів: досвід і перспективи» **170**

**ЗМІСТ** **171**